21ste Vergadering

Donderdag 13 november 1975

Aanvang 10.20 uur

Voorzitter: Vondeling

Tegenwoordig zijn 116 leden, te weten:

Aantjes, Aarts, Abma, Van Amelsvoort, Andriessen, Bakker, Barendregt, Ter Beek, Beekmans, De Beer, Beinema, Beuker, Beumer, De Boer, De Boois, Bremen, Du Chatinier, Coppes, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Van Dam, Dankert, Van Dis, Dolman, Dragstra, Drees, Drenth, Van Elsen, Epema-Brugman, Evenhuis, Franssen, De Gaaij Fortman, Gardeniers-Berendsen Giebels, Ginjaar-Maas, Haas-Berger, Hartmeijer, Van der Heem-Wagemakers, Van der Hek, Hermes, Honig van den Bossche, Van Houwelingen, Hutschemaekers, Imkamp, Jansen, Joekes, Jongeling, Kappeyne van de Coppello, Keja, Kleisterlee, Knot, Koekoek, Kombrink, De Koning (B.P.), Koningh, Konings, De Koster, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krosse, Kruisinga, Van Kuijen, De Kwaadsteniet, Lamberts, Langedijk-de Jong, Van Leeuwen, Van Leijenhorst, Lückers-Bergmans, Van der Mei, Van Mierlo, Nagel, Nooteboom, Nypels, Peijnenburg, Ploeg, Poppe, Portheine, Rienks, Roels, Roolvink, Van Rossum, De Ruiter, Van der Sanden, Schakel, Scherpenhuizen, J. N. Scholten, Smit-Kroes, Van der Spek, Spinks, Staneke, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Tilanus, Tuinenburg, Tuijnman, Veder-Smit, Veerman, Van Veenendaal-van Meggelen, Vellenga, Verbrugh, Verwoert, Vondeling, Voogd, Voortman, De Vries, Waalkens, Weijers, Weijters, Wiegel, Wierenga, Van Winkel, Wisselink, Wolff, Worrell en Van Zeil,

en de heren De Gaay Fortman, Minister van Binnenlandse Zaken, Van Doorn, Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Pronk, Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, Kooijmans, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Zeevalking, Staatssecretaris van Justitie, en Meijer, Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Patijn, wegens een vergadering van het Europees Parlement;

Andriessen, Koning, Kleisterlee en Abma, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

Dees, wegens bezigheden elders.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat is ingekomen een brief van de Minister van Economische Zaken, ten geleide van een overzicht van het personeelsbestand van de onderscheiden divisies van Verenigde Bedrijven Nederhorst (Nederhorst United) N.V., per einde augustus 1975 (13 697).

Dit stuk, dat al is gedrukt en rondgedeeld, wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de behandeling van de ontwerpen van rijkswet:

Naturalisatie van Bacchus, Mohamed Majid en 29 anderen (13 455, R 986);

Naturalisatie van Chan, Tung Yuen en 24 anderen (13 456, R 987);

Naturalisatie van Augustin, Barthélémy Louis en 21 anderen (13 457, R 988);

Naturalisatie van Chang, Ma Fat en 21 anderen (13 474, R 991);

Naturalisatie van Bhojwani, Harishkumar en 41 anderen (13 480, R 992);

Naturalisatie van Chan, Shui Ching en 18 anderen (13 514, R 993);

Naturalisatie van Cchung, Fouck en 32 anderen (13 648, R 1004).

De **Voorzitter**: In artikel 1, onder 12, van het ontwerp van rijkswet 13 455 (R 986), moet in plaats van 'Sylvis' worden gelezen: Sylvia. Onder 13 moet in plaats van 'Ramijersad' worden gelezen: Rampersad. Onder 16 moet in plaats van 'distrikt Suriname' worden gelezen: distrikt Suriname (Suriname).

In de vierde alinea van het formulier van afkondiging van het ontwerp van rijkswet 13 456 (R 987) moet in plaats van 'Statuut van het' worden gelezen: Statuut voor het. In artikel 1, onder 23 moet in plaats van 'Na' worden gelezen: Man.

In de eerste alinea van het formulier van afkondiging van het ontwerp van rijkswet 13 474 (R 991) moet in plaats van 'prinses' worden gelezen: Prinses.

In de vierde alinea van het formulier van afkondiging van het ontwerp van rijkswet 13 480 (R 992) moet in plaats van 'bepaling' worden gelezen: bepalingen.

In het publikatie- en uitvoeringsbevel van het ontwerp van rijkswet 13 648 (R 1004) moet na 'ministeriële' worden ingevoegd: departementen.

Deze verbeteringen zullen worden aangebracht.

De ontwerpen van rijkswet worden zonder beraadslaging en, telkens na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Vaststelling van hoofdstuk V (Buitenlandse Zaken) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1976,** voor zover betreft het gedeelte Ontwikkelingssamenwerking **(13 600).**

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Hierbij is tevens aan de orde de motie-Waalkens c.s. over het ter beschikking stellen van leningen aan bepaalde ontwikkelingslanden waarbij Nederland als donor-land het valutarisico draagt (13 100, hoofdstuk V, nr. 16).

□

Minister **Pronk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ga ervan uit dat gisteren door mij de vragen met betrekking tot de

nieuwe internationale economische orde, de EEG, de omvang van het hulpplafond, de samenstelling van het hulpplafond in ODA - non-ODA en stuwmeer zijn beantwoord. Als ik één der kamerleden zou zijn geweest, dan zou ik gezegd hebben dat de Minister nog niet afdoende heeft geantwoord, maar de Voorzitter heeft mij gevraagd het tempo hoog te houden van de beantwoording in verband met de tijd. Ik kan mij voorstellen dat, als sommige kamerleden vinden dat ik een en ander niet voldoende heb beantwoord, dit in tweede termijn verder aan de orde komt.

Er is nog een punt dat gisteren aan de orde had moeten komen, dat is namelijk het vraagstuk van de binding van de hulpverlening. Ik wil hierover het volgende zeggen in antwoord op vragen die door verscheidene afgevaardigden zijn gesteld. Het is de Kamer bekend dat er 1½ jaar geleden een akkoord is bereikt door een aantal landen in het kader van de OECD om tot partiële ontbinding over te gaan. Dat impliceert dat ontwikkelingslanden de leningen kunnen besteden in Nederland, in eigen land of in alle ontwikkelingslanden. Het is ook bekend dat dit door de Regering als een stap wordt beschouwd. In het programma van de Regering staat dat wij in beginsel streven naar een volledige ontbinding van de Nederlandse ontwikkelingshulp. Dit is maar een deel ervan. Het is in theorie een belangrijk deel omdat het in ieder geval kan leiden tot een verhoging van de produktie, werkgelegenheid en export van ontwikkelingslanden en niet tot een verhoging van produktie, werkgelegenheid en export van met Nederland concurrerende andere geïndustrialiseerde landen. Daaraan waren de meeste landen tijdens dat akkoord niet toe en wij kunnen vaststellen, dat de meeste landen er eigenlijk op dit moment nog minder aan toe zijn dan ten tijde van het bereiken van dat akkoord, omdat sedertdien de recessie aanzienlijk is aangescherpt.

Nu wil ik het volgende vaststellen. Het streven van de Regering naar een volledige ontbinding van de hulpverlening is onverkort. Echter, op dit moment is het niet zo opportuun om daaraan hard te gaan trekken, omdat de meeste handelspartners van Nederland of ontwikkelingshulpgevers met Nederland daarvoor minder geporteerd zijn. In de huidige internationale recessie met de stijgende werkloosheidscijfers is het niet zo opportuun om op dit moment het voortouw te gaan nemen met betrekking tot een verder gaande ontbinding van de Nederlandse hulpverlening. Dat zou misschien wel contra-produktief kunnen zijn met betrekking tot de bereidheid van de Nederlandse bevolking om te streven naar een verhoging van de totale ontwikkelingshulp.

In de praktijk blijkt, dat die partiële ontbinding ten aanzien van één onderdeel goed werkt: de verruiming van de financiering van de lokale kosten in het ontwikkelingsland, dat de hulpverlening van Nederland ontvangt. Dat is een vergemakkelijking van de besteding van de hulpverlening. Het is ook belangrijk voor het ontwikkelingsland, omdat het minder eigen middelen bindt. Met betrekking echter tot het andere onderdeel van die partiële ontbinding, namelijk de mogelijkheid voor het ontwikkelingsland om de Nederlandse hulp ook te besteden in andere ontwikkelingslanden, zijn wij weinig voortgeschreden, om welke reden dan ook. Ik zou daarover wel een verhaal kunnen ophangen, maar met het oog op de tijd zal ik dat niet doen. Ik constateer alleen, dat het in de praktijk betekent dat, met uitzondering van de verruiming van de mogelijkheid van de financiering van de lokale kosten, eigenlijk momenteel de Nederlandse bilaterale hulp, die van overheid tot overheid wordt gegeven, in Nederland wordt besteed en nergens anders.

Dat is een extra argument om te zeggen dat een verdere inschakeling van het bedrijfsleven bij de besteding van de Nederlandse hulp materieel gezien niet zo eenvoudig is. Het bedrijfsleven is overigens – zij het dat de beslissingen met betrekking tot de aanwending van de hulp en de keuze van de projecten tegenwoordig genomen worden binnen de ontwikkelingssamenwerking en niet meer binnen het departement van Economische Zaken – ingeschakeld via consulting-bureaus bij de identificatie van projecten, zelfs vóór het bestedingsoverleg. Er zijn ook procedures gecreëerd om het bedrijfsleven zo spoedig mogelijk na het bestedingsoverleg op de hoogte te stellen van de resultaten van dat bestedingsoverleg, opdat de Nederlandse bedrijven kunnen opteren voor het ingeschakeld worden bij de aankoop door ontwikkelingslanden van goederen. Bij het nemen van de beslissingen omtrent de keuze van projecten kan het bedrijfsleven uiteraard niet worden ingeschakeld. Dat zou in strijd zijn met de filosofie van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid, maar het beleid is erop gericht om, gegeven de partiële ontbinding, toch zo veel mogelijk ook de Nederlandse werkgelegenheid mede te ondersteunen. Daarbij moet ik wel opmerken dat de laatste tijd steeds meer voorbeelden op ons af komen, dat het bedrijfsleven in Nederland weinig concurrerend blijkt te zijn. De prijzen, die men vraagt voor de produkten die zouden kunnen worden geleverd in het kader van de Nederlandse ontwikkelingshulp, zijn niet een klein beetje, maar zeer veel hoger dan de prijzen van bedrijven in andere landen. Dat baart ons wel enige zorg.

Mijnheer de Voorzitter! Dit, wat de binding betreft. Ik kom op die ene aangelegenheid met betrekking tot de hulpverlening aan Indonesië straks terug. In dat kader zal ik ook ingaan op de opmerkingen naar aanleiding van de verklaring van mijn collega Duisenberg na zijn terugkeer uit Indonesië.

In dit verband wil ik ook ingaan op de motie, die de heer Waalkens bij de vorige begrotingsbehandeling heeft ingediend en die hij nu wederom op de agenda heeft doen plaatsen. Ik merk op, dat die vorige begrotingsbehandeling heeft plaatsgevonden in februari jongstleden. Dat is niet een jaar, maar een maand of negen geleden. Ik heb toen gevraagd aan de heer Waalkens om de motie nog even aan te houden, omdat wij gaarne de door hem aangesneden problematiek, namelijk de problematiek van de afwenteling van het koersrisico bij Nederlandse leningen aan ontwikkelingslanden, wilden bestuderen en omdat het uiteraard noodzakelijk was om daarover overleg te plegen niet alleen in Nederland zelf, onder andere met het Ministerie van Financiën, maar ook internationaal, met andere donorlanden, en met het Internationale Monetaire Fonds. In dit licht gezien, verbaast het mij wel enigszins van de heer Waalkens te horen dat het ver beneden de maat is, dat het schandalig is – dit zijn de woorden die hij gebruikt heeft – dat daarop nog niet eerder door mij is gereageerd. Ik had nu juist deze begrotingsbehandeling aangegrepen om de desbetreffende materie aan de orde te stellen, omdat ik verwachtte dat deze problematiek hier opnieuw aan de orde zou komen. Negen maanden overleg over deze uitermate ingewikkelde problematiek met andere donorlanden en met het IMF is niet te kort. Ik vind de woorden 'ver beneden de maat' en 'schandalig' gewoon niet gepast.

De heer **Waalkens** (VVD): Ik heb deze woorden gebruikt omdat ik noch formeel noch informeel iets meer over deze zaak gehoord heb. Er zouden mogelijkheden genoeg zijn geweest. Wij

hebben enkele malen een mondeling overleg gehad. We zien elkaar nog wel eens. Niets daarvan. Ik hoorde er niets van. Ik had de indruk dat het gewoon was blijven liggen. Bovendien kreeg ik de informatie dat de betrokken ambtenaar, over wie ik heb gesproken, met pensioen was gegaan. Ik wist ook niet, of dit nu verder een vervolg had gekregen.

Minister **Pronk**: U had de indruk dat de zaak was blijven liggen. Dit vindt u schandalig. U hoorde dat een ambtenaar met pensioen was gegaan en dan gaat u ervan uit, dat de zaak niet wordt overgenomen. Ik vind dit – laat ik het zo zeggen – een schandalige veronderstelling met betrekking tot de werking van het overheidsapparaat.

Maar nu ter zake. Ik heb reeds in februari gezegd, dat de hele problematiek die aangesneden is door de heer Waalkens in zijn toenmalige motie mij sympathiek voorkwam. Ik zou – maar nogmaals: dit lukt niet vanwege de tijd – een heel betoog kunnen ophangen over de verschillende motieven die hierbij een rol spelen en modaliteiten die hierbij belangrijk zijn; ik doe dit niet, maar constateer slechts het volgende. Het gaat in de motie om het voor Nederland en niet voor het ontwikkelingsland laten komen van het risico dat verbonden is aan koerswijzigingen bij leningen die door Nederland aan ontwikkelingslanden worden gegeven. Ik sluit even de Ontwikkelingsbank en de bedrijven uit.Wat de Ontwikkelingsbank betreft: de leningen worden reeds gegeven in de vorm van kale valutaleningen. Bedrijven geven geen leningen.

De kern van de zaak is dat, wanneer een lening wordt gegeven het desbetreffende ontwikkelingsland moet aflossen of rente moet betalen in guldens omdat de lening wordt verstrekt in guldens. Die guldens moet men verkrijgen nadat men harde, convertibele valuta heeft verdiend uit de export, dus niet de eigen valuta, maar de valuta van een ander land, een belangrijke handelspartner; het kan de Verenigde Staten zijn of een ander soortgelijk land.

Wij overwegen thans, na overleg gepleegd te hebben en na hierop gestudeerd te hebben, of het mogelijk is op ad hoc basis – dus niet algemeen – leningen niet altijd meer in guldens uit te drukken, maar in bepaalde gevallen in bijvoorbeeld speciale trekkingsrechten, in een enkel geval in de valuta van de belangrijkste handelspartner. De lening uitdrukken in de valuta van het ontwikkelingsland dat de lening ontvangt, is niet zo'n goede oplossing. Ik geloof ook niet dat dit gesuggereerd is door de geachte afgevaardigde de heer Waalkens, die met name uitgaat van internationale monetaire manipulaties, zoals hij in de overwegingen van zijn motie heeft gezegd. Er doen zich echter enkele andere modaliteiten voor. Ik heb er twee van genoemd.

Ik zou op de voors en tegens van die modaliteiten nog uitvoerig kunnen ingaan, maar in dit stadium doe ik dit niet. Wat de heer Waalkens verder met zijn motie doet, laat ik uiteraard graag aan hem over. Ik kan alleen zeggen dat, gegeven de bereidheid van de Regering om binnen afzienbare tijd beslissingen te nemen over het uitdrukken van Nederlandse leningen in andere valuta dan alleen maar de gulden op ad hoc basis, de motie daarmee eigenlijk overbodig is. Wat positiever geformuleerd, zou ik ook kunnen zeggen dat ik niet zoveel bezwaar heb tegen deze motie.

Op het andere punt dat de geachte afgevaardigde de heer Waalkens heeft genoemd, wil ik het volgende zeggen. Dit betreft de kapitalisering van de rentesubsidies, en wel als onderdeel van de tegenbegroting. Op de andere elementen van de tegenbegroting kom ik volgende week graag terug bij de behandeling van de artikelen en de amendementen. Ik zal nu alleen op dit punt ingaan. Het zou niet in overeenstemming zijn met de geest van de begrotingstechniek die erop is afgestemd zo spoedig mogelijk een begrotingsopstelling te verwezenlijken met de nieuwe comptabiliteitswet. Deze bepaalt dat alle concrete activiteiten die in het betreffende begrotingsjaar tot kasuitgaven leiden op kasbasis moeten worden opgenomen. Het zou een grote stap terug zijn indien wij de rentesubsidies gekapitaliseerd zouden opnemen. Deze rentesubsidies hebben dan geen betrekking op het begrotingsjaar maar op het jaar X + 25. Zoals gezegd is dit in strijd met de nieuwe comptabiliteitswet die beide Kamers naar ik verwacht binnen afzienbare tijd zullen fiatteren. Daarbij kunnen ook nog enkele andere argumenten een rol spelen maar het door mij genoemde argument mag als doorslaggevend worden beschouwd.

De heren Aarts en Jongeling zijn ingegaan op in de praktijk naar voren komende twijfels omtrent het nut van de ontwikkelingshulp. Zij zeggen dan kan worden getwijfeld aan het groei-effect van internationale kapitaaloverdrachten. In dit verband is ook de studie van Kotari aangehaald. Ik deel die twijfel. Er zijn meer studies die hebben aangetoond dat de correlatie tussen groei en investeringen gefinancierd met buitenlands kapitaal niet groot is. Soms is namelijk overgegaan tot substitutie van binnenlands door buitenlands kapitaal. Het hangt ook sterk af van het binnenlands economisch beleid van het ontwikkelingsland en van de wijze waarop de hulp wordt gegeven. Particuliere kapitaaloverdracht die in het kader van de ontwikkelingshulp door de overheid wordt gegarandeerd leidt soms tot een belangrijke uitstroom van kapitaal. In Suriname bij voorbeeld is de kapitaaluitstroom groter geweest dan de geaggregeerde kapitaalinvoer. Ik vind dit echter niet het belangrijkste. Het gaat ons in de ontwikkelingsprocessen niet alleen om groei. Het gaat ons met name om de minimalisering van de ellende en niet om de maximalisering van de groei. Het gaat om verbetering van voeding, huisvesting, werkgelegenheid, volksgezondheid en onderwijs, de basisvoorzieningen voor menselijk welzijn. Dat is voor mij de belangrijkste overweging om te zeggen dat ontwikkelingshulp van belang is binnen het kader van een internationale economische politiek die zich met name richt op economische groei en economische stabiliteit in ont wikkelingslanden. Ontwikkelingshulp, mits op de juiste wijze gegeven, is van het allergrootste belang voor het creëren van perspectieven voor de mensen op de basisterreinen. Dat is geen groei van het nationaal inkomen op zich zelf maar het heeft te maken met het creeren van zekerheden voor individuele mensen op het stuk van de basisbehoeften. Er is een directe link tussen hulp en die voorziening.

De heer **Jongeling** (GPV): U bedoelt dus dat daardoor een gezonder volk ontstaat met een betere achtergrond, dat daardoor ook zelf kan gaan werken aan zijn ontwikkeling? Want er moet wel weer ergens een verbinding zijn met die algemene groei die er natuurlijk wel moet komen.

Minister **Pronk**: Het verbeteren van de gezondheid en het onderwijs is mede een investering. Het gaat in ontwikkelingsprocessen – wat dat betreft ben ik het met de heer Bakker volledig eens – uiteraard om de inzet van mensen. Ontwikkelingsprocessen die niet zijn gebaseerd op de inzet van mensen – die inzet kan mede het gevolg zijn van het creëren van behoorlijke basisvoorzieningen voor de mensen – zijn ten dode opgeschreven. Daarin kan die hulpverlening, mits goed aangewend

en besteed, een uitermate belangrijke rol spelen.

Uiteraard heb ik mijn twijfels – ik wil dat niet verhelen – over het nut van veel ontwikkelingshulp, zoals die in de praktijk is en nog wordt gegeven. Dat hangt met name samen – dat vind ik de belangrijkste grond voor twijfels – met het feit dat veel hulp van overheid tot overheid wordt besteed overeenkomstig de prioriteitenstellingen van elites die niet altijd te maken hebben met de belangrijkste behoeften van de bevolking. Hierop is onder meer door de heer Abma, namens de heer Van Rossum, en door de heer Honig van den Bossche ingegaan.

Mede daarom hebben wij het derde criterium, dat gisteren zo zeer bestreden is, ingevoerd. Ik vind het een criterium dat uitermate van belang is. Het kan niet altijd gemakkelijk worden toegepast. De interne sociaal-economische en sociaal-politieke structuur van een land, die het mogelijk maakt een beleid te voeren dat ten goede komt aan de allerarmsten, rekening houdend met mensenrechten, is een criterium dat van belang is en dat niet gemakkelijk kan worden toegepast. Het is echter wel een noodzakelijke voorwaarde voor het geven van ontwikkelingshulp die ten goede komt aan mensen, voor zover men dat criterium kan toepassen.

Ik moet constateren dat de VVD-fractie dat criterium wel degelijk belangrijk acht. Ik heb mij een beetje verbaasd over de opmerkingen die de heer Waalkens nu wederom heeft gemaakt en waarmee hij zich afzet tegen de opmerkingen van zijn collega Geurtsen van een aantal weken geleden. Het betoog van de heer Geurtsen met betrekking tot de hulpverlening aan Suriname had als rode draad dat ervoor gezorgd moest worden dat de hulpverlening ten goede komt aan de allerarmsten in Suriname en dat de mensenrechten worden verwezenlijkt. Als dat niet het geval zou zijn, zouden wij daaruit, voor de aard van de hulpverlening, consequenties moeten trekken. De opmerkingen die de heer Waalkens telkenmale, bij iedere begrotingsbehandeling, maakt over dat derde criterium staan haaks op die opmerkingen met betrekking tot de hulpverlening aan Suriname. De heer Geurtsen zei:

'Over de aandacht die de menselijke rechten en vrijheden en de toekomst van de democratie in Suriname hebben gekregen ben ik in het bijzonder blij, omdat ik in eerste aanleg aanleiding had bezorgdheid hierover uit te spreken. Het niet wegnemen daarvan had een ernstig beletsel kunnen zijn aan de totstandkoming van de Rijkswet tot wijziging van het Statuut mee te werken.' Hij is met name blij met hetgeen Minister Pronk daarover heeft gezegd.

Dit heeft te maken met hulpverlening, met ontwikkelingssamenwerking. Als men dat voor Suriname wil, dan dient men dat ook te willen voor andere ontwikkelingslanden.

De heer **Waalkens** (VVD): Ik heb alleen maar gevraagd ons daarover te informeren. In de tekst staat ook duidelijk: geef ons informatie over wat er precies gebeurt, hoe het gebeurt.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Weet u dat na drie jaar nog niet?

De heer **Waalkens** (VVD): Nee, want wij hebben nog nooit informatie over deze punten gehad. U wel? Natuurlijk wel informeel, maar niet formeel in memories van toelichting.

De heer **Van der Hek** (PvdA): O ja, wij hebben stapels landencahiers, uiteenzettingen, betogen gehad.

Minister **Pronk**: In de vaste commissie en door middel van kamerstukken heb ik de Kamer daarover zoveel mogelijk geïnformeerd.

Ik wil er nog een opmerking over maken. Een aantal kamerleden, inclusief de heer Bakker, hebben gezegd dat zij veel te weinig inzicht, veel te weinig informatie hebben. Ik geef toe dat wij erg veel informatie geven, maar dat deze niet altijd in de vorm van kamerstukken de Kamer bereikt.

Een jaar, anderhalf jaar geleden heb ik de Kamer landencahiers toegestuurd, in navolging van mijn voorgangers, waarbij per land ingegaan werd op de informatie over het desbetreffende land. De Kamer heeft toen beslist die landencahiers niet te beschouwen als bijlage bij de memorie van toelichting en zij heeft deze niet wensen te drukken. Dat was een beslissing van de Kamer zelf. Het departement heeft ze toen zelf bij de Staatsdrukkerij laten drukken en zoveel mogelijk verspreid en de kamerleden krijgen ze ook. Als de Kamer niet is geïnteresseerd in deze informatie in de vorm van kamerstukken, dan vind ik de opmerking van verschillende kamerleden, dat de Kamer niet voldoende wordt geïnformeerd, in concreto niet consequent.

De Kamer krijgt nogal veel informatie in de vorm van officiële documenten, die niet in de vorm van witte stukken worden gepubliceerd. Het is de bedoeling, dat het jaarlijkse memorandum van de Nederlandse Regering, dat gepresenteerd wordt aan de OECD, met ingang van het komende jaar zal worden omgebouwd tot een jaarverslag inzake de Nederlandse hulp, waarin ook informatie wordt gegeven over de hulpverlening per afzonderlijk land. Ik hoop, dat de Kamer dat stuk wel zal beschouwen als informatie, maar die informatie heeft de Kamer reeds gekregen, zij het in een iets globalere vorm. Ik moet bovendien vaststellen, dat de Kamer iedere keer opnieuw een jaarlijkse projectenlijst krijgt met alle projecten, die in uitvoering zijn, gegevens over wie het uitvoert, de omvang, de bedragen. Ieder jaar krijgt de Kamer dat dikke stuk. In het verleden was het een wit stuk. De Kamer heeft besloten er geen wit stuk meer van te maken. Men kan mij niet verwijten, dat ik de Kamer onvoldoende informatie geef.

Ik ga nu in op de hulpverlening aan een aantal afzonderlijke landen. Eerst wil ik met betrekking tot het derde criterium zeggen, dat het een feit is, dat in het kader van internationale organisaties – ik denk met name aan UNDP, waar dit jaar de beslissing is genomen de hulpverlening in het kader van de gespecialiseerde organisaties van de VN ten goede te laten komen aan de allerarmste mensen – en ook in het kader van de Wereldbank, waar het vraagstuk van de inkomensverdeling in ontwikkelingslanden een veel belangrijker rol gaat spelen dan in het verleden het geval is geweest, steeds meer wat een aantal afzonderlijke bilaterale donors doen – Nederland, Zweden, Noorwegen – met betrekking tot het leggen van de nadruk op basisvoorzieningen en inkomensverdeling, wordt overgenomen. In dat licht moet men de opmerkingen in de memorie van toelichting over de relatie tussen bilaterale en multilaterale hulp inzake dat derde criterium zien. De ontwikkelingslanden hebben er in het algemeen ook geen problemen mee.

Wanneer wij spreken over inkomensverdeling en over werkgelegenheid in de ontwikkelingslanden, dan is dat niet bedoeld als inmenging. Wij hebben geen aanwijzingen uit de besprekingen, die wij jaarlijks met de ontwikkelingslanden hebben, dat het als inmenging wordt ervaren. Dat vind ik een uitermate belangrijke constatering, omdat eruit blijkt, dat een aantal regeringen van ontwikkelingslanden bereid is, het ontwikkelingsproces enigszins om te buigen. Niet alle echter, zo wil ik toegeven.

Dat geldt onder andere voor Indonesië. Ik constateer dat het beleid, zoals

Pronk

het ten aanzien van de hulpverlening aan Indonesië wordt gevoerd, is vastgelegd in datgene wat ik twee jaar geleden bij de eerste begrotingsbehandeling daarover heb gezegd. We constateren, dat met betrekking tot het economisch ontwikkelingsproces in Indonesië op dit moment in het kader van het tweede vijfjarenplan meer aandacht wordt besteed aan werkgelegenheid, kleine landbouw en daarmee verwante activiteiten dan in het verleden. Het tweede vijfjarenplan is een stap vooruit ten opzichte van het eerste. Verder constateren we, dat met betrekking tot het beleid inzake de politieke gevangenen er geen stappen vooruit zijn gedaan. De Kamer weet dat ook uit haar contacten met de delegatie van het parlement van Indonesië.

Voorts is door mij namens de Nederlandse Regering gezegd, dat binnen de huidige regeringsperiode in Nederland stappen vooruit op het terrein van de handhaving van de mensenrechten, met name met betrekking tot het vraagstuk van de politieke gevangenen in Indonesië, zouden dienen te worden gezet. Indien dat niet het geval zou zijn, zou de Nederlandse Regering tot een heroverweging van de hulpverlening aan Indonesië over dienen te gaan.

Dat is meegedeeld aan de Indonesische regering. Dit is recentelijk nog gebeurd tijdens de laatste IGGI-conferentie. Het is ook in Nederland bekend. Op dit moment is de hulpverlening aan Indonesië verminderd. Dat heeft niet te maken met de handhaving van de mensenrechten. Het heeft te maken met het feit, dat Indonesië minder voldoet aan het tweede criterium, de feitelijke behoefte aan ontwikkelingshulp, gegeven de wijziging in de betalingsbalanspositie van Indonesië. De hulpverlening is gewijzigd in die zin, dat Indonesië geen betalingsbalans-, geen programmahulp meer krijgt, maar louter projectenhulp, waarbij voor ieder afzonderlijk project door de Nederlandse Regering een beslissing wordt genomen over uitvoering van dat project. Wij gaan daarbij ervan uit, dat het ook in de huidige situatie in Indonesië nog steeds mogelijk is, mensen aan de basis te bereiken.

Hierbij gaat het om een algemeen vraagstuk. Is de Nederlandse hulp altijd hulp aan regeringen, aan elites, aan leiders in ontwikkelingslanden, of is, gegeven de politieke situatie in een ontwikkelingsland, het toch mogelijk de Nederlandse hulp aan de bevolking ten goede te laten komen? In sommige landen is dat helemaal niet mogelijk. Het voorbeeld daarvan en op basis waarvan wij een beslissing hebben genomen, is Chili. In andere landen is dat zeer wel mogelijk, ook wanneer men volledig via de regering werkt en ook wanneer men de hulpverlening helemaal in de vorm van betalingsbalans- of programmahulp geeft. Een voorbeeld daarvan is een land als Tanzania. De derde categorie landen – ik hanteer even een andere indeling in categorieën dan de heer Van der Spek – betreft de landen, waarin het beleid van de regering niet vanzelfsprekend ten goede komt aan de bevolking van het desbetreffende land, maar waarbij het mogelijk is dat door de wijze van hulpverlening de hulp toch in hoofdzaak – nooit volledig – ten goede komt aan de mensen, om wie het uiteindelijk gaat.

Hulpverlening is geen steun aan regimes. Afhankelijk van de wijze waarop hulp wordt gegeven – het gaat om de afzonderlijke beslissingen die wij in overleg kunnen nemen over de aanwendingsrichting – is het zeer wel mogelijk, die hulpverlening ten goede te laten komen aan bevolkingsgroepen aan de basis. In het ene land is dat moeilijker dan in het andere land. Wij verhelen niet, dat het niet zo eenvoudig is in de laatste tijd om de hulpverlening in Bangla Desh echt ten goede te laten komen aan de basis, maar door de wijze waarop wij die hulpverlening organiseren, door de keuze van de aanwendingsrichtingen, is dat naar onze mening toch nog steeds mogelijk. Dat geldt ook voor een aantal andere ontwikkelingslanden.

Enkele ontwikkelingslanden zijn geen concentratieland meer met ingang van het komende jaar. Dat geldt voor Turkije en voor Nigeria, met name omdat zij in mindere mate behoefte hebben aan financiële en technische hulp dan andere landen. Zij hebben er uiteraard nog wel enige behoefte aan, maar zij kunnen in hun behoeften voorzien, onder andere doordat de EEG hulp geeft aan Turkije en doordat Nigeria veel buitenlandse deviezen ontvangt via export. De desbetreffende landen hebben overigens de afgelopen twee jaar niet meer getrokken op de Nederlandse hulp, waarschijnlijk ook om dezelfde twee redenen.

Als ik vervolgens inga op de hulpverlening aan Vietnam wordt het gelijk elf uur. U, mijnheer de Voorzitter, hebt mij gevraagd om elf uur te stoppen. Ik stel mij voor een overzicht te geven van de hulpverlening aan Vietnam kort voor, tijdens en na de bevrijding van Zuid-Vietnam in schriftelijke vorm, indien de Kamer daarmee akkoord gaat. Het voorlezen hiervan zou te veel tijd kosten.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ik wil iets opmerken, dat meer te maken heeft met de orde dan met het betoog van de Minister. Ik vind het prachtig om een tijd af te spreken, maar ik stel een behoorlijk antwoord van de Minister op prijs en ik stel daarom voor maar verder te gaan.

De **Voorzitter**: Dat zegt iedere commissie op zijn tijd en dat begrijp ik best, maar....

De heer **Van der Hek** (PvdA): Dit is de Kamer!

De **Voorzitter**: De heer Van der Hek weet heel goed waarover wij het hebben. De Kamer heeft in overleg met de Regering een afspraak gemaakt. De Kamer moet zich nauwkeurig aan de spreektijd houden, op de minuut nauwkeurig. Met betrekking tot de Regering hebben wij afgesproken, dat men als streeftijd zou nemen de helft van wat de Kamer aan spreektijd heeft gebruikt. Dàt is de afspraak en daaraan hebben tot nu toe de leden van het kabinet zich aardig gehouden. Ik vind, dat dit ook met betrekking tot dèze zaak nagestreefd moet worden. Wij hebben daarvoor nu juist deze regels gesteld en de Kamer heeft zich daarbij graag aangesloten! Een en ander houdt ook verband met de andere zaken, die nog op onze agenda staan. Ik hoop dat de Minister erin zal slagen, ongeveer de aangegeven tijd aan te houden. Het is aan de Kamer om in tweede termijn het oordeel over deze zaak te geven.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ik concludeer, dat u een hoop uitspreekt, dat u constateert, dat de Regering streeft enz. Wij wensen een redelijk debat en ik hoop dat de Minister daarin een bijdrage wil geven door behoorlijk op onze vragen te reageren. Indonesië is onvoldoende aan de orde geweest. Sommige zaken zijn nog helemaal niet behandeld. De Minister constateert terecht, dat hij in zijn streven nog maar 5 minuten heeft, tenzij wij dit streven honoreren door er nog wat tijd bij te doen. Dit is overigens geen kwestie van de vaste Commissie voor Ontwikkelingssamenwerking, maar een zaak voor de hele Kamer. Ik kan mij niet voorstellen, dat de Kamer het zichzelf wil aandoen, geen behoorlijk debat te hebben met deze Minister.

De **Voorzitter**: Hoe het debat is, moet de Kamer straks beoordelen. Iedereen in deze Kamer weet, dat ik de Minister niet aan een bepaalde spreektijd kan

houden. Het Reglement van Orde staat dit niet toe. Wij hebben het alleen over gemaakte afspraken. Wij moeten die nakomen. Er zijn immers nog àndere leden van de Kamer en àndere leden van het kabinet, die ook graag hun begroting op een goede manier behandeld willen zien. Het is aan de Minister om te beoordelen .....

De heer **Coppes** (PPR): Het is toch een normale zaak om vast te stellen.....

De **Voorzitter**: Het is niet gebruikelijk, dat men de Voorzitter onderbreekt. Het is aan de Minister om te beoordelen hoeveel tijd hij nodig heeft voor de beantwoording. Het woord is aan de Minister.

Minister **Pronk**: Aan een behoorlijke behandeling wil ik graag meewerken. Ik voel mij nu geplaatst tussen twee vuren, Voorzitter, namelijk tussen het uwe en het verzengende vuur van de kamerleden. Ik doe mijn best, hetgeen gisteren ook bleek, toen ik geen bedenktijd vroeg voor ik de Kamer zou antwoorden. Bovendien heb ik mijn spreektempo aanzienlijk opgevoerd. Ik hoop, dat het mogelijk is, dat ik zeer veel vragen concreet beantwoord.

De heer **De Koster** (VVD): Door de discussie over de orde werd het geheel wat onduidelijk. Ik heb het daardoor niet goed verstaan. Is het juist, dat de Minister sprak over de bevrijding van Zuid-Vietnam?

Minister **Pronk**: Ik heb het zelfde woord gebruikt als de Minister-President deed namens de Regering, een aantal maanden geleden.

De heer **De Koster** (VVD): Meent de Minister nu echt, dat Zuid-Vietnam, dat door communisten is overspoeld, is bevrijd, gelet op de gegevens, die hem daarover bekend zijn?

De heer **Bakker** (CPN): Natuurlijk zijn zij bevrijd! De Amerikanen zijn er toch uitgeschopt?!

De heer **De Koster** (VVD): Wil de Minister het woord 'bevrijd' misschien terugnemen?

Minister **Pronk**: Ik meen het zo.

De heer **Coppes** (PPR): Ik moet nu toch werkelijk een opmerking plaatsen, mijnheer de Voorzitter. Er komt nu een interruptie over Vietnam, terwijl wij nog vijf minuten hebben. Over de zeer wezenlijke zaak van Indonesië kunnen wij niet eens rustig een antwoord afwachten. Ik vind, dat het langzamerhand té gek wordt.

De **Voorzitter**: Ik dacht, dat het heel duidelijk was .....

De heer **Coppes** (PPR): Men mag u niet eens onderbreken .....

De **Voorzitter**: .... het is de Minister, die beoordeelt.

De heer **Coppes** (PPR): .... het lijkt wel majesteitsschennis!

Minister **Pronk**: Ik heb de Kamer voorgesteld, mijnheer de Voorzitter, een concreet overzicht te geven over de hulpverlening aan Vietnam, die via verschillende kanalen plaatsvindt.

Wij hebben contact opgenomen met de nieuwe regering van Zuid-Vietnam, onmiddellijk nadat zij optrad. Men heeft het echter wijs gevonden, voorlopig te wachten met het accepteren van Nederlandse hulp. De vorige week heeft ons, via de regering te Hanoi, een verzoek bereikt van de regering van Zuid-Vietnam om een aantal projecten in dat land uit te voeren. Wij hopen, dat dit zal kunnen resulteren in de verwezenlijking van de door ons een aantal maanden geleden aangekondigde wederopbouw en ontwikkelingshulp op ruime schaal.

Het overzicht van de wijze waarop, via andere kanalen, zoals internationale organisaties en particuliere organisaties, waaronder ook Nederlandse, aan Zuid-Vietnam hulp is en wordt gegeven, zal ik de Kamer schriftelijk doen toekomen.

Enkele geachte afgevaardigden hebben gevraagd op welke wijze momenteel de hulp aan Chili wordt georganiseerd. Er vindt hulp plaats aan groepen in Chili via bepaalde kanalen, uiteraard niet het kanaal van regering tot regering, internationale organisaties, kerkelijke kanalen en kanalen van de vakbeweging. Een deel daarvan is de Kamer bekend via de kwartaaloverzichten die wij de Kamer toesturen.

Met betrekking tot de schuldenconsolidatie van Chili is het de Kamer bekend, dat de Nederlandse Regering niet heeft willen meewerken aan de totstandkoming van een multilaterale kaderregeling. Een aantal andere landen heeft evenmin daaraan willen meewerken. Dat heeft ertoe geleid, dat die multilaterale kaderregeling gelukkig dit jaar niet tot stand is gekomen. Dat heeft het mogelijk gemaakt dat wij, in tegenstelling tot het vorig jaar, toen er wel een multilaterale kaderregeling was, dit jaar tot het vorderen van de Chileense schuld in 1975 in de vorm van rente en aflossing van betalingen zijn overgegaan, overigens zonder te verwachten dat de Chilenen dat bedrag ook werkelijk zouden storten.

Wel heeft de Chileense regering het bedrag dat in 1973 en 1974 volgens de Chileense regering – niet volgens de Nederlandse Regering – aan de Nederlandse Regering schuldig werd geacht, gebaseerd op een eenzijdige toepassing door Chili van de multilaterale kaderregeling op Nederland – Nederland had die niet aanvaard – inmiddels betaald. Wij hebben dat bedrag niet willen terugstorten. Wij hebben de Chileense regering meegedeeld, dat wij dat bedrag beschouwen als een aanbetaling op de totale vordering die Chili aan ons heeft te betalen. Nogmaals, ik heb niet de verwachting dat de huidige Chileense junta dat bedrag ook aan Nederland zal betalen. Wij achten het beter, dit als een aanbetaling te beschouwen dan om het terug te storten op de bankrekening van de Chileense regering.

Wij hebben een lening van de Wereldbank aan Chili niet willen tegenhouden. Wij zijn daar overigens niet voor. Ons beleid in internationale organisaties is er echter niet op gericht, wanneer wij het niet eens zijn met andere landen, te proberen vanuit een minderheidspositie de andere te overrulen. Wij maken ons standpunt dan overigens wel duidelijk. Het beleid dat de Nederlandse Regering ten opzichte van Chili voert is ook in het internationale kader duidelijk genoeg.

Over de herverzekering zijn vragen gesteld door de geachte afgevaardigden de heren Van der Hek en Van der Spek. Die valt onder de competentie van mijn collega van Financiën. Mij is meegedeeld dat de Nederlandse Credietverzekeringsmaatschappij niet meer herverzekert, juist ook omdat Chili in gebreke is bij het betalen van zijn schulden. Ik beschik zelf niet over de technische informatie of dat niet meer herverzekeren door de Nederlandse Credietverzekeringsmaatschappij ook betrekking heeft op projecten uit het verleden. Dat weet ik gewoon niet. Men moet die vraag stellen aan de Minister die op dat punt in eerste instantie competent is.

Ik werd wat gejaagd, waardoor ik op één aspect van de relatie met Indonesië nog niet heb geantwoord, namelijk het aspect dat aan de orde is gesteld in de vragen van een aantal afgevaardigden over de extra ontwikkelingsgelden, zoals zij dat althans hebben genoemd, waarover besprekingen zijn gevoerd door mijn collega Duisenberg in Indonesië.

In de nota inzake de werkgelegenheid die aan het begin van dit jaar aan de Kamer is gestuurd, is een p.m.-post opgevoerd met betrekking tot de hulp-

verlening aan Nederlandse bedrijven die wat hun werkgelegenheid betreft in moeilijkheden zijn. Dat kunnen exportbedrijven zijn die exporteren naar ontwikkelingslanden. Dat is zo'n beetje de omschrijving van de post. Die p.m.-post is ten gevolge van een kabinetsbeslissing inmiddels ingevuld met een bedrag van ongeveer 100 mln. Het gaat om hulpverlening aan bedrijven en niet om hulpverlening aan ontwikkelingslanden. Het ondernemerschap van de desbetreffende Nederlandse ondernemingen wordt gehonoreerd in die zin, dat de bedrijven die in eerste instantie bij de Nederlandse Regering aankloppen om uit die pot subsidies te ontvangen ten behoeve van hun export daarvan kunnen profiteren, wanneer zij werkgelegenheidsproblemen hebben. Een aantal bedrijven is bij de Regering daartoe komen aankloppen; een van die bedrijven is in de Kamer uitvoerig ter discussie geweest. Ik herinner eraan, dat door de Kamer een aantal maanden geleden vragen zijn gesteld, die erop neerkwamen, dat de Nederlandse Regering nu eindelijk eens moest antwoorden op het verzoek van Indonesië en DAF wat betreft de leverantie van trucks. De besprekingen over de projecten, die door Nederlandse bedrijven – niet door de Indonesische regering – in het kader van de werkgelegenheidsfondsen – niet in dat van de hulpverlening – zijn aangedragen, zijn door collega Duisenberg gevoerd. Dat is gebeurd tijdens zijn bezoek aan Indonesië van verleden jaar. Het is geen ontwikkelingshulp, het geld komt evenmin uit het plafond voor Ontwikkelingssamenwerking; dat geldt eveneens voor het ontwikkelingsgedeelte van 25%. Het zijn additionele bedragen uit de conjuncturele werkloosheidsbestrijdingsfondsen ad 3,5 mld., die aan het begin van het jaar aan de Kamer zijn meegedeeld. Een deel daarvan zou wel als additionele ontwikkelingshulp in internationale statistieken kunnen worden beschouwd, maar het is op zichzelf geen onderdeel van de door de Kamer vastgestelde begroting voor Ontwikkelingshulp voor het jaar 1975, dat wil zeggen hulpverlening aan bedrijven. Men kan het betreuren of niet, dat die hulpverlening aan bedrijven, wanneer men een bepaalde optiek heeft, juist aan Indonesië ten goede komt. Ik laat dat verder in het midden. Het gaat om hulpverlening aan bedrijven. Het gaat niet aan om, wanneer men een beleid, waarbij men Indonesië niet uitsluit van hulpverlening – in de huidige situatie is dat het geval – en dat erop is gericht om bedrijven, die een deel van hun werknemers zouden moeten ontslaan, indien zij geen additionele orders zouden krijgen, te helpen, die bedrijven niet te helpen. Dat zou naar mijn mening geen juist, geen consistent beleid zijn. Het is overigens de bedoeling ook projecten, die worden aangedragen door bedrijven met betrekking tot leveranties aan andere landen, te honoreren. De definitieve beslissingen daarover zijn echter nog niet genomen.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Wil de Minister ingaan op een heel concrete door mij gestelde vraag, namelijk deze: Zijn beleid is gebaseerd op een integrale aanpak van het ontwikkelingsvraagstuk. In beginsel laat het geen enkel beleidsonderdeel van de Nederlandse Regering onberoerd. Toch maakt hij nu een splitsing tussen het werkgelegenheidsbeleid, dat bepaalde effecten heeft voor ontwikkelingslanden en zijn ontwikkelingsbeleid. Wil de Minister dat nader toelichten?

Minister **Pronk**: Het is inderdaad integraal beleid. Gegeven het feit, dat de Nederlandse Regering op dit moment hulpverlening aan Indonesië nog steeds op de begroting opvoert om de door mij in het verleden uitvoerig en nu kort samengevat gegeven redenen is het een onderdeel van het integrale beleid en daarmee niet strijdig, dat ook hulpverlening uit werkgelegenheidsfondsen aan Nederlandse bedrijven, die naar Indonesië exporteren mogelijk wordt geacht. Wanneer exportleveranties door de overheid gesubsidieerd, dus mede ten goede komend aan het ontwikkelingsland, met betrekking tot Chili zouden zijn voorgesteld, zou de Nederlandse Regering eveneens als onderdeel van het integrale beleid hebben gezegd, dat dit niet uit additionele gelden kan worden gefinancierd. Er is geen strijdigheid tussen beide onderdelen van het totale Nederlandse beleid.

De heer **Aarts** (KVP): Komt het schenkingsdeel van deze transacties van het Nederlandse bedrijfsleven met andere landen – los van Indonesië; dat laat ik even buiten beschouwing – additioneel op het plafond, of moet een deel van het plafond daarvoor wijken?

Minister **Pronk**: Het komt er additioneel bovenop als wij het in de internationale statistieken zouden willen presenteren, maar het gaat niet ten koste van andere categorieën, die momenteel reeds van het plafond deel uitmaken. U kunt zeggen, dat het ongeveer een kwart van de 100 mln. wordt, misschien, tenzij die 100 mln. resulteren in exportleveranties die op zichzelf vier maal zo groot zijn als 100 mln.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Naar aanleiding van datgene, wat collega Aarts zegt, namelijk om het precies vast te stellen, vraag ik mij af, of de schenking, voortvloeiend uit het extra werkgelegenheidsprogramma niet kan worden gemengd met een deel van wat er uit het plafond komt.

Minister **Pronk**: Neen, deze gelden zijn additioneel en volledig daarvan gescheiden.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Het is bij voorbeeld niet zo dat een schip wordt gebouwd, gedeeltelijk gefinancierd uit de extra werkgelegenheidsgelden en gedeeltelijk uit de hulpgelden?

Minister **Pronk**: Deze afspraak heb ik heel expliciet gemaakt met mijn collega's Lubbers en Duisenberg.

De heer **Van der Spek** (PSP): De Minister gebruikt het woord 'als'. Verwacht hij dat de Regering graag ziet dat deze gelden in de internationale statistieken worden opgenomen onder de ontwikkelingsgelden?

Minister **Pronk**: Een deel van de desbetreffende gelden is neutraal statistisch een inkomensoverdracht om niet aan ontwikkelingslanden. Ik heb er dan ook geen enkel probleem mee, dat bedrag boven de 1855 mln. mee te tellen bij de Nederlandse inspanningen op het terrein van de inkomensoverdrachten om niet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom aan Cuba, waarover de geachte afgevaardigden de heren Jongeling en Bakker iets hebben gezegd. Wij zijn van mening dat Cuba past in het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Cuba is een land, dat weliswaar niet het allerarmste is, maar dat wel veel behoefte heeft aan buitenlandse hulp – dat is het tweede criterium – onder andere ten gevolge van het embargo, dat in de afgelopen periode Cuba zo zwaar heeft getroffen. Uiteraard heeft Cuba van andere landen hulp gekregen, onder andere van de Sowjet Unie, hetgeen ten dele een compensatie was voor de verslechtering van de betalingsbalans, die het gevolg was van dat embargo.

Het derde criterium betreft het feit dat Cuba naar de mening van de Regering een voorbeeld is van een land, waar inderdaad een sociaal economisch beleid wordt gevoerd, dat ten goede komt aan de allerarmsten. Ik heb dat tijdens mijn bezoek aan Cuba kunnen constateren. Het beleid in dit land is er volledig op gericht, alleen maar prioriteit te geven aan de werk-

gelegenheid, de gezondheidszorg, het onderwijs, kortom de basisvoorzieningen voor de mensen. Verder is van duurzame luxe consumptiegoederen totaal geen sprake. Ik vind dit land een voorbeeld van een ontwikkelingsmodel, dat goed functioneert. De keuze van de prioriteiten heeft er in ieder geval toe geleid, dat er in dat land geen honger, armoede en ongelijkheid is. Aan dat beleid zijn kosten verbonden in politieke zin, namelijk in de zin van politieke vrijheid. Er zijn ook politieke gevangenen in Cuba, zoals in bijna alle ontwikkelingslanden. Ik ken bijna geen enkel ontwikkelingsland, waar geen politieke gevangenen zijn. Daarover is met collega Van der Stoel een discussie gevoerd. Dat speelt in het Nederlandse ontwikkelingsbeleid een rol. De schaal, waarop dat het geval is, en de wijze waarop de politieke gevangenen worden behandeld, zijn factoren, die een rol spelen.

Ik kan de Kamer verzekeren dat ik net zoals in mijn gesprekken in Indonesië en in Bangladesh ook in de gesprekken, die ik verleden week in Cuba heb gevoerd, het vraagstuk van de politieke gevangenen en van de kosten van hetgeen men zich in Cuba heeft verworven, aan de orde heb gesteld. Men moet mij niet de reactie van de Cubanen vragen, net zo min als gisteren aan mijn collega Van der Stoel gevraagd diende te worden, wat de reactie was van de Polen op het door hem aan de orde gestelde vraagstuk van de menselijke onvrijheid in Polen. Minister Van der Stoel heeft gezegd, dat de reactie van zijn Poolse collega niet zo hoopgevend was. Ik kan niet meer zeggen dan dat de besprekingen, die ik in Cuba heb gevoerd, op het punt van de politieke gevangenen en de mensenrechten mij enige hoop hebben gegeven. Ik kan echter niet in details treden.

Wat de besteding van de hulp aan Cuba betreft, wijs ik erop dat Cuba een duidelijke voorkeur heeft uitgesproken voor medische apparatuur in het kader van het uitstekende gezondheidszorgprogramma, dat de Cubaanse regering wil uitbreiden. Ik kan er echt niet zoveel aan doen, dat de Cubaanse regering voorkeur voor Philips heeft. Wij hebben gezegd, dat er ook nog enkele andere kleinere bedrijven in Nederland zijn, die niet multinationaal van karakter zijn. De Cubaanse regering heeft daarop geantwoord, dat zij uiterst goede contacten met Philips heeft en dat zij de produkten graag bij deze onderneming wil bestellen, uiteraard na een openbare inschrijving.

In antwoord op vragen van de heer Van der Mei, wil ik nu iets zeggen over de hulp aan Angola. Wij hebben die hulp gegeven in het kader van de hulpverlening aan bevrijdingsbewegingen. Wij hebben niet willen kiezen, omdat wij van mening zijn dat wij vanuit Nederland niet mogen kiezen wanneer er elkaar bestrijdende bevrijdingsbewegingen in een ontwikkelingsland zijn, welke voorkeur men ook zou kunnen hebben. Wij hebben daarover gisteren ook al gesproken. Wij hebben daarom de hulp die voor Angola bestemd was, aangeboden aan de organisatie voor Afrikaanse eenheid, waaraan wij hebben gevraagd om projecten uit te zoeken. Dat zijn basisprojecten geworden in door de MPLA opgezette wijkcentra onder meer in Luanda. De feitelijke besteding van het geld gaat zeer langzaam, omdat sedertdien de strijd aanzienlijk is uitgebreid tussen MPLA, Unita en FLNA. Inmiddels hebben wij besloten dat er geen additionele hulp uit de begroting 1975 zal worden gegeven, omdat wij van mening zijn dat die waar inderdaad strijd, oorlog, burgeroorlog is, wanneer het gaat om ontwikkelingshulp, reconstructiehulp of wederopbouwhulp, niet goed terecht zal kunnen komen. Wel wordt via particuliere organisaties in Nederland en via internationale organisaties humanitaire hulp gegeven, medische hulp, vluchtelingenhulp en dergelijke. Dat wordt zo eerlijk mogelijk verdeeld.

Wat de nota bilaterale hulp betreft, kan ik opmerken dat ik hoop deze nota begin volgend jaar aan de Kamer te kunnen aanbieden. Ik wil overigens opmerken dat niet de Kamer om deze nota heeft gevraagd, maar dat ik deze eigener beweging aan de Kamer heb toegezegd. Het spijt mij dat ik er niet eerder in ben geslaagd om deze nota gereed te krijgen in verband met deze begrotingsbehandeling, maar op een bepaald moment lukt het je gewoon niet om een dergelijk stuk af te maken.

De heer Van der Mei heeft gevraagd, of het verstandig is eenzijdig op te treden ten aanzien van het schuldenmoratorium. Wij stellen ons niet voor om ter zake eenzijdig op te treden. Het is pas effectief als het gebeurt door een aantal crediteuren gezamenlijk. Wij doen op dit punt dan ook voorstellen in het internationale overleg, maar tot mijn spijt moet ik constateren dat veel andere crediteuren er weinig voor voelen. In bijzondere situaties schelden wij wel eenzijdig bepaalde landen die in grote betalingsbalansproblemen verkeren – met name de door de oliecrisis meest getroffen ontwikkelingslanden – schulden kwijt die in een bepaald jaar aan ons zouden moeten worden terugbetaald. Dat is dit jaar op ad hoc-basis gebeurd voor die ontwikkelingslanden die tot de concentratielanden behoren en die MSA-landen, meest getroffen ontwikkelingslanden zijn.

Ik kom nu op de voedselhulp en op de hulp ten behoeve van de landbouw in het algemeen. Een aantal sprekers hebben erop aangedrongen daaraan hoge prioriteit te geven, onder andere de heren Honig van den Bossche en Aarts. Het is het beleid van de Regering een zo hoog mogelijke prioriteit in het bestedingsoverleg te geven juist aan de ontwikkeling van het platteland en aan de ontwikkeling van de landbouw. In dat kader kan voedselhulp een rol spelen, maar uiteraard slechts als een klein onderdeel, dus als onderdeel van een totale aanpak die er vooral op is gericht om de voedselproduktie in de ontwikkelingslanden te verhogen. Daarom heeft de Regering ook zo'n voorkeur voor het internationale agrarisch ontwikkelingsfonds, waarvoor wij 100 mln. ter beschikking hebben gesteld. Wanneer tegelijkertijd activiteiten in ontwikkelingslanden worden ontplooid ter verhoging van de voedselproduktie is het verantwoord om ook op grote schaal voedselhulp te geven. Dat willen wij. Wat dat betreft is het beleid gewijzigd ten opzichte van 1½ jaar geleden. Wij zijn ook een groot voorstander van meerjarige programmering van de voedselhulp. Ik deel dit mede in antwoord op een daarover gestelde vraag van de heer Aarts. Het probleem is alleen dat in het kader van de EEG daar slechts bijzonder weinig landen momenteel voorstander van zijn. Dit is waarschijnlijk vanwege de kosten. Met betrekking tot de aard van de voedselhulp wil ik vaststellen dat het natuurlijk vooral gaat om graanhulp. Hulp in de vorm van melkpoeder en zuivel is bepaald in mindere mate noodzakelijk, behalve in het kader van zeer speciale projecten. Er gebeurt iets op het terrein van zuivelhulp. De zuivelhulp via particuliere organisaties zal volgend jaar met 50% stijgen ten opzichte van zuivelhulp via particuliere organisaties die dit jaar wordt gegeven. Bovendien is er op ad hoc basis, gebruikmakend van aanbiedingen van de Europese Commissie, additioneel zuivelhulp gegeven. Dit was in eerste instantie een klein bedrag via Caritas, verder was het een bedrag dat twee maal zo groot is via het wereldvoedselprogramma. Ik heb hiervan kennis genomen en wij zullen dat op ad hoc basis doen, maar gegeven deze vorm van hulp, is het niet mogelijk om wat dat

betreft een meerjarige programmering toe te passen.

Voorts heb ik kennis genomen van onder andere door de heer Verwoert gemaakte opmerkingen over de kwaliteit van de melkpoederhulp refererend aan de daarover gevoerde discussie op basis van een aantal publikaties die met betrekking tot Nestlé in Zwitserland zijn verschenen. Ik weet hier niet al te veel vanaf, ik stel voor mij daarin nader te verdiepen. In een later stadium kunnen wij daarop wel terugkomen.

Dan wil ik nog iets zeggen over de vleeshulp in het kader van de voedselhulp. Het is niet de bedoeling van de Nederlandse Regering om bij te dragen tot voedselhulp in de vorm van vlees, aangezien daaraan geen behoefte is. De ontwikkelingslanden zijn over het algemeen zelf belangrijke vleesexportproducenten. Het beleid van de Nederlandse Regering is er integendeel op gericht om de importstop van vlees, die zoveel ontwikkelingslanden in hun export aanzienlijk treft, zo spoedig mogelijk op te heffen.

De heer **Honig van den Bossche** (BP): Mijnheer de Voorzitter! Ik ken toch wel landen waar juist een enorm gebrek aan vlees heerst en waar beslist geen vlees geëxporteerd wordt, nog geen gram.

Minister **Pronk**: Die landen hebben voldoende mogelijkheden om door middel van hulpverlening die zij onder andere van Nederland ontvangen, hun deviezenpositie te verbeteren en zo te kunnen profiteren van de export van andere ontwikkelingslanden die nu zozeer is stopgezet naar de EEG toe. Wij zouden anders de exportpositie van een aantal belangrijke vleesexporteurs, zoals bij voorbeeld Botswana, nog extra schaden. Wij doen dat toch al te veel door onze vleesimportstop.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog een aantal kleine punten naar voren brengen met betrekking tot het voorlichtingsbeleid. Dit betreft in de eerste plaats de Nationale Commissie Ontwikkelingsstrategie. Ik ben het met de heer Coppes eens dat wij hier niet projectje voor projectje moeten bespreken. Ik wil echter wel zeggen dat de structuur zodanig is dat de Nederlandse Regering zelf zo weinig mogelijk afzonderlijke beslissingen wil nemen over die afzonderlijke projecten. De Nationale Commissie is een overlegorgaan van particuliere organisaties, 50 in het geheel. Er zijn kleine organisaties onder en hele grote zeer gedistingeerde: de Nederlandse kerken, de Nederlandse vakbeweging, etcetera. Gezamenlijk spreken zij over afzonderlijke projecten en stellen die aan de Regering voor. De Regering zegt doorgaans niet gelijk 'ja' of 'neen'. Men vraagt aan een adviescollege van onafhankelijke deskundigen of het van mening is of dat project al of niet moet worden gefinancierd. Wanneer het adviescollege 'ja' zegt, dan is de Regering over het algemeen van mening dat het moet gebeuren. Er is maar één keer van het advies afgeweken op verzoek van de Kamer. Dat betrof de Palestinafilm. Daarover is toen uitvoerig gediscussieerd. Het is ook nu niet het geval geweest toen het ging om het Indonesië-congres. Er was een voorstel van de Nationale Commissie en het adviescollege adviseerde negatief, zij het dat dit door de kleinst mogelijke meerderheid mogelijk werd gemaakt. Overeenkomstig het meerderheidsadvies van het adviescollege heb ik beslist. Nadien heeft een van de leden van het adviescollege gemeend, van mening te moeten veranderen en heeft mij dat medegedeeld. Ik geloof, dat het geen goed beleid zou zijn, geen goed bestuur zou zijn, wanneer, omdat achteraf één lid van een bepaald adviescollege zijn standpunt verandert, de Regering in totaliteit om zou gaan. Het heeft niets te maken met de kwaliteit van het congres. Ik heb begrepen, dat het een goed congres is geweest. De Regering wil echter zo weinig mogelijk afwijken van afzonderlijke adviezen, die zijn gegeven door de particuliere organisaties, verenigd in de Nationale Commissie, en van het onafhankelijke adviescollege.

De heer **Van der Spek** (PSP): Zij kan er wel van afwijken, maar moet zich niet verschuilen achter het advies, vind ik.

Minister **Pronk**: Zij kan er inderdaad van afwijken ....

De heer **Van der Spek** (PSP): ... maar verschuilt zich nu achter het advies.

Minister **Pronk**: Ik verschuil mij niet achter het advies.

De heer **Van der Spek** (PSP): U geeft geen argumenten voor de afwijking.

Minister **Pronk**: De Minister heeft de argumenten voor de afwijking gegeven conform het advies van het adviescollege, omdat de Minister zelf zo weinig mogelijk wil beslissen. Dit is ook in overeenstemming met de wens van de Kamer, toen de structuur van het adviescollege, de structuur van de Nationale Commissie hier ter discussie was. Er is natuurlijk een mogelijkheid, hiervan af te wijken en die mogelijkheid zal moeten zijn gebaseerd op politieke criteria. Dus door de Regering, die een politiek lichaam is. Als de Nationale Commissie zegt, dat het onaanvaardbaar is, dat de Regering politieke criteria hanteert, zoals het dagelijks bestuur van de Nationale Commissie heeft gezegd, dan vind ik dit voor rekening van de Nationale Commissie komen en dan zal de Nationale Commissie ook zelf maar, gegeven de lading van het begrip onaanvaardbaar, dat in de politiek nu eenmaal speelt, hieruit haar consequenties moeten trekken. Die politieke criteria kan de Regering zich voorbehouden.

De heer **Van der Spek** (PSP): Deze waren hier duidelijk aanwezig. De Regering had ze hier kunnen hanteren, naar mijn gevoel.

Minister **Pronk**: De Regering heeft deze overwegingen om af te wijken van het advies niet willen hanteren, omdat er in dit verband geen aanleiding toe was. Nogmaals, ik wil zo weinig mogelijk, alleen in randsituaties, gebruik maken van de mogelijkheid, af te wijken van adviezen van de Nationale Commissie en het adviescollege, want anders zou het hek van de dam zijn. Ik behoud mij de vrijheid voor, daarvan in enkele situaties af te wijken.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Twee dingen moeten duidelijk worden. In de eerste plaats: wil de Minister toezeggen, dat zijn beslissing wordt geargumenteerd, dat de overwegingen van de beslissing worden medegedeeld aan degene die de subsidie aanvraagt? Dit geeft rechtszekerheid en ook een stuk verantwoording aan de subsidieaanvrager.

In de tweede plaats merk ik op: politieke overwegingen, natuurlijk, want de overheid geeft subsidie, maar zou de Minister dan ook willen aangeven wat de aard van de politieke overwegingen kan zijn? Is dat het regeringsbeleid of zijn het meer algemene politieke beginselen?

Minister **Pronk**: Ik zal niet aan de Nationale Commissie mededelen, wat mijn overwegingen zijn, omdat ik dat reeds heb gedaan. Zoals in soortgelijke gevallen regelmatig gebeurt, wordt de beslissing genomen gelet op het advies van het adviescollege. Dat advies was drie bladzijden lang en behelsde de overwegingen. Op basis van die overwegingen die ik heb meegestuurd naar de Nationale Commissie, is de beslissing genomen. Als de Minister afwijkt van het advies van het adviescollege, zijn er redenen om de overwegin-

gen die tot die afwijkende beslissing aanleiding hebben gegeven, afzonderlijk mede te delen. Ik voel er weinig voor om een brief helemaal te gaan overkalken, waar die overwegingen reeds in staan.

De tweede vraag betrof de politieke overwegingen op zich zelf. In dit stadium was er geen reden om daarvan af te wijken. Wanneer politieke overwegingen om af te wijken van het advies van het adviescollege een rol spelen, zijn dat overwegingen met betrekking tot de effectiviteit van het regeringsbeleid in zijn totaliteit terzake.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet nog op één vraag antwoorden, namelijk de vraag naar de bereidheid van jonge mensen en deskundigen in Nederland om uitgezonden te worden naar ontwikkelingslanden. Wij moeten tot onze spijt constateren, dat die bereidheid inderdaad afneemt. Het totale aanbod deskundigen en vrijwilligers daalt onrustbarend. Daarnaar worden momenteel onderzoekingen verricht; nagegaan wordt, wat de redenen daarvan zijn. Voor zover wij het begrijpen, zijn het vooral redenen die te maken hebben met de onzekere werkgelegenheidssituatie op dit moment. Ik betreur dit ten zeerste. Het is niet anders. Er spelen ook andere overwegingen een rol. Wij zijn op het ogenblik doende om op basis van dat onderzoek te trachten, in ieder geval een zodanig klimaat te creëren in de vorm van voorwaarden voor uitzending en dergelijke, dat het oorspronkelijke aanbod uit het verleden met betrekking tot uit te zenden personen in het kader van de Nederlandse technische bijstand kan worden hersteld, al was het alleen maar om te voorkomen dat het stuwmeer, waarover wij gisteren hebben gesproken, nog groter wordt dan het thans reeds is.

Mijnheer de Voorzitter! Als ik enkele vragen niet heb beantwoord, is het altijd nog mogelijk hetzij in schriftelijke vorm, hetzij in tweede termijn daarop terug te komen.

□

De heer **Waalkens** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor de aandacht die hij heeft willen besteden aan mijn opmerkingen en vragen. Ik wil op een enkel punt ingaan, vooral omdat ik ook graag wil voldoen aan het verzoek van de heer Van Dam om enkele nadere gegevens te verschaffen aangaande het garantiebedrag.

Ik heb met instemming gehoord, dat de Minister de voorkeur heeft uitgesproken voor goed overleg in allerlei internationale zaken ten aanzien van de ontwikkelingssamenwerking. Ik meen dat ik daaruit mag concluderen, dat ook hij vindt dat matiging van sterk geprononceerde stellingnamen moet worden betracht en dat wij met elkaar ervoor moeten oppassen, dat deze niet bedoeld of onbedoeld nodeloos worden aangezet. Ik ben daarmee gekomen op het klimaat tussen de ontwikkelde en de minder ontwikkelde wereld en het feit, dat daar particuliere investeringen zullen moeten plaatsvinden, wil de doelstelling van Unido, namelijk 8% stijging van industrie per jaar en een 25%-positie in het jaar 2000, ook maar gedeeltelijk worden gehaald.

Ik heb gemist de zienswijze van de Minister zelf op het realiseren van die doelstelling. In eerste termijn heb ik daarnaar duidelijk gevraagd. Ik heb hem weer niet gehoord over de rol van het particuliere bedrijfsleven. Ik zou toch willen verzoeken, of hij dit in tweede termijn nog eens duidelijk wil zeggen.

Verscheidene sprekers hebben het gehad over de personele uitbreiding op het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Gisteravond kon de Minister niet erg overtuigend antwoorden op de vraag waar de 53 formatieplaatsen terecht zouden komen. Ik geloof dat ik de Minister mag vragen, om dit nog eens schriftelijk te doen. Als de Minister hieraan wil tegemoetkomen, zou er voor ons mogelijk nog een gelegenheid zijn om daarop eventueel in een mondeling overleg terug te komen, zo dit nodig is.

De Minister heeft nu aandacht besteed aan de 'valutamotie' die ik verleden jaar heb ingediend. Ik geloof dat ik mag constateren dat de intentie die hij en zijn medewerkers eraan willen geven een juiste is. De uitwerking van een en ander zal natuurlijk in de praktijk moeten blijken. Dit heb ik duidelijk uit het geheel begrepen. Ik heb ook genoteerd, dat hij gezegd heeft geen bezwaar tegen deze motie te hebben. Ik geloof dat het goed zou zijn als ook de andere fracties eens hun mening zouden geven over alles wat in de motie is gezegd.

Dan kom ik op het punt van de kapitalisatie van de rentesubsidies. Ik heb daarvan gezegd, dat deze gekapitaliseerd zouden moeten worden gebracht onder het plafond van het jaar waarin wordt uitgegeven. Wij vinden dit nodig om het latere beleid niet nodeloos zwaar te belasten, waardoor onvoldoende mogelijkheden zouden blijven om een echt leningenbeleid te gaan voeren. Ik wijs op een artikel in 'Economisch-Statistische Berichten' van 19 februari 1975, geschreven door Ron Rote, een voor mij totaal onbekende figuur, die dit verhaal uit de doeken heeft gedaan, hoewel met een andere intentie. Hij heeft echter het probleem op zichzelf aangegeven. De Minister zegt, dat het niet in zijn begrotingstechniek past.

Minister **Pronk**: Beschouwt u hem als een autoriteit?

De heer **Waalkens** (VVD): Ik ken hem helemaal niet.

Minister **Pronk**: Het is moeilijk om het dan te citeren.

De heer **Waalkens** (VVD): Nu, als het in ESB is opgenomen, neem ik aan dat er toch enige waarde mag worden gegeven aan het artikel.

Minister **Pronk**: U beschouwt dus de redactie van ESB als een autoriteit.

De heer **Waalkens** (VVD): Laten wij daarover nu maar niet in discussie treden. Ik heb het gevoel dat hij wat op glad ijs komt en dat hij eigenlijk de aandacht wat van het artikel wil afleiden.

Minister **Pronk**: Op glad ijs voel ik mij altijd het beste thuis.

De heer **Waalkens** (VVD): Met botte schaatsen zeker! Ah, daar komt hulp voor de Minister.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ik begrijp toch dat het heel goed mogelijk is, dat de heer Rote, wie dit ook mag wezen, heel verstandige dingen schrijft.

De heer **Waalkens** (VVD): Precies! U hebt er verleden jaar, dacht ik, al op geanticipeerd.

Ik kan het niet helpen dat de Minister een deal – ik zeg het maar in mijn woorden – heeft gemaakt met Minister Duisenberg over die plafondbegroting met alle lusten en lasten. Dat het daar nu onder moet vallen, kan ik ook niet helpen. De Minister zegt, dat er binnenkort een comptabiliteitswet komt. Er zijn al vele voornemens in dit huis aangekondigd, die niet aanstonds gerealiseerd worden. Ik heb daarom de eer hierover toch een uitspraak van de Kamer te vragen; ik zou u, mijnheer de Voorzitter, dan ook deze motie willen overhandigen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Waalkens, Portheine, Kappeyne van de Coppello, De Koster en Evenhuis wordt de volgende motie voorgesteld:

Voorzitter

De Kamer,

gehoord de besprekingen over de begroting 1976 voor de ontwikkelingssamenwerking;

overwegende, dat de totale kosten van leningen aan de concentratielanden uit de kapitaalmarktmiddelen in het (buitenslijnse) begrotingsbedrag begrepen dienen te zijn;

van oordeel, dat het daartoe noodzakelijk is de gekapitaliseerde rentesubsidie in het nog vrij toezegbare leningenbedrag voor 1976 onder het plafond 1976 te brengen;

verzoekt de Regering, bij het bestedingsoverleg met de concentratielanden hiernaar te handelen en er bij de aanwending van de binnenlijnse machtiging ad f 450 miljoen, welke bij deze begroting is aangevraagd, rekening mee te houden dat het gevolg geven aan bovenstaand verzoek beperkingen oplegt aan de omvang van het totaal aan de concentratielanden toe te zeggen financiële hulp voor 1976,

en gaat over tot de orde van de dag.

De heer **Waalkens** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Op het verzoek van de heer Van Dam ingaande merk ik op, dat ik in eerste termijn heb gewezen op het grote belang dat wij hechten aan particuliere investeringen in de derde wereld, mede tegen de achtergrond van de besluiten van de UNIDO-conferentie. Wij hebben gemeend deze activiteiten voor 1976 sterk te moeten stimuleren. Wij hebben daarom 350 mln. uit de begroting vrijgemaakt, met de bedoeling voor het zelfde bedrag investeringen in 1976 te garanderen, met name tegen politieke risico's die in bepaalde landen een rem kunnen zijn voor het bedrijfsleven om te investeren. Wij geloven stellig in gunstige reacties uit het bedrijfsleven indien de Kamer bij amendement 350 mln. bestemt voor deze garanties. Het is – dat proef ik uit de vraag van de heer Van Dam – zeer wel denkbaar dat dit bedrag in 1976 niet zal worden aangesproken. In dat geval zouden bij de begroting voor 1977 door een kleine wijziging in de tekst van het nieuwe artikel 88a ook investeringen van 1977 en eventueel zelfs van latere jaren voor dit doel tot het maximum van dat bedrag kunnen worden gegarandeerd. Als nu wordt gezegd, dat door deze manoeuvre gelden passief worden aangewend zou ik daarmee willen opmerken dat zolang dit bedrag als garantie voor politieke risico's beschikbaar is er een investeringsstimulans van uitgaat. Deze zal des te sterker zijn als ook het overheidsbeleid eindelijk eens meer activerend is dan in de laatste jaren het geval is geweest, althans voor zover wij ervan op de hoogte zijn. Terecht heeft de heer Van Dam er in zijn interventie zelf op gewezen, dat het bedrijfsleven er door de voorgenomen wijziging inzake de FMO de laatste tijd wat bekaaid is afgekomen.

Mijn fractie is getroffen door de uitspraak van de Minister dat Zuid-Vietnam bevrijd is met het beëindigen van de oorlogssituatie aldaar. Onze mening is dat een zeer groot deel van de Zuidvietnamese bevolking zich niet bevrijd voelt. Integendeel! Het voelt zich een regime opgelegd waarin vele vormen van vrijheid sterk beknot zijn. Het is naar ons oordeel eerder een achteruitgang dan een vooruitgang ten aanzien van de persoonlijke vrijheden van de bevolking. Het standpunt van de Minister lijkt mij ook in strijd met hetgeen de heer Van der Stoel gisteren ten aanzien van Zuid-Vietnam heeft gezegd.

□

De heer **Van der Hek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor hetgeen hij ons heeft medegedeeld. Mijn fractie zal bevorderen, dat de Kamer de beslissing neemt wederom de informatie per land als kamerstuk hier aanwezig te hebben.

De **Voorzitter**: Ik meen mij te herinneren dat de Minister die stukken de Kamer heeft gestuurd. Het enige verschil is dat zij niet zijn gedrukt als kamerstuk. De kamerleden hebben echter alle gelegenheid gehad er kennis van te nemen. De Kamer moet nu alleen overwegen of zij die stukken wil drukken. Dat wil ik graag nader bekijken. Het is trouwens ook aan de Kamer daarover te beslissen. Aan het begin van iedere vergadering vraag ik aan de Kamer of zij bepaalde stukken gedrukt wil hebben of niet. Dat is inbegrepen in de bekende formule.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Wij zullen in dit geval van die formule gebruik maken.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat dit in de afgelopen jaren niet door de geachte afgevaardigde noch door zijn fractie is gebeurd.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Dat gaan wij toch maar weer doen, gegeven het feit dat het beleid van de Minister een verschuiving van de multilaterale naar de bilaterale sector te weeg heeft gebracht en bovendien een geheel ander beeld in de bilaterale sector heeft opgeleverd. Daardoor wordt de informatie per land een essentieel gegeven voor de beoordeling van het beleid. Wij moeten dan niet afhankelijk zijn van de goedwillendheid van de Minister om deze informatie te geven. Het is dan de Kamer die er zelf voor moet zorgen dat zij die informatie op geordende wijze ter beschikking heeft. Dat kan uitsluitend in de vorm van kamerstukken. Mijn fractie – dat is nieuw beleid – zal dat bevorderen.

De **Voorzitter** : Er dreigt hier een misverstand. Als de Kamer het nodig vindt bepaalde stukken te krijgen, dan kunnen wij dat aan de Regering vragen. Dat is echter, voorzover ik meen te weten in dit geval, ongevraagd door de Regering gebeurd. Ik vind het niet juist dat er op dit punt kritiek wordt geleverd op Regering, Voorzitter, of de Kamer zelf. Dat moet de geachte afgevaardigde nu niet doen. Hij moet uitsluitend de schuld bij zichzelf zoeken als hij vindt dat de stukken gedrukt hadden moeten worden. Dat is sportief.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ik beschuldig niet. Ik zeg alleen dat mijn fractie iets gaat bevorderen. Ik neem aan dat de Kamer, wellicht, te zijner tijd, een beslissing zal nemen. Verder wijs ik naar niemand beschuldigend, zeker niet naar de Minister die ons altijd zo volledig tracht te informeren, maar die ook niet altijd weet wat wij hebben willen en zeker niet naar de Voorzitter die uitsluitend handelt naar datgene wat de Kamer in het verleden heeft besloten.

De **Voorzitter**: Zo is het precies.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Wij willen daarin een kleine wijziging aanbrengen en dat zal dan wel komen.

Ik dank de Minister zeer voor zijn antwoord. Er zijn twee zaken overgebleven waarop ik nog even nader wil ingaan. Ik wil allereerst een toezegging van hem hebben betreffende het non-ODA gedeelte, de niet directe hulpverlening, onder zijn plafond. Wil hij ons toezeggen dat gegeven de criteria – die naar mijn smaak toch wel vaag zijn – hij in het overleg met zijn collega's over het hanteren van deze criteria zijn poot zo veel mogelijk stijf zal houden en niet zal toelaten dat om welke reden dan ook onder het non-ODA-gedeelte meer komt dan er nu reeds staat?

Mijn tweede punt betreft Indonesië. De Minister moest zich wat haasten. Toch wil ik van hem horen dat de zaak van Indonesië, vooral wat betreft de mensenrechten, ons zeer ter harte gaat. Terecht is dit jaar besloten de hulp aan Indonesië te verminde-

ren, omdat het tweede criterium daartoe aanleiding gaf. De behoefte van Indonesië ten opzichte van de behoeften van andere ontwikkelingslanden was van die aard dat een verlaging in de hulp kon worden aangebracht.

De Minster heeft echter ook gezegd dat hij het totale beleid in Indonesië zal beoordelen aan de wijze waarop in Indonesië tegemoet wordt gekomen aan de gerechtvaardigde wens tot herstel van mensenrechten. Wil de Minister nog eens nadrukkelijk vaststellen dat nog in deze kabinetsperiode een conclusie voor het beleid op dit punt getrokken gaat worden.

Ik kom nu nog even op datgene wat de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie bij monde van de heer Waalkens heeft voorgesteld, Ik vind het jammer dat de VVD in zijn lust tot bezuinigen naar dit middel heeft gegrepen om in hoofdzaak die bezuinigingen te zoeken bij de ontwikkelingssamenwerking. Dat blijkt uit de opstelling van de tegenbegroting van de VVD. In zijn uitwerking treft mij dat nog meer. Ik vind *het op grond van die uitwerking des te* meer jammer. Ik zie daarin het streven – de Minister heeft er al op gewezen – het Europees Ontwikkelingsfonds te korten. Dat leidt al helemaal tot niets, omdat de bijdrage aan het Europees Ontwikkelingsfonds op EEG-overeenstemming berust en omdat men de post over vijf jaar verdeelt. Wat de heer Waalkens nu wil korten zal er toch in een ander jaar weer bij moeten komen. Op zichzelf leidt het dus al tot niets.

Ik vind het ook jammer dat men ook wil korten in hetgeen de Nederlandse Regering vrij is, namelijk in het middelen beschikbaar stellen aan internationale organisaties, in het aandeel van Nederland in de kosten van VN-programma's. Daarin manifesteert Nederland zich in de internationale samenwerking. Dan gaat men zeggen dat Nederland daaraan dan maar wat minder moet bijdragen. Dat zal ook de kracht van de argumenten van de Nederlandse Regering in internationale fora ondermijnen.

Men wil dat Nederland zich in de internationale samenwerking manifesteert, maar als men dan de Nederlandse Regering gelijktijdig de middelen onthoudt om zich in die internationale samenwerking waar te maken, zal dat de overtuigingskracht van de Nederlandse argumenten niet dienen.

De heer **Waalkens** (VVD): Dit is een exegese die ik niet onderschrijf. Het gaat niet om vermindering, maar om verhoging van de bedragen ten opzichte van die voor 1975. Ik heb betoogd dat ik niet kan inzien dat die opnamecapaciteit ineens zoveel meer is dan in 1975. Ik heb bedragen genoemd die verdubbeld, of in ieder geval zeer sterk verhoogd zijn.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Wat het Europees Ontwikkelingsfonds betreft had u zelf wel kunnen nagaan, wat de oorzaak ervan is.

De heer **Waalkens** (VVD): Dat gaat van 60 naar 90 mln. Voor de volgende jaren komt er iedere jaar 8 mln. meer bij dan normaal is, indien de totale bijdrage *gelijkelijk over de 5 jaren verdeeld* wordt.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Het nieuwe fonds is groter geworden. Ik neem aan, dat andere internationale fondsen ook groter zijn en dat de bilaterale hulpverlening uitgerekend met betrekking tot de categorieën, die in uw voorstellen zijn genoemd, moet toenemen, omdat de Nederlandse Regering terecht constateert, dat de niet-aardolieproducerende landen extra zijn getroffen *door de oliecrisis en dat daarvoor* extra middelen moeten worden opgebracht in het kader van het algemene beleid, dat Nederland dient te streven naar een ontwikkelingsbijdrage ter grootte van anderhalf procent van ons netto nationaal inkomen, wat regeringsbeleid is.

De heer **Waalkens** (VVD): Misschien wilt u mijn betoog in eerste termijn nog eens rustig nalezen. Daarin staat dit alles precies uiteengezet.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Natuurlijk, mijnheer Waalkens, maar ik heb er niet veel aan.

Ook met haar voorstel inzake de financieringswijze legt de VVD geen eer in. In feite betekent het, dat hij steeds meer geld via de kapitaalmarkt wil betrekken en in feite de begroting wil belasten met de daarmee samenhangende rentesubsidie. Die financieringstactiek wordt door de voorstellen van de VVD nog eens extra beklemtoond.

De heer **Waalkens** (VVD): Ik haal het niet uit de kapitaalmarkt. Dat doet de heer Pronk.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Uw voorstellen leiden ertoe, dat onder staatsgarantie een groot bedrag gaat naar een bepaald doel in het kader van de ontwikkelingssamenwerking, een doel, dat door mij niet wordt gesteund. Dit doen onder staatsgarantie houdt in, dat men de financiering via de kapitaalmarkt op de begroting moet verantwoorden met rentesubsidies, die vervolgens gekapitaliseerd moeten worden in het jaar waarin ze worden uitgegeven, wat een effectieve aantasting betekent van het beschikbare plafond in dat jaar voor directe ontwikkelingshulp. Dat steunen we niet. Dat vinden we een aantasting van het plafond, die we nooit willen aanvaarden.

De heer **Waalkens** (VVD): Ik doe mijn voorstellen alleen maar om te voorkomen, dat als de heer Van der Hek zelf ooit nog eens Minister wordt, hij niets meer te besteden heeft.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Wij hebben verleden jaar hier een motie aan*vaard gezien, waarin stond, dat de he*le financieringswijze op dit punt onjuist is.

□

De heer **Van der Mei** (CHU): Mijnheer de Voorzitter! Allereerst wil ik de bewindsman bedanken voor zijn antwoord. Desondanks zijn bij mij nog een aantal vragen blijven bestaan. Ik heb gisteren veel vragen gesteld, maar er zijn nu eenmaal bewindslieden aan wie men als kamerlid veel vragen moet stellen. Ik kom op enige daarvan zo dadelijk terug.

Ik wil een opmerking vooraf maken met betrekking tot de binding van de hulp. De Minister heeft gezegd, dat het thans in verband met de werkloosheidssituatie niet opportuun is, verder te gaan met te streven naar ontbinding van een bepaald soort hulp. Ik ben het daarmee eens. Het ligt in de lijn van de opvatting, die ik gisteren heb verkondigd.

Wat het stuwmeerbeleid en het bestedingsoverleg betreft heb ik gepleit voor een zo vroegtijdig mogelijk inschakelen van wat ik heb genoemd niet-ambtelijke deskundigheid. Ik heb begrepen uit het betoog van de Minister, dat hij er niet afwijzend tegenover staat, dat hij de intentie heeft het contact met de niet-ambtelijke deskundigen, ook in het kader van het bestedingsoverleg, zoveel mogelijk te intensiveren. Ik heb zelfs begrepen, dat hij ook bij de identificatie van de projecten van niet-ambtelijke deskundigheid gebruik wil maken. Indien ik dat zo goed heb begrepen, heb ik er nu geen behoefte aan een motie in te dienen, wat ik gisteren overwoog wel te doen, indien de Minister onbevredigend zou antwoorden.

Wat de omvang van de hulp betreft heb ik gewezen op de sterke stijging van de apparaatskosten. De Minister heeft er een heel simpele redenering voor. Hij zei: als het bedrag groter wordt, heb je uiteraard meer ambte-

naren nodig, die bij de besteding van het bedrag moeten worden ingeschakeld. Natuurlijk, eenvoud is vaak het kenmerk van het ware, maar hier lijkt mij dat niet geheel het geval te zijn. Ik zou de Minister willen vragen, omdat men niet kan stellen, dat er een rechte evenredigheid is tussen omvang van het bedrag en aantal ambtenaren, dit nader toe te lichten.

Ik heb gesproken over de Nota bilaterale projecthulp, die in aantocht is. De Minister heeft gezegd, dat dat een nota is, die niet door de Kamer is gevraagd maar die hij zelf heeft aangekondigd. Dat is juist. Hij heeft gezegd wanneer die nota vermoedelijk zal komen. Ik heb gevraagd: Schakelt de Minister bij de opstelling van deze nota ook niet-ambtelijke deskundigheid in en, zo ja, welke zal dat zijn? Ik heb in dit verband gewezen op de grote betekenis van het onderwijs.

Mijnheer de Voorzitter. De Minister heeft op een bepaald moment gezegd, sprekende over de bilaterale hulp: Hulpverlening is geen steun aan regimes. Dat is een opmerking, die de Minister eens nader moet verduidelijken. Ik wil in dit verband verwijzen naar een publikatie, die naar ik aanneem voor de Minister een zeker gezag heeft, namelijk een publikatie in 'Socialisme en Democratie' van september 1975. Daarin wordt onder meer gesteld: Jan Pronk heeft dit beleid een ander gezicht gegeven. De verschuiving in de keuze van concentratielanden is duidelijk in de richting van landen die ernst maken met het streven de positie van de allerarmsten te verbeteren. Dit zogenaamde links interventiebeleid heeft zowel nationaal maar zeker ook internationaal vooral bij de derde wereld de aandacht getrokken.

Wanneer men in dit kader zegt: Hulpverlening is geen steun aan regimes, blijkt dat toch niet in alle kringen even goed te zijn doorgedrongen. Misschien kan de Minister een en ander verduidelijken.

Het vorige jaar heb ik de Minister gevraagd of hij, als hij komt tot de keuze van nieuwe concentratielanden, dan zo vroegtijdig mogelijk op een staatkundig verantwoorde wijze de Kamer daarbij zou willen inschakelen. Welnu, de Minister heeft in een wat emotionele discussie het vorige jaar gezegd: Ik zal dat doen; dat zeg ik toe. Wij hebben echter van het waarmaken van die toezegging tot nu toe niet zo gek veel gemerkt.

Minister **Pronk**: Er is dan ook geen enkel nieuw concentratieland bijgekomen.

De heer **Van der Mei** (CHU): Precies. Ik heb dit gisteren ook gezegd. Ik heb de Minister toen gevraagd: Wanneer denkt u uw toezegging waar te maken – want u heeft een toezegging gedaan – met de kamercommissie overleg te plegen over het aanwijzen van nieuwe concentratielanden?

□

De heer **Aarts** (KVP) : Mijnheer de Voorzitter! Ook ik dank de Minister voor de antwoorden die hij heeft gegeven. Het is jammer, dat wij kennelijk in dit huis altijd incidenten en details met algemene beschouwingen moeten verwarren in één debat, waardoor het erg moeilijk wordt, een niet verknipt debat te krijgen. Misschien is het mogelijk, over dit onderdeel een afzonderlijk beleidsdebat te houden, zodat wij op langere termijn wat ontwikkelingen nader kunnen uitwerken.

Wat het meerjarenplan betreft, heeft de Minister gezegd, dat het juist is dat door de afname van het netto nationaal inkomen het plafond lager is dan wij het vorige jaar hadden gedacht. Ik heb gezegd, dat voortschrijdende ontwikkelingen in dit verband voortschrijdende verlaging van het plafond betreffen en een vergroting van het écart tussen de planning en datgene wat er nu uitkomt. Ik heb in dit verband gevraagd hoe zich dit zal doorzetten. Ik verneem graag van de Minister of die verwijding ook na 1978 zich zal doorzetten. Hij heeft daarop niet geantwoord.

Ik heb aandacht besteed aan een onderwerp, dat hem, dacht ik, na aan het hart ligt, namelijk de immediate needs. Ik heb vraagtekens geplaatst achter de omschrijving in de memorie van toelichting. Ik zou graag zijn visie daarop vernemen.

De Minister heeft de suggestie, die ik heb gedaan om in een korte-termijnoperatie het stuwmeer voor een deel het volgende jaar leeg te halen door een injectie te geven aan het bedrijfsleven in ons land, ten bate overigens van de ontwikkelingslanden – ik dacht toen aan een bedrag in de orde van grootte van f 300 mln. tot f 500 mln. – niet overgenomen. Hij heeft als motivering gegeven, dat de verplichtingen, die hij dit jaar heeft aangegaan, ertoe leiden dat het volgende jaar zodanige kasuitgaven worden gedaan, dat daardoor het stuwmeer zal komen op het door hem aangegeven niveau.

Als de Minister zoiets stelt, moet de Kamer hem het recht van de twijfel geven, maar wij behouden de twijfel, die wij het vorige jaar hebben uitgesproken. Wij vragen ons af, of dit niveau inderdaad wordt gehaald. De Minister zal het in het komende jaar waar moeten maken; wij zullen niet aarzelen – wanneer het volgende jaar blijkt, dat het stuwmeerbeleid van de Minister niet is geslaagd – hierop ernstige kritiek te oefenen. Wij doen dit omdat wij het psychologisch onjuist vinden ten opzichte van de Nederlandse belastingbetaler en de onderontwikkelde landen, een zo groot bedrag in het stuwmeer te laten zitten.

De Minister heeft wel geantwoord op mijn vraag over het niveau van het stuwmeer, maar hij is niet ingegaan op de concrete vraag, hoe hij aan de 50% komt van het begrotingsbedrag van het desbetreffende jaar. Wij vinden dit hoog; het is bijna te hoog. Als de bedragen toenemen, zoals de laatste jaren is gebeurd, wil dit zeggen, dat het stuwmeer in de ogen van de Minister regulier op enkele miljarden per jaar komt te staan. Als dit nodig is, is het nodig, maar ik zou graag zien, dat de Minister aangaf hoe hij aan dit percentage komt. Wij moeten ons niet vergissen: tien procent meer of minder houdt meteen miljoenen guldens verschil in.

Met groot genoegen heb ik gehoord, dat de Minister het bedrijfsleven zoveel mogelijk inschakelt voor het uitvoeren van orders in het kader van de te geven hulp. Ik heb de indruk – omdat wij steeds grotere bedragen aan hulp uitgeven – dat het op deze wijze mogelijk is, sectoren in het bedrijfsleven te helpen zonder dat wij aan onze filosofie tornen.

Hoe zouden wij als Kamer hierover nog meer en meer gedetailleerd kunnen worden geïnformeerd? De Minister moet in een debat altijd wat vage omschrijvingen geven in de stijl van: Er zijn procedures, het bedrijfsleven wordt ingeschakeld, er worden praktisch geen orders buiten Nederland geplaatst enz. Welk gedeelte van de kosten moet worden gemaakt in het ontwikkelingsland? Ik zou de commissieleden en de Minister willen vragen, of niet eens een mondeling overleg kan worden gehouden over deze zaken. Kan de Minister niet een stuk opstellen, waaruit blijkt hoe de procedure precies is vanaf het moment dat het bestedingsoverleg begint in het land, waaraan de hulp wordt gegeven? Uiteraard dient dit in globale lijnen te worden aangegeven. Het gaat niet om concrete gevallen, maar om een beter inzicht in de gang van zaken. Wij moeten een zo goed mogelijk antwoord kunnen geven op de vele vragen, die ons in het land hierover worden gesteld.

Aarts

Hoewel hij dit niet zo heeft gezegd, heb ik de indruk, dat de Minister het ermee eens is, dat wij bij het ontwikkelingsbeleid optimaal de kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven moeten dienen.

Op de apparaatskosten wil ik nu niet dieper ingaan. Dat wil niet zeggen, dat er bij ons geen vragen zijn blijven bestaan en dat wij geheel overtuigd zijn. Ik herhaal de vraag, of het percentage van deze kosten gelijk kan blijven bij stijging van de nominale kosten. Mijn zorg is, dat wij mogelijk niet alleen worden geconfronteerd met een stijging van de totale nominale kosten, maar ook met een groter percentage aan apparaatskosten. Het komt niet aan op tien of twintig ambtenaren meer of minder. Het streven moet erop zijn gericht, dat slechts een zeer klein gedeelte van de ontwikkelingsgelden naar deze niet-direct produktieve sector gaat.

Ik ben blij, dat de Minister in Cuba aan den lijve heeft geconstateerd, dat de kwaliteit van de Philipsprodukten in dat land zo hoog wordt gewaardeerd. Het is goed, dat ook eens van een ander te horen en wat voor een ander.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Is hij dan doorgelicht?

De heer **Aarts** (KVP): Ik denk dat enkele mensen die daar wonen wel zijn doorgelicht. Het is goed eens van een ander, en wat voor een ander, te horen waartoe in feite Nederlandse multinationals in staat zijn, misschien wel omdat zij multinationals zijn. Ik neem aan dat de Minister hierover ook wel eens een onderhoudje heeft met de Minister-President, die in dat opzicht het oordeel van andere landen over ons eigen bedrijfsleven kan gebruiken.

Minister **Pronk**: Wat u hier schetst ging niet over het Nederlandse bedrijfsleven, maar over de produkten van het Nederlandse bedrijfsleven.

De heer **Aarts** (KVP): Ik dacht dat die wel iets met elkaar te maken hadden. Goede produkten kunnen alleen maar in een goed bedrijf worden gemaakt.

Ik heb gemerkt dat de Minister probeert op alle mogelijke manieren ons te overtuigen dat zijn gedrag niet beter is dan vroeger, in onze ogen, maar dat de situatie is veranderd. Toch is hij intelligent genoeg om te weten, dat wij het als een compliment hadden bedoeld. Waarom dit compliment niet in dankbaarheid geaccepteerd en toegegeven, dat hij is gegroeid in zijn functie?

Minister **Pronk**: Omdat u niet de hele Kamer bent.

□

De heer **Bakker** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Naar onze mening heeft de Minister er goed aan gedaan, zich bij zijn beantwoording zelfbeperking op te leggen. Zijn antwoord heeft daarmee naar onze overtuiging aan duidelijkheid en overzichtelijkheid gewonnen. De Minister heeft tenminste over standpunten gepraat; al is de discussie dan niet afgerond, hij discussieert tenminste. Misschien is een kinderhand gauw gevuld, maar wij appreciëren een Minister die discussieert met alle fracties in de Kamer Ik zie een verbaasd kijkende Staatssecretaris. Die kan deze opmerking ook in zijn zak steken. Naar onze mening heeft het betoog van de Minister gewonnen door de zelfbeperking. Ik hoop dat in het algemeen de gang van zaken in deze Kamer zich in die richting zal ontwikkelen.

De heer **Aarts** (KVP): Geldt die zelfbeperking dan ook voor Kamerleden?

De heer **Bakker** (CPN): De kamerleden zijn aan spreektijd gebonden. De Minister heeft zich, zonder twijfel in overleg met de Voorzitter naar aanleiding van een besluit van de Kamer, bepaalde zelfbeperkingen opgelegd. Dat is naar mijn mening winst.

Wat ons is opgevallen, zowel in de betogen namens de verschillende fracties als in dat van de Minister, is de groeiende twijfel over de ontwikkelingshulp. Wij vinden het nogal opmerkelijk dat naarmate de bedragen groeien ook de onzekerheid over wat het allemaal te betekenen heeft groeit. Het lijkt ons dat de aan het slot van zijn rede door de Minister geconstateerde afname van het aantal vrijwillgers daarmee ook samenhangt. Wat hier aan onzekerheid en twijfels is gegroeid is dat natuurlijk ook buiten dit lokaal. Die twijfels en onzekerheden zijn terecht, omdat mede door de vele publiciteit en door zeer veel ervaring die de mensheid opdoet duidelijk wordt, dat de hulp zoals die wordt verstrekt uiteindelijk in de eerste plaats hulp aan de grote exporteurs van goederen en kapitaal is. Het gebeurt bij de bilaterale hulp maar ook bij de hulp via mondiale organisaties, zoals bijvoorbeeld de Wereldbank. Ik meen, dat met datgene wat de Minister even over Chili heeft gezegd en over de lening, die de Wereldbank aan Chili wilde verstrekken, het karakter van dit soort van mondiale operaties maar al te duidelijk is getekend. Dat is nu eenmaal het karakter van deze wereld. Je kunt kapitalisten niet anders maken dan ze zijn.

De heer **Waalkens** (VVD): Communisten ook niet!

De heer **Bakker** (CPN): Communisten ook niet, dat zult u hier nog wel eens meemaken! De kapitalisten zijn erop uit geld te verdienen, niet de communisten. Daarin zit het verschil. Alles wat kapitalisten doen, doen zij om er wijzer van te worden. Dat is het hele systeem. Ook deze Minister is minister in een kapitalistische staat. Zij zijn in deze wereld nog altijd de machtigsten, zeker ten opzichte van de landen in Afrika en in Zuid-Amerika. Daardoor leggen zij die landen hun wil op. Wat in de EEG is gebeurd – de Minister heeft dat duidelijk uiteengezet – waar iedereen ten slotte in de allereerste plaats aan de belangen van zijn eigen industrie ging denken, is mijns inziens typerend voor de situatie.

Dat maakt, dat de enorme geldstroom, die van hier naar Indonesië gaat, zo schrijnend is. Het is juist, dat het bedrag, dat op de begroting wordt uitgetrokken, formeel lager is dan een jaar geleden het geval was. De heer Van der Hek en ook de Minister zelf hebben eraan herinnerd, welke argumenten daarbij een rol hebben gespeeld. De Minister is daarbij nogal openlijk geweest. Ook is juist, dat het bedrag, dat verleden jaar op de begroting stond, het dubbele was van het bedrag, dat het jaar daarvoor cp de begroting stond. Het is door deze Regering en door deze Minister enorm verhoogd! Het effect van dergelijke bedragen is, dat zij de regiems versterken, ook al doet de Minister, of het armenzorg is. In werkelijkheid helpt het een regiem als dat in Indonesië. Daar kan de Minister nooit onderuit. Dat is met ieder land zo. Als u iets aan Cuba geeft, helpt u het regiem daar ook. Dat de mensen daar Philipsmateriaal willen kopen, is geen wonder, want het is uitstekend materiaal. Het heeft namelijk niets met ir. F. Philips te maken, maar met de hoge kwaliteit van de talloze mensen, die dat materiaal maken. Dat staat zo vast als een huis. Een regiem profiteert daarvan. In het geval van het regiem in Cuba is het goed, want het komt daar aan de bevolking ten goede; in Indonesië is het slecht, omdat het aan een kleine kliek gecompromitteerde lieden ten goede komt en niet aan het volk. Daarom is de steun aan Indonesië zo verwerpelijk.

□

De heer **Van Dam** (ARP): Mijnheer de Voorzitter! Ook mijn dank aan de Minister voor de reactie. Ik ben minder voldaan over de zelfbeperking, die hij zich heeft moeten opleggen, dan de heer Bakker. Ik vind, dat die zelfbeperking heeft geleid tot een selectie, die er onder andere toe leidt, dat landen,

Van Dam

waarover ieder jaar wordt gepraat, onevenredig grote aandacht krijgen.

De Minister is niet op onderdelen van het beleid, die ik heb genoemd, ingegaan. Die onderdelen hadden betrekking op de negatieve invloed ervan op de activiteiten van het bedrijfsleven. Wil hij dat alsnog doen?

Ik heb genoteerd, dat de Minister ook het bedrijfsleven bij het terugbrengen van het stuwmeer zal betrekken.

Wat de inschakeling van het bedrijfsleven betreft, heeft hij verwezen naar dat kunstmestgeval. Ik neem aan dat de Minister er niet de man naar is om zich door een kunstmesttegenvaller uit het veld te laten slaan.

Het feit dat het Nederlandse bedrijfsleven niet concurrerend blijkt te zijn, moet voor de Minister aanleiding zijn in zijn hoedanigheid van lid van de ministerraad aan deze kwestie de grootste aandacht te besteden. Ik zou nadrukkelijk willen zeggen dat ik het ermee eens ben, dat hulp aan bedrijven in moeilijkheden zodanig wordt gebruikt, dat de export naar ontwikkelingslanden daardoor wordt bevorderd.

Zou de Minister nog willen ingaan op mijn opmerkingen betreffende de mogelijkheden van controle van de Kamer op verschuivingen tussen kosten ter verkleining van het stuwmeer en eveneens op de kwestie, of medefinancieringsorganisaties ook de eindverantwoordelijkheid voor projecten zullen kunnen dragen?

Kan de Minister voorts nog iets zeggen over de plannen in het Nederlands ontwikkelingssamenwerkingsbeleid met betrekking tot de positie van de vrouw?

De Minister heeft zich ten aanzien van de cumulatie van rentesubsidies beperkt tot de begrotingstechniek. Kan hij ingaan op de zakelijke moeilijkheden, die de heer Waalkens naar voren heeft gebracht in verband met de cumulatie in de toekomst?

Ik dank de heer Waalkens voor de nadere toelichting op zijn amendement. Ik wil nu al zeggen dat hij aan de ene kant onvoldoende heeft aangegeven, dat er ook werkelijk kansen bestaan om het nogal behoorlijke bedrag van 350 mln. in 1976 te besteden en aan de andere kant bezuinigt op posten van de begroting, die naar onze mening niet voor beperking in aanmerking komen. Ik denk dan met name aan het bedrag van 100 mln. voor het meest door de grondstoffencrisis getroffen ontwikkelingslanden en aan het bedrag van 100 mln., dat wordt afgenomen van de post voor specifieke multilaterale initiatieven ter leniging van acute noden.

□

De heer **Coppes** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Zoals altijd wil ik mijn waardering uitspreken voor het betoog van de Minister. Ik moet echter vaststellen dat, als de heer Bakker zegt dat de Minister met alle fracties in discussie is geweest, dit in ieder geval niet geldt voor mijn fractie. Ik weet niet waardoor dat komt, maar het is in ieder geval niet gebeurt. Ik stel dat in alle rust vast.

Ik geloof dat ik het langst van alle leden heb gesproken over de nieuwe internationale economische orde. Misschien dat wij bij een andere gelegenheid deze discussie nog eens kunnen voortzetten.

Het stelt mij wat teleur dat de Minister de aandacht voor landbouwprojecten wat heeft geschaard onder de 'nog enkele kleine puntjes tot slot'. Meer geachte afgevaardigden hebben gesproken over het grote belang hiervan. Onze fractie heeft gevraagd, of niet een discussiepunt kan zijn, dat naast de keuze voor concentratielanden gelijkwaardig of wellicht zelfs meer een keuze zou kunnen zijn die voor dit ontwikkelingsaspect in het beleid. Daarbij gaat het om een zeer grote alles doortrekkende prioriteitstelling.

In aanvulling op een vraag van de heer Van Dam wil ik ook uitdrukkelijk een bijdrage van de Minister vragen aan het antwoord op de vraag, of wij niet zouden moeten beginnen met een discussie over een andere wijze van medefinanciering. Ik heb het Duitse systeem genoemd, waarin dubbele contracten bestaan, enerzijds tussen de regering en de medefinancieringsinstanties en anderzijds tussen deze instanties en degenen, die in de ontwikkelingslanden deze projecten uitvoeren. Dat is van groot belang, met name omdat de Minister zelf de aandacht heeft gevestigd op de poging om ondanks bestaande moeilijkheden met regimes in bepaalde landen allerlei wegen te vinden om de hulp naar de allerarmsten te krijgen. Ik denk dat wij daarover in deze korte tijd niet voldoende kunnen praten, maar ik zou graag vernemen of het de moeite waard is om er in de toekomst, misschien in een ander verband, nog eens uitvoerig op terug te komen.

Wij hebben al enkele malen algemene beschouwingen gewijd aan de samenhang in de Latijns-Amerikaanse problematiek. Ik hoop dat er in de toekomst ook nog eens een gelegenheid komt om dit punt apart aan de orde te stellen.

Wat Indonesië betreft, moet ik opmerken dat ik het jammer vind dat de Minister een resolutie van de partijraad van een zeer bevriende partij wat losjes heeft afgehandeld. In feite heeft hij er nog niet eens over gesproken. Ik vind dat niet erg verstandig. Ik vraag mij af, als ditzelfde punt zou worden opgevoerd op een partijraad van de PvdA, hoe dan de zaak zou uitvallen. Ik heb gezegd: Ik sta hier, ik kan niet anders, ik moet die resolutie nog eens ter kennis brengen. Ik denk dat deze resolutie politiek gezien weinig mogelijkheden biedt, maar ik zou toch wel graag de aandacht vragen voor hetgeen er op dit punt leeft in een partij als de PPR en naar mijn vaste overtuiging ook leeft in een partij als de PvdA. Ik weet niet hoe het allemaal komt dat wij ons zo moeten haasten. Het lijkt erop dat gereedkomen voor Kerstmis ons enige, hoogste en heiligste doel is. Ik hoop dat wij nog eens op andere manieren een aantal discussiepunten aan de orde kunnen stellen.

Minister **Pronk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet hiertegen toch wel protesteren. Ik ben op alle onderwerpen ingegaan, maar inderdaad heb ik niet bij alle onderwerpen de afzonderlijke fracties en sprekers genoemd. Ik meen daarmede echt in overeenstemming te hebben gehandeld met datgene wat u mij – naar ik mag aannemen namens dezelfde Kamer die mij nu dit verwijt doet – heeft verzocht. Ik stel er prijs op om dit nu te zeggen en er niet mee te wachten totdat ik mijn tweede termijn begin.

De heer **Coppes** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb niet de indruk dat ik de Minister iets heb verweten, maar ik stelde alleen maar vast dat het jammer is dat wij geen kans hebben om wat uitvoeriger op die punten in te gaan. Ik heb niet de indruk dat ik het heb gegoten in de vorm van een verwijt, ik ben mij er althans niet van bewust.

De **Voorzitter**: Ik wijs er op dat de Kamer verleden jaar 150 minuten aan deze begroting heeft besteed en dit jaar 180 minuten. Men kan dus niet zeggen dat de nieuwe methodiek de keel van de woordvoerders bij dit onderwerp dichtknijpt.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag onze erkentelijkheid uitspreken voor de nadere uiteenzetting van de Minister van zijn beleid. Ik moet wel zeggen dat ik een aantal punten – misschien ook wel

Van Rossum

door mijn afwezigheid gisteravond – heb moeten missen. Ik heb weer ig vernomen van de mondiale verso huivingen in de diverse bedragen. Het bedrag voor de OPEC-landen is vervijfvoudigd. Is het niet mogelijk dat daardoor de traditionele donorlanden iets minder kunnen doen, waarbij ik aanteken dat ik niet zeg hoe groot die bedragen dan moeten zijn? Het kan in ieder geval een verschuiving in internationaal verband zijn, omdat er een bepaalde behoefte bestaat in de verschillende landen terwijl die behoefte toch ergens wel een verzadigingspunt heeft.

Ten aanzien van de multilaterale hulp bestaat ook bij de Regering nu een bepaalde terughoudendheid, omdat men zegt dat het altijd via regeringen gaat, hetgeen bepaalde bezwaren kan hebben. Wij hebben dat bezwaar al vele jaren naar voren gebracht, omdat wij dikwijls van mening waren dat die hulp niet altijd aan de allerarmsten ten goede kwam. Door de opvattingen van deze Minister is dat wat meer uit de verf gekomen. Hij gaat in ieder geval wat meer in de richting van de bilaterale hulp. De nota daarover wachten wij met belangstelling af. Maar ook in deze hulp gaat het dikwijls nog via regeringen van land tot land met alle bedenkelijke kanten die daaraan verbonden zijn. De Minister heeft daarover kennelijk ook zorgen. Het is ook goed dat hij die zorgen die hij op dat punt heeft, duidelijk in de nota tot uitdrukking brengt. De Minister heeft gezegd dat er in vrijwel alle ontwikkelingslanden politieke gevangenen zijn. Wij stellen dan in ieder geval de dialoog met die landen op prijs. Wij vinden het een goede zaak dat de Minister ook daaraan zijn aandacht geeft. Wij vinden het alleen wel wat jammer dat zijn voorkeur toch bij de hulpverlening naar wat onstabiele regeringen van dikwijls een linkse signatuur uitgaat. Wij zijn er niet zo gelukkig mee dat uitgesproken Vietnam daarbij hoort, omdat juist daar de zaak dan wel verschoven is van een externe onderdrukking naar een interne onderdrukking, maar bepaald niet is opgelost. Mozambique en Guinee-Bissau hebben ook nog niet helemaal een volledige stabiliteit bereikt. Het zijn dan wel geen concentratielanden, maar toch wel landen waaraan door Nederland een bepaalde hulp wordt gegeven.

De Minister beloofde verleden jaar een studie over hulp aan de zwarte bevolking in Zuid-Afrika. Hij is daar nu niet meer op teruggekomen. Hij heeft in ieder geval een studie toegezegd en de resultaten daarvan zien wij gaarne tegemoet. Wij zien nu wel dat er f 5 mln. wordt verleend aan Afrikaanse koloniën. Volgens Staatssecretaris Kooijmans zijn dat de landen Namibië en Rhodesia. Ik vraag dan waarom daar wel hulp wordt verleend aan de zwarte bevolking en niet in Zuid-Afrika. Ik ben van mening dat dit toch wel op één lijn moet worden gebracht.

Ik kom ten slotte op de medefinancieringsprojecten die wij uitermate belangrijk vinden. In 1971 werd daaraan bijna 5% van het hele bedrag uitgegeven. Nu is dat begroot op 3,7%. Dat wil dus zeggen dat bij alle grotere inspanningen dit nominaal eigenlijk gelijk blijft, maar procentueel loopt dit belangrijk terug. Dat gaat nu juist over de allerarmsten en die passen nu juist het meest in zowel de filosofie van de Minister als in onze filosofie. Daar gaat het over de medische zorg van de allerarmsten en daar gaat het over het onderwijs, daar zijn heel goede landbouwscholen waar juist die voedselvoorziening van de arme bevolking het meest wordt bevorderd. Juist op dat punt kan er naar mijn mening nog veel meer worden gedaan met hulp aan zending, missie en alles wat daar aan humanitaire hulp wordt verleend. Ik zou het toch bijzonder op prijs stellen als de Minister dit punt bepaald niet verwaarloost en het ook procentueel niet laat teruglopen, maar het juist naar voren haalt. Ik meen dat dit ook in zijn filosofie past. Hij zal hiermee ook velen in ons land en in de ontwikkelingslanden een genoegen doen. Ik heb dan het idee dat hij ook weer vele vrijwilligers zal vinden die bereid zijn juist aan deze objecten wel hun steun te leveren.

□

De heer **Honig van den Bossche** (BP): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft een lang betoog gehouden, maar het zwaartepunt, de voedselvoorziening door middel van het stimuleren van de kleine landbouw en veeteelt als meest directe voedselbron, heeft helaas slechts enkele momenten gekregen. De problemen op het gebied van de voedselvoorziening worden mijns inziens op een geweldige manier onderschat. De tijd die helaas nodig is om op dat gebied ontwikkelingshulp te geven om er werkelijk nut van te hebben, wordt enorm onderschat. Door het tempo waarop nu met de voedselvoorziening direct of indirect wordt gewerkt, zal het erop uitdraaien dat nu één mens wordt geholpen en er in de toekomst uiteindelijk vijf mensen zullen sterven onder nog beroerdere omstandigheden. De bevolking van het platteland zal nog meer afnemen en daartegenover staat dat de stedelijke bevolking nog meer zal toenemen met alle gevolgen van dien. Het bevorderen van de kleine landbouw en veeteelt hoeft beslist niet zoveel geld te kosten. Het kost juist zeker minder dan de grote projecten. Het werkt ook veel directer om het voedseltekort op te vangen. Sinds een jaar of zes heb ik de Aziatische, Arabische en Afrikaanse gebieden mogen bezoeken. Ik heb versteld gestaan van de ontwikkelingen in sommige gebieden, die speciaal door zending en missie met zo weinig kosten de bevolking ten goede zijn gekomen. Het is niet zozeer, dat daar tractoren en dergelijke worden gevraagd, men is er al tevreden, als men wat patjols heeft om het land te bewerken, waar men het voedsel voor de plaatselijke bevolking kan verbouwen.

Ik wil nog op het ontwikkelen van de landbouwgronden wijzen, waarbij de huidige ontbossing grote gevaren met zich meebrengt. Ik vraag de Minister, of er aandacht is gewijd aan de transmigratie van bepaalde bevolkingsdelen. Ik wil hierbij op Indonesië wijzen en dan laat ik de politieke beschouwingen van de Regering buiten de discussie. Ik wil alleen spreken over de bevolking daar. De Minister zal ongetwijfeld weten, dat op het ogenblik reeds bij voorbeeld op Java tweederde van de bosreserve is gekapt, die nog dateert van de Japanse bezetting en dat Java op deze manier een grassavanne dreigt te worden. Java is al overbevolkt, hongersnood dreigt er al lang, er is een bevolkingstoename van 2 mln. mensen per jaar en de enige oplossing zou kunnen zijn transmigratie, bij voorbeeld naar Sumatra. Ik begrijp wel de grote moeilijkheden, want het zou bij zulk een bevolkingstoename betekenen, dat 5500 mensen per dag zouden moeten worden getransmigreerd. Een zeer moeilijke situatie. Ik begrijp het, maar het beklemtoont weer de kwestie van de voedselvoorziening direct.

□

De heer **Jongeling** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Dank aan de Minister voor zijn antwoorden. Ik wil nog enige vragen stellen en opmerkingen maken. Ik heb gesproken over de kapitaalinjecties en ik heb op grond van studies, die ik heb gelezen, gevraagd, of deze werkelijk een groei-explosie tot stand brengen. Ook de Minister blijkt dit te betwijfelen en hij heeft gezegd: het is in ieder geval wel minimalisering van de ellende. Men krijgt betere voeding voor de mensen, gezondere mensen daardoor, zij krijgen ook beter onderwijs. Mijn vraag is echter – dit zijn goede zaken –, of zelfs dàt wordt bereikt. Ik

wijs maar weer even op het voorbeeld, dat ik heb genoemd, van India, dat bijna evenveel heeft gekregen als de gehele Marshallhulp aan Europa, waar nog steeds 50% van de bevolking minder dan f 20,– per maand verdient, terwijl 65% van de volwassenen analfabeet is. Daarom herhaal ik: praktische technische hulp is toch veel beter; landbouw, ambacht, overdracht van technologische kennis, en oppassen voor grote industriële prestige-objecten!

In de tweede plaats wil ik nog iets zeggen over Cuba. Ik heb gezegd dat wij soms grote moeite hebben met het toepassen van het derde criterium door de Minister. Daar valt toch ook onder, dat hij wil kijken naar de mensenrechten. Hoe staat het nu met de geestelijke, persoonlijke en politieke vrijheden in Cuba? De Minister heeft hierop geantwoord, dat Cuba eigenlijk een model-ontwikkelingsland is. In sociaal opzicht is het daar dik in orde en wat die vrijheden betreft, och, overal zijn wel politieke gevangenen en overal is Nederland daartegen en geeft het dat ook te kennen.

Mijnheer de Voorzitter! Is dit toch niet een te gemakkelijk zich van het door mij gestelde probleem afmaken? Wij hebben hier te doen met een integraal communistisch land, waarin een absoluut geestelijk eenrichtingsverkeer bestaat en waarin de jeugd en ook de ouderen zó worden opgevoed. Niet alleen wie de hand opheft tegen de Regering – dat zou ik nog kunnen begrijpen – loopt gevaar, maar ook wie de mond of de pen roert om standpunten te verdedigen die enigszins afwijken van het regeringsstandpunt, loopt al groot gevaar. Hier krijgt men een eenrichtingsverkeer, dat men alleen maar kan typeren als geestelijke tirannie. Dan wordt het toch wel anders!

Het derde punt is de Nationale Vietnam-actie. Ik meen dat de Minister daarop niet is ingegaan. Ik heb gevraagd, welke beloften de Minister hier heeft gedaan en in hoeverre hij hier financieel steunt. Ik heb grote bezwaren geuit tegen het feit, dat dit geld, voor een belangrijk deel toch belastinggeld, grotendeels zal gaan naar scholen waar onderwijs wordt gegeven, dat één stuk communistische indoctrinatie is. De zendings- en missiescholen zijn allemaal naar de staat gegaan. Hier geldt eigenlijk weer hetzelfde als voor Cuba. Ik vind het een kwalijke zaak, dat de Nederlandse Regering dit steunt.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind dat de Minister een interessant betoog heeft gehouden naar aanleiding van de hele kwestie van de nieuwe internationale economische orde en de zevende speciale zitting. Ik krijg de indruk, dat de Minister als conclusie van zijn betoog niet met zoveel woorden, maar toch wel tussen de regels door heeft laten blijken, dat hij datgene, wat eruit komt, een marginale zaak vindt en dat hij eigenlijk voor zijn eigen politiek als het ware nog maar een geringe opening ziet om echt belangrijke resultaten te bereiken. Ik geloof dat dit zelfs nog een te optimistische visie is. Ik vind dat de theorie, dat de bemoeienis van het Westen – zowel in de koloniale als in de neo-koloniale tijd, met de Derde-Wereldlanden, naarmate die groter is, slechtere resultaten heeft gehad en slechtere toestanden heeft teweeggebracht en naarmate die minder is, betere – wel globaal juist is, maar toch niet helemaal. Je kunt je die westelijke activiteiten voorstellen, die goed werken. Ik vind zelfs dat je niet kunt zeggen, dat elke activiteit van het westelijke bedrijfsleven in zijn effecten negatief moet worden beoordeeld, maar het is wel marginaal.

Nu is een criterium dat de Minister aanlegt om in gevallen, waarin echt een onbevredigende situatie in de derde wereld bestaat, toch op een manier actief te zijn waaraan hij verwachtingen mag koppelen, dat er zó kan worden geopereerd dat dingen ten goede komen aan mensen die ze nodig hebben, aan de massa. Dat is iets waartegen je op zich zelf moeilijk bezwaar kunt maken, maar wanneer het gaat om materiële positieverbeteringen van mensen in een situatie van zeer kwalijke regimes, zit er toch een belangrijke component in van een versterking van het regime. Ik meen dat een activiteit, die werkelijk ook op langere termijn iets betekent en die in theorie onder zo'n regime denkbaar is, een ander soort activiteit is. Dat kan best een hulpactiviteit zijn, een onderwijsproject of iets dergelijks, maar ik meen dat met name het effect dan moet zijn, dat de mensen zich meer bewust worden van hun situatie en gaan beseffen, dat zij niet passief moeten accepteren, dat zij in die situatie verkeren, dat zij iets kunnen en moeten gaan doen aan het beëindigen van de uitbuiting en de onderdrukking waaraan zij onderworpen zijn. Dit soort projecten moet men natuurlijk met een kaarsje zoeken en zal vermoedelijk nooit echt via de regeringskanalen tot stand komen. Vanuit die visie geloof ik inderdaad dat wat er aan activiteiten gebeurt in Indonesië geheel negatief moet worden beoordeeld in het ontwikkelingskader.

De Minister heeft gezegd, hoe Nederland heeft geopereerd in IMF en Wereldbank ten aanzien van de leningen aan Chili. Ik vind het onjuist dat Nederland daar niet van zijn positie heeft gebruik gemaakt. Ik zou de Minister willen vragen de opmerkingen over de kredietverzekering, die hij helemaal geëndosseerd heeft aan de Minister van Financiën, nog eens onder de aandacht van zijn collega te brengen. Sprekend over de Minister van Financiën: het is toch wel duidelijk, vooral na de interrupties over de mededelingen van de heer Duisenberg over eventuele toekomstige leveranties aan Indonesië, dat te verwachten valt dat, als dit doorgaat, zulks gaat betekenen dat het in de internationale statistieken toegerekend wordt, althans voor een gedeelte, aan de Nederlandse ontwikkelingshulp.

Enkele vragen die niet beantwoord zijn, wil ik even herhalen. Ik wil graag nog iets meer horen over wat er in de toekomst mogelijk is ten aanzien van extra hulp aan de voormalige Portugese gebieden in Afrika, met name Angola. De Minister heeft alleen over het verleden gesproken; kunnen wij nog iets over de toekomst horen? Ik zou nog graag willen horen wat hij verwacht dat de OPEC-landen in concreto gaan doen, niet in bedragen – daarover hebben wij het al gehad – maar inhoudelijk, met de financiële middelen die zij op het ogenblik hebben en wat zij daarmee willen doen in de Derde Wereld, met name voor de most seriously affected countries. Ook heb ik geen antwoord gehoord op mijn vraag naar commentaar op het recente rapport van het Economisch en Sociaal Instituut van de VU over de mogelijkheden van enorme vergroting van de wereldvoedselproduktie.

□

Minister **Pronk**: Voor zover het mij mogelijk is, mijnheer de Voorzitter, wil ik op deze soms nieuwe, soms herhaalde vragen antwoorden. Soms is het niet mogelijk, maar dan komt het antwoord schriftelijk. Ik heb inderdaad geprobeerd een en ander in een aantal hoofdcategorieën in te delen, daarbij niet altijd iedere vraag – in haar gradaties soms enigszins afwijkend van een namens een andere fractie gestelde vraag – letterlijk aanhalend, daarbij ook niet altijd iedereen noemend. Het hing ook een beetje samen met het feit

Pronk

dat u, mijnheer de Voorzitter, mij hebt gevraagd meteen te antwoorden zodat er gisteren geen mogelijkheid was om even het een en het ander te systematiseren. Ik ben ook niet van plan daarvoor de Kamer mijn verontschuldigingen aan te bieden.

De **Voorzitter**: Misschien kan het de Minister troosten, dat wij gedurende jaren de toestand hebben gehad dat van regeringszijde direct of na een zeer korte onderbreking werd geantwoord. Het dateert slechts van de laatste vier of vijf jaren , dat men een andere procedure heeft gevolgd en veel meer bedenktijd vroeg.

Minister **Pronk**: Ik vind dit ook erg prettig. Ik spreek graag à bout portant zonder al te veel papiertjes, maar dan verdwijnt er wel eens wat.

De heer **Waalkens** (VVD): Hetzelfde geldt natuurlijk voor eenvoudige kamerleden. Ze zijn niet vergelijkbaar natuurlijk, maar zij moeten meteen het woord voeren nadat de Minister is uitgesproken.

De **Voorzitter**: Dat is volstrekt juist.

Minister **Pronk**: Ik wil graag tot dat niveau stijgen!

Nu terzake. Over Indonesië zijn drie opmerkingen gemaakt, in de eerste plaats door de heer Bakker met betrekking tot – ik laat nu de filosofie even voor wat zij is – de omvang van de bedragen. Eerst een feitelijke rechtzetting: het is niet zo dat door mij de hulpverlening in het begin is verdubbeld.

Op de IGGI-conferentie van 7 mei 1973, vlak voor het kabinet optrad, is hulpverlening tot een bedrag van 151 mln. aangeboden. Dienaangaande nam het kabinet voor het eerst een beslissing op de IGGI-conferentie van 1974.Het verhoogde de hulpverlening van 151 mln. tot 166 mln. Er is dus geen sprake van een verdubbeling. De technische bijstand zonder ik hiervan uit. Die ligt op het niveau van 20 mln. In 1975 is de daling van 166 mln. naar 125 mln. aangekondigd. Dit hangt samen met het tweede criterium. Het derde criterium wordt nog niet van toepassing geacht door ons. Ik heb kennis genomen van de resolutie van de kerngroep van de PPR. De beslissing is genomen aan het einde van deze kabinetsperiode na te gaan in hoeverre veranderingen ten goede in Indonesië mede dankzij het Nederlandse beleid en het voorzitterschap van de IGGI zijn tot stand gekomen. Ik acht het prematuur daarop nu vooruit te lopen. Aangezien die evaluatie niet vooruitgeschoven kan worden naar het volgende kabinet – dat zou wat unfair zijn – moet zij plaatsvinden aan het einde van dit begrotingsjaar.

De heer Van der Spek heeft macroeconomisch gezien gelijk met zijn opmerking dat het weinig uitmaakt of de gelden afkomstig zijn uit de Nederlandse ontwikkelingshulp dan wel uit de werkgelegenheidsfondsen, vooropgesteld dat de leveranties doorgaan. De beslissingen zijn nog niet genomen. Ik verwacht echter dat zij zullen resulteren in een aanzienlijke extra stroom van Nederlands kapitaal naar Indonesië. Ik hoop dat het mogelijk zal zijn bedrijven die voor andere landen exportleveranties uit de werkgelegenheidsfondsen gefinancierd willen zien te helpen. Het is een feit dat een deel ervan statistisch gezien niet als ontwikkelingshulp kan worden beschouwd. Het was niet de bedoeling vanuit ontwikkelingsoverwegingen de betreffende begrotingspost onderdeel te laten zijn van de 3,5 mld.

De heer **Bakker** (CPN): Met welk standpunt zult u naar de IGGI-bijeenkomst gaan die binnenkort plaatsvindt?

Minister **Pronk**: Doorgaans zijn er twee IGGI-vergaderingen per jaar. Op de vergadering in april nemen de afzonderlijke landen beslissingen met betrekking tot de hulp voor het komende jaar. In de tussentijdse vergadering wordt een schatting gemaakt van de deviezenbehoefte van Indonesië. Die vergadering vindt doorgaans in november plaats. Vorig jaar heeft die vergadering niet plaatsgevonden omdat het niet mogelijk was op korte termijn zo'n schatting te maken. Aan het IMF en de Wereldbank is toen gevraagd een dieptestudie van de lange-termijn-ontwikkeling van Indonesië in financieel-economische zin te maken. In de vergadering van april jongstleden zijn beide elementen samengevat. Die vergadering was dan ook zeer belangrijk.

Er is toen beslist dat er dit jaar toch een vergadering van de IGGI zal plaatsvinden, maar op ambtelijk, dus niet politiek, niveau. Daarbij zal een ambtelijke evaluatie worden gehouden van de economische ontwikkeling van Indonesië sedert mei van dit jaar. Die vergadering vindt plaats op 25 november. Ik zal die zelf niet bijwonen, aangezien ik dan in Suriname zal zijn. Het is ook niet de bedoeling dat politici afkomstig uit andere landen, evenmin uit Indonesië, deze IGGI-vergadering, die in Loqui zal plaatsvinden, zullen bijwonen. Politieke standpunten zullen niet voor de vergadering in april 1976 worden ingenomen.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ter vermijding van een eventuele schriftelijke vraag; de Minister zei dat die extra werkgelegenheidsgelden voor de ontwikkelingshulp niet tot doel hebben ontwikkelingssamenwerking ...

Minister **Pronk** : Had niet het doel ontwikkelingssamenwerking te zijn.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Is de Minister het dan met mij eens dat het, volgens de definitie van ODA van het Development Assistent Committee het ook geen ODA kan zijn?

Minister **Pronk**: Er is onderscheid tussen politieke doelstellingen en statistische verwerking van de bedragen. Voorzover de desbetreffende gelden statistisch als ODA kunnen worden aangemerkt is het niet onjuist een en ander bovenop de andere gelden, die statistisch als ODA kunnen worden aangemerkt, te vermelden in de statistieken. Ik zal dat dan ook niet nalaten.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Dan krijgt u bij effectuering van deze zaak een schriftelijke vraag van mij.

De heer **Coppes** (PPR): Ik begrijp dus dat de Minister bij zijn voornemen blijft, wat Indonesië betreft, na afloop van die periode te evalueren? Het is hem toch duidelijk dat de resolutie van de PPR is ingegeven door nieuwe gegevens, nieuwe feiten. Ondanks die nieuwe feiten en gegevens blijft de Minister bij datzelfde voornemen?

Minister **Pronk**: Ik wil daarover graag met de heer Coppes discussiëren. Ik ken geen nieuwe gegevens, helaas. Ik wou dat er nieuwe gegevens, van een ontwikkeling in de goede richting, waren. Ik constateer, dat in Indonesië het sociaal-economisch beleid zich ten goede ontwikkelt, in de richting van meer mogelijkheden voor arme mensen. Op het terrein van de politieke gevangenen is echter in de afgelopen periode geen verandering opgetreden.

De heer **Coppes** (PPR): Ook geen verslechtering?

Minister **Pronk**: Geen verbetering en geen verslechtering, een bevriezing van de situatie.

De heer **Honig van den Bossche** (BP): Is dit het laatste wat de Minister over Indonesië zegt? Ik heb nog een opmerking gemaakt over Java, waarbij het mij meer om de zeer humanitaire ontwikkelingshulp gaat.

Minister **Pronk**: Ik had die opmerking willen beantwoorden bij het punt over

de landbouw, maar ik wil het ook nu wel doen.

Onze prioriteit, voorzover wij prioriteiten kunnen stellen, is in de sectoren, gericht op de landbouw en dan binnen die landbouw op integrale plattelandsverbetering en kleinschalige landbouw, gericht op infrastructurele verbeteringen, ten einde de ontbossing tegen te gaan en in een aantal landen – Indonesië is daarvan een voorbeeld – kan het transmigratie van personen betekenen.

Wij zijn ingeschakeld bij een transmigratieproject. Daarbij moeten wij, wat Indonesië betreft, oppassen dat het niet gaat om transmigratie van politieke gevangenen naar bepaalde gebieden. Zo alert zijn wij nog wel. Het betreft hier echter normale transmigratie van mensen van Java naar, bij voorbeeld, Sumatra. Op zichzelf zijn dit goede projecten.

Ik ben wel van mening dat dit, gegeven de aard van het vraagstuk waarmee Java worstelt, slechts een druppel op de gloeiende plaat kan zijn, die afroming van de bevolkingsgroei door middel van transmigratie, maar het is in elk geval iets.

De heer Coppes heeft mij eraan herinnerd, dat hij in eerste instantie heeft gevraagd, of ik een integrale visie op Latijns-Amerika heb. Ik durf niet te zeggen, dat ik integrale visies heb op bepaalde continenten.

Latijns-Amerika is sociaal-economisch in een ontwikkelingsstadium terecht gekomen, waarin haar relaties met andere landen van uitzonderlijk groot belang zijn. Die relaties kunnen bevorderend en remmend werken, met name op het terrein van de handel en van de particuliere investeringen. Door veel landen – maar niet alle – in Latijns-Amerika worden de dominante relaties met bijvoorbeeld de Verenigde Staten als remmend ervaren, maar lang niet door alle. Er is duidelijk verschil in opvatting tussen aan de ene kant de landen van de Andes-groep en aan de andere kant de meer oostelijke landen. Wel wilden bijna alle landen daar nu meer dan een poos geleden mikken op onderlinge economische integratie. Er zijn in het verleden vele pogingen toe gedaan, maar er is nooit veel van terecht gekomen. Dat is zeer begrijpelijk, omdat toch nationalisme een overwegende rol speelt en ook zeer begrijpelijk als men kijkt naar de problemen, die wij zelf in West-Europa met die onderlinge integratie hebben gehad. Ik heb goede hoop, dat SELA, onderlinge integratie van Latijns-Amerikaanse landen zonder dat voor het eerst de Verenigde Staten erbij betrokken zijn, met overigens Cuba erbij inbegrepen, een stap vooruit kan zijn. Daaraan wil ik toevoegen, dat wellicht regionale integratie binnen Latijns-Amerika nog wat kan helpen, omdat er altijd het vraagstuk is van de onderling verschillende economische structuren en economische ontwikkelingsniveaus. Ik denk met name aan verdergaande integratie in het kader van de Andres-groep en aan economische integratie in het Caraïbisch gebied. Toen ik verleden week in Cuba was, vond daar plaats een conferentie in het kader van de Caraïbische economische samenwerking, georganiseerd in Havanna, door de Verenigde Naties. Gelukkig waren daar ook de Antillen vertegenwoordigd, die zich meer en meer op het Caraïbisch gebied gaan oriënteren. Helaas was nog niet Suriname aanwezig. Het is bijzonder belangrijk, wanneer Suriname zich in het kader van uitbreiding van handel met het Caraïbisch gebied en een stukje arbeidsverdeling met andere landen meer op het Caraïbisch gebied ging richten. Dat is juist voor landen met een economie op zodanig kleine schaal als de economieën van de meeste Caraïbische landen, inclusief Suriname, van uitzonderlijk groot belang.

De heer Van Rossum heeft mij terecht eraan herinnerd, dat ik op zijn vraag over Zuid-Afrika niet heb geantwoord. Bij de vorige begrotingsbehandeling heb ik gezegd, dat wij zouden gaan studeren op de vraag, wat wij voor Zuid-Afrika moeten gaan doen, mede omdat een aantal medefinancieringsorganisaties ons hebben gevraagd, of wanneer zij projecten in de thuislanden gingen uitvoeren, wij die zouden willen meefinancieren. De medefinancieringsorganisaties hebben ons toen later medegedeeld door het in de publiciteit mede te delen, dat zij zelf niet meer geïnteresseerd zijn in projecten in de thuislanden. Ik verwijs naar de jaarrede van de voorzitter van de NOVIB van enkele maanden geleden. Inmiddels is mij duidelijk geworden, dat het niet alleen het standpunt is van de NOVIB maar ook van ICCO en CEBEMO. Men is niet van plan projecten in de thuislanden voor te stellen.

De heer **Waalkens** (VVD): Gaat het hen om de structuren en niet om de mensen?

Minister **Pronk**: Dat zou u aan hen moeten vragen.

Ik wil wel het standpunt van de Nederlandse Regering mededelen. Ook wij willen geen projecten in de thuislanden uitvoeren. Het belangrijkste argument daarvoor is, dat het zou impliceren, dat wij de grote apartheid zouden accepteren en de instemming zouden moeten krijgen van de Zuidafrikaanse regering voor het uitvoeren van die projecten. Dat zou in strijd zijn met het beleid ten aanzien van Zuid-Afrika.

De heer **Waalkens** (VVD): U laat die mensen dus verder aan hun lot over.

Minister **Pronk**: Wij zullen die mensen niet verder aan hun lot overlaten. Het gaat erom, of men systeembevestigende dan wel systeemveranderende activiteiten in een samenleving kan ontplooien, wanneer het systeem onjuist is. De Nederlandse Regering is van mening, dat het uitvoeren van ontwikkelingsprojecten met instemming van de regering van Zuid-Afrika in de thuislanden, leidend tot verdergaande segregatie tussen zwart en blank in die samenleving, systeembevestigend is in Zuid-Afrika. Wij zijn daarom ook niet van plan, die projecten daar uit te voeren. Ik moet zeggen, dat ik het met de argumentatie van de particuliere organisaties eens ben.

Dit betekent niet, dat wij menen dat wij niets moeten doen in Zuid-Afrika. Tot op heden was ons standpunt, dat Zuid-Arika geen ontwikkelingsland is en dat wij daarom ook niets moeten doen. Dat is ook een van de redenen, waarom bij voorbeeld projecten van de vakbeweging via particuliere kanalen in Zuid-Afrika tot op heden zijn afgewezen, waaronder projecten van de nationale commissie ontwikkelingsstrategie, die te maken hadden met voorlichting en bewustwording ten aanzien van Zuid-Afrika. Dit algemene standpunt geldt niet meer. Wij zullen criteria ontwikkelen met betrekking tot projecten zowel buiten als in Zuid-Afrika, via particuliere organisaties eventueel uit te voeren, die erop gericht zouden kunnen zijn om waar dan ook in Zuid-Afrika mensen te helpen, zonder dat het overigens op welke wijze dan ook kan of mag worden geïnterpreteerd als steunverlening aan het apartheidsregime van de regering van Zuid-Afrika. Die criteria worden thans ontwikkeld.De algemene formulering is thans door mij gegeven.

De heer **Van Dam** (ARP): Hoe staat het als een thuisland zelfstandig wordt? Gisteren is die zaak aan de orde geweest en toen heeft de Minister van Buitenlandse Zaken gezegd, dat de Regering dan niet direct aan erkenning denkt. Dat sluit relaties met zo'n onafhankelijk geworden Bantoestam niet uit. Heeft dat nog invloed op het beleid

van de Regering ten aanzien van de ontwikkelingssamenwerking?

Minister **Pronk**: Ik vind dat enigszins prematuur, omdat nog geen enkel thuisland onafhankelijk is. Ik geloof dat je niet moet praten over hulpverlening aan landen, die nog helemaal niet bestaan en waarvan de vorm, waarin ze eventueel zullen bestaan, nog niet duidelijk is. Ik wil wel vaststellen, dat in geen enkele samenleving contact met mensen is uitgesloten. Ook in Chili wordt via bepaalde organen en kanalen hulp gegeven als die aan mensen ten goede komt, zonder dat dit geïnterpreteerd kan worden als een acceptatie van het beleid van de regering aldaar. Zo'n beleid zou ook kunnen worden gevoerd ten aanzien van Zuid-Afrika, eventueel ten aanzien van toekomstige in het kader van het apartheidsbeleid zelfstandig geworden thuislanden. Ik vind het nu te voortijdig, daarop nader in te gaan. De situatie doet zich op dit moment niet voor. Wij hebben nu alleen met thuislanden zelf te maken. Wij zulen niet via de regering van Zuid-Afrika of via de leiding – regering kan je het niet noemen – van een van de thuislanden officiële hulp via particuliere organisaties daar bieden. Dat sluit natuurlijk niet uit dat aan mensen in Zuid-Afrika of zij zich in thuislanden of ZuidAfrika zelf bevinden via particuliere kanalen zonder inschakeling van regering of leiding altijd humanitaire hulp en dergelijke zou kunnen worden gegeven.

De heer **Van Dam** (ARP): Het staat vast, dat Transkei eind volgend jaar zelfstandig wordt en regeren is vooruitzien.

Minister **Pronk**: Ja, alleen behoeft vooruitzien niet altijd te resulteren in vooruitvertellen.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Bovendien is duidelijk gemaakt door de Minister van Buitenlandse Zaken dat niet tot erkenning zal worden overgegaan.

De heer **Van Rossum** (SGP): Ik heb ook niet gevraagd om directe hulp aan thuislanden. Ik heb uitsluitend gevraagd om hulp aan de arme zwarte bevolking. Daarop antwoordt de Minister positief. De arme zwarte bevolking is dan natuurlijk niet hetzelfde als bevrijdingsbewegingen.

Minister **Pronk**: Inderdaad heeft de heer Van Rossum daarnaar gevraagd. Het voorlopige resultaat van mijn toezegging van destijds heb ik nu meegedeeld. Overigens sluit een en ander uiteraard niet uit, dat wij gewoon doorgaan met de hulpverlening aan de bevrijdingsbewegingen in Zimbabwe en Namibië. Ten aanzien van Zimbabwe is het momenteel zo,dat hulp is aangeboden tijdens het bezoek van bisschop Muzorewa begin september jl., dat inmiddels een splitsing is ontstaan in ANC en dat wij afwachten wat het resultaat daarvan is. Wij kunnen op dit moment niet tot besteding van die hulp overgaan, juist ook omdat net zoals ten aanzien van Angola voor ons geldt dat wij niet willen kiezen. Ik zou ten aanzien van deze zaak op dit moment geen voorkeur kunnen aangeven. Welke voorkeur men ook zou hebben, ik geloof niet, dat men door middel van hulpverlening aan de ene of de andere vleugel zou moeten kiezen. Dat geldt niet voor Namibië.

De heer **Waalkens** (VVD): Ik wil toch even vastleggen, dat wij het met deze opvattingen ten aanzien van relaties met toekomstige thuislanden niet eens zijn.

Minister **Pronk**: Dat is begrepen.

Mijheer de Voorzitter! De heer Van der Spek kan ik zeggen, dat het inderdaad onze bedoeling is, in het kader van de begrotingspost hulpverlening aan voormalige koloniale gebieden in Afrika meer aandacht te geven aan deze gebieden. In dit verband hebben wij ook – relatief meer dan aan andere landen– hulp aan Mozambique, Guinee-Bissau en Cap Verde aangeboden. De situatie in Angola wil ik verder afwachten. Ik hoop, dat het mogelijk is, dat deze periode van wachten zeer kort zal zijn, mede in het belang van de mensen in dat land.

Met genoegen wil ik de opmerkingen, die de heer Van der Hek heeft gemaakt over de NCM-relatie met Chili aan mijn collega Duisenberg doorgeven. Meer dan dit kan ik niet doen, aangezien deze zaak niet onder mijn competentie valt.

Vervolgens enkele opmerking over de hulpverlening van landen. De heer Van der Spek vroeg wat de OPEC-landen gaan doen. De heer Van Rossum stelde dat, als deze landen inderdaad zoveel méér gaan doen, wij mogelijk wat minder zouden kunnen doen. Ik constateer, Voorzitter, dat de OPEC-landen inderdaad veel hulp bieden, zij het dat daar – wat meer dan bij westerse landen – een vermenging plaatsvindt van militaire en ontwikkelingshulp. Men weet dat nooit precies. Ook is de hulp vaak zeer speciaal gericht op een bepaalde categorie landen. Dat hebben wij in het verleden ook gedaan.

Ik constateer voorts, dat er rijke landen zijn, waaronder de Bondsrepubliek Duitsland, die openlijk verklaren, dat de OPEC-landen nog veel méér zouden moeten doen en dat zij niet van plan zijn, zelf meer te doen in de vorm van additionele ontwikkelingshulp. Ons standpunt is dat in de uitbreiding van de hulpverlening van de zijde van de OPEC-landen gelet op het tekort schieten van de totale hulp van de traditionele donorlanden – geen aanleiding mag worden gevonden om onze hulp te verminderen. Wel kan daarin een aanleiding worden gevonden om onze hulp te verschuiven naar de ontwikkelingslanden, die van de OPEC-landen weinig of geen hulp ontvangen. In deze zin kan er rekening mee worden gehouden.

Wat de OPEC-landen nu precies doen, is niet helemaal bekend. Er zijn statistieken en schattingen over gegeven door internationale organisaties – niet door de OPEC-landen zelf – die inmiddels al weer enigszins zijn verouderd. Het is tot op heden steeds zo geweest, dat de OPEC-landen zelf niet aangeven aan wie zij hulp geven en dat zij de landen, waaraan zij hulp geven, vragen dit niet te publiceren.

Men zou kunnen stellen, dat dit een beetje samenhangt met het feit, dat het allemaal nog in de kinderschoenen staat. Ik vind, dat men daarom hiermee wat voorzichtig moet zijn en niet te snel kritiek moet oefenen. Wij zijn er blij om, dat de OPEC-landen zich bewust zijn van een zekere verantwoordelijkheid. Er worden pogingen in het werk gesteld om met hen in contact te komen, bij voorbeeld via de OECD. Tot op heden is men niet zo erg bereid, te overleggen, maar men is bereid, in het kader van nieuwe internationale organisaties, die niet de geur hebben van de organisaties, die altijd gedomineerd zijn door de traditionele donorlanden, samen te werken. Bovendien wil men graag op een ad hoc-basis samenwerken. Enkele landen zijn hiertoe overgegaan en ook wij hebben hiervoor afspraken gemaakt. Deze zijn nog niet verwezenlijkt, maar de realisering ervan kan het volgende jaar starten.

Wat betreft de mede-financiering heeft de heer Van Rossum gezegd, dat hieraan meer moet worden gedaan. De heren Coppes en Van Dam menen dat deze zaak op een andere manier moet worden georganiseerd. Ik heb kennis genomen van het staatje dat de geachte afgevaardigde de heer Abma gisteren heeft overgelegd. Het is niet zo dat de medefinancieringshulp van 5,0 naar 3,7% is gedaald. Het hoogste percentage was 4,0 van het begro-

tingsbedrag. Het is in de afgelopen twee jaren, 1974 en 1975, 3,7% geworden. Inmiddels is in overleg met de medefinancieringsorganisaties besloten, dat jaarlijks 4,8% – maar niet van het totaal; men mag het niet vergelijken met de andere cijfers –van de ODA-hulp, van de feitelijke hulp, via de medefinancieringsorganisaties zal worden besteed.

Dat is een vloer, aangezien op een ad hoc-basis ook medefinancieringsorganisaties worden ingeschakeld, bijvoorbeeld bij de besteding van hulp in categorie 3, de directe hulp aan de armste groepen en landen. Het wordt dus 4,8% plus nog wat.

De geachte afgevaardigden Van Dam en Coppes antwoord ik uitdrukkelijk, dat het niet de bedoeling is de medefinancieringsorganisaties geheel en al vrij te laten door hen zelf de contracten te laten tekenen met de organisaties in de ontwikkelingslanden. Wij willen dit graag beschouwen als een samenwerkingsvorm waarbij de overheid uiteindelijk beslist en de contracten tekent, ook om te voorkomen dat er al te veel problemen zouden gaan ontstaan met regeringen van ontwikkelingslanden.

Inmiddels is wel een aanzienlijke afzwakking van de toetsing door de Nederlandse Regering van de projecten van de medefinancieringsorganisaties tot stand gekomen. Daarover zijn afspraken gemaakt tijdens het overleg in Zandvoort van het vorig jaar. Ik heb begrepen dat de medefinancieringsorganisaties daarover ook uitermate tevreden zijn.

Er zijn een aantal uitvoeringsproblemen. Die liggen op het terrein van de instemmingsverklaring aan de ene kant en het nog niet volledig ingespeeld zijn van de ambassades aan de andere kant. Het is niet de bedoeling dat de uitvoeringsproblemen van een zodanige omvang zullen worden, dat de intentie die ten grondslag ligt aan de afspraken van Zandvoort daarmee teniet wordt gedaan. Beslissingen worden momenteel genomen op beide terreinen om dat te voorkomen.

De heer **Van Dam** (ARP): Als de medefinancieringsorganisaties de contracten ten slotte ondertekenen, betekent dat natuurlijk niet dat zij de algehele vrijheid hebben, zoals de Minister heeft gesteld. Het gaat om een, op zichzelf natuurlijk niet geheel onbelangrijke, vorm die naar mijn mening meer in overeenstemming is met de medeverantwoordelijkheid die de medefinancieringsorganisaties dragen gedurende de hele procedure. Dat is belangrijker dan de vraag of de Regering de contracten ten slotte ondertekent.

Minister **Pronk**: Het is altijd zo geweest, ook onder vorige regeringen. Ik zie op dit moment geen enkele aanleiding, daarvan af te wijken. Dat wordt ook niet gevraagd door de medefinancieringsorganisaties zelf. Waar men om vraagt is dat een aantal uitvoeringsvraagstukken worden verzacht, onder andere de instemmingsverklaring. Voor een aantal landen is dat inderdaad noodzakelijk, omdat men anders geen goede projecten kan uitvoeren. Als de uitvoeringsproblemen worden opgelost, is het een zuiver formele aangelegenheid die het niet noodzakelijk maakt, de procedure te wijzigen. Misschien moet dat in de toekomst gebeuren, maar op dit moment acht ik dat bepaald niet noodzakelijk.

De heer **Van Dam** (ARP): Het argument dat het altijd zo is geweest is het laatste argument dat ik uit de mond van deze Minister verwacht.

Minister **Pronk**: Ik verander niet om der wille van het veranderen. Ik verander alleen op een rationele basis, wanneer ik daarvoor concrete argumenten zie. Ik heb er geen concrete argumenten voor gehoord. Daarom vind ik dat de continuïteit in dit beleid moet worden gehandhaafd. Ik heb de continuïteit meermalen benadrukt. Aangezien er geen reden is de toestand te wijzigen, is die continuïteit een groot goed.

De heer **Van Dam** (ARP): Ik begrijp uit de woorden van de Minister dat de medefinancieringsorganisaties een willig oor bij de Minister vinden als zij op dit punt wensen naar voren brengen.

Minister **Pronk**: Dan wordt dat overwogen. Ik stel alleen nog vast dat deze Regering uitzonderlijk veel doet voor de hulpverlening via de medefinancieringsorganisaties, zowel op het terrein van de omvang der bedragen als dat van de administratieve procedures. De laatste hebben wij uitermate versoepeld. Ik kan mij voorstellen dat er altijd opnieuw weer wat extra's wordt gevraagd. Op dit moment acht ik dat wat de procedures betreft niet noodzakelijk. Het wordt ons ook door de medefinancieringsorganisaties op dit moment niet gevraagd. Naar mijn mening kunnen de uitvoeringsproblemen worden opgelost, zoals wij dat bij voorbeeld ten aanzien van India hebben gedaan. Aan de Indiase regering wordt geen instemmingsverklaring gevraagd.

Ik zal thans op de vragen over de Nationale Vietnam Aktie ingaan. Ik beschouw die actie als een medefinancieringsprogramma-ad hoc. Een aantal gemeenten in Nederland heeft al een aantal jaren geleden een actie gestart ten behoeve van projecten in Noord-Vietnam. Daarbij gaat het soms om scholen, soms om andere projecten. Ik denk hierbij onder meer aan de gemeenten Amsterdam en Groningen en een groot aantal andere. Gebleken is, dat de bevolking van die gemeenten te weinig bijdroeg om de oorspronkelijk gedachte projecten te kunnen uitvoeren. Het ging hierbij om een particulier initiatief van actiegroepen in gemeenten, gedekt door gemeenteraden of door stichtingen, waarin gemeenten participeerden. Wij hebben de gemeenten, die activiteiten op dit terrein uitoefenden, bij elkaar geroepen, aangezien het een wir-war bleek te worden. Wij hebben gezegd het op prijs te zullen stellen, wanneer zij hun activiteiten onderling zouden coördineren. Indien zij dat zouden doen, waren wij bereid de medefinancieringsformule die voor bij voorbeeld Cebemo en NOVIB geldt, ook voor die gemeenten op een ad hoc-basis van toepassing te laten zijn. Dat is mogelijk door het opgehaalde bedrag van burgers in die gemeenten te viervoudigen, evenals dat bij de medefinanciering bij ICCO-Cebemo en NOVIB het geval is. Zij brengen 25% in en wij voegen er 75% aan toe. Wij menen, kennis genomen hebbende van de desbetreffende projecten, dat die projecten in het verwoeste Noord-Vietnam zeer de moeite waard zijn en ontwikkelingseffect zullen kunnen hebben.

De heer **Jongeling** (GPV): Heeft de Regering medebeslist over de besteding van de gelden, dat wil zeggen grotendeels voor scholen?

Minister **Pronk**: Niet medebeslist, maar wel getoetst. Wij hebben die projecten aan ons ontwikkelingsbeleid getoetst. Ik moet toegeven, dat in sommige landen andere vormen van onderwijs bestaan, andere projecten van onderwijs worden uitgevoerd dan in Nederland. Het gaat ons ook niet om het opleggen van Nederlandse onderwijsmodellen aan ontwikkelingslanden. Wij willen aan onderwijs in een bepaald land, dat aan de kinderen ten goede komt, via ons ontwikkelingsbeleid een bijdrage leveren, gegeven het ontwikkelingsbeleid, dat in dat land wordt gevoerd.

De heer **Jongeling** (GPV): Het gaat erom, of er nog enige geestelijke vrijheid

is. Dat is een van de criteria, die u zelf doorlopend hebt genoemd. Die vrijheid is er niet.

Minister **Pronk**: Ik spreek dat tegen. U heeft dit onder andere beargumenteerd door te zeggen dat het niet meer mogelijk is om medefinancieringsprojecten in Noord-Vietnam uit te voeren. Ik stel duidelijk vast, dat een aantal medefinancieringsprojecten duidelijk komen vanuit...

De heer **Jongeling** (GPV): Ik heb dat in het geheel niet genoemd, volstrekt niet.

Minister **Pronk**: Ik trek die opmerking dan terug; ik heb u verkeerd begrepen. Ik acht het overigens niet nodig, dat u daarop zo emotioneel reageert.

De heer **Jongeling** (GPV): Die geestelijke vrijheid is bijzonder belangrijk. Ik had er wel betere argumenten voor, die u niet hebt weerlegd.

Minister **Pronk**: Ik ben het met die argumenten eens. U hebt gezegd, dat ik mij te gemakkelijk afmaak van het probleem van de politieke gevangenen in sommige landen. Ik constateer alleen, dat voor het eerst een relatie wordt gelegd in het ontwikkelingsbeleid van deze Regering tussen het vraagstuk van de sociaal-economische ontwikkeling en het vraagstuk van de menselijke rechten en vrijheden en dat van de politieke gevangenen. Dat gebeurde in het verleden niet. Dat betekent, dat wij ons niet te gemakkelijk van dat vraagstuk willen afmaken.

De heer **Jongeling** (GPV): U moet nog eens nalezen, wat ik heb gezegd. Ik heb dit ook niet gezegd.

Minister **Pronk**: Ik heb het letterlijk opgeschreven.

De heer **Jongeling** (GPV): Neen, wacht nu eens even! U maakt zich te gemakkelijk af van datgene, wat ik over Cuba heb gezegd. Daar zitten ook mensen gevangen, maar het gaat daar om geheel andere zaken. Ik heb gewezen op het volkomen geestelijke eenrichtingverkeer, die geestelijke tyrannie. Ik heb niet gezegd, dat u zich van de kwestie van de politieke gevangenen te gemakkelijk hebt afgemaakt. Dat geloof ik ook niet. Ik sprak over een geheel ander aspect.

Minister **Pronk**: Die geestelijke tyrannie vindt in veel ontwikkelingslanden plaats; dat is ernstig in veel ontwikkelingslanden. Het is een kwestie van afwegen van kosten en opbrengsten. Het gaat erom, dat je tegelijkertijd, zonder dat te grote kosten voor een dergelijk beleid worden geconstateerd, toch mensen helpt te leven. In een groot aantal ontwikkelingslanden, waar bij voorbeeld niet zoveel duidelijk dirigisme van bovenaf plaatsvindt, sterven de mensen en is niet voldoende eten en huisvesting. Helaas kan er nog nauwelijks een ontwikkelingsmodel worden geconstateerd, waarin mensen kunnen blijven bestaan, waarin de mensen kunnen leven en eten en onderwijs krijgen en allemaal werk hebben zonder dat er een sterk dirigistische beweging van boven is. Ik zou willen dat dit wel mogelijk is, maar moet constateren dat dit nog nergens voldoende het geval is. Het gaat hier om kosten versus opbrengsten. Ik wil niet de geestelijke vrijheid verabsoluteren als het enige goed, wanneer daar tegenover staat een ontwikkelingsmodel, waarin de mensen toch sociaal-economisch te gronde gaan. Daarbij gaat het om een afweging van kosten en opbrengsten, die voortdurend in de keuze van de ontwikkelingslanden en de ontwikkelingsprojecten een rol speelt. Dit afwegingsproces is niet gemakkelijk; wij maken ons nergens vanaf, maar het gaat om kiezen en afwegen.

De heer **Van Rossum** (SGP): Is het nu de taak van deze Minister om te zeggen dat hieraan integraal alle gemeenten moeten meedoen? Als een paar gemeenten in Nederland zo'n project willen steunen, moeten wij hen deze vrijheid geven, maar mogen we anderen daartoe niet aanzetten.

Minister **Pronk**: Het gaat niet om alle gemeenten. Er zijn in totaal acht à tien gemeenten, die activiteiten hebben ontplooid. Dat kost 3 miljoen. Wij hebben gezegd, dat wij geen nieuwe acties willen steunen, doch dat wij slechts de acties, die in het verleden zijn gestart, willen helpen afronden, mede om te voorkomen dat mensen in Rotterdam, Amsterdam en Groningen, die geld voor deze actie hebben gegeven, worden geconfronteerd met de situatie, dat er niets kan gebeuren omdat de actie te weinig geld heeft opgebracht. Hier is sprake van enige samenwerking tussen overheid en particuliere burgers. Ik vind dat verantwoord.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ga nu over tot de vragen van de heer Waalkens met betrekking tot zijn motie ter zake van de kapitalisering van de rentesubsidies. De opmerkingen, die ik daarover in eerste termijn heb gemaakt, zijn wat mij betreft afdoende. Wat in de motie wordt gesteld, is in strijd met het begrotingsbeleid. Mede omdat de heer Van Dam mij dat heeft gevraagd, wil ik hieraan toevoegen dat er ook zakelijke argumenten zijn. Het is inderdaad een probleem, dat in het begin de omvang van de rentesubsidies niet zo'n groot aandeel uitmaakt van de totale hulpverlening. In de toekomst zal deze omvang wellicht gaan stijgen. Dat zou altijd het geval zijn geweest, wanneer men, onafhankelijk van de vraag, of de rentesubsidies al of niet op het plafond drukken, leningen op de kapitaalmarkt zou opnemen. Het is een beslissing van kabinetten her, ook van dit kabinet, dat een deel van het ontwikkelingsplafond zal worden gefinancierd op de kapitaalmarkt, hetgeen leidt tot rentesubsidies. Of deze rentesubsidies nu wel of niet onder het plafond vallen, wanneer men deze begroot, zoals deze worden begroot – namelijk de jaarlijkse lasten in de begroting voor de afzonderlijke jaren – zal dat een stijging met zich meebrengen. Dat is wanneer men deze boekt onder het plafond: een extra last voor de andere onderdelen van het plafond, maar als men deze niet boekt onder het plafond, betekent dat een extra last voor de andere onderdelen van de overheidsbegroting in haar totaliteit. Dit afwegingsproces zal zich altijd voordoen.

De heer **Waalkens** (VVD): Of je kan minder besteden!

Minister **Pronk**: Het zal altijd betekenen dat men minder kan besteden. Het is een last, hetzij binnen de begroting voor ontwikkelingshulp, hetzij binnen het totaal van de rijksbegroting.

Ik herinner de Kamer eraan, dat ik bij de vorige begrotingsbehandeling heb gezegd dat wat mij betreft het beleid ten aanzien van het opnemen onder het plafond van de rentesubsidies geldt voor deze regeringsperiode. Ik vind dat in de volgende regeringsperiode een nieuwe fundamentele discussie zal dienen te ontstaan over de vraag, of de rentesubsidies al dan niet onder het plafond moeten blijven worden gebracht. Dat is een extra argument om te zeggen, dat het onverstandig zou zijn, daarop vooruit te lopen door de rentesubsidies nu gekapitaliseerd daaronder te brengen. Dat zou de discussie bepaald bemoeilijken. Ik constateer bovendien dat het een impliciete verlaging betekent van de hulpbegroting voor het komende jaar. Dat is mijn derde reden om te zeggen dat het niet wijs zou zijn om deze motie te aanvaarden.

De heer **Waalkens** (VVD): De Minister zegt dat het niet wijs zou zijn, vooruit te lopen op beslissingen die een volgend kabinet op dit punt gaat nemen.

Pronk

Als wij deze beslissing nu wel nemen voor 1976, ik neem aan dat dit ook nog wel voor 1977 zal gelden, dan is dit toch van geen invloed op de dan te nemen kabinetsbeslissing? Als men dan tot de conclusie komt dat het er buiten moet, dan wordt dat gewoon gecorrigeerd. Dat is toch geen argument.

Minister **Pronk**: Men kan niet terugcorrigeren op een begroting van een of twee jaar geleden voordat men optreedt. Dat zal ook niet gebeuren tenzij in de vorm van dubbeltellingen en dan betekent het toch impliciet een verlaging van het plafond. Ik acht het zeer onverstandig om de hulpverlening voor het komende jaar nu extra te belasten met gekapitaliseerde rentes omdat dit ten koste zou gaan van andere vormen van hulp die hard nodig zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik stel mij voor, de opmerkingen die zijn gemaakt door de heer Waalkens over de ombuiging van de besteding van 350 à 420 mln. naar particuliere investeringen helemaal aan de orde te stellen en te beantwoorden bij de behandeling van de afzonderlijke artikelen. Daardoor zou mijn tweede termijn zo kort mogelijk worden.

In dit verband is ook van belang de opmerking van de heer Van der Hek over de non-ODA. Hij heeft gevraagd, of ik mijn poot zoveel mogelijk stijf wil houden. De mogelijkheid om de poot stijf te houden is zowel afhankelijk van degene tot wie die poot behoort als van degene die probeert de ander een poot uit te wringen. Ik doe mijn best, meer kan ik bepaald niet toezeggen en bovendien heeft de heer Van der Hek ook niet meer gevraagd.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ik constateer alleen dat het uitwringen van een stijve poot minder pijn doet.

Minister **Pronk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu op het punt van de binding. De heer Van der Mei heeft geconstateerd dat ik het op dit moment niet opportuun acht om verder te gaan. Voor de goede orde wil ik opmerken dat ik het op dit moment niet opportuun acht om eenzijdig verder te gaan. Ik sluit niet uit dat het in internationale discussies – ik hoop dat de recessie van kortere duur is dan velen denken en verwachten – inderdaad mogelijk zal zijn om wel stappen vooruit te doen.

De heer **Van der Mei** (CHU): U acht die kans echter bijzonder gering.

Minister **Pronk**: Voor het komende jaar acht ik die kans bijzonder gering, dat moet ik eerlijk toegeven.

De relatie met de werkgelegenheid ligt er. Het gaat er mij natuurlijk niet om om het bedrijfsleven – op zich zelf een abstract begrip – te helpen, maar gaat er mij om om Nederlandse arbeiders in onze economie niet extra de dupe te laten worden van stijgende werkloosheid ten gevolge van het feit dat Nederlandse hulpgelden zouden worden besteed in Duitsland, Amerika en dergelijke. Ik acht dat gewoon niet nodig, met de kanttekening dat de reële materiële waarde van de hulpverlening niet aanzienlijk mag dalen ten gevolge van het feit dat de hulp gebonden is. Ik moge de Kamer herinneren aan de opmerking die ik zoëven heb gemaakt over de zogenaamde concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven. Ik ben een beetje geschrokken van de inschrijvingsbedragen bij een aantal projecten.

In dit verband kan ik tegelijkertijd iets zeggen over de inschakeling van niet-ambtelijke deskundigen. Dat gebeurt inderdaad. Het zijn niet altijd deskundigen uit het bedrijfsleven, maar ook uit universiteiten. Het is nu eenmaal altijd beleid geweest om de concrete deskundigheid ten aanzien van projecten en sectoren niet in het departement op te bouwen, maar zoveel mogelijk gebruik te maken van bestaande deskundigheid buiten het departement. Als wij die deskundigheid bovendien binnen het departement zouden moeten gaan opbouwen dan zou dat aanleiding geven tot een nog grotere stijging van het ambtenarenapparaat dan sommige fracties binnen deze Kamer op dit moment wenselijk achten.

De heer Van der Mei heeft gevraagd of ik die 53 nog eens wilde toelichten. Ik wil de Kamer te zijner tijd graag inlichten over de concrete verdeling daarvan. Ik heb gisteren reeds een indicatieve verdeling gegeven. De toelichting bestaat uit drie punten.Er is natuurlijk geen sprake van een proportionele verhouding tussen ons land, het ambtenarenapparaat en de omvang van de overheidsuitgaven. Zo'n naïeve econoom zou ik natuurlijk niet kunnen zijn. De punten zijn: a. De aanzienlijke uitbreiding van de hulpverlening op zich zelf. Van 1,8 naar 2,8 is een stijging met 50%. De stijging van het ambtenarenapparaat die daaruit voortvloeit van circa 10% is natuurlijk op zich zelf niet onredelijk. b. De hele overname van de hulpverlening aan Suriname en c. De beslissing die is genomen dat meer dan in het verleden, de andere activiteiten uitgevoerd op het Departement van Buitenlandse Zaken in aanmerking komen als ontwikkelingssamenwerking. Dat leidt dan ook tot een deel van de 53 personen die dan in de vorm van toeleverende diensten – ik heb gisteren een paar voorbeelden genoemd – worden opgenomen. Dat is in het verleden niet gebeurd. Daarom lijkt de stijging veel hoger dan zij in wezen is. Het is een eenmalige stijging. Overigens hoop ik dat men zich daarin enigszins verheugt omdat het ook leidt tot een versnelling van de bestedingsmogelijkheden.

Dit leidt mij tegelijkertijd tot de opmerkingen die zijn gemaakt door de heer Aarts met betrekking tot het stuwmeer. Wat is de doelstelling, waar haal ik die 50% vandaan, werd er gevraagd. Het is een politieke doelstelling, 50% van de begroting. Zij is 100% geweest en is toen 80% geworden. Het streven is het op 50% te laten. Het is een zuiver politieke doelstelling, een verlaging. Een kwantitatieve vastgestelde politieke doelstelling is op zich zelf belangrijk om het beleid erop te kunnen richten. Ik ben het niet eens met de afgevaardigde wanneer hij zegt dat het psychologisch zo slecht is dat er een stuwmeer is. Dat is alleen maar het geval wanneer men niet weet wat een stuwmeer precies voorstelt. Het moet duidelijk worden gemaakt dat het gaat om langjarige committeringen en projecten en dat daarvoor bepaalde voorzieningen moeten worden getroffen. In een begrotings-technisch beleid is het mogelijk om dat nog sterker te verminderen. Daar werken wij op dit moment naar toe. Ik constateer dat de heer Aarts heeft gezegd dat hij aan het eind van het volgend jaar nader zal bezien wat er van dit beleid terecht is gekomen. Ik kan alleen maar zeggen dat er vele administratieve en beleidsinstrumenten worden gehanteerd om de gestelde doelstelling te verwezenlijken. Daarvoor is ook overleg met organisaties en particuliere groepen een van de mogelijkheden die bepaald niet wordt uitgesloten. Ik heb geen enkel bezwaar tegen zijn vraag om wat nadere informatie omtrent de bestedingsoverlegprocedure te geven, bij voorbeeld op papier. Zijn opmerking over de apparaatskosten heb ik beantwoord. Dat percentage zal verder gelijk blijven. De stijging van het percentage is een gevolg van die nieuwe toerekening waarover ik gisteren heb gesproken.

De geachte afgevaardigde heeft ook nog gezegd dat er een conflict bestaat tussen de onmiddellijke noden en structurele hulpverlening op langere termijn. Naar mijn mening is dit niet het geval en wel om twee redenen. Het gaat om beiden. Je kunt niet alleen maar op lange termijn economische

ontwikkelingshulp geven en de huidige generatie verwaarlozen. Dat kan niet, het gaat ook om de huidige mensen. Dat is dus complementair. Voorts ben ik van mening – en ik leid dat af uit de aard van een aantal ontwikkelingsprocessen – dat structurele veranderingen in ontwikkelingssamenlevingen alleen maar tot stand komen wanneer mensen zich daarvoor inzetten. In dit verband heb ik ook gezegd dat de afgevaardigde het eens is met de heer Bakker. Hetzelfde geldt echter ook voor andere landen. In die landen waarin mensen, groepen mensen, de hele samenleving wordt gemobiliseerd om mee te werken aan het ontwikkelingsproces, zijn meer successen te zien dan in andere samenlevingen waar alles van bovenaf wordt geregeld. Het is nu eenmaal een feit dat mensen zich alleen maar zullen inzetten voor een ontwikkelingsproces, wanneer zij zien dat zij zelf en hun kinderen, en niet de top, daarvan de vruchten plukken. In te veel samenlevingen is altijd gezegd: nu gaan wij werken aan de toekomst, zet u zich daarvoor in. De mensen hebben daar echter gemerkt dat het niet ten goede kwam aan hen, maar altijd aan de mensen die het al goed hadden. Juist om die reden is het voorzien in de behoeften en noden van de mensen op dit moment van belang, ook ter wille van de verwezenlijking van een lange termijnontwikkelingsproces. Het is niet alleen maar complementair, maar ook die mogelijkheid van lange termijnontwikkeling versterkend. Daarom ben ik ervan overtuigd, dat de samenstelling van de begroting, zoals wij haar hebben voorgesteld, een optimum reflecteert. Wij zijn nog steeds van plan, de Kamer in te schakelen – dit in antwoord op een vraag van de heer Van der Mei – bij de aanwijzing van nieuwe concentratielanden. Zodra wij overwegen, nieuwe concentratielanden toe te voegen – dit overwegen wij niet voor de begroting 1976 – voor de begroting 1977, zal ik hierover overleg met de Kamercommissie voeren, uiteraard met inachtneming van de normale besluitvormingsprocedures, die hiervoor gelden.

Een soortgelijk antwoord zou ik ook willen geven aan de geachte afgevaardigde de heer Van Dam met betrekking tot de controle van de Kamer op verschuivingen binnen de begroting. Naarmate men meer werkt met een flexibele bestedingstechniek, geloof ik, dat de Kamer meer recht heeft op een vorm van pré-informatie daarover. Ik zal zoeken naar mogelijkheden om daarin te voorzien, hetzij door intensivering van het mondelinge overleg, hetzij door schriftelijke informatie.

Wat betreft de positie van de vrouw in de ontwikkelingsprocessen, wil ik het volgende zeggen. De Kamer zal bereiken naar analogie van de brief naar de Wereldvoedselconferentie, een brief over het Nederlandse beleid na de conferentie van Mexico. Ik hoop in die brief, die in overleg met collega Van Doorn zal worden opgesteld, die de andere component van de positie van de vrouw, zoals deze is besproken in de conferentie van Mexico, uiteraard tot zijn competentie mag rekenen, hierop nader in te gaan. Als dit akkoord wordt bevonden, zal ik er nu niet veel meer over zeggen.

Tot slot nog het volgende. De geachte afgevaardigde de heer Bakker heeft een groeiende twijfel geconstateerd bij een groeiende omvang van de hulp. Ik heb overigens bij de twee vorige begrotingsbehandelingen uitvoerig gediscussieerd over ontwikkelingshulp met de eerste keer, de heer Meis en de andere keer de heer De Leeuw, zoals ik dit nu met genoegen met de heer Bakker doe.

Ik verheel niet dat er twijfel is. Ik wil wel vaststellen, dat die twijfel wat mij betreft meer geldt de wijze waarop de hulp wordt gegeven door instellingen en landen en minder het instituut van de hulp op zich zelf. Als het inherent zou zijn aan ontwikkelingshulp, dat daardoor systemen die slecht zijn worden bevroren, als het inherent zou zijn aan ontwikkelingshulp, dat daardoor kloven in welvaart en in macht groter zouden worden, dan zou ik zeggen dat de twijfel de overhand gaat krijgen. Ik ben echter van mening dat door de wijze waarop hulp wordt gegeven, door de keuze van de kanalen, de landen en de projecten en door de wijze waarop de hulp wordt ingepast in een totale internationale economische politiek, waarin prioriteit wordt gegeven aan andere zaken dan alleen maar hulp, het mogelijk is om onjuiste en inefficiënte systemen te wijzigen. De twijfel hangt samen met de wijze waarop, maar is niet inherent aan het instituut van de hulp op zich zelf. Daarom ook zeg ik, dat hulp niet bij voorbaat altijd impliceert het geven van economische en politieke steun aan regimes. Ik houd vol dat het mogelijk is om, ongeacht het regime – met uitzondering van een aantal extreme situaties – mensen te bereiken, aan mensen perspectieven te bieden, liggend op het terrein van de basisbehoeften. Wat dat betreft, is mijn houding niet gewijzigd ten opzichte van het verleden. Het is ons er ook nooit om gegaan, eenzijdig filosofieën uit te dragen en eenzijdig beslissingen te nemen. Ik mag de Kamer eraan herinneren, dat ik twee jaar geleden al heb gezegd, dat, gegeven de filosofie die wij hebben, het niet de bedoeling is zover voorop te lopen ten opzichte van andere landen, dat wij de hoek zouden zijn omgeslagen en daardoor niet meer als een referentiekader zouden kunnen fungeren. Die opmerking heb ik twee jaar geleden gemaakt. In het licht van die opmerking is het beleid de afgelopen jaren gevoerd en zo zal het blijven.

Mijnheer de Voorzitter! Ik neem aan, dat ik hiermede alle vragen heb beantwoord.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, worden de op het wetsontwerp voorgestelde amendementen, voor zover zij niet voldoende zijn ondertekend, voldoende ondersteund.

Over de aanhef van artikel I en de artikelen 1 t/m 63 wordt geen beraadslaging gevoerd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de artikelen 64 t/m 70 te zamen te behandelen.

Daartoe wordt besloten.

Beraadslaging over:

artikel 64, waarop is voorgesteld een amendement-Waalkens c.s. (stuk nr. 19, I);

artikel 65;

artikel 66, waarop is voorgesteld een amendement-Waalkens c.s. (stuk nr. 19, II);

artikel 67, waarop is voorgesteld een amendement-Waalkens c.s. (stuk nr. 19, III);

artikel 68, waarop is voorgesteld een amendement-Waalkens c.s. (stuk nr. 19, IV);

artikel 69, waarop is voorgesteld een amendement-Waalkens c.s. (stuk nr. 19, V);

artikel 70, waarop is voorgesteld een amendement-Waalkens (stuk nr. 19, VI).

□

De heer **Waalkens** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al gesproken over de sterk verhoogde bedragen die bij deze begroting zijn verschenen en waarvan wij vrij zeker weten, dat zij niet zullen kunnen worden opgenomen. Het betreft hier een aantal categorieën, die ik toch graag even wil noemen.

Artikel 64 betreft de kosten, verbonden aan bilaterale projectprogramma's in het kader van de Nederlandse

technische hulpverlening. Wij hebben daar het oog laten vallen op artikel 3c, specifieke bilaterale initiatieven ter leniging van acute noden. Daar stond een bedrag van 11,4 mln voor 1975; dat wordt nu door de Minister verhoogd tot 40 mln. Wij vinden 20 mln. voldoende, hetgeen altijd nog een verhoging is van 50%.

Artikel 66 betreft het aandeel van Nederland in de kosten van VN-programma's voor hulp aan ontwikkelingslanden. Wij vinden, dat de bijdrage aan het UNDP van 82,2 mln. – die wordt verhoogd tot 120 mln. – een te sterke verhoging ondergaat, een verhoging die waarschijnlijk niet zal worden opgenomen. Wij stellen een verhoging voor van 82,2 mln. tot 90 mln., hetgeen een verhoging met 10% is.

Wat betreft artikel 67 (bijdrage aan het Europees Ontwikkelingsfonds): voorgesteld wordt een verhoging van 60 mln. tot 120 mln. in het kader van het meerjarenprogramma. Wij vinden een verhoging van 60 mln. tot 70 mln. voor dit jaar voldoende, waarbij nog moet blijken of het inderdaad ook wordt afgeroepen. Wij menen dat in de komende jaren de rest kan worden verdeeld.

Artikel 68 (kosten verbonden aan humanitaire en reconstructiehulpverlening) wordt door ons verlaagd met 20 mln. Het betreft hier categorie 3K, hulp bij rampsituaties. De Minister heeft deze post verhoogd van 15 mln. tot 35 mln. Wij vinden dat hetzelfde bedrag als in 1975 voorshands voldoende is.

Met betrekking tot artikel 69 (bijdragen ten behoeve van de ontwikkelingslanden die het meest getroffen zijn door de grondstoffencrisis) merk ik op dat men het bedrag onder hetzelfde hoofd terugvindt in categorie 3A. Wij vinden ook hierbij dat hetzelfde bedrag als voor 1975 voldoende is.

Wat ten slotte artikel 70 betreft (bijdragen aan specifieke multilaterale initiatieven ter leniging van acute noden): wij verlagen deze post met 100 mln. Het was 24 mln. De Minister stelt de post op 130 mln. Wij vinden 30 mln. voorshands voldoende.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben grote levensbeschouwelijke bezwaren tegen het feit dat blijkens artikel 66 zoveel wordt gedaan aan bevolkingsvraagstukken op de wijze van de family planning. Dit spreekt ons bepaald niet aan. Wij hebben dan ook bezwaar tegen dit onderdeel van deze post. Daarom zouden wij een verlaging wel voorstaan, zij het misschien niet met hetzelfde bedrag als de heer Waalkens. In wezen komt het echter op hetzelfde neer, zij het via een andere invalshoek.

Artikel 67 betreft het Europees Ontwikkelingsfonds. Dit houdt zelf de pas wat in. Wij behoeven dan bepaald niet voorop te lopen. Om die reden hebben wij er geen bezwaar tegen ook die post wat te verlagen.

Onder artikel 68 vallen posten ten behoeve van de hulpverlening aan de bevolking in koloniale gebieden. Wij hebben er van de week al enkele vraagtekens bij gezet. Dat beleid lijkt ons onjuist. De volgende post is de wederopbouwhulp voor recent onafhankelijk geworden gebieden die over het algemeen nog wat onstabiel zijn. Waarom moet dat werk dan uitdrukkelijk afzonderlijk worden gefinancierd? Wij hebben het idee dat hier ook min of meer een wat doelgerichte wijze van handelen sprake is, die ons minder aanspreekt. Daarom hebben wij ook tegen dat deel van deze post bezwaar. Ook hebben wij enig bezwaar tegen de post voor de hulpverlening aan Indochina. Na alles wat hier al over Vietnam gezegd is – Indochina is natuurlijk heel wat groter dan Vietnam – vinden wij dat juist het onderdeel voor Vietnam, gezien alles wat daar gebeurt, mede gelet op hetgeen Minister Van der Stoel heeft gezegd over het ontbreken van inzicht in wie daar verdrukt worden en gelet op het feit dat een vertegenwoordiging daar ontbreekt, verlaagd zou moeten worden. Het is dan toch wel dubbel moeilijk om er grote bedragen voor uit te geven. Om die reden menen wij dat het bezwaarlijk is dat gehele bedrag – natuurlijk mag er best voor andere landen in Indochina wat uitgegeven worden – te handhaven.

Van de landen die het meest getroffen zijn door de grondstoffencrisis en die bedoeld worden in artikel 69 heeft de Minister zelf al gezegd, dat ze voor een deel – men weet alleen niet precies voor hoeveel – worden geholpen door de olielanden. Ik meen dat een verdubbeling van het bedrag daarvoor bepaald niet nodig is. Het bedrag kan ons inziens gelijk zijn aan dat voor 1975. Wij kunnen dus met dit amendement op dit artikel instemmen. Ik zeg uitdrukkelijk dat wij ons losmaken van de alternatieve begroting van de VVD. Langs een andere invalshoek komen wij ook tot verlaging van enkele van dezelfde artikelen.

□

De heer **Van der Hek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Aan de principiële opmerkingen die ik al over de amendementen heb gemaakt wil ik er nog een paar technische toevoegen. Ten aanzien van artikel 64 wordt onder andere opgemerkt dat dergelijke bedragen niet opgenomen zouden kunnen worden en dat derhalve met iets minder zou kunnen worden volstaan. In 1974 is echter geen aanzienlijke stuwmeervorming opgetreden. De verhoging die uitgerekend op artikel 64 plaatsvindt is ook niet van dien aard dat mag worden verwacht dat nu plotseling wel stuwmeervorming zal optreden. Hetzelfde geldt voor de bijdrage in artikel 66 voor VN-programma's voor hulp aan ontwikkelingslanden. De gelden kunnen op een zodanige manier worden overgemaakt dat in het geheel geen stuwmeervorming behoeft op te treden. Waar een stuwmeer wordt gevormd is sprake van een naijling van het overmaken op datgene wat begroot is. Artikel 67 betreft een internationale verplichting die wij op ons hebben genomen. Alleen al om die reden kan een dergelijke verlaging niet optreden. In de artikelen 68 tot en met 70 gaat het om humanitaire noodhulp, vaak nog in een multilateraal kader. Wij krijgen de indruk dat de VVD ter uitvoering van haar bezuinigingsoperatie heeft gezocht naar artikelen met een humanitair of technische-bijstandskarakter dan wel artikelen met uitgaven die in een multilateraal kader worden gedaan. Zij heeft uitgerekend artikelen willen vrijwaren van haar bezuinigingsoperaties waarvan het Nederlandse bedrijfsleven het meeste profijt heeft. Dat is een extra overweging om ertegen te zijn.

De heer **Waalkens** (VVD): Je kunt wel zonder argumentatie de bedragen vervijfvoudigen. Dat staat zelfs bijzonder goed. Het gaat mij erom, dat enige realiteitszin wordt betoond ten aanzien van bedragen die misschien ooit nodig zullen zijn.

De heer **Van der Hek** (PvdA): Ik meen dat dit argument voldoende is weerlegd. Op al deze punten is stuwmeervorming geen geschikt argument. Daartegenover staan de grote noden die men via bepaalde artikelen hoopt te lenigen.

De heer **Van Dam** (ARP): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb voorshands niets toe te voegen aan mijn opmerkingen in tweede termijn.

De heer **Aarts** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb tijdens de algemene beraadslaging medegedeeld, dat mijn fractie het uitgavenniveau voor 1976 aanvaardbaar acht. Dat is voldoende reden, niet akkoord te gaan met dit amendement.

□

Minister **Pronk**: Mijnheer de Voorzitter! Op grond van een aantal argumenten verzoek ik de Kamer niet met deze amendementen akkoord te gaan. De som van de amendementen, eigenlijk het belangrijkste deel van de gehele tegenbegroting van de VVD, impliceert een totale richtingsverandering van de aard van de ontwikkelingshulp. Alle nieuwe oriëntaties op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking, de hulpverlening aan de meest getroffen ontwikkelingslanden, de hulpverlening aan de armste landen en groepen, de uitbreiding van de noodhulp en de humanitaire hulp worden zodoende tot een laag niveau teruggebracht. Om die ontwikkelingspolitieke reden moeten de amendementen mijns inziens worden afgewezen. Enkele amendementen hebben betrekking op verplichtingen die wij hebben aangegaan bij internationale organisaties. Ik wijs op het amendement op artikel 67 met betrekking tot de bijdragen aan het Europees Ontwikkelingsfonds. Ik ben benieuwd hoe de Kamer zou reageren op zo'n amendement als het verdrag van Lomé zou worden besproken. Misschien dat dan een soort monsterverbond ontstaat tussen de heer Van der Hek en de heer Waalkens, maar ik mag dat op dit moment toch niet verwachten.

Dit bedrag is gebaseerd op informaties van de Europese Commissie. Wij hebben niet zo maar, met de natte vinger, een bedrag opgevoerd. Ook wanneer het plafond niet 2,8 mld. zou zijn geweest, maar 1,8 mld. zou zijn gebleven, zou exact dit bedrag voor het Europees Ontwikkelingsfonds daarop hebben gefigureerd, omdat het Europees Ontwikkelingsfonds ons heeft medegedeeld het volgend jaar waarschijnlijk dat bedrag af te roepen.

De heer **Waalkens** (VVD): Waarschijnlijk ja.

Minister **Pronk**: Dat is altijd het geval. Je weet het nooit precies, maar dat kunnen wij in Den Haag nooit zelf bekijken. Wij vragen de Europese Commissie wat zij het volgend jaar van plan zijn af te roepen. Dat bedrag nemen wij op. Dat lijkt mij ook een goed beleid in de relatie tot de Europese Commissie.

Met betrekking tot het UNDP is het nog nooit voorgekomen dat het UNDP het desbetreffende bedrag niet heeft opgenomen. Dit is een van de weinige posten waarop stuwmeervorming helemaal niet plaatsvindt. Ik vind de argumentatie die daaraan ten grondslag ligt niet juist.

Ik heb dus drie redenen om de amendementen van de VVD af te wijzen: allereerst de grondige reorganisatie van het ontwikkelingsbeleid die zou voortvloeien uit de voorstellen van de VVD;

in de tweede plaats het feit dat er op dat ene artikel geen stuwmeervorming is en

in de derde plaats de verplichtingen die wij hebben.

Het alternatief dat door de VVD wordt voorgesteld is dat de bedragen die vrij komen zullen worden besteed aan overheidsgaranties voor investeringen van het bedrijfsleven in de ontwikkelingslanden. Ik ben op geen enkele manier een tegenstander van particuliere investeringen in ontwikkelingslanden en ik ben ook bereid die te steunen en te garanderen. De 'jump' die nu wordt voorgesteld betekent zo'n radicale wijziging van het ontwikkelingsbeleid dat dit, om die reden alleen al, tot een grote onevenwichtigheid aanleiding zou geven.

De heer Waalkens heeft in zijn rede gezegd:

Ik heb reeds gewezen op het grote belang dat wij hechten voor de derde Wereldlanden aan deze particuliere investeringen . Hij voegt daaraan toe:

Hoewel deze garanties binnen het plafond vallen, leiden zij echter niet tot directe uitgaven in 1976, een punt dat, naar zijn gevoelen, met name de confessionele partijen zou kunnen aanspreken. Dit betekent dus dat hij voorstelt een bedrag van 350 mln. te heroriënteren in een andere richting, maar tegelijkertijd daarbij zegt: dat wordt toch niet uitgegeven. Dat betekent dat het aanleiding geeft tot een extra verhoging van het stuwmeer.

Ik ben het met hem eens. Er bestaat namelijk al een beleid ten aanzien van de herverzekering van investeringen van particuliere ondernemingen. De Wet herverzekering investeringen van 1969 – de uitvoering berust niet bij mij, maar bij mijn collega Duisenberg – heeft de mogelijkheid geopend voor particuliere ondernemingen om tot herverzekering bij de Staat over te gaan tot een bedrag van maximaal, op het ogenblik, 210 mln. gulden. De tot dusver verstrekte herverzekeringen bedragen niet meer dan 84 mln., dus net iets meer dan een derde. Alleen daaruit blijkt al dat er niet zoveel behoefte bestaat aan verdere garanties ...

De heer **Waalkens** (VVD): Ik wil het juist stimuleren.

Minister **Pronk**: ...voor particuliere investeringen. Daarvoor is nog steeds een fikse ruimte beschikbaar. De particuliere ondernemingen hebben daarvan geen gebruik gemaakt. Als wij daar nu nog 350 mln. bovenop zouden leggen, zou dit alleen maar betekenen dat dit leidt tot een gigantische vergroting van het stuwmeer en dat zou totaal in strijd zijn met hetgeen de Kamer mij terzake, terecht – ik beschouw dat meer als een ondersteuning van mijn beleid, dan als kritiek daarop – heeft laten weten.

Dit totaal aan argumenten is voor mij een reden om het aannemen van deze amendementen echt af te raden.

De heer **Waalkens** (VVD): Ik moet wel opmerken dat een paar honderd mln. voor investeringen in ontwikkelingslanden op zichzelf natuurlijk geen groot bedrag is. Dat er tot nu toe geen gebruik van is gemaakt bevestigt alleen maar de stelling van de heer Van Dam dat het bedrijfsleven daarin te weinig gestimuleerd wordt, er althans te weinig in ziet.

Als de Minister dan werkelijk spreekt van mijn stuwmeer en zijn stuwmeer dan meen ik dat van dat van mij veel meer initiatief en stimulans uitgaat dan van dat van de Minister.

Minister **Pronk**: U heeft, zo zou ik tot de heer Waalkens willen zeggen, helemaal geen stuwmeer.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 71 tot en met 88, het amendement-Waalkens c.s. tot invoeging van een nieuw artikel 88a (stuk nr. 20) en de artikelen 89 tot en met 92 wordt geen beraadslaging gevoerd.

De verdere behandeling van artikel I wordt geschorst.

Over de artikelen II tot en met V en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De verdere behandeling van het wetsontwerp wordt geschorst.

De vergadering wordt te 13.52 uur geschorst en te 14.30 uur hervat.

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten:

a. de termijn, waarbinnen de bijzondere commissie voor het wetsontwerp openbaarheid van bestuur (13 418) een voorlopig verslag over dit wetsontwerp dient uit te brengen, te verlengen tot 15 februari 1976;

b. de termijn, waarbinnen de bijzondere commissie voor de Nota Politiewet (10 124) eindverslag over deze nota dient uit te brengen, te verlengen tot 1 maart 1976.

De fractie van de P.P.R. heeft mij verzocht het lid Van Winkel te benoemen als plaatsvervangend lid in de bijzon-

Voorzitter

dere commissie voor het ontwerp van wet arbeid buitenlandse werknemers (13 682).

Ik meen dat hiertegen geen bezwaar bestaat.

Ik benoem het lid Van Winkel tot plaatsvervangend lid van deze bijzondere commissie.

Door de fractie van de K.V.P. is verzocht een aantal wijzigingen in bijzondere commissies aan te brengen.

Ik meen dat hiertegen geen bezwaar bestaat.

Ik zal deze wijzigingen aanbrengen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: De bijzondere commissies zijn, voor wat betreft de K.V.P., nu voor de volgende stukken als volgt samengesteld (voor zover er wijzigingen zijn opgetreden):

7404 (Wetenschappelijk onderwijs voor de krijgsmacht):

Leden: Ter Woorst, Van Elsen, Du Chatinier, Van Heel-Kasteel

Plaatsvervangende leden: Kleisterlee, Hutschemaekers, Hermes

7587 (Nieuwe regeling omtrent het uitloven van premies bij openbare verkopingen en verpachtingen):

Leden: Peijnenburg, P. A. M. Cornelissen, Bremen, Du Chatinier

Plaatsvervangende leden: Notenboom, Groensmit-van der Kallen, De Bekker, Van Amelsvoort

7987 (Wijziging van de Telegraaf- en Telefoonwet 1904):

Leden: P. A. M. Cornelissen, Gardeniers-Berendsen, Van der Sanden, Van Zeil

Plaatsvervangende leden: Groensmit-van der Kallen, Van Heel-Kasteel, Du Chatinier, Aarts

10124 (Herziening Politiewet):

Leden: Van Schaik, Bremen, Lückers-Bergmans

Plaatsvervangende leden: Gardeniers-Berendsen, Aarts, De Bekker

10679 (Wijziging van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen):

Leden: Notenboom, De Bekker, Aarts

Plaatsvervangende leden: Weijters, Hermes, Bremen

11019 (Wet jeugdfilmkeuring):

Leden: Kleisterlee, Van Schaik, Du Chatinier

Plaatsvervangende leden: Gardeniers-Berendsen, Lückers-Bergmans, Aarts

11740 (Reconstructie Midden-Delfland):

Leden: De Bekker, Groensmit-van der Kallen, Van der Sanden

Plaatsvervangende leden: Hutschemaekers, Du Chatinier, Kleisterlee

12000 hoofdstuk VI, nr. 11, 13113, 13178 en 13213 (Terreurbestrijding):

Leden: Van Schaik, Bremen, Aarts

Plaatsvervangende leden: Van Heel-Kasteel, Lückers-Bergmans, Weijters

12037 en 13259 (Wijziging van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen):

Leden: Notenboom, Bremen, Hermes, Aarts
Plaatsvervangende leden: Van Amelsvoort, Peijnenburg, Andriessen

12124 (Uitvoering van de Vleeskeuringswet):

Leden: De Bekker, Krosse, Hutschemaekers

Plaatsvervangende leden: Groensmit-van der Kallen, Hermes, Lückers-Bergmans

12125 (Wijziging van de Loodswet):

Leden: Van Elsen, Van Zeil, Weijers

Plaatsvervangende leden: Kleisterlee, Groensmit-van der Kallen, Krosse

12305 en 12306 (Anti-Kraakwetten):

Leden: Van Schaik, P.A.M. Cornelissen, Van der Gun

Plaatsvervangende leden: Lückers-Bergmans, Bremen, Hermsen

12862 (Wijziging van het B.W. en van de Huurwet):

Leden: Van Schaik, P. A. M. Cornelissen, Bremen

Plaatsvervangende leden: Lückers-Bergmans, Groensmit-van der Kallen, Du Chatinier

13353, 13354 en 11602 (Massamediabeleid):

Leden: Kleisterlee, Peijnenburg, Gardeniers-Berendsen, Van der Sanden

Plaatsvervangende leden: Notenboom, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen

13672 (Goedkeuring ACS-EEG-Overeenkomst van Lomé):

Leden: Notenboom, Krosse, Van Amelsvoort, Aarts

Plaatsvervangende leden: Peijnenburg, Van der Gun, Van der Sanden

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Vaststelling van hoofdstuk XVI (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1976 (13 600).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Een van de doelstellingen van het huidige CRM-beleid is het opheffen van achterstanden en het bij voorrang middelen inzetten om voorzieningen te treffen voor achtergestelden. Naarmate er zuiniger met het overheidsgeld moet worden omgesprongen – de memorie van toelichting spreekt in dat verband van 'een nog meer toegespitste besteding van middelen' – zal die doelstelling vermoedelijk nog meer de nadruk krijgen.

Ik stel voorop dat het streven om het lot van achtergestelden te verbeteren mij aanspreekt. Ik zie er vele problemen mee gepaard gaan. Allereerst het signaleren van de achterstelling, vervolgens het meten van de behoefte (een taak die meer in het algemeen door het Sociaal en Cultureel Planbureau zal worden aangevat), het treffen van de voorziening die de achterstand opheft, en tevens de begrenzing daarvan. Het laatste is noodzakelijk, niet alleen om financiële redenen, maar ook omdat een zekere mate van continu beleid en rechtszekerheid beperkingen aan een voorgenomen beleidsombuiging opleggen. In een maatschappij, die in beweging is, zullen telkens andere groepen achtergestelden of relatief achtergestelden aanwezig zijn.

Kappeyne van de Coppello

Het is goed alert te zijn op mensen, die in de knel komen, en hen proberen weer op gang te helpen, zodat zij zelfstandig verder kunnen gaan, maar het opheffen van iedere relatieve achterstelling ten opzichte van elkaar lijkt mij in de praktijk niet verwezenlijkbaar, tenzij men zou streven naar een maatschappij, waarin ieders positie en omstandigheden gelijk zouden worden gemaakt aan die van een ander; dat zou een eenvormige maatschappij zijn, die wij als liberalen niet wensen.

Het opheffen van achterstelling geschiedt niet alleen met het oogmerk onrechtvaardigheden weg te nemen, maar dit kabinet wil daarmee ook vernieuwing voorstellen. Geeft de rijksoverheid slechts een voorbeeld dat stiwat meer willen vernemen hoe de bewindslieden zich dat proces van vernieuwing voorstellen. Geeft de rijksoverheid slechts een voorbeeld dat stimuleert tot navolging bij lagere overheden, instellingen en geïnteresseerde mensen? Probeert de rijksoverheid een nieuw beleid onder andere door subsidieverlening in gang te zetten, of brengt zij tegelijkertijd wijzigingen aan in het bestaande beleid en legt zij door middel van subsidievoorwaarden haar eigen 'nieuwe maatschappelijke denken' op aan lagere overheden, instellingen en wat ik nu maar gemakshalve onder de term 'particulier initiatief' samenvat?

Ik wil enkele verschijnselen noemen die mijn ongerustheid in dezen hebben opgewekt.

Bij de vorige begrotingsbehandeling zijn eventuele structuurwijzigingen op het departement vagelijk genoemd; de Minister kon er op dat moment geen mededelingen over doen, omdat het beraad daarover nog volop gaande was. Ik was in die ontwikkeling erg geïnteresseerd omdat ik de indruk had gekregen, dat het aan integratie tussen verschillende beleidsafdelingen nogal ontbrak.

Nu heb ik horen verluiden dat tot die structuurwijziging zou behoren het onderbrengen van jeugdzaken bij maatschappelijke ontwikkeling. Ik wil weten of dat waar is en wat de motivering daarvoor is. De problematiek der achtergestelden vindt stellig een eerste aanknopingspunt op het brede terrein van de maatschappelijke dienstverlening, maar dat betekent niet, dat maatschappelijke dienstverlening zich als een olievlek moet uitbreiden over alle andere gebieden waar men achterstelling tegenkomt. Jeugd- en jongerenwerk en club- en buurthuiswerk dienen niet uitsluitend te worden bezien vanuit de gezichtshoek van achterstelling; dat zou afbreuk doen aan hetgeen tot stand is gebracht en waard is, behouden te blijven. Is die structuurwijziging op het departement een teken van het nieuwe maatschappelijke denken?

In een krantebericht las ik onlangs dat, tegen de verwachting destijds van sommigen in, de lotto en de voetbaltoto aanzienlijke hoeveelheden geld opleveren, zo'n f 220 mln. De memorie van toelichting gaat aan die gelukkige omstandigheid voorbij, doch het departement wast zijn handen niet geheel in onschuld, omdat het ambtelijke vertegenwoordigers heeft, tot spijt van mijn fractie overigens, in de commissie die de gelden over instellingen en fondsen verdeelt. Ik heb gehoord dat in de sportsector van die commissie overwogen wordt een organisatiebureau in te schakelen voor het doen vaststellen van normen, krachtens welke gelden aan sportorganisaties zullen worden toegekend. Is het inschakelen van dat organisatiebureau gebeurd op suggestie van één van de ambtenaren van CRM? Wat is de visie van CRM op de huidige verdelingsprocedure, ook die van de andere helft, de CMV-sector, op de terreinen van cultuur, maatschappelijk werk en volksgezondheid? Moeten daar ook normen worden vastgesteld, en zal CRM trachten, zijn nieuwe maatschappelijke denken in die normstelling te doen doordringen?

In het jeugd- en jongerenwerk en in de buurt- en clubhuizen heerst een sfeer van ongerustheid over wat er in de toekomst staat te gebeuren. Men is huiverig voor het onderzoek van de Bijsturingscommissie die criteria gaat ontwikkelen voor het plaatselijke werk en het aparte efficiency-onderzoek bij de landelijke organisaties. Op een hoorzitting van de CRM-kamercommissie werd zelfs deelneming aan de bijsturingscommissie beschouwd als het regelen van de eigen begrafenis.

Zo somber kan ik dat niet zien. Het moet altijd mogelijk zijn, een onderzoek in te stellen naar de doelmatigheid, waarmee overheidsgelden worden besteed. Het lijkt mij niet waarschijnlijk, dat de uitkomst van het onderzoek zal zijn dat deze werksoort niet meer in aanmerking komt voor financiële bijdragen van het Rijk, maar er is wel een andere zorg die ik mij kan voorstellen. Ik lees in de memorie van toelichting dat 4 werkgroepen van de bijsturingscommissie zich bezighouden met kwaliteitscriteria, planning en financiering, personeel en accommodaties, en dat er 'thans een projectgroep is gevormd die een veldonderzoek zal doen instellen, waarbij een aantal beoordelingsaspecten getoetst zal worden aan de inzichten van hen die in de praktijk van de werksoorten der beide subsidieregelingen Jeugd- en Jongerenwerk en Samenlevingsopbouw werkzaam zijn.'.

Als ik dat zo lees, dan krijg ik heel sterk het gevoel dat men vooral bezig is, in de inhoud van het jeugd- en jongerenwerk te gaan roeren. Welke zijn eigenlijk die beoordelingsaspecten? Gelet op het perspectief dat deze werksoort vermoedelijk bovendien opgenomen gaat worden in het grotere geheel van de maatschappelijke dienstverlening en benaderd zal worden vanuit de 'achtergestelden-politiek' en daarbij tellend de toetsing aan de inzichten van hen die in de Samenlevingsopbouw werkzaam zijn, worden degenen die zich met de jeugdzaken bemoeien wel wat ondergespit. Inzoverre kan het dan tòch een soort begrafenis worden. Is dat ook in overeenstemming met het nieuwe maatschappelijke denken van CRM?

Op cultureel gebied staan ons nog verscheidene kabinetsnota's te wachten. Dat neemt niet weg, dat op een aantal concrete punten opmerkingen en bezwaren te maken zijn. De Minister betreurt in antwoord op vraag 28 dat het Rotterdams Philharmonisch Orkest met ingang van 1 januari van dit jaar een salarisverhoging van 10% ontvangt, omdat daarmee de salarisregeling voor de orkesten wordt doorkruist. Hij zal in overleg met de Minister van Sociale Zaken bij het gemeentebestuur van Rotterdam aandringen om de getroffen maatregel ongedaan te maken.

Ik vind dat een vrij passieve treurnis en die aandrang lijkt mij rijkelijk laat. De Minister heeft een gesprek gehad met de wethouder van culturele zaken in Rotterdam. Wanneer vond dat plaats en wat heeft de Minister nadien ondernomen? Hoe denkt hij dat die maatregel ongedaan kan worden gemaakt? Wil hij van de orkestleden 10% van het sinds 1 januari genoten salaris terugvorderen of het te veel uitbetaalde op het toekomstige salaris doen inhouden? Welke middelen staan de Minister eigenlijk ten dienste om zulke eenzijdige salarisverhogingen in toom te houden?

Rotterdam heeft al eens eerder uit de pas gelopen. De toenmalige minister van CRM, mevrouw Klompé, heeft daarop gereageerd door de rijkssubsidie te verlagen met het bedrag van de eenzijdige verhoging. Dat kàn; een begroting schept immers een bevoegdheid tot uitgeven, geen plicht, al wordt

daar zelden naar gehandeld. Hoe denkt de Minister over een dergelijke operatie, als Rotterdan onwillig blijft of eindeloze procedures gaat aanspannen?

De belangstelling voor het concertleven neemt toe, zoals blijkt uit een grotere deelname aan abonnementsconcerten en de 'losse' verkoop van plaatsen. Daarnaast zijn vele orkesten bezig een taakverruiming te realiseren, door het geven van schoolconcerten, die voor de vorming heel belangrijk zijn. Onder die omstandigheden wordt de gebrekkige huisvesting van sommige orkesten als een nog ernstiger bezwaar gevoeld. Wordt het niet langzamerhand tijd dat de Minister de verhouding tussen rijkssubsidie en de subsidies van de lagere overheden aan een heroverweging gaat onderwerpen? Het antwoord op vraag 25 is niet geheel duidelijk. Daarin wordt gesteld dat het rijkssubsidie gemiddeld ongeveer 40% van het totale exploitatietekort van de orkesten bedraagt. Wil de Minister daarmee zeggen dat het Rijk ook mee zal dragen in de variabele kosten of slaat de 40% alleen op de salarissen en de sociale lasten?

Het operagezelschap Forum, waarover de Minister zich nog bezint, dient naar de mening van mijn fractie niet te worden opgeheven. Het kan wel degelijk een goede aanvulling geven op operagebied door het brengen van kleine produkties, bij wijze van kameropera. Verdwijnt Forum, dan zullen over Noord-Oost-Nederland Duitse operagezelschappen uit bijvoorbeeld Münster, Krefeld en Bremen uitzwermen, waarvoor hoge uitkoopsommen gevraagd worden, hetgeen per uitvoering gemiddeld zo'n 4000 gulden meer zal kosten.

Overigens is het wel noodzakelijk, dat met de nota over het orkestenbestel haast gemaakt wordt, want voor verscheidene orkestleden hangt hun broodwinning er van af en het is niet aangenaam zo lang in het onzekere te moeten verkeren.

De globale aanduiding wat vormingstoneel is, in antwoord op vraag 34, geeft weinig opheldering. Niet duidelijk wordt hoe de verschillende elementen, toneel als kunstvorm, als vormingsproces en als activering, zoals die bijvoorbeeld in het kader van de samenlevingsopbouw wordt bedreven, zich tot elkaar verhouden. Hoe denkt de Minister de pluriformiteit, die hem bijvoorbeeld in het mediabeleid zo lief is, in het vormingstoneel te bevorderen? Interessant is wel dat in de sector repertoire-toneel een sterker accent gelegd gaat worden op maatschappijkritische stukken, waarvan men in de toneellitteratuur een ruimere keuze in goede kwaliteit heeft dan bij de niet zelden eenzijdige, door vormingstoneelspelers zelf geschreven stukken. Wat vindt de Minister van de gedachte die in Eindhoven toegepast wordt, om niet de vormingstoneelgezelschappen zelf doch de instellingen, die vormingstoneel bij zich in huis halen, voor deze voorstellingen te subsidiëren?

Nu er een algemene tendens aanwijsbaar is om de kunsten meer open te doen staan voor beïnvloeding vanuit de maatschappij en vice versa, is het jammer dat sommige sectoren een 'closed shop' blijven, in handen van kleine groepjes belanghebbenden. Dan denk ik aan het bestuur van het Productiefonds voor Nederlandse films. Bij de discussies over het Bedrijfsfonds voor de Pers wist de Minister ons te overtuigen dat er in het bestuur van dat fonds geen kwaliteitszetels moesten worden opgenomen voor de Nederlandse Dagblad Pers, de Nederlandse Nieuwsblad Pers en de NOTU; onafhankelijke bestuursleden waren beter. Waarom past de Minister dat principe niet toe bij de film? Hoe kunnen afwegingen uit eigen belangen vermeden worden als een bestuurslid bij het toekennen van subsidie tegelijkertijd filmdistributeur en bioscoopexploitant is? Welke criteria hanteert de Minister voor subsidiëring van het alternatieve filmcircuit? Slaagt hij er in ook in die sfeer pluriformiteit te weeg te brengen?

Het regent nota's op CRM – niet dat wij er gretig naar uitzien – maar één nota, de Museumnota schijnt te blijven steken in verband met de Knelpuntennota en de bestuurlijke herindeling in miniprovincies. De Knelpuntennota dateert van de zomer van het vorig jaar en is hoog en droog in deze Kamer behandeld. De nieuwe opzet van een bestuurlijke herindeling werd deze zomer bekend gemaakt, maar het wel en wee van het museumbeleid lijkt mij niet uitsluitend af te hangen van de vraag of het land verdeeld wordt in 44, 26 of 20 provincies. Wat zijn de werkelijke redenen die tot vertraging in de totstandkoming van de Museumnota leiden?

Musea hebben een belangrijke taak in de kunstzinnige vorming. Het is een erkend feit dat kleinere musea door hun sfeer makkelijker bij het publiek aanslaan. Wil de Minister bevorderen dat een uitwisseling van bezit in depot, ook van tot het Rijk behorende musea, wordt gestimuleerd?

Wat de Friese taal en cultuur betreft, manoeuvreert Minister van Doorn wel erg ongelukkig. Twee jaar geleden moest door een amendement van onze kant de hoogte van deze begrotingspost aan de trend worden aangepast. Nu zijn er weer 'administratieve fouten' gemaakt bij de voorbereiding van de begroting. Het blijkt dat de post van artikel 25 f 44.000 te laag is geraamd. Waarom worden de uitgaven van de centrale bibliotheekdienst hieronder begrepen? Houdt deze dienst zich dan uitsluitend met de Friese taal bezig?

Door de rijksdienst in samenwerking met vele andere instellingen is zeer veel werk gemaakt van het monumentenjaar. Mede daaraan mag een grotere belangstelling voor monumentenzorg en een grotere populariteit van ook het kleine monument worden toegeschreven. De nauwere samenwerking met Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening op het gebied van woonhuisrestauraties juichen wij toe.

Niettemin blijven er vragen en wensen. Heeft de Minister zich beraden over de wenselijkheid van een meerjarenplanning voor grotere monumenten, zoals bepleit in het laatste mondelinge overleg?

Is het juist om de monumentenbescherming zo bijzonder breed uit te strekken als verscheidene gemeenten die wensen, namelijk door spoorwegstations, sluizen en stoomgemalen op de ontwerplijst te plaatsen? Ongetwijfeld bevinden zich daaronder onvervangbare objecten, die verdienen bewaard te blijven. Er is weinig zicht op, welke tot die categorie behoren en waarom. Wat is de mening van de Minister daarover en tot welke uitgavenstijging op den duur zou uitbreiding leiden? Als hij in dit debat daarop niet uitputtend kan antwoorden, zou het stof kunnen zijn voor een mondeling overleg.

Het antwoord op de vraag inzake de buitenplaatsen is weinig bevredigend. De registratie gaat immers voornamelijk om de bijhorende historische tuinaanleg; die noemt de Minister in het geheel niet. Is voor de criteria voor de bescherming daarvan de aanwezigheid van oude kaarten niet maatgevend?

Over de thans bekende restauratieplannen van het Loo wordt verschillend gedacht. Waarom antwoordt de Minister niet op de vraag naar de kosten? Bij welk departement berust de

uiteindelijke verantwoordelijkheid voor deze restauratieplannen?

Drie jaar geleden hebben wij in de Kamer een wetsontwerp aangenomen, dat ingrijpende wijzigingen aanbracht in de Algemene Bijstandswet. De bedoeling was dat zowel de algemene bijstand, de voorziening in de noodzakelijke kosten van het dagelijks bestaan, als de bijzondere vormen van bijstand beter zouden worden beheerst in structuur en financiële consequenties. Aan die wijziging werd het typische uitgangspunt van de bijstandverlening, de individualisering, voor een aanzienlijk deel opgeofferd. Daarvoor in de plaats kwamen strakkere normen, die landelijk werden voorgeschreven en een strengere controle van het Rijk op de handelingen van de gemeenten. Mijn vraag aan de Staatssecretaris is, of hij al een globaal overzicht heeft of aan de opzet van die wetswijziging wordt voldaan. Het advies van het College Algemene Bijstandswet over de rechtszekerheid en misbruik van de wet moeten wij natuurlijk nog afwachten. Ik neem overigens aan dat het advies zal worden gepubliceerd. Daarnaast moet het mogelijk zijn een indruk te geven van het werk van de bijstandsconsulenten, of en in welke gevallen hun advisering tot verandering van het gemeentelijke bijstandsbeleid aanleiding heeft gegeven. Wat gebeurt er bijvoorbeeld als in de gemeente Amsterdam besloten wordt in het kader van de bijstand zonder nadere medische of sociale indicatie een telefoon bij de mensen te laten aanleggen? Op zich zelf een hartverwarmend gebaar voor wie van telefoneren houdt. Wordt de telefoon dan klakkeloos op landelijk vlak ingevoegd in de noodzakelijke kosten van het dagelijks bestaan? Heeft men er enig idee van welke kostenverhoging van de bijstand het gevolg zal zijn, indien in alle gemeenten die norm wordt gebruikt? Heeft het Rijk met al zijn versterkte controlemiddelen een dergelijke ontwikkeling eigenlijk wel in de hand? Als dat niet het geval mocht zijn, vraag ik mij af, waartoe wij dan de Algemene Bijstandswet zo fundamenteel gewijzigd hebben indertijd.

Een regelmatig weerkerend en bijkans onoplosbaar probleem vormt de indirecte financiering van welzijnsvoorzieningen via de Algemene Bijstandswet.

De bijstandsuitkering aan de individuele cliënt kan financiële ondersteuning van een dienstverlenende instelling beduiden, zonder dat de overheid over enig bijsturingsinstrument ten opzichte van die instelling beschikt. Van regeringszijde wil men daarin verbetering brengen; wat doet men? Men licht de indirecte financiering uit de Algemene Bijstandswet en maakt er een directe overheidsfinanciering van door middel van een aparte regeling.

Het stadium van de afweging, of de dienstverlenende instelling moet worden gesubsidieerd, wordt overgeslagen. Het antwoord van de Regering kan dan nimmer meer 'neen' luiden; het is bij voorbaat 'ja, mits'.

Het is, alsof men er bezwaren tegen heeft, dat iemand die een bijstandsuitkering ontvangt daarmee naar een bakker gaat om brood te kopen, om reden, dat die bakker daardoor ongestructureerd en ongeclausuleerd overheidssteun zou genieten. Als oplossing voor het dilemma kiest men dan principieel ruime overheidssteun voor de bakker mede ten gunste van velen die wel hun brood zelf kunnen betalen. Hoe dat tot grotere beheersing van de overheidsuitgaven voert, vermag ik niet in te zien. Nu ben ik geen financiële specialist en ken het flexibele jargon van die sector niet – ik heb al moeite genoeg met de CRM-taal – maar als de term nog niet bestaat, ben ik geneigd het begrip 'opwaartse beheersing van overheidsuitgaven' te lanceren.

Een voorbeeld van een soortgelijke beweging levert de operatie van de Minister op om de ongeorganiseerde gezinshulp uit de Bijstandswet naar de instellingen voor gezinszorg over te hevelen.

Het is aan sterke twijfel onderhevig of de ongeorganiseerde helpers en helpsters in dienst willen treden van de instellingen. Ik heb gevraagd of die overheveling niet hogere personeelskosten teweeg zou brengen.

De Minister antwoordt luchtig op vraag 95 dat ondanks het feit dat hulpuren in het kader van de instellingen duurder zijn dan de uren betaald in het kader van de Algemene Bijstandswet, de consequenties binnen het budget van de over te hevelen gelden kunnen blijven.

Dat zou wellicht in een overgangsfase even het geval kunnen zijn als de tot nog toe gevormde reserves eerst worden opgebruikt, maar op de lange duur lijkt mij dat niet houdbaar. De Minister draait wel eens vernuftig de bewijslast om. Ik zou van hem, met nog meer belangstelling dan gewoonlijk, een bewijs dat zijn stelling op langere termijn juist is, willen vernemen.

Ten slotte wil ik nog enkele korte opmerkingen maken.

Ik hoop dat de belemmeringen voor de instelling van het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers spoedig definitief zijn opgeheven en dat het een goed instrument wordt om het wederzijdse wantrouwen, zowel bij CRM als bij de Molukkers, weg te nemen. Een van de voorwaarden daarvoor is tevens dat men zich aan eerder gemaakte afspraken houdt.

Het niet-uitvoeren van de door de Kamer aangenomen motie-Cornelissen over het vluchtelingenwerk betreur ik ten zeerste. Ik begrijp best dat het zelfoverwinning van de Minister vergt om voor de Kamer door de bocht te gaan, maar ik vind dat hij dat in het belang van het vluchtelingenwerk dat – juist mede door het toelatingsbeleid van de Regering – zich uitbreidt, moet doen. In plaats daarvan draait de Minister de subsidiekraan geheel dicht en benadeelt hij het bestaande werk terwille van een structuur waarvan de levensvatbaarheid op z'n minst twijfelachtig is. Het is een schoolvoorbeeld van subsidiedwang. Wil de Minister uitdrukkelijk bevestigen dat het bedrag van f 679.000 dat onder artikel 184 wordt geraamd voor de 'overige groepen' van allochtonen, niet behorend tot buitenlandse werknemers en rijksgenoten, bedoeld is voor het vluchtelingenwerk?

De emancipatiegedachte die in dit Jaar van de Vrouw vooral is gepropageerd wordt door de Minister kennelijk als een eenjaarsvlieg beschouwd, gezien de geringe aandacht die hij aan het werk van de Emancipatiecommissie besteedt.

Bij de algemene politieke en financiële beschouwingen is door mijn fractie naar voren gebracht dat beperking van de stijging der rijksoverheidsuitgaven onvermijdelijk is. De heren Wiegel en Van Aardenne hebben dat in een brief aan de Kamer, stuk nr. 8 behorend bij de Miljoenennota, toegelicht. Ook het hoofdstuk van CRM ontkomt daar niet aan.

Voor dit hoofdstuk is door mijn fractie als uitgangspunt genomen een algemene stijging van 10% ten opzichte van de vorige begroting en voor de afdeling III en IV, respectievelijk Volksontwikkeling en Recreatie, en Maatschappelijke Ontwikkeling, een stijging van 15%, mede omdat factoren van buitenaf, bijvoorbeeld de opvang van Surinamers, tot sterkere stijging nopen. Met betrekking tot de door de Regering voorgestelde uitgaven betekent dat een beperking op alle afdelingen van 2%, en op de afdelingen III en IV nog eens een beperking van 8%. Ik zal de posten die verlaagd zouden moeten worden niet gedetailleerd kunnen aanwijzen; het departement beschikt in dezen over meer gegevens dan de gegevens, die de wel zeer summiere artikelsgewijze toelichting prijs-

geeft. Sterk opvallende verhogingen doen zich bijvoorbeeld voor bij het bibliotheekwezen en de gezinszorg. Op die posten zou bezuinigd kunnen worden. Dat is niet leuk – dat moet ik openhartig toegeven – maar we leven nu eenmaal niet in een leuke tijd, al wordt er wel eens gedaan alsof er wel leuke dingen zijn, die dan weer voor andere verzwegen moeten worden.

□

De heer **Keja** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Bij het ontstaan van de commerciële televisie naast de BBC deden in Engeland de vreemdste verhalen de ronde over de moordende concurrentie, die zou ontstaan om de gunst van de kijker. Ja, het zou zelfs wel zo erg kunnen worden, dat naar het middel zou worden gegrepen om op het ene net met een publiektrekker net 5 of 10 minuten eerder te beginnen dan op het concurrerende net. Zo'n concurrentie met het mes op tafel werd toen een grote schande genoemd. Gelukkig zou ons zoiets bespaard blijven, want wij hadden geen systeem van commerciele televisie, juist het tegendeel. Wij hadden een on-commercieel systeem, van met elkaar coördinerende omroepverenigingen die er zijn om de kijkers te gerieven. Welnu, dat kunnen wij langzamerhand wel vergeten. De consument, de kijker, dreigt steeds meer de dupe te worden van de elkaar in de haren vliegende omroepen. Het werkelijke kijkersbelang, zijn kans om een vrije keus te maken uit het aanbod van twee zenders, zonder van het ene programma het begin, of van het andere programma het slot te moeten missen, is volkomen uit het oog verloren. De omroepspecialist van het Parool, de heer Jungman, heeft onlangs in zijn krant op een duidelijke manier, via een weekstaat, laten zien hoe bar slecht het gesteld is met de programmacoördinatie in ons land. Ter verduidelijking heb ik een dergelijke staat opgesteld over de televisieprogramma's van deze week. De Minister kan dan zien dat ik niet overdrijf. Ik heb de Minister net als alle collega's die deelnemen aan de discussie dit lijstje overhandigd en wellicht is het verstandig om zo'n lijstje als noot in de Handelingen te doen opnemen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan dat tegen het opnemen van een noot in de Handelingen geen bezwaar bestaat[2]. [De noot is opgenomen aan het einde van deze weekeditie]

De heer **Keja** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Als wij naar dat lijstje kijken, dan blijkt dat van de zeven keer in de week vijfmaal het journaal, op het staatje aangegeven met een ster, van 20.00 uur schuil gaat achter een programma op het andere net. Ook het journaal van 21.35 uur verstopt zich vijfmaal achter de kop en staart van een programma op het andere net. Verder komt duidelijk aan het licht, dat na 19.00 uur meestal maar één keer een gecoördineerd wisselpunt in het programma zit. Bovendien wordt het een ieder duidelijk, hoe vernuftig er naar gestreefd is, om de kijker steeds met 5 of 10 minuten verschil van het concurrerende televisienet af te houden. Op een beschamende manier wordt hier gesold met het belang van de kijker. Juist in het belang van die kijker zou ik de Minister willen vragen deze kwestie grondig te willen onderzoeken. Er zou al veel gewonnen zijn met een voorraad pauzefilmpjes van 5 à 10 minuten waarmee verschillen van aanvangstijden van 20.00 uur en 20.25 uur of van 21.30 uur en 21.35 uur kunnen worden rechtgetrokken. Vanzelfsprekend zie ik in, hoe moeilijk deze soort van coördinatie is, doordat niet alle programma's een gelijke tijdsduur hebben. Maar het heeft er nu veel van weg dat, vooral door de ontkoppeling van het NOS-journaal van 20.00 uur, een coördinatieloos tijdperk is aangebroken.

Verbaasd zijn wij over het tijdstip waarop de Minister de omroep heeft geschreven, dat zij in 1975 een bedrag van ruim 20 mln. moet bezuinigen. Op driekwart van het lopende jaar dus, op een moment dat de meeste uitgaven al zijn gedaan. Hoe is dat mogelijk? Op 9 mei was de omroepbegroting van 1975 toch al ingediend bij de Regeringscommissaris? Wat gaat er met dit bespaarde geld gebeuren? Als wij goed zijn ingelicht heeft de omroep twee spaarpotten. In de spaarpot voor de investeringen zat op 31 december vorig jaar 142 mln. Daar is dit jaar nog 30 mln. bijgekomen zodat aan het eind van dit jaar dat potje gevuld zal zijn met 172 mln. Zelfs als alle goedgekeurde bedragen per besteding nog dit jaar worden uitgegeven, blijft er nog 50 mln. over.

De andere spaarpot, waar zelfs geen bestemming voor is, had op 31 december vorig jaar een inhoud van 150 mln. Met de opgelegde besparing en ontvangen rente is aan het eind van dit jaar dit reservebedrag opgelopen tot maar liefst 180 mln., zo'n f 50 per abonnement. De Minister schrijft in de memorie van toelichting dat de mogelijkheid bestaat dat de luister- en kijkgelden op 1 januari 1977 zullen moeten worden verhoogd. Het zou ons niet verbazen als deze datum zou worden opgeschoven tot na 25 mei 1977. Om die redenen zijn wij ervan overtuigd dat de Minister met begrip ons amendement zal hebben ontvangen. Dit amendement vraagt om onttrekking van slechts 38 mln. uit de reserveringen, namelijk het verschil tussen de uitgaven en de middelen van de omroep, en is een gevolg van onze ingediende tegenbegroting.

Er is nog steeds onrust onder de freelance medewerkers bij de omroep. Het blijft klachten regenen over te laat uitbetalen van honoraria en achterstallige vakantiegelden. De vereniging van freelance medewerkers FLOP overweegt, zoals wij hebben vernomen, nu ten einde raad, als per 1 januari nog geen duidelijkheid in deze zaak is gekomen, tot harde acties over te gaan. Laat de Minister dit op zijn beloop?

Een paar dagen geleden liet de Veronica-omroeporganisatie weten dat zij de honderdduizend leden gepasseerd is en een aanvraag zal indienen of heeft ingediend om C-omroep te mogen worden. Ik geloof dat we hierover verheugd mogen zijn. Veronica zal zich richten op de jongeren in ons land, speciaal de werkende jongeren, en zij zal hiermee zeker een gat opvullen. Die aanvraag van Veronica maakt wel weer een telling van de leden noodzakelijk. Kan de Minister zeggen wanneer er eens een hertelling bij de andere omroepverenigingen zal plaatsvinden via hetzelfde systeem? Het omroephuis wordt wel bar overbevolkt en na de toelating van de VOO zal de programmacoördinatie nog weer moeilijker worden.

In de memorie van toelichting schrijft de Minister onder sportzaken dat in een Interdepartementale Werkgroep, de IWLVS, studie plaatsvindt

over een aantal negatieve verschijnselen van de topsport en dat daarom onder andere een specifieke commissie is ingesteld die zich moet gaan bezighouden met de medische begeleiding. Een vraag hierover: Wordt hiermee bedoeld dat de commissie zich uitsluitend gaat bezighouden met de medische begeleiding in de topsport, want dat staat eigenlijk in de memorie van toelichting, of wordt de medische begeleiding in de gehele sportwereld onder de loep genomen? In dit verband zou ik willen opmerken dat de VNG in haar nota Topsport tot de conclusie komt, dat van een medische begeleiding in de sportwereld eigenlijk nog nauwelijks sprake is. Verder is de Minister via schriftelijke vragen aan de CHU er op gewezen dat al in 1972 door de Centrale Raad voor de Volksgezondheid een Advies inzake de Medische Sportbegeleiding aan de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne is uitgebracht. Op 19 april dit jaar hield de Vereniging voor Sportgeneeskunde ter gelegenheid van haar 10-jarig bestaan een symposium, waarbij zij haar toekomstplannen uit de doeken deed. Daarbij kwam ook aan de orde, dat het Ministerie van Volksgezondheid na de indiening van het advies in 1972 nimmer meer iets van zich heeft laten horen. Een sportgeneeskundige kwam zelfs tot de sombere conclusie, dat het een kwestie van afschuiven is geworden. CRM zegt: Dit is geneeskunde en dan moet je bij Volksgezondheid zijn. Maar daar zeggen ze: Dit is sport en het valt dus onder CRM. Intussen zit men aan particuliere zijde niet stil. De Vereniging van Sportgeneeskunde heeft in de Nederlandse Hartstichting een belangrijke bondgenoot gevonden. Deze Stichting zal de opleiding van de eerste echte Nederlandse sportarts gaan financieren. Ik vraag me af hoe de Minister hier tegenover staat. Past deze ontwikkeling in het beleid van de Minister, of zal na een aantal jaren van studie door de Interdepartementale Commissie blijken dat dit particulier initiatief voor niets is geweest?

In de sportwereld heerst grote ontevredenheid over de gang van zaken bij de uitkeringen van de lotto- en totogelden. Vanzelfsprekend is men verheugd over de enorme omzetstijging na het invoeren van de lotto. Maar men heeft weinig waardering voor het beleid van het lotto- en totobestuur. Dit bestuur schijnt namelijk 26½ mln. voorlopig te willen bevriezen. De sportbonden vrezen dat daardoor een aantal nieuwe initiatieven en uitbreidingen van het takenpakket, met name in de sector van de recreatieve sport, niet kunnen worden gerealiseerd. Kan en is de Minister bereid zijn invloed aan te wenden, om te trachten het lotto- en totobestuur alsnog van gedachte te doen veranderen?

Een andere vraag is of de Minister een aanduiding kan geven wanneer we de nota Topsport mogen verwachten. Vooral bij de betaalde sporters wordt er ontzettend gehannest. De laatste weken staan de kranten er weer vol van. Ik blijf het een ongewenste toestand vinden dat in ons land bij voorbeeld goed gevonden wordt dat voetballers als handelswaar verkocht kunnen worden. Dit is een vorm van moderne slavernij.

Enige korte opmerkingen met betrekking tot het CIOS-probleem. Het wordt steeds duidelijker hoe gemakkelijk een zaak spelend gehouden wordt als er meerdere departementen bij betrokken zijn. Kan de Minister mededelen hoever de Interdepartementale Werkgroep is gevorderd met het opstellen van de stukken voor de vaste Commissie voor CRM, Onderwijs en Volkshuisvesting? Ik denk hierbij bij voorbeeld aan de kosten-batenanalyse van de diverse vestigingsmogelijkheden. En op welke termijn denkt de bewindsman dan een gesprek te kunnen voeren met de vaste Commissie voor CRM over die gegevens?

Wat de sport betreft, heb ik nog één vraag.

De **Voorzitter**: Mag ik u even onderbreken? Ik heb niet de lijst voor mij van onderwerpen, die buiten de bespreking zouden blijven, maar ik meen mij te herinneren dat daartoe ook de sport behoorde. Vergis ik mij daarin?

De heer **Keja** (VVD): Neen, de sportnota. De nota recreatiesport zou buiten beschouwing blijven, maar die zaken die er niet in behandeld waren, staan uiteraard open.

Mevrouw **Langedijk-de Jong** (PvdA): De heer Keja heeft het goed, mijnheer de Voorzitter, dat wat de sport betreft alleen aan de orde zou komen datgene, waartoe de begrotingscijfers aanleiding zouden geven. Dat is uitdrukkelijk afgesproken in de kamercommissie en dat geldt ook voor andere zaken.

De heer **Du Chatinier** (KVP): In het verslag staat heel duidelijk aangegeven, dat wij kunnen spreken over die zaken, die niet bij de nota aan de orde zijn geweest. Dat is afgesproken.

De **Voorzitter**: Ik heb hier twee teksten voor mij. In de ene is er sprake van, dat het woonwagenbeleid, het bejaardenbeleid, het gehandicaptenbeleid, het sportbeleid, het bijzonder regionaal welzijnsbeleid, het beleid inzake de samenlevingsopbouw, het beleid inzake de opvang en begeleiding van Surinamers en Antillianen buiten de beschouwingen zouden blijven, voor zover zij niet met de begrotingscijfers te maken hadden. In de andere, gedrukte tekst staat, naar ik meen, precies hetzelfde.

Mevrouw **Langedijk-de Jong** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Er is hier aan tekstexegese gedaan, waarbij je allemaal je eigen opvattingen kunt invullen, maar ik zou de Kamer toch willen voorstellen, zich te houden aan de tekst van het besluit.

De **Voorzitter**: Mag ik even voorlezen wat er staat, dan kunnen wij het allemaal horen. In het verslag, dat de commissie op 15 oktober heeft vastgesteld, lees ik het volgende:

'De commissie is van mening dat bij de openbare behandeling van dit wetsontwerp het beleid inzake woonwagens, bejaarden, gehandicapten, bijzonder regionaal welzijn, samenlevingsopbouw, opvang en begeleiding van Surinamers en Antillianen, oorlogsslachtoffers en het beleid inzake sport, radio, televisie en pers voor zover dit besproken is in de openbare commissievergaderingen over de nota's 13 019 en 13 353, buiten beschouwing zullen moeten blijven.'

De heer **Kleisterlee** (KVP): De nota blijft buiten beschouwing.

De **Voorzitter**: Ik ben bij de behandeling van die nota's maar zeer ten dele aanwezig geweest, en ik had de indruk gekregen dat er ongeveer niets was, wat niet was besproken bij de behandeling van die nota's, maar ik vergis mij daarin. De leden moeten dan zelf maar uitmaken, wat de juiste uitleg is.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Dat is gebeurd!

Minister **Van Doorn**: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde sprak over een nota recreatiesport. Die is mij niet bekend. De nota sport is mij wel bekend, maar niet de nota recreatiesport.

De heer **Keja** (VVD): Ja, ik bedoelde ook de nota sport.

De **Voorzitter**: De afspraak is nu duidelijk. Van de Regering wordt niet verwacht, dat zij op zaken ingaat, waarvan de commissie heeft bepaald dat zij niet aan de orde zouden komen.

De heer **Keja** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik had nog één vraag, wat de

sport betreft. Moet verwacht worden dat de b.t.w.-heffing voor sportwedstrijden ook van 16 tot 18% zal worden verhoogd? Gezien de moeilijkheden waarin veel sportverenigingen verkeren, lijkt dit ons bijzonder ongewenst.

Ik kom dan nu bij het natuurbehoud en de openluchtrecreatie. Wij zitten hierbij typisch in een overgangsfase. De problematiek van de nationale parken en landschapsparken is de eerste fase van de parlementaire procedure ingegaan. En verder wordt (nog) binnen het departement gewerkt aan de zogeheten structuurvisie op de openluchtrecreatie en het natuur- en landschapsbehoud.

Toch sluit dat niet uit dat er intussen naar buiten toe geen beleid is; integendeel, zou ik bijna willen zeggen. Want met nog de discussies in deze Kamer over de drie groene nota's in het vooruitzicht, bestaat er zelfs een duidelijk anticipatiebeleid, een vooruitlopen op nog te nemen beleidsbeslissingen. Speciaal denk ik daarbij aan het grondaankoopbeleid van dit departement. Tot nu toe werden dit jaar al 800 hectaren aangekocht ten behoeve van zogenaamde CRM-reservaten. Hoe nuttig het ook is om te streven naar het behoud van waardevolle natuur- en cultuurlandschappen, wij hebben ons toch wel verbaasd over het feit dat bij de vermelding van de aangekochte gronden niet één planologische bestemming kon worden aangegeven, althans niet op korte termijn. Je zou je dan gaan afvragen: CRM weet toch waarom zij bepaalde gebieden wil aankopen en welke dat zijn? Bovendien zal een en ander toch nauwkeurig administratief zijn aangegeven?

Daarom willen wij nu de vraag naar de planologische bestemming van de gebieden nog eens nadrukkelijk herhalen. Vandaar ook de volgende vier vragen:

Zijn, voor zover het aankoopbeleid gericht is op de verwerving van typische natuurgebieden, bepaalde buffergebieden in de vorm van cultuurgronden bij de aankoop inbegrepen?

– Zijn er bestemmingseffecten voor de aangrenzende agrarische gronden; moeten daar bijvoorbeeld door middel van eventuele planologische regelingen nog bufferzones worden gevormd?

– Hoe is het beheer van de aangekochte gronden geregeld?

– Worden ook agrarische gronden aangekocht die te zijner tijd als ruilobject kunnen dienen ten behoeve van nog gewenste gronden voor de CRM-reservaten?

Naar verluidt heeft de Staatssecretaris herhaaldelijk een met succes bekroond initiatief genomen om de instelling van een voorbereidingscommissie voor de 'Ruilverkaveling Winterswijk-West' uitgesteld te krijgen. Wij vragen ons af of deze salami-tactiek in overeenstemming is met hetgeen in de relatienota vermeld wordt over het feit dat het totstandkomen van landschapsparken de voorbereiding en uitvoering van ruilverkavelingen niet zal uitsluiten.

In dit verband zou ik ook willen wijzen op de uitvoerige brief die de Stichting Natuur en Milieu heeft geschreven aan de Minister-President. Daarin wordt aangedrongen op heroriëntatie van in gang zijnde ontwikkelingen en herwaardering van in het verleden genomen besluiten. Ook wordt in die brief aangedrongen op een aantal maatregelen jegens in voorbereiding zijnde ruilverkavelingen. Vandaar de vraag: is de Staatssecretaris ook hier van plan of al bezig een vertragingstactiek te hanteren?

Dit brengt ons dan op het probleem van de verhouding: natuurbeschermers–agrarische bevolking. Op veel plaatsen zie je dat die verhouding polariseert. Wij vinden dat te betreuren.

De Staatssecretaris mag dan in Hengelo vorige week een rede uitgesproken hebben waarin hij mooie woorden wijdde aan goed overleg, aan de noodzaak in brede lagen van de bevolking weerklank te vinden, juist in deze economisch moeilijke tijd, voor natuur- en landschapsbehoud, aan het pleiten voor aandacht voor natuur- en landschapsbescherming in het onderwijs, aan natuur- en milieueducatie en aan goede voorlichting in het algemeen over deze problematiek of aan het oproepen van begrip bij de natuurbeschermers voor de agrarische problematiek, door de vertragingstactiek zoals ik die zo pas aangaf, kweek je alleen maar onbegrip. Wil je de natuur echt dienen dan moet je uitgaan van het overlegmodel.

Dat begrip bereik je ook niet door te verkondigen dat het opbouwwerk een taak heeft om de agrarische bevolking (wel even) te laten gewennen aan een situatie in de landschapsparken. Dit dan omdat de Staatssecretaris van mening is dat hun sociaal-culturele positie in het geding is. Ik vraag me af hoevelen van de meest direct betrokkenen een boodschap aan deze toch zo rijke gedachte van de Staatssecretaris zullen hebben.

Ik hoop dat de Staatssecretaris goed begrijpt, dat werkelijk open en redelijk overleg een eerste voorwaarde is voor een verantwoord natuur- en landschapsbeleid. We leven niet in een bloempottencultuur waarin je naar eigen inzicht kunt stampen, hijsen, verpotten en modelleren. We hebben hier te maken met mensen, waarvan direct het bestaan aan de orde is.

Uit het antwoord op de vragen blijkt dat de zogenaamde voorrangsgebieden al in de eerste helft van 1976 bekend zullen zijn. Bij die inventarisatie zullen ook de provincies (provinciale besturen zal bedoeld zijn) en de meest betrokken provinciale diensten worden betrokken. Uit onze informatie blijkt evenwel dat dit laatste tot voor kort nog niet was gebeurd. Daarom graag opheldering van de Staatssecretaris over de vraag waaruit dit overleg dan zal bestaan.

De gemeente Brederwiede is al enige tijd schriftelijk in discussie met het departement over de problemen van Noordwest-Overijssel. Dit geldt overigens ook voor het departement van landbouw. Het gaat hier om problemen die samenhangen met het landschapsonderhoud dat door kleine boeren wordt verricht, het instandhouden van de rietcultuur in dit landschap en het instandhouden van de bij dit landschap behorende rieten daken.

Uit het antwoord op vraag 68 blijkt dat niet vooruit gelopen zal worden op de beheersregelingen welke in het verband van de nationale landschapsparken worden ontwikkeld. Van mijn kant wees ik al op het beleid inzake de voorrangsgebieden. Daarom de vraag – we stellen deze omdat de betekenis van het gebied verre uitgaat boven een plaatselijk belang – hoe zal het antwoord luiden aan de gemeente Brederwiede en op het daar samengestelde rapport?

Verder een vraag over een al jaren slepende zaak. Kan omtrent de taak- en werkverdeling van Staatsbosbeheer in relatie tot de departementen van Landbouw en Visserij enerzijds en CRM anderzijds medegedeeld worden hoe de problematiek voor de Minister-President is geformuleerd? Kan voorts iets gezegd worden over het tijdstip waarop de Minister-President een beslissing zou moeten nemen?

De kwaliteit van het onderhoud van de Nederlandse bossen vervult ons met zorg. Dit slaat vooral op het particuliere bosbezit. De oorzaak ligt in het financiële vlak en vloeit voort uit de slechte rentabiliteit van de houtexploitatie. Maar met dat bos zijn ook een re-

creatief belang en een belang van de natuurbescherming gediend. Dit particuliere bosbezit omvat zelfs nog altijd 38% van het totale Nederlandse bosareaal. Daarom zouden wij graag vernemen of het woord 'gelijkluidende', als gesproken wordt over een bijdrageregeling voor 1975, betrekking heeft op de aard van de regeling of op de hoogte van het bedrag. Omdat het in de bedoeling ligt voor 1976 een algemene herziening van de bijdrageregeling te maken, willen we graag weten of daarbij ook wordt gedacht aan de soort beheersbijdragen zoals de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland en de provinciale Landschappen die ontvangen? Ongeacht verder of dit het geval zou zijn, kan dan eens medegedeeld worden, wat dit eventueel zou kosten?

De bescherming van inheemse planten en dieren behoeft de voortdurende aandacht. Gelukkig gebeurt dat ook, zo blijkt onder meer uit het antwoord op de betreffende vraag. Maar wij moeten de ontwikkeling in de internationale faunawereld niet vergeten. Speciaal willen wij daarbij de handel in exotische diersoorten onder de aandacht van de bewindslieden brengen. Ook in Nederland ontzien zich op geld beluste lieden niet om deze dieren te importeren en via eigen handel te verkopen. Maar voor elk geïmporteerd dier moeten vaak vier andere het leven laten. Heeft de Staatssecretaris ook niet het idee dat de lijst van beschermde uitheemse diersoorten moet worden uitgebreid? Diezelfde aandacht achten wij nodig voor de ongebreidelde, walgelijke vogelmoord in Italië, nota bene een EG-land. Op een actie vanuit het Nederlandse parlement, gericht op het Italiaanse parlement werd zelfs niet eens gereageerd. Daar moet wat aan gebeuren. Is het nu niet mogelijk in Europees verband eens uitdrukkelijk het faunabeheer in een EG-land aan de orde te stellen?

□

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Voor de derde keer bespreken wij een begroting van het departement van CRM, waarvan het beleid bij het optreden van dit kabinet centraal is gesteld. Een verandering van het beleid ten aanzien van de welzijnspolitiek werd in het vooruitzicht gesteld. Er zouden meer middelen beschikbaar komen en het beleid zou worden afgestemd en met name gericht op de groepen die in achterstandsituaties verkeren. Ik geloof dat nu, na twee jaar, het tijdstip gekomen is om

na te gaan of aan deze beloften is voldaan, of de uitgangspunten worden gevolgd en of inderdaad een ombuiging van het beleid heeft plaatsgevonden.

Wat in de CRM-sector het veld wordt genoemd heeft de afgelopen maanden de mouwen opgerold en zich aangegord tot de strijd tegen de bewindslieden van CRM, als verkeerden wij nog onder het regime van de heer Vonhoff, alsof niet in de afgelopen jaren de begroting van CRM een veel hogere stijging te zien had gegeven dan de totale rijksbegroting en er ook dit jaar niet weer een aanzienlijke stijging was geweest.

De memorie van toelichting begint met te wijzen op economische en sociale problemen. Bij het afnemen van de groei zal de verdeling van de beschikbare middelen moeten worden afgewogen. We kunnen onderschrijven, dat dit gevolgen heeft voor de plaats van het gehele welzijnsbeleid. Maar evenzeer maakt het feit, dat juist de begroting van CRM begint met een relatie te leggen met de economische situatie, duidelijk dat, welke beslissingen ook worden genomen t.a.v. het gehele welzijnsbeleid, ten aanzien van de prioriteiten die men stelt, die beslissingen heel duidelijk politieke beslissingen zijn. Ook als men niets doet, als men de gehele stijging of daling van de begroting evenredig over alle posten zou verdelen, zou dat een politieke beslissing zijn, een beslissing weliswaar, die zou inhouden dat er geen visie en interesse achter de keuze zit en die tot gevolg zou hebben dat op alle sectoren van het welzijnsterrein een noodlijdende situatie zou ontstaan. Gelukkig hebben deze bewindslieden wel degelijk een bewuste keuze gedaan.

Als de memorie van toelichting zegt, dat wij moeten woekeren met de financiën die wij hebben, zullen we selectief moeten zijn, zullen wij moeten aangeven voor wie wij dat geld besteden, op welke groepen wij het beleid willen richten. Daarbij zullen wij er ons terdege rekenschap van moeten geven, dat de economische vooruitzichten niet van dien aard zijn, dat wij op korte termijn een verruiming van de financiële middelen kunnen verwachten. Integendeel! Na een gestadige groei zullen wij er aan moeten wennen, dat de rek eruit is, dat wij niet kunnen rekenen, om concreet te blijven, op een steeds maar groeiende begroting van CRM. Wij verwachten wel, dat het welzijnsbeleid dezelfde prioriteit van het kabinet blijft houden.

Deze economische situatie heeft het trieste gevolg, dat velen onvrijwillig uit het arbeidsproces zijn geraakt. Deze mensen, jongeren zowel als ouderen, zijn in een achterstandsituatie gekomen. Het beleid zal er juist nu op gericht dienen te zijn om deze mensen te helpen. Naast de economische en sociale maatregelen, waarover wij vandaag niet spreken, betekent het ook dat het welzijnsbeleid op deze groepen gericht zal moeten worden, meer dan wanneer wij inderdaad waren terecht gekomen in de ontspannen samenleving, die de Regering voor ogen staat. Helaas is, om het eufemistisch te zeggen, de arbeidsmarkt ontspannen, maar moeten wij constateren, dat de samenleving een gespannen indruk maakt.

Het is verheugend te constateren, dat de Regering heeft ingezien, dat juist in deze situatie een zeer hoge prioriteit aan het welzijnsbeleid moet worden gegeven en dat naar verhouding de begroting van CRM behoorlijk is gestegen. Daarnaast behoort natuurlijk ook het beleid hierop gericht te zijn. Zo was er bijvoorbeeld de maatregel van het vorig jaar, dat 20 mln. ter beschikking wordt gesteld om jeugdige werklozen te plaatsen in het welzijnswerk. Na een jaar staan ze weer op straat. Waarom wordt dit beleid niet voortgezet en wordt aan hen geen mogelijkheid tot scholing gegeven?

Het beleid mag niet star blijven en worden. Ik ben daar toch enigszins bevreesd voor. De Minister maakt er in zijn memorie van toelichting gewag van dat wij meer moeten doen, dan het beleid bijstellen onder druk van de omstandigheden. Akkoord, maar onder druk van de omstandigheden zullen toch initiatieven van instellingen, die zich op werk met jongere en oudere werklozen willen richten, gehonoreerd moeten worden, ook al valt dat toevallig niet binnen subsidieregels.

Haas-Berger

Ik zeg dit te meer omdat de Minister zo de nadruk legt op een fundamentele herbezinning en daarmee enigszins suggereert, dat wanneer wij die herbezinning nu maar achter de rug hebben. wij voor eens en vooral weten wat wij met het welzijnsbeleid aan moeten en waarop wij het moeten richten. Ik ben van mening, dat wij steeds het beleid en de uitvoering van het beleid zullen moeten toetsen aan de uitgangspunten. Het is wezenlijk voor een socialistisch welzijnsbeleid, voor een progressief beleid, dat wij ons blijven afvragen of het werk, wat uitgevoerd wordt, wel beantwoordt aan de prioriteiten, die wij ons gesteld hebben, en of de middelen die wij uitgaven niet elders beter aangewend kunnen worden.

Ik geef toe dat dit geen eenvoudige taak is, het betekent dat bestaand werk soms zal moeten plaats maken voor nieuw werk. Niemand zal het plezierig vinden, noch bewindslieden, noch werkers, die zich voor een zaak hebben ingespannen. Later wij ons echter wel realiseren, dat het hier gaat om solidariteit met die groepen waar het beleid in eerste instantie op gericht dient te zijn, namelijk zij die voor kortere of langere tijd zich in een achterstandsituatie bevinden.

Wij moeten nu nagaan of na twee jaar een verbetering van het beleid heeft plaatsgevonden. Zoals ik reeds opmerkte, heeft de afgelopen jaren een grote stijging in uitgaven de begrotingen gekenmerkt. Op zich is dit nog geen waarborg dat daarmee juist de beleidsdoelstellingen worden bereikt, die men zich heeft gesteld. Wat heeft men inderdaad gedaan als gezegd wordt, dat achterstanden moeten worden ingehaald, dat de sociale en culterele voorzieningen een stimulans dienen te zijn voor deelname van de bevolking aan de door haar gewenste maatschappijveranderingen en voor verbetering van de democratische bewustwording en persoonlijke ontplooiing? Is men inderdaad bezig een zodanige structuur te ontwikkelen, dat de voorzieningen gemakkelijk bereikbaar zijn?

Iedereen zal het met mij eens zijn, als ik zeg, dat het terrein dat het departement van CRM bestrijkt, een warrig geheel vormt. De vervlechting met vele andere voorzieningen, die onder andere departementen vallen, maakt het beeld niet duidelijker. Door een groot aantal nota's heeft men een poging gedaan om het beleid duidelijker te maken; er is op de verschillende terreinen, die de nota's bestrijken, systematisch naar het beleid gekeken. Nieuwe beleidsvoornemens zijn er in opgenomen. Op het terrein van de wetgevende arbeid schijnt het werk aan een kaderwetgeving, waar wij al jaren op hebben aangedrongen, nu toch werkelijkheid te worden.

De democratiseringsgedachte, waar ieder over sprak, schijnt nu toch gerealiseerd te gaan worden. De commissie-Van de Burg heeft geconstateerd dat het voor de verschillende instellingen nodig is dat medewerkers en cliënten betrokken worden bij het beleid en dat dit zelfs als voorwaarde verbonden kan worden aan subsidietoekenning.

In dezelfde lijn zie ik het besluit dat rijkssubsidies omgebouwd worden tot rijksbijdrageregelingen. Op deze wijze kunnen inderdaad op een plaats, dichter bij de mensen waar het om gaat, de beslissingen genomen worden.

Ook op het terrein, waar mensen in financiële achterstand leven, is veel gedaan: in de bijstandswet bij voorbeeld voor de onvolledige gezinnen en de wet oorlogsslachtoffers.

Naast deze generieke maatregelen worden er specifieke maatregelen genomen met experimenten, zoals de experimenten met scholen in achterstandssituaties, het experiment op het gebied van de decentralisatie, namelijk convenant met de gemeente Rotterdam, die zelf een deel van het cultureel werk zal mogen inrichten zoals haar dat zelf het beste lijkt.

De nieuwe regeling voor de verdeling van het 8% accres bij het jeugd- en jongerenwerk legt een grotere verantwoordelijkheid bij de gemeenten.

De instelling van de commissie Open School, die binnenkort een tweede en derde advies zal uitbrengen, en van de commissie Bevordering Plaatselijke Culturele Netwerken, die pas geïnstalleerd is en in 1976 met een terreinafbakening zal komen, zijn aanzetten om tot een nieuwe opzet van vorming te komen. Uiteraard kunnen we nu nog niet de resultaten hiervan wegen, maar er is een begin gemaakt met een nieuw beleid, waarmee een ieder de mogelijkheid wordt gegeven zich te ontplooien.

Als eerste conclusie wil ik stellen dat deze bewindslieden wel degelijk een beleid hebben gevoerd, dat afgezien van de veel grotere financiële ruimte, een ombuiging is naar de doelstellingen, zoals zij die geformuleerd hebben.

Toch zijn er nog een groot aantal onzekerheden. De grote vraag is of we werkelijk de instrumenten hebben om dit beleid verder uit te voeren, of het wel doorzichtig gemaakt kan worden en zodanig uitgevoerd, dat alle voorzieningen voor iedereen bereikbaar zijn of daar terecht komen, waar ze voor bedoeld zijn.

Globaal kunnen we wel groepen aanwijzen, waarvan we met grote stelligheid kunnen zeggen dat ze in een achterstand verkeren en dat ze geen kansen hebben gehad, waardoor ze niet tot een volledige ontplooiing hebben kunnen komen, bewoners van krottenwijken bij voorbeeld. Maar de student, die daar gaat wonen, zou ik toch beslist niet zonder meer tot die groep willen rekenen. We moeten oppassen, dat we niet op globale uiterlijke omstandigheden afgaan. Ik zou graag van de bewindslieden willen vernemen welke instrumenten zij hebben om te bepalen op welke groepen mensen en individuelen zij nu werkelijk hun beleid moeten richten.

Een ander probleem zit in de decentralisatie. Zoals ik eerder opmerkte staan wij positief tegenover de voorzichtige aanzetten tot decentralisatie, maar toch moet dit nog met grote omzichtigheid gebeuren. Aan de ene kant moeten wij er toch voor kunnen zorgen, dat er geen witte plekken ontstaan in het aantal voorzieningen en aan de andere kant mogen er geen opeenhopingen van dezelfde voorzieningen komen in één bepaald gebied.

Dit betekent dat een geheel doorgevoerde decentralisatie niet zal kunnen plaatsvinden, voordat een wettelijke regeling betreffende planning, beslissingsbevoegdheden, beroepsmogelijkheden, arbeidsvoorwaarden en de financiering gerealiseerd is.

Dat betekent ook, dat we moeten weten wat de basisvoorzieningen zijn en dat ook hiervoor het wettelijk kader geschapen moet zijn. De voorzieningen voor iedereen moeten niet het risico lopen in het slop te raken.

Juist omdat wij van mening zijn, dat het beleid gericht moet zijn op hen, die in achterstandssituaties verkeren, willen wij niet dat zij door al te veel uitzonderingsregelen bereikt moeten worden dat zij zelf in een uitzonderingspositie geplaatst worden. Dit kan alleen als het algemeen voorzieningenpeil overal goed is.

Ik vraag hier veel van de bewindslieden, namelijk dat vele werkzaamheden synchroon lopen. Dit baart nogal wat zorgen, temeer daar we bij lezing van de memorie van toelichting moeten constateren, dat deze duidelijk door anderen geschreven is dan de knelpuntennota, en dat de belangrijke beleidsuitgangspunten van deze nota naar

ons idee te weinig hun neerslag hebben gevonden in de memorie van toelichting. Een idee waar wij ons voor moeten hoeden is, dat decentralisatie gelijk zou staan aan democratisering. Als wij de beslissingsbevoegdheid maar dichter bij de bevolking gelegd hebben, dan is alles in orde. De beslissingsbevoegdheid moet liggen bij het politiek gekozen orgaan. Wij vragen dan ook aan de bewindslieden bij verdere experimenten deze bevoegdheid niet in handen van ambtenaren of niet-gekozen commissies te leggen. Worden de ervaringen met de experimenten wel voldoende in overweging genomen, bij het bepalen van nieuw beleid?

De bewindslieden zijn van mening dat er een herbezinning en een herstructurering moeten plaatsvinden. Wij onderschrijven dit. Wij zullen moeten blijven kijken, ook in deze sector van het overheidsbeleid, of het werk, dat gedaan wordt, wel doelmatig is. Deze herstructurering kan echter in conflict komen met de decentralisatiegedachte. Is het de bewindslieden al duidelijk hoe zij deze ideeën met elkaar in harmonie willen brengen? Een beleid, wat kort wordt aangeduid als 'nieuw voor oud' zal toch niet uitgevoerd kunnen worden, zonder dat er normen en criteria zijn?

Het mag niet gebeuren, dat oud geld in het niets verdwijnt, dat er geen nieuwe taken meer worden aangepakt, 'Oud' betekent hier niet oud in jaren, maar waar de minste nood is. Een zodanig beleid kan ook niet uitgevoerd worden, indien er geen betere coördinatie komt tussen het beleid van CRM en dat van Sociale Zaken met betrekking tot de aanvullende werken. Een goede spreiding van de voorzieningen wordt door een gebrekkige coördinatie verhinderd, maar bovendien is er niet genoeg controle op de exploitatie, wat later weer tot bittere teleurstelling kan leiden. Helaas lezen wij nog al eens in de krant, dat een clubhuis geopend wordt met enig feestgedruis, maar dat het dan wel direct weer moet worden gesloten.

Dit beleid kan ook niet worden uitgevoerd zonder medewerking van de instellingen en organisaties. Ik begrijp dat het moeilijk is om met dit beleid mee te denken; nieuwe taken zijn nog gemakkelijk genoeg te vinden; een serieus proberen te vinden wat ingeleverd kan worden is minder eenvoudig. Daar komt bij, dat wij in een spanningsveld komen van werkgelegenheid en gevestigde rechtspositieregelingen aan de ene kant, met de neiging het oude, bestaande werk te laten bestaan en aan de andere kant de noodzaak van nieuw werk. Niet alleen moet de bereidheid tot medewerking er zijn, men moet ook in de gelegenheid zijn om de maatregelen, die nodig zijn, mee te bespreken. Dat roept de vraag op wanneer het 3-partijen overleg over de arbeidsvoorwaarden van start gaat.

Het beleid mag nog zo goed zijn, de uitvoering moet ook lopen. Ik acht het onjuist, dat men met een maatregel wordt geconfronteerd, zonder dat daar een vooroverleg over is geweest met de desbetreffende landelijke instellingen, zoals bij de gezinsverzorging is gebeurd.

Het overleg met de landelijke instellingen over het accres voor het jeugd- en jongerenwerk heeft tot een naar ons oordeel goede beslissing geleid. Echter, het niet meer mee willen werken in de Bijsturingscommissie hebben wij niet juist gevonden. Het werk van de Bijsturingscommissie moet in ieder geval worden voortgezet. Wij achten normen en criteria voor het plaatselijke jeugdwerk een belangrijk instrument om een duidelijk beleid te voeren.

Het vorige jaar is de Vereniging Voorlopige Landelijke Raad voor Cultureel Werk opgericht, een samenwerkingsorgaan en overlegorgaan van de belangrijkste particulier landelijke koepelorganisaties. Is dit nu weer een nieuwe koepel van koepels? Heeft de Minister bij de subsidieverlening aan deze voorlopige landelijke raad concrete eisen verbonden ter zake van de samenwerking van de betrokken koepelorganisaties? Als dit niet het geval zou zijn, kan de Minister dan aangeven op welke beleidsdoelen hij die samenwerking gericht zou willen zien? Wij vragen ons af of zo'n nieuwe instelling nodig is, maar nu die in het leven is geroepen, zijn wij van mening dat niet vrijblijvend en ondoelmatig gewerkt mag worden. De gehele structuur is ons nog niet duidelijk. Wordt de voorlopige raad ingeschakeld bij de beleidsadvisering? Hoe wordt dan de verhouding en de taakverdeling tussen deze en de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn, die een privaatrechtelijk karakter hebben en de publiekrechtelijke Raden voor de Kunst en Jeugdvorming? Welke beoordelingscriteria zullen gehanteerd worden als na drie jaar het werk wordt onderworpen aan een kritische weging? Helemaal duidelijk is nog niet wat de positie van deze raden zal zijn naast het in te stellen College van Advies en Bijstand. Daarover spreken wij wellicht de volgende week nog.

Wij zijn van mening, dat het particulier initiatief betrokken moet worden bij te nemen maatregelen en beleidsadviezen zal moeten geven. Dan moeten echter niet een veelheid van landelijke organisaties, instellingen, koepels, overkoepelende koepels, samenwerkende samenwerkingsverbanden ontstaan, zodat wij door de bomen het door lianen verstikte welzijnsbos niet meer kunnen zien. Wij hopen dat enkele landelijke raden werkelijk kunnen spreken voor grote delen van het terrein van de welzijnssector, dat men zich op één noemer kan vinden voor advisering van de Regering en dat men niet oude, naar wij hoopten begraven, tegenstellingen weer gaat opdelven. Met name het gescheiden optrekken, zowel plaatselijk als landelijk, gescheiden naar het al of niet hebben van een eigen belang achten wij voor dit werk onjuist. Willen we werkelijk een zo goed mogelijk beleid voeren, waar zoveel mogelijk kan gebeuren met de ter beschikking staande financiën, dan zal in gezamenlijkheid het welzijnsbeleid moeten worden aangepakt.

Mijnheer de Voorzitter! Sprekend over een gezamenlijk beleid stuiten wij op een merkwaardig feit, dat Staatsbosbeheer onder landbouw valt, maar dat allerlei activiteiten van deze dienst onder CRM-verantwoordelijkheid vallen. Wij zijn van mening dat het departement van CRM zeker een eigen buitendienst moet hebben om een eigen beleid te kunnen voeren.

Er is in het algemeen een andere houding ontstaan tegenover de natuurbescherming. Deze Staatssecretaris durft voor de natuurbelangen regelrecht op te komen. De natuurbescherming heeft altijd in de verdediging gezeten tegen aanslagen die vanuit vele hoeken plaatsvonden. Inmiddels weten we dat het geen opkomen voor luxe waarden is, maar voor noodzakelijke levensvoorwaarden. Daarbij is de particuliere natuurbescherming voorop gegaan. Nu volgt ook de overheid. Daarbij is zeker een geïnstitutionaliseerde vorm van samenwerking nodig, maar tevens is het nodig dat de particuliere natuurbescherming blijft bestaan uit zelfstandig opererende organisaties, die waar nodig het voortouw blijven nemen.

Het uitkomen van de drie groene nota's heeft veel beroering gewekt, en ook veel al of niet bewuste misverstanden. Het is goed dat daar in de memorie van toelichting nog iets over gezegd wordt, maar verder willen wij er

nu toch niet op ingaan. Aanmoediging van de provincies en plaatselijke bevolking zal nog wel moeten plaatsvinden om actief te gaan meedenken in de problematiek van het landschapsbehoud; aan de andere kant hopen we dat de overheid snel komt met de beheersrichtlijnen, zodat die per regio ingevuld kunnen worden.

Internationaal en landelijk is de belangstelling voor het behoud van de Waddenzee gewekt. Een begin maakte het kabinet met de Dollard-beslissing. Nu wordt het zaak om een consequent beleid te voeren. De heroverweging van projecten met negatieve uitwerking op natuur en milieu is zeer noodzakelijk. De factor natuur is te lang sluitpost geweest, is niet als schaars goed behandeld. Maakt het kabinet wel haast met de heroverweging? Wil de Staatssecretaris het beleid ten aanzien van de uitgifte van de ontgrondingsconcessies herzien?

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nu enige opmerkingen maken over de maatschappelijke dienstverlening. In de memorie van toelichting staat, dat veel hulp voor bepaalde groepen van de bevolking (categoriale hulp) wordt verleend vanuit het algemeen maatschappelijk werk en de gezinsverzorging. Dit is op zichzelf een verheugende ontwikkeling; helaas moeten we constateren, dat bij speciale voorzieningen voor gehandicapten het noodzakelijke complement in de gezinsverzorging moeilijk gevonden kan worden. Vooral als op basis van het rapport 'aangepaste woonvormen' meer voorzieningen zullen komen – wanneer wordt dit rapport, dat al bijna een jaar klaar is, gepubliceerd? – zullen meer en andere vormen van hulpverlening mogelijk moeten zijn.

Hoewel de subsidies voor het algemeen maatschappelijk werk stijgen met ruim 8 mln. en veel nodig is voor autonome groei en kostenstijging, is daar toch niet het gehele bedrag mee gemoeid. Kan de Minister aangeven, welk nieuw werk daarmee wordt opgezet of anders aangeven hoe de opbouw van het bedrag is? Wij hebben echter de indruk, dat er weinig aandacht is vanuit het departement voor nieuwe vormen hulpverlening. Het accent valt bovendien meer op experimentele projectbegeleiding dan op echte hulpverlening. Het is jammer dat nog niet begonnen is met de herschrijving van de subsidieregels voor het algemeen maatschappelijk werk, de gevraagde adviesaanvragen zijn, anders dan de memorie van toelichting zegt, reeds verschenen. Wanneer komt de Minister met zijn veranderde subsidieregeling?

De Minister zal, afhankelijk van de ervaringen opgedaan met het werken met F2-functionarissen, bekijken of een uitbreiding tot andere groepen mogelijk is. Nu de functie bestaat en er zelfs nog uitbreiding van het aantal functionarissen heeft plaats gehad, zou het toch aanbeveling verdienen, verder te kijken dan de geijkte levensbeschouwingen en ook een F2-functionaris voor de in Nederland verblijvende Moslim-groepering te subsidiëren.

Op het terrein van de gezinsverzorging zijn twee studies afgerond. Kan de Minister al enig inzicht geven in hetgeen hij bedoelt als hij zegt, dat er een nieuw beleid moet komen? Wil de Minister een ander model van de gezinsverzorging of gaat het om een verfijning van het aanbod?

De nieuwe opzet van de retributieregeling, zodat de instellingen niet meer rechtstreeks uit de bijstand worden gefinancierd, vinden wij principieel een juiste benadering. Het beleid zal er op gericht moeten zijn, dat de mensen individueel van dit recht op bijstand gebruik maken. Ik vraag me echter wel af, of het voor de instellingen mogelijk is, voor 1 januari alle voorbereidingen te treffen en acht het dan ook beter, dat de invoeringsdatum enige maanden verschoven wordt. Wij achten het juist, dat fondsvorming wordt voorkomen, maar ik hoop toch wel, dat de Minister er oog voor heeft dat de liquiditeit niet in gevaar mag komen.

Na alle opmerkingen over de gezinsverzorging in één-ouder gezinnen bij de vorige begroting is het teleurstellend dat men daar nog niet verder mee is dan dat het een aandachtpunt is van een ontwikkelingsteam. Waarom moet dit zo lang duren?

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het in het begin van mijn verhaal gehad over nieuw beleid. Zo'n nieuw beleid is de kwestie van de pensioenen bij de gezinsverzorging. Ik weet dat het hier om een groot aantal mensen gaat en dat een subsidiëring van de werkgeversbijdrage in de pensioenlasten een geweldig bedrag gaat worden. Het ligt dan ook geenszins in mijn bedoeling te zeggen, dat dit het volgend jaar gerealiseerd moet worden. Een uitvoering in fasen is hopelijk mogelijk.

Ik zou de Minister daarbij de volgende overwegingen willen meegeven. Het feit dat in de gezinsverzorging bijna alleen vrouwen werken, en dan nog voor het grootste gedeelte vrouwen, die slechts een gedeelde werktijd hebben, heeft het waarschijnlijk erg gemakkelijk gemaakt dit probleem weg te schuiven, vooral als daarbij nog de toevoeging komt, dat zij meestal maar enkele jaren werken en dan toch gaan trouwen. De Minister zal moeten inzien dat velen na enkele of meerdere jaren huwelijk weer buitenshuis willen gaan werken. Als zij dan nog getrouwd zijn, zijn zij toch wel geborgen, dus daar zou men zich nog achter kunnen blijven verschuilen.

Het gehele beleid moet er op gericht zijn, dat de vrouwen zich zelfstandig kunnen handhaven. Dat betekent: zodanige voorwaarden scheppen dat zij weer aan het arbeidsproces kunnen deelnemen. Denkt de Minister dat er veel geneigdheid zal bestaan te gaan werken in een bedrijfstak, waar men geen pensioenvoorziening opbouwt? Wij zullen er naar toe moeten de vrouw niet meer als een financieel afhankelijke van de man te zien. Als zij werkt, moet zij dezelfde rechten kunnen opbouwen als mannen. Daarom moet dit gezien worden als een verandering in het beleid, dat nodig is om voorwaarden te scheppen waarbij man en vrouw een gelijke behandeling krijgen. Kan de Minister een termijn noemen, waarbinnen hij de definitieve totstandkoming van een erkenningsregeling voor de activiteiten van de bij de FIOM aangesloten huizen, waar alleenstaande moeders in crisissituaties worden opgevangen, denkt te realiseren?

Wat betreft de kindercentra, mijnheer de Voorzitter, willen wij opmerken dat wij het beleid onderschrijven. Wel vragen wij ons af of die veelheid van subsidieregelingen, die nog niet alle verschijningsvormen dekken, blijft bestaan en of deze over verschillende afdelingen blijft lopen.

Een harmonisatie van het beleid, waarbij ook alternatieve vormen van opvang, bijvoorbeeld opvangcentra, niet in principe buiten elke regeling vallen, is geboden. Het heeft ons verbaasd, dat wij in de Knelpuntennota wel het belang van de maatschappelijke advies- en informatiecentra zagen vermeld, maar in de memorie van toelichting vinden wij hier niets over terug. Is het nu ineens niet belangrijk meer? Worden de plaatselijke bureaus volgend jaar nu wel of niet gesubsidieerd? Wanneer komt er coördinatie in de subsidieregelingen voor het informatie- en advieswerk, zodat de samenwerking, die op plaatselijk vlak plaatsvindt, niet door verschillende regelingen wordt opgehouden?

Haas-Berger

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu op het moeilijke terrein waar de departementen van Volksgezondheid en CRM elkaar raken (of zelfs gezamenlijk iets moeten doen). In de memorie van toelichting wordt gewag gemaakt van het overleg met het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne over de wijkgezondheidscentra. Het is echter niet duidelijk welke rol deze Minister hierin speelt. Wordt een algemene subsidie gegeven vanuit CRM om bij te dragen in de extra kosten van elk gezondheidscentrum?

Het heeft mij bevreemd, dat in de memorie van toelichting niet vermeld is, dat ook CRM een gedeelte van de subsidiëring van het project samenwerkingsvormen eerste lijn (het SI-project) op zich neemt. Wij zijn bang dat deze omissie de belangstelling van de Minister voor de wijkgezondheidscentra kenschetst. We zouden wel graag willen weten, hoe groot die subsidie is.

Ondanks de verbale belangstelling is het ons niet duidelijk wat het departement in de praktijk gaat doen voor de opvang van drugverslaafden. Wij hebben het angstige gevoel, dat tussen de departementen van CRM en Volksgezondheid en Milieuhygiëne een soort afschuivingssysteem bestaat, waardoor de werkterreinen die beide regarderen tussen de wal en het schip dreigen te raken.

Ik zou nog even terug willen grijpen op het begin van mijn interventie. Ik heb gezegd, dat een ombuiging van het beleid zichtbaar was in de tot stand gekomen wetgeving. Wat zijn de gevolgen van die wetgeving?

De Bibliotheekwet, vooral de contributievrijdom voor jeugdigen, heeft een geweldige toeloop naar de bibliotheek te zien gegeven. Hele klassen van scholen uit oude wijken komen en masse naar binnen, zoals in Groningen. Een beter bewijs dat het beleid succes heeft gehad, kunnen wij niet wensen. De uitvoering zal hierop moeten worden aangepast. Nu al is er te weinig personeel, staan hele boekenplanken leeg. Zullen de bibliotheken in de gelegenheid worden gesteld het begonnen beleid voort te zetten? Zal het Rijk, als de gemeente meer geld voor personeel ter beschikking stelt, zijn deel van de kosten dragen? Worden de formatieplaatsen aangepast aan de verhoogde vraag? Ik wijs in dit verband op de problematiek, die zich voordoet bij de prominale bibliotheekcentrales in Overijssel.

Het is niet voor niets, dat ik mijn interventie beëindig met een opmerking over de wetgeving en de gevolgen daarvan. Het duidt op de beoordeling van het gehele beleid. Aan de uitvoering kan nog wel het een en ander schorten; waar dat het geval is, zetten wij kritische kanttekeningen. Het laat echter ook zien, dat er een beleidsombuiging heeft plaatsgehad, dat een groep bereikt is, waarop het welzijnswerk naar onze mening gericht behoort te zijn. Dat zal nog meer moeten gebeuren. Het welzijnsbeleid zal juist in deze moeilijke tijd een prioriteit dienen te blijven. Wij zullen ervoor moeten zorgen, dat de voorzieningen terecht komen bij de mensen, die daaraan de meeste behoefte hebben. Wij realiseren ons terdege de moeilijke positie, aan de ene kant de roep om steeds meer, aan de andere kant de bezuinigingsdrift van de oppositie. De bewindslieden zullen hierop een antwoord moeten geven, een antwoord, dat getuigt van een bewuste politieke keuze. Gezien het gevoerde beleid, dat wij zorgvuldig hebben gewogen, zijn wij van mening dat deze bewindslieden zo moeten doorgaan. Wij hebben er alle vertrouwen in dat dit ook gebeurt.

□

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In de Haagse Post van 20 september jl. luchtte Wim Meijer zijn hart. De Staatssecretaris heeft in het kabinet nog geen serieuze discussie over het cultuurbeleid meegemaakt, bezig als zijn collega-bewindslieden zijn met de economische vraagstukken, 'waarvoor zij geleerd hebben', zoals de Staatssecretaris fijntjes opmerkt. Kennelijk is ook in de welzijnsraad, de onderraad van de ministerraad, waarvan de Staatssecretaris op eigen titel deel uitmaakt, niet systematisch over cultuurbeleid gediscussieerd, althans in bedoeld interview wordt daarvan geen melding gemaakt.

Wij voelen met de Staatssecretaris mee. Met alle begrip en waardering voor de inspanningen van het kabinet om de problemen, voortvloeiende uit de recessie, tegen te gaan in het 'bijlopen' van van buiten komende incidenten als rampen, gijzelingen en acute noodsituaties in het bedrijfsleven – mijn collega Ineke Haas heeft daarover het een en ander gezegd – menen wij, dat een cultuurpolitiek zo fundamenteel is, dat het uitblijven van die discussie als een fout moet worden aangemerkt. Wij prijzen intussen de bewindslieden voor het feit, dat zij zo recht overeind zijn gebleven in de slag, die in het kabinet over het verdelen van de middelen is gevoerd.

Het artikel in de Haagse Post hebben wij niet in de laatste plaats gewaardeerd om de openhartige stellingname van de Staatssecretaris. Ik maak hierbij een kritische opmerking. Waar Wim Meijer in zijn terechte verweer tegen de betogers van 20 september jl. erop wijst, dat dank zij het kabinet-Den Uyl in 1978 CRM het tweede uitgavendepartement zal zijn, klinkt niet door, dat dat niet in de laatste plaats het geval is door de slechte economische toestand, die meer mensen noopt een beroep te doen op de Algemene Bijstandswet, een groeifonds bij uitstek.

De heer **Wolff** (CPN): Het gaat hier dus niet zozeer om de zorg voor de kansarmen, maar om de produktie van kansarmen, die is toegenomen.

De heer **Kosto** (PvdA): Als u mij de kans laat even door te gaan, zult u precies vernemen, wat ik bedoel. Ik stond namelijk op het punt te zeggen, dat hoezeer ook de uitgaven krachtens de Algemene Bijstandswet als welzijnsuitgaven zijn aan te merken, de groei van deze post slechts ten dele aan het kabinet-Den Uyl is toe te schrijven, namelijk voor zover het kabinet verbeteringen heeft aangebracht. Op dit terrein heeft het kabinet aanzienlijke verdiensten gehad. Het kabinet zal dan ook worden beoordeeld naar de mate, waarin het in staat zal zijn de aanval op het netto-netto-gegeven te weerstaan. Wij staan geheel achter de Staatssecretaris in zijn afwijzing van de ontkoppeling van sociale uitkeringen van het netto-minimumloon. Ik zeg dat met grote nadruk. Intussen zouden wij uiteraard graag zien, dat de groei van de uitgaven van dit departement voorzover zij de inflatie te boven gaat, alleen en uitsluitend op politieke wil is terug te voeren en niet op economische noodsituaties. In de sfeer van de bij-

stand hebben wij waardering voor de verbetering van de positie van de onvolledige gezinnen en voor de bejaarden in bejaardenoorden. Wij kunnen ons vinden in het streven om de afwenteling van verantwoordelijkheid, die achter menig zogenaamd nihilbeding schuilt, een halt toe te roepen door wijziging van het Burgerlijk Wetboek en de Algemene Bijstandswet. Er schuilt hier echter een levensgroot gevaar in. Er komen echtscheidingen voor, waarbij beide partners uit elkaar gaan zonder veel emoties en in staat zijn hun toekomstige relaties met betrekking tot de kinderen en op financieel gebied op een betrekkelijk ontspannen wijze te regelen. Vaak ook ligt de situatie zo moeilijk, dat een vrouw het aanvaarden van het nihilbeding verkiest boven het voortduren van welke relatie dan ook met de ex-echtgenoot. Het zou onaanvaardbaar zijn, als door de voorgenomen wetswijziging vrouwen zich weer afhankelijk zouden moeten gaan voelen van de ex-echtgenoot. Bij voortschrijdende emancipatie zouden de rollen wat deze opmerking betreft ook omgekeerd kunnen worden. In ieder geval zijn hierbij fundamentele vragen van welzijn in het geding. Wij vragen de wetsontwerpers, wier werk wij te zijner tijd op zijn merites zullen beoordelen, hiervoor een open oog te hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Niet alleen nu de uitgaven voor de bijstand zo hoog zijn, maar altijd en overal, waar met gemeenschapsgeld wordt gewerkt, is het geboden, dat er zorgvuldig op wordt toegezien, dat de gelden daar terechtkomen, waar ze nodig zijn en waar het effect aan welzijn het grootst is. Is bij de toegenomen vraag naar bijstandsuitkeringen enz. de daarmee gepaard gaande overbelasting van het ambtenarenapparaat voldoende waarborg aanwezig, dat van een juiste besteding sprake blijft? Lijdt de kwaliteit van het werk niet onder de kwantiteit? Graag worden wij op dit punt gerustgesteld.

Ten aanzien van de oorlogsslachtoffers zouden wij het op prijs stellen, als de Staatssecretaris ons zou willen toezeggen, nog voor het beloofde overleg tussen hem zelf en de Vaste kamercommissie op basis van de Nota inzake het beleid ten aanzien van oorlogsslachtoffers contact te willen opnemen met de collega van Financiën. Er zijn nogal wat klachten over de belastingheffingen op uitkeringen, zoals smartegelden, enz., waarbij de bijzondere solidariteitsoverwegingen, die aan deze uitkeringen ten grondslag liggen, wel eens geweld lijkt te worden aangedaan.

Mijnheer de Voorzitter! Het departement van CRM omvat uitersten. Zojuist zei ik iets over de bijstand, waar het beleid is gericht op het leggen van een bodem in het materiële bestaan. Nu zal ik graag wat aandacht besteden aan de cultuurparagrafen en met name aan de kunsten. Hier stuiten wij op het verschijnsel, dat de gesubsidieerde kunsten vooral worden genoten door mensen uit de hogere inkomensgroepen, zodat een cumulatie van inkomen lijkt te ontstaan, in geld en in arbeidsvoldoening omdat deze mensen vaak werk hebben dat echt voldoening schenken kan, en door het vermogen om van uitingen van kunst te genieten en te waarderen. Het inzicht wint veld dat inkomen niet altijd geld behoeft te zijn of onmiddellijk tot geld herleidbaar behoeft te zijn. Voor een partij, die de gedachte van spreiding van macht, kennis en inkomen aanhangt, is het dan ook zonneklaar dat ook het immateriële inkomen eerlijk moet worden verdeeld. Er moet spreiding van het cultureel deel hebben plaatsvinden. Daarmee is het cultuurbeleid even volwaardig als het sociaal-economisch beleid.

Het gaat om het deel hebben aan cultuur op een breed terrein, dat varieert van scholing en vorming tot het actief en passief bedrijven of ondergaan van kunst en sport, waarbij wij voor actieve cultuurbeleving een voorkeur hebben. Wij zijn van mening dat bij voorrang aandacht nodig is voor mensen in achterstandssituaties. Dat is logisch, gezien ons uitgangspunt. Ook mijn collega Ineke Haas heeft daarop zojuist de nadruk gelegd.

Uit het schriftelijk antwoord van de Minister hebben wij mogen opmaken dat de Minister hoopt nog in 1976 een nota kunstbeleid aan het parlement aan te bieden. Ik stel er prijs op, de volzin die de Minister in dat antwoord heeft geschreven, even voor te lezen. Het betreft antwoord 19, waarin staat:

'De interne voorbereiding van de nota kunstbeleid verkeert in een vrij vergevorderd stadium. Het is mijn bedoeling, de voorbereiding op een zodanig tijdstip af te ronden, dat ik begin 1976 mijn voorlopig standpunt om advies kan voorleggen aan de Raad voor de Kunst.'. Tot dusverre klinkt het goed, maar nu komt het:

'De Raad voor de Kunst zal naar ik hoop zijn advies gereed kunnen hebben in de zomer van 1976 zodat ik, zo mogelijk, de nota kunstbeleid waarschijnlijk nog in 1976 aan het parlement kan aanbieden.'.

Mijnheer de Voorzitter! Deze zin verraadt meesterschap en moet dan ook van de Minister zelf afkomstig zijn.

Intussen rijst wat het toneel betreft de vraag welke beleidsoverwegingen ten grondslag liggen aan het subsidiëren achteraf van de ad hoc-produktie Cyrano de Bergerac, waar naar verluidt honoraria werden betaald die het regulier gesubsidieerde toneel zich niet kan permitteren. De opmerking over de bescheiden stijging van de gelden ex artikel 41, die is terug te vinden in de artikelsgewijze toelichting wekt enige onrust als wij bedenken dat de toneelsituatie in Rotterdam wellicht toch nog wel eens een keertje zal opleven. Betekent dat dan, dat binnen deze ruimte daarvoor weer gelden moeten worden gevonden?

Ik kom nu op het vormingstoneel. De Minister heeft een beleidsconceptie voorgelegd aan de Raad voor de Kunst. Het zou voor de hand liggen om je dan op te stellen in de sfeer van: het ligt er nu om advies en de Minister moet zijn beleid nog bepalen; laten wij ons dan nu van commentaar onthouden. Intussen beroept de Minister zich tegenover Proloog en GL Twee al op deze beleidsuitgangspunten. Daarom toch maar iets. De voorgestelde regionalisatie van het vormingstoneel, hoe verstaanbaar ook uit een oogpunt van toekomstige decentralisatie, mag geen keurslijfwerking hebben. GL Twee moet naar ons oordeel kunnen blijven leven tot een definitief beleid tot stand is gebracht. Het siert de Minister dat hij ten aanzien van Proloog de steek heeft opgeraapt die lokale Brabantse overheden lieten vallen. Hem treft wat het vormingstoneel betreft geen blaam. Als hij ook nog GL Twee over het ravijn helpt zonder deze groep te vragen nu reeds beleidsuitgangspunten te onderschrijven die ter advisering bij de Raad voor de Kunst zijn, zal zelfs lof zijn deel zijn. Voor de tweede termijn houd ik in dezen mijn kruit nog droog, wetende dat wij in overleg met de bewindslieden mogen verwachten dat de tweede termijn wellicht vruchten kan opleveren waarvoor het zaad in eerste termijn is gestrooid.

In het zo duidelijk opkomen voor het vormingstoneel herkennen wij een beleidsombuiging. Straks zal ik op dit punt in de sfeer van de beleidsombuigingen nog enkele wensen aan de Minister voorleggen.

Wat de beeldende kunst betreft, kan ik opmerken dat dit een roerige wereld is, waarin veel inventiviteit niet alleen met doek en verf en ander materiaal tot stand wordt gebracht, maar ook in het bedrijven van enige politiek. Wij

Kosto

hebben de Minister afgelopen dinsdag op Nieuwspoort een tentoonstelling mogen horen openen van werk dat er is uitgestald. Ik kan iedereen aanraden om er even te gaan kijken. Dit werk was bijeen gebracht door de Haagse artotheek en het betrof allemaal werk dat krachtens de Beeldende kunstenaarsregeling tot het eigendom van de overheden behoort, hetzij de landelijke, hetzij de lagere overheid. Waarschijnlijk gaat het hier om de lagere overheid. Ik heb mogen opmerken dat door de diverse kunstenaarsverenigingen op bekwame wijze politiek werd bedreven. Er schuilt veel talent in deze wereld en daarom wil ik ook aan de beeldende kunsten enige aandacht besteden. Er is sprake van een op te zetten praktijkonderzoek beeldende kunst. Financiert het Departement van Sociale Zaken in dat onderzoek mee? Aan de andere kant komt het voor, dat er in de memorie van toelichting enige onduidelijkheid is over de instemming van de diverse kunstenaarsorganisaties met dit onderzoek. Ik heb ook weer een telegram gezien van één van de drie grotere kunstorganisaties (de BBK, de BBK 69 en de BBKA die wat kleiner is); de BBK heeft ons laten weten dat het niet zo verschrikkelijk klopt wat in de memorie van toelichting is opgemerkt. Gaarne zouden wij een duidelijke uiteenzetting willen hebben van de Minister over zijn bevindingen wat betreft het gevoelen van wat wel genoemd wordt 'het veld' over dit praktijkonderzoek. Toen ik dinsdag bij de opening van de tentoonstelling aanwezig was, meende ik de Minister te horen zeggen dat hij de drie zojuist genoemde beeldende kunstenaarsorganisaties voor een gesprek heeft uitgenodigd. Ik hoorde daarop als antwoord dat van de zijde van de BBK afwijzend was gereageerd. Ik moet zeggen dat ik dit niet zo'n verstandig beleid vind. Een dialoog is een waardevolle zaak en men moet zijn belangen blijven behartigen. Het beëindigen van een gesprek kan nooit goed beleid zijn, naar mijn oordeel.

Intussen zijn er mensen die leven krachtens een regeling die wordt genoemd Beeldende kunstenaarsregeling. Die regeling wordt beheerd door de Minister van Sociale Zaken. Ik moet zeggen dat die Minister zijn best doet, maar de regeling functioneert niet altijd ideaal omdat zij de diverse gemeenten in den lande niet verplicht. Herhaaldelijk duiken in de krant berichten op over gemeenten die zich niet wensen te conformeren aan het rijksbeleid in dezen en die weigeren de Beeldende kunstenaarsregeling toe te passen. Ik wil deze Minister dringend vragen nog eens met zijn collega van Sociale Zaken in overleg te willen treden om deze onvolkomenheid op te vangen. Wij hebben gesproken over mensen in de Beeldende kunstenaarsregeling; er is ook sprake van kunst krachtens de Beeldende kunstenaarsregeling. Zowel de rijksoverheid als de diverse lokale overheden hebben werk in hun bezit dat krachtens de Beeldende kunstenaarsregeling tot hen gekomen is. Er is sprake van een bewaren hiervan in de Kazernestraat in Den Haag. Ik ben er eens geweest. Ik heb voor mijn fractie een initiatief mogen nemen waardoor in onze werkruimten hier, omdat wij toch wel iets met de overheid te maken hebben, BKR-werk hangt of is opgesteld. Ik wil *nu onze kamervoorzitter heel direct* toespreken en hem oproepen voor de totaliteit van het kamergebouw eens te overwegen om uit die voorraad van rijksmiddelen bestaande uit beeldende kunst, een keuze te doen om in een periodieke, wisselende expositie in deze gebouwen de kamerleden te confronteren met de uitingen van moderne beeldende kunst.

De **Voorzitter**: Ik mag de heer Kosto zeggen dat, toen de nieuwe directeur hier een bezoek kwam brengen ongeveer een jaar geleden, dit denkbeeld toen al door mij bij hem op tafel is gelegd. Hij reageerde daar gunstig op. Ik neem echter aan dat hij door tijdgebrek nog niet ertoe is gekomen en ik ook niet.

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! U voorkomt mijn wensen. Ik ben erg blij met dit bericht en ik neem aan dat via dit debat deze opmerking van u wel weer bij voornoemde ambtenaar terecht zal komen. Ik verheug mij al bij voorbaat op de confrontatie die zich dagelijks zal herhalen met uitingen van contemporaine kunst. Ik wil nu toch via u, mijnheer de Voorzitter, tot de Minister zeggen dat het beleid van een departement ten aanzien van de Haagse artotheek en andere artotheken mij te krampachtig voorkomt. De Haagse artotheek en een aantal verwante artotheken – ik noem ook Groningen – hebben in hun collectie werk dat afkomstig is uit de BKR. Op die grond – dat er sprake zou zijn van marktbederf – meent op een goed moment het departement dat deze artotheken niet gesubsidieerd kunnen worden. Ik vraag dringend herbezinning op dit beleid. Ik meen dat het mobiel maken van 's Rijks bezit en beeldende kunst krachtens de BKR verkregen, een goede zaak is. Men zou kunnen discussiëren over het in eigendom doen overgaan aan particulieren. Er zijn alle mogelijke tussenvariaties denkbaar. Laat echter de mobiliteit van het BKR-werk niet beperkt blijven tot overheidsgebouwen, maar laat het zich ook uitstrekken tot de huiskamers. Mij is niet voldoende aangetoond dat het de kunstenaars zou belemmeren in het vrij betreden van een vrije markt. Overigens vraag ik het oordeel van de Minister over het voornemen van de gemeente Rotterdam dat mij ter ore is gekomen, waar men wel van plan zou zijn uit het eigen gemeentebezit aan BKR-werk aan particulieren te verkopen. Hoe denkt hij daarover?

Mijnheer de Voorzitter! In de begroting van dit departement komen talloze instellingen voor, die een vast *personeelsbestand hebben en de daarmede* verbonden kosten. Al met al, bij uitblijven van groei van rijksmiddelen dreigt het gevaar, dat, als niet met voortvarendheid – voortvarendheid is op dit moment in deze sector uiteraard iets, wat alleen maar voorzichtig kan worden toegepast, zodat het bijna een tegenspraak in zichzelf is – beleid wordt gevoerd, het wel eens zo zou kunnen zijn, dat toekomstige begrotingsruimte totaal wordt opgeslokt door oude verplichtingen in de sfeer van de salarissen, terwijl wij toch zo hechten aan de creativiteit, aan vernieuwingen, aan beleidsombuiging.

Nu heb ik een lijstje gemaakt van wensen op het gebied van de kunsten, waarvoor ik amendementen zou kunnen maken om te proberen, de Kamer op een wijziging van dit wetsontwerp te brengen. Ik zou ook kunnen proberen, aansluitend bij wat ik zoëven zei, te oogsten in tweede termijn, wat ik in eerste termijn zou willen zaaien. Het betekent niet, dat ik dat amendementenwapen niet achter de hand heb, maar ik zou het nog even in het foudraal kunnen houden. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat er op artikel 36 een bedrag van ongeveer f 275.000 zou worden bijgevoegd om het popplan, door de ANOUK en de Nederlandse Kunstenaars Federatie bepleit, van start te laten gaan om de pop te halen uit de commerciële sfeer en mensen de kans te geven, op dit gebied iets creatiefs te doen. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat een deel van dit bedrag, iets meer dan de helft, bijvoorbeeld voor improviserende kamermuziek zou worden bestemd. Ik zou mij kunnen voorstellen bij artikel 39 Startfonds scheppende kunst f 130.000; ik zou mij kunnen voorstellen

Kosto

bij artikel 41 aandacht voor kinder- en jeugdtoneel, f 150.000, het poppenspel, dat heel lang met een repertoire moet doen voor repertoirevernieuwing f 65.000; ik zou mij kunnen voorstellen, dat het bij artikel 44 mogelijk werd gemaakt, een fotografisch centrum te starten voor f 125.000 en artikel 45, het filmartikel, een aanvulling voor niet-commerciële films, het alternatieve circuit voor films, die buiten de bioscopen op scholen en in buurthuizen kunnen worden gedraaid, met f 200.000; ik zou mij kunnen voorstellen, dat de experimentenpot op peil zou kunnen worden gebracht met f 200.000 en dat er wat geld beschikbaar zou kunnen komen voor informatieve tijdschriften op kunstgebied, bij voorbeeld f 50.000, en ik zou mij kunnen voorstellen, dat zou worden gestart met een muziekpedagogisch centrum en dat aan GL2 de gevraagde f 300.000 ter beschikking werd gesteld. Ik heb het lijstje hier en ik zal het straks de Minister wel onderhands toespelen. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat de Minister tussen nu en de tweede termijn eens aan het rekenen slaat en ik zou mij ook kunnen voorstellen dat ik eens een paar amendementen op scherp stel. Ik heb trouwens nog iets in petto, waaraan ik straks toe zal komen.

De **Voorzitter**: Ik neem aan dat u dat lijstje niet aan de andere leden wilt onthouden.

De heer **Kosto** (PvdA): Zeker niet, mijnheer de Voorzitter, ik wil het u gaarne ter vermenigvuldiging aanbieden.

Eén amendement heb ik ingediend en dat is een amendement, dat geen nieuw geld vraagt, maar een verschuiving. Het door ons bijzonder gewaardeerde werk van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg lijdt, naar ons ter ore is gekomen, wel eens onder het feit dat daar sprake is van een te geringe mankracht. Bij ons is de overtuiging gegroeid, dat de gelden, in de sector Monumentenzorg besteed, effectiever kunnen worden besteed en met meer vrucht, als er beter toezicht vanuit de rijksdienst zou kunnen worden gehouden en daarom hebben wij een bedrag van ongeveer 2,3 mln over willen brengen van de sector, gericht op de projecten, naar de sector personeel. Dat amendement kent u inmiddels en wij bepleiten de aanneming daarvan ten zeerste bij de Kamer.

Op het gebied van de volksontwikkeling is ons gebleken uit de ingediende nota van wijzigingen, dat investeringen in sportaccommodaties en experimenten op het gebied van jeugd- en jongerenwerk zullen moeten bijdragen aan de gestegen kosten van de organisaties en instellingen voor jeugd- en jongerenwerk. Is dat nu een voorbeeld van oud voor nieuw of is hier sprake van een noodverband? Ik dacht eigenlijk van het laatste. In ieder geval noemen wij deze sector belangrijk. Ook het daarin aanwezige vrijwilligerswerk heeft onze belangstelling en wij vragen ons af of juist in deze sector dat vrijwilligerswerk niet onrecht wordt aangedaan doordat een goed gebouw van begeleiding en dienstverlening blijft ontbreken.

In ieder geval zal ook in deze sector iedere gulden op zijn welzijnseffect moeten worden beoordeeld. Wanneer is het bijzonder jeugdwerk in internaatsverband uitgeorganiseerd? Is het billijk dat het plaatselijk vormingswerk vanuit internaten niet wordt gesubsidieerd? Gaat door terughoudendheid van het subsidiëren bij het vrijwilligerswerk niet veel verloren van onvervangbare specialismen die niet in te kopen zijn?

Ik kom even bij een heet hangijzer, nameljk de STER. Mijn fractie wil de STER geleidelijk zien verdwijnen. Wij zijn ons ervan bewust, dat dit een discussie vraagt over de dekking van het aldus ontstane, niet geringe tekort voor de omroepen. Wij zullen die discussie zeker niet uit de weg gaan. Wij zullen te zijner tijd uitspreken, of wij dat willen dekken uit de algemene middelen, of wij het willen dekken uit een stijging van de omroepbijdrage of uit een mengvorm van beide.

Kan de Minister eens heel concreet zijn mening geven over de bewering, dat door zijn financiële beleid ten aanzien van de omroep programmaverschraling zou kunnen optreden? Is het niet te vroeg om te veronderstellen, dat het in Hilversum en Bussum wel wat minder kan, nu het rapport-Beerenschot nog niet klaar is? Is de Minister wel voldoende actief in het te weer gaan van aantijgingen in die richting, die, naar wij weten, algemeen ook in de sfeer van het kabinet wel klinken: 'Ze doen daar maar in Hilversum'? Is de hele discussie over die begroting al afgerond? Is er nog enig overleg mogelijk? Ik denk met name aan die post van zo'n 8 mln. ter financiering van de exogene personeelskosten. Wij vrezen dat de omroepen, doordat zij te kort gefinancierd worden, zullen moeten bezuinigen speciaal op de sector van de free lance-medewerkers. Zonder onrecht te willen doen aan degenen die bij de omroepen in vaste dienst zijn, geloven wij dat juist onder die free lancers de meest creatieven worden aangetroffen.

Ten slotte kom ik bij een onderwerp, dat mij zeer in het bijzonder ter harte gaat. Bij de eerste begroting van dit kabinet voor dit departement – dus de voor-vorige begroting – werd een emancipatiebeleid aangekondigd. Wij zijn zover, dat de Nationale Adviescommissie mag adviseren en het is zelfs al zover, dat in de Troonrede een vijfjarenplan wordt aangekondigd. Wat houdt dat in als geen cent is uitgetrokken ter voortzetting van emancipatiewerk voor en door vrouwen dat in dit jaar van de vrouw door een eenmalige subsidie aan het Nationale Comité in gang is gezet?

Graag helpen wij de Minister door ons weer voor te nemen de Kamer bij amendement voor te stellen een bedrag van 5 ton op te voeren. Om alvast een indicatie te geven: wij stellen ons voor dat dit bijvoorbeeld – maar dit is niet nodig wat ons betreft – ten laste zou gaan van artikel 174, de samenlevingsopbouw. Wij verbinden ons daartoe echter niet. Wij willen graag, zoals wij ook bij de vorige amendementen hebben gedaan, de Minister en zijn ambtenaren in het weekend nog eens aan het werk zetten. Ik wil hier nadrukkelijk als wens formuleren dat wij van mening zijn dat de emancipatie van de vrouw, die eigenlijk wat betreft de achterstanden van de vrouw geen toelichting meer zou behoeven – als er ooit sprake is geweest van een notoir feit, dat op dit moment geen nader bewijs behoeft, zoals indertijd onze Surinaamse collega de heer Lachmon over een aantal andere feiten zei, is het hier wel – een achterstand heeft opgelopen. Dank zij het prijzenswaardig beleid van dit kabinet en deze Minister is er in dit jaar van de vrouw wel het een en ander in gang gezet. Dit kan niet worden afgebroken. Dat emancipatoir vrouwenwerk moet doorgaan. Daarom vinden wij dat met name in de sfeer van kadertraining en scholingsprojecten binnen vrouwenverenigingen geld beschikbaar moet komen, dat er sprake moet kunnen zijn van training van invloedgroepen in het vormingswerk en het club- en buurthuiswerk, de artsen, maatschappelijk werkers, gericht op het doen participeren van vrouwen in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Wij vinden – wij weten dat hierover trouwens een adviesaanvrage onderweg is – dat de vrouwenhuizen moeten worden gesubsidieerd. Er zijn in het kader van het jaar van de vrouw in plaatsen als Eindhoven en Den Bosch projecten gestart

die niet zo maar weer teloor kunnen gaan. Ik vraag deze Minister, die verklaard heeft, en die dit metterdaad heeft aangetoond, dat de emancipatie hem ter harte gaat om het nu ook in deze zin duidelijk te maken door een bedrag van f 500.000 te vinden en op te voeren. Mocht tegen mijn vaste hoop en verwachting in de Minister daartoe niet in staat blijken te zijn, zal ik de Kamer moeten vragen een oordeel uit te spreken over een amendement dat op dàt moment op tafel zal liggen, waarin ook de dekkingsmiddelen zullen worden aangewezen, die naar ons oordeel hiervoor gebruikt zullen kunnen worden.

De **Voorzitter**: Ik moet even zeggen dat ik voor een dergelijke methode van wetgeving weinig bewondering heb. De leden weten dat het een goed gebruik is dat, hoe eerder men een amendement indient, hoe beter het is. Dan kan iedereen er van tevoren kennis van nemen en er rekening mee houden. Dit is voor een goede behandeling zeer wenselijk en het wordt ook al hoe langer hoe meer gebruikelijk. Vrij lang geleden was het zelfs algemeen gebruikelijk.

De heer **Kosto** (PvdA): Ik neem uw woorden gaarne als een suggestie over. Het is een les in staatsrecht. Ik heb van mijn kant erg veel ruimte willen geven voor de gedachte dat wetgeving tot stand komt in een overleg tussen Regering en Staten-Generaal.

De **Voorzitter**: Als de Regering met een wetsontwerp komt en de Kamer heeft een ander denkbeeld – als de Kamer dus ook een ontwerp heeft, namelijk tot wijziging van het wetsontwerp – is het wenselijk dit zo snel mogelijk over te leggen.

De heer **Kosto** (PvdA): Akkoord, mijnheer de Voorzitter.

De heer **Tilanus** (CHU): Ik zou mij willen aansluiten bij uw opvatting, mijnheer de Voorzitter. Ik geloof dat het niet juist is met amendementen te dreigen. Met moties kan men in eerste termijn dreigen, maar met amendementen niet.

De heer **Kosto** (PvdA): Het is niet zozeer als een dreigement als wel als een aansporing bedoeld. Ik geloof ook dat ik mag hopen dat de Minister het als zodanig opvat. Het is volstrekt in de lijn van het goede beleid dat hij tot dusverre heeft gevoerd. Ik kan mij voorstellen dat de Minister onder de druk waarmee deze begroting in deze tijd tot stand is gekomen heeft moeten bezuinigen waar hij kon en dat hij nieuw werk heeft moeten schuwen waar dit mogelijk was. Ik neem wat de heer Tilanus zegt aan. Ik heb de Minister de ruimte willen laten die hem naar mijn gevoel toekwam, maar ik zal zorgen dat op de kortste keren het desbetreffende stuk toch aanwezig is, opdat het in de verdere beschouwingen mede een rol kan spelen.

De heer **Tilanus** (CHU): Wij hebben zojuist uitgereikt gekregen een wensenlijstje voor de kunsten. Ik heb nog meer wensen van u gehoord op andere terreinen, maar er staat niet bij hoe u dit allemaal denkt te dekken. Krijgen wij dat ook nog te horen?

De heer **Kosto** (PvdA): Dat krijgt u daarbij uiteraard ook te horen.

De heer **Keja** (VVD): Niet nu.

De heer **Kosto** (PvdA): U krijgt het in de loop van de dag. U krijgt suggesties van dekking. Wij hebben het gemeen overleg ruimte willen laten door de Minister de kans te geven de ruimte te zoeken. Daarbij kan hij alles afwegen tegen de geuite wensen. Een bijdrage onzerzijds zal er echter komen.
Ik hoop dat aan het einde van het debat ons een nieuw bewindslied zal zijn gezongen.

□

De heer **Van Leijenhorst** (CHU): Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek mede namens de fracties van KVP en ARP.

Het Monumentenjaar is bijna afgelopen. Wij willen graag van de Minister horen wat zijn oordeel is over het resultaat tot op dit moment.

Met betrekking tot de georganiseerde activiteiten lijkt het ons nuttig, dat eens nagegaan wordt welke activiteiten de belangstelling voor het monument het meest gestimuleerd hebben.

Evaluatie van het Monumentenjaar lijkt ons 'mede met het oog op de toekomst' gewenst en voor de hand liggend. Ik denk hierbij ook aan de plaatselijke, regionale en provinciale activiteiten.

Wil de Minister toezeggen, dat de immateriële merites, die het monumentenjaar oplevert, zo goed mogelijk zullen worden benut?

Wat betreft het restaureren van monumenten bestaat er nog een groot stuwmeer. Het is duidelijk, dat niet alles tegelijk kan. Maar ik zou willen vragen, hoeveel duidelijkheid er is, speciaal ook voor de betrokkenen, wat er in de komende jaren wel kan gebeuren.

Er is in de Kamer al meermalen aangedrongen op het stellen van prioriteiten en het maken van een planning. Bij het scholenbouwbeleid wordt gewerkt met zgn. urgentiecriteria, waardoor de schoolbesturen in elk geval weten waar zij aan toe zijn. Kan iets soortgelijks niet hier gebeuren? Bovendien kunnen dan de tegelijk zo gecompliceerde en tijdrovende goedkeuringsprocedures eens onder de loep worden genomen. Een aangereikt houvast voor de toekomst is tenminste beter dan geen enkel houvast. Wil de Minister hier zijn oordeel over geven?

Ik zou opnieuw aandacht willen vragen voor de inschakeling van werkloze bouwvakkers bij de restauratie van monumenten. Kunnen met name jongere werklozen niet omgeschoold worden? Bestaan hierover contacten met Volkshuisvesting?

Er is door de Regering opdracht gegeven te komen tot het oprichten van een nationaal monument in Den Haag ter herinnering aan Koningin Wilhelmina. Terzake hiervan is gebleken, dat de Regering haar rol als intermediair tussen kunstenaar en burgers onvoldoende heeft begrepen. De kritiek op het ontwerp is niet mals geweest. Nog steeds wordt het college van B & W van Den Haag overstroomd met protesten. Heeft men dit op CRM niet eerder onderkend? Zijn er naast de zo betitelde 'Keientroep' ook alternatieve ontwerpen? Wordt thans nog overwogen om met andere ontwerpen te komen?

De bouw van een nieuw Algemeen Rijksarchief wordt regelmatig aangekondigd maar tot resultaten komt het

Van Leijenhorst

niet. Kan de Minister de aankondiging, dat in het komend parlementaire jaar een aanvang zal worden gemaakt met de bouw nader preciseren? Wanneer gaat men beginnen?

Graag wil ik nadere toelichting op post 102. Wat is de Minister van plan voor de volgende jaren met de gemeente- en waterschapsarchieven? Wordt afbouw van dit subsidie overwogen en, zo neen, moet het bedrag dan niet aanzienlijk worden verhoogd om werkelijk soelaas te bieden? Trouwens, kan men niet beter een kleiner aantal gemeenten meer geven dan een zo klein bedrag versnipperen over zovele gemeenten?

Deelt de Minister de visie in het concept wetsontwerp bestuurlijke reorganisatie volgens welke alle rijksarchieven in provinciale hoofdplaatsen onder het beheer van de provincies nieuwe stijl worden gebracht en worden losgekoppeld van het rijksarchiefwezen?

Hoe staat de bewindsman tegenover een wetgeving ter bescherming van al te rigoreuze verkoop van roerende monumenten naar het buitenland?

In dit verband wil ik tevens vragen hoe het staat met de kwestie van de 17e eeuwse koopvaarder 'Amsterdam', die nog steeds in het zand voor de Engelse kust ligt. Welke activiteiten zijn ondernomen; zijn er vorderingen gemaakt?

De instelling van het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, waarover in deze Kamer grote eenstemmigheid bestaat, sleept al jaren. Is het niet beter om vanwege het belang van dit orgaan de knoop nu eindelijk maar eens door te hakken? Waarop of, op wie wacht men nog? Onze fracties zouden graag willen weten wat er nu precies de laatste twee jaar tussen de Indonesische en Nederlandse Regering is afgesproken over de repatriëring en de oriëntatiereizen en voorts over de tot stand te brengen dialoog met de Molukkers. Wat zijn de concrete resultaten daarvan tot op dit moment?

Wij hebben belangstelling voor de studiebegeleidingsprojecten aan Molukse kinderen. Kan de Minister daar iets meer over meedelen? Bestaan hier relaties met de schoolbegeleidingsdiensten en de landelijke pedagogische centra?

Welke faciliteiten worden thans verleend aan Molukse predikanten en hulppredikanten?

Over de beveiliging van onze musea lezen wij de laatste jaren, ook dit jaar weer, geen nieuws. Kan de Minister zeggen welke vooruitgang er de laatste drie jaar valt te melden op dit gebied?

De provincie Friesland maakt het door een subsidie van f 250.000 mogelijk Tryater onder andere een degelijke beroepsopleiding te doen verzorgen. Wat voor lering wil de rijksoverheid trekken uit deze provinciale daad van duidelijke erkenning van dit Friese semi-beroepsgezelschap? Uit het antwoord op vraag 35 blijkt, dat er toneelgezelschappen zijn, waarvoor de Regering f 40 tot f 50 toelegt per kaartje. Wil de Regering het geld niet allereerst daar brengen waar er blijkens de belangstelling vooral behoefte aan bestaat?

Wij hebben vragen gesteld over het voorschrijven van politieke prioriteiten door de Regering aan confessionele organisaties. Ten overvloede zou ik de Staatssecretaris willen vragen: Moet hier aan een nieuwe subsidievoorwaarde gedacht worden of werd de vraag, in hoeverre bedoelde levensbeschouwelijke organisaties bereid en in staat zijn de prioriteiten van de Regering uit te voeren, zo maar gesteld uit enthousiasme voor het eigen ingevoerde beleid?

Tot slot nog één vraag aan de bewindslieden: Waar is de fiets in hun verhaal gebleven? Zelfs een fietspad tref je er niet in aan.

□

De heer **Tilanus** (CHU): Mijnheer de Voorzitter! In overleg met KVP en ARP wil ik mijn bijdrage aan de discussie van vandaag richten op de maatschappelijke dienstverlening en het algemeen maatschappelijk werk. Ik doe dat in het kader van de sterke wens, die reeds lang in onze fracties leeft, om te komen tot een samenhangend welzijnsbeleid. Het was ook een door de Kamer aanvaarde CDA-motie, die aanleiding gaf tot het opstellen van de Knelpuntennota. Harmonisatie van welzijnsbeleid betekent hier op elkaar afstemmen en samenhang brengen in planning, uitvoering, financiering en personeelsbeleid.

Ik ga nu twee werksoorten vergelijken, die nauw behoren samen te werken, namelijk de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening. Van Dale verstaat onder 'samenwerken': gemeenschappelijk aan eenzelfde taak arbeiden. Maar dan moeten de arbeidsomstandigheden ook gelijk zijn. Hoe is dat nu in de praktijk?

Ik kijk eerst naar het lokale vlak. Daar ontmoeten wijkverpleegster, maatschappelijk werkster en gezinsverzorgster elkaar in de wijk, in het wijkgezondheidscentrum, in het gezin. De wijkverpleegster heeft een behoorlijke rechtspositie met pensioenrechten en een behoorlijke autokostenvergoeding. Bij het algemeen maatschappelijk werk en bij de gezinsverzorging ontbreekt een gelijke pensioenregeling. Reeds vele malen is door werkgevers en werknemers aangedrongen op realisatie van de PGGM-pensioenregeling. De verplichtstelling is er nog steeds niet, terwijl dat in 1968 al op grond van de motie-Kok is beloofd. Waarom zijn de subsidie-percentages voor de pensioenvoorziening niet stapsgewijze gelijkgetrokken? Nu onstaan grote onbillijkheden en persoonlijke tragedies. Ik vraag nu een duidelijke uitspraak wanneer de PGGM-regeling verplicht gesteld zal worden.

Wanneer komt er een behoorlijke wachtgeldregeling? Wanneer zal het subsidie voor apparaatskosten, daterend van 1964, en waarin nog steeds de administratieve medewerkers als apparaat worden beschouwd, worden aangepast?

In het algemeen, wanneer zal het Overlegorgaan Arbeidsvoorwaarden Welzijnswerk subsidie ontvangen voor het secretariaat, zodat het hoogste urgente overleg werkelijk kan starten? Gelijktrekken van arbeidsvoorwaarden is noodzakelijk voor de harmonisatie van het welzijnsbeleid.

Nog op een ander punt blijft de maatschappelijke dienstverlening achter. De management-functie bij de maatschappelijke gezondheidszorg wordt gerealiseerd onder andere door subsidiëring van de hoofd-wijkverpleegsters. Maar bij de maatschappelijke dienstverlening staat reeds twee jaar een post in de begroting, wordt overleg gepleegd, maar gebeurt er in feite niets. Wanneer zal de subsidiere-

geling bedrijfsvoering maatschappelijke dienstverlening in werking treden?

Ik stap nu over naar het provinciale vlak. Daar zie ik de gezondheidszorg met zijn duidelijke ondersteunende en leidinggevende functie van de provinciale organisaties voor maatschappelijke gezondheidszorg. Zij hebben hun plaats in een coördinerend en adviserend orgaan, verankerd in de Gezondheidswet 1956, namelijk de provinciale raad voor de volksgezondheid.

Maar niet alzo de maatschappelijke dienstverlening. Hier zijn de provinciale organen in discussie. Verleden jaar wilde de Minister geen beleidsstandpunt kenbaar maken. Toch moet er voor 1976 uitsluitsel komen, omdat de subsidieregeling een tijdelijk karakter heeft. Welke taken ziet de Minister op provinciaal niveau en in welk kader moeten die verricht worden? Zowel de besturen als de werkers hebben er recht op te weten waar zij aan toe zijn, zeker ook bij het ontbreken van een wachtgeldregeling.

Ten slotte kijk ik naar het landelijk vlak.

Met stijgende verbazing heb ik gelezen het schriftelijk antwoord op de vragen 7 en 8. Daar gaat het over experimenten in de vier grote steden met het oog op de decentralisatie. Daar moeten ervaringen worden opgedaan ten aanzien van meerjarenplanning, integrale benadering van welzijnsvoorzieningen, samenhangende patronen van eerstelijns voorzieningen in de wijken, waarbij met name gedacht wordt aan werksoorten behorende tot onder andere maatschappelijke en sociaal-medische dienstverlening. Ook zal daarbij de bestuurlijke structuur van de overheid getest worden op moeilijkheden tot decentralisatie.

Intussen heeft Staatssecretaris Hendriks van Volksgezondheid vijf proefgebieden aangewezen, Eindhoven, Kennemerland, Nijmegen, Friesland en Zuid-Limburg, waarin het ook gaat om decentralisatie, bestuurlijke structuur, versterking van de eerste lijn en integratie van maatschappelijke dienstverlening en gezondheidszorg. Van enig overleg is niet gebleken.

Hebben we nu voor niets dagenlang over de Knelpuntennota en de Structuurnota Gezondheidszorg gesproken? Bij beide ging het om decentralisatie, regionalisatie en versterking van de eerste lijn. Waarom zijn de experiment-gebieden en de opzet van de experimenten niet op elkaar afgestemd? Zijn deze zaken in de welzijnsraad van de Ministerraad besproken? Is harmonisatie van welzijnsbeleid dan een uitzichtloze utopie? Waaruit bestaat dan de coördinerende functie van deze Minister? Schiet hij tekort of werken andere bewindslieden niet mee aan de harmonisatie van het welzijnsbeleid?

Graag commentaar van de Minister.

Over de decentralisatie nog twee vragen. Is de Minister er zich van bewust, dat de decentralisatie nieuwe taken bij de gemeente brengt en dat het ambtenarencorps enige tijd moet hebben om voldoende deskundigheid te verwerven? Van onzekerheid in die aanloop-periode mogen de instellingen niet de dupe worden. Wil de Minister daarom pas tot overdracht van taken overgaan, als hij ervan overtuigd is, dat de gemeente daarop ingewerkt is?

De Minister zal de plannen slechts globaal toetsen en zich bij zijn beslissingen laten leiden door het ter plaatse vastgestelde beleid. Dat kan betekenen, zoals bij voorbeeld in Groningen, dat een gemeentebestuur uitmaakt of een instelling kan voortbestaan. Welke rechtszekerheid en beroepsmogelijkheid heeft die instelling dan?

Nog een opmerking wil ik maken over het algemeen maatschappelijk werk. Natuurlijk is daar voortgaande ontwikkeling. Naarmate men het werk decentraliseert naar de wijken worden de kosten van accommodaties hoger. Bovendien wordt de taak verzwaard door aandacht voor buitenlandse arbeiders, Surinamers, gehandicapten en vele andere groepen. Maar uitbreiding van personeel is niet of nauwelijks mogelijk vanwege de nog geldende personeelsstop. Nu zegt de memorie van antwoord dat een advies over het algemeen maatschappelijk werk verwacht wordt. Volgens mijn inlichtingen zijn de adviezen van de Joint en de VNG reeds in april jl. ingezonden. Hoe zit dat? Mevrouw Haas-Berger vroeg dit ook al. En wanneer is de verbetering van de subsidie-regeling te verwachten?

Hoe zal het gaan met de kleine instellingen, als de desbetreffende nota wordt ingevoerd? Er waren in 1974 nog 130 instellingen met minder dan 5 functionarissen. Bij wie kunnen zij tegen een beslissing van de Minister tot beëindiging van de subsidiëring en in feite tot opheffing in beroep gaan? Met name bij een in levensbeschouwelijk opzicht gemengde bevolking kunnen dergelijke beslissingen als pijnlijk en onrechtvaardig overkomen. Daarom moet er een waarborg voor rechtszekerheid en een beroepsmogelijkheid zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte nog een noodkreet voor de meest kansarme groep gesubsidieerde instellingen.

De muziekscholen zitten in een achterstand-situatie. Ook vele van hun 250.000 leerlingen per week behoren tot de kansarme achtergestelde groepen. Welk uitzicht is er op verbetering van die situatie? De muziekscholen moeten een perspectief krijgen om te kunnen overleven. Ik verwacht een duidelijk standpunt. Hoe wordt de toegezegde structuurnota voor de muziekscholen opgesteld? Wanneer mogen wij die met de toegezegde toelichting van de Minister verwachten?

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt te 16.37 uur geschorst en te 16.50 uur hervat.

Aan de orde is de **beantwoording** van de door het lid Konings, overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde, gestelde **vragen** aan de Minister van Binnenlandse Zaken over de ramp bij DSM in Zuid-Limburg.[3] [De vragen zijn opgenomen aan het einde van deze weekeditie].

De **Voorzitter**: Mij is gebleken, dat de heer Konings het wenselijk acht, een nadere toelichting te geven. Ik stel hem hiertoe in de gelegenheid. Ik hoop desondanks, dat de Minister de vragen al had begrepen.

□

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Na de afschuwelijke ramp in Zuid-Limburg – afschuwelijk, vooral uit mede-menselijke overwegingen – is er in Limburg het een en ander gebeurd. Op dit moment wordt er door verschillende organisaties en instanties gewerkt aan rampenplannen. Ik citeer in dit verband enkele krantenkoppen: 'Scholen werken aan rampenplannen','Rijkspolitie werkt aan een eigen draaiboek'. Ik meen, dat dit allemaal symptomen zijn, die erop duiden, dat de burgers aan het voorzien zijn in een zaak, die ontbreekt, een centrale organisatie. Ik geloof, dat de opzet van deze organisaties goed is bedoeld, maar zij hebben weinig werkelijk nut als een centrale organisatie ontbreekt.

Ik citeer in dit verband wat de Minister heeft gezegd in antwoord op mondelinge vragen op 10 oktober 1974, naar aanleiding van een artikel in de Limburger:

'Wat de regionalisatie betreft heb ik al opgemerkt, dat wij die krachtig bevorderen. Als er sinds juni 1974 nog geen vorderingen zijn gemaakt, is dit in het bestuurlijke vlak gezien nog niet een termijn waarvan men zegt, dat

daaruit blijkt, dat iemand er iets aan doet. Ik zal op mijn departement nog eens op het activeren van de pogingen om te komen tot regionalisatie aandringen.'.

En verder:

'Uiteraard is het streven erop gericht, de bescherming bevolking mede dienstbaar te maken aan rampenbestrijding in vredestijd.' en

'Uiteraard betekent dit, dat de bescherming bevolking ook ter beschikking staat van gemeentelijke autoriteiten en/of organisaties.'.

Ten slotte nog een klein citaat uit wat er de laatste dagen in Limburg naar boven is gekomen:

'Brandweercommandanten in Zuid-Limburg vinden, dat de BB hier niet de pretentie moet hebben, ook in vredestijd alle calamiteiten aan zich te trekken.'.

Dit is een antwoord op een bewering, gedaan aan de andere zijde, die uitgelegd wordt als een poging van regionale brandweren en ambulancediensten om de BB in vredestijd buiten spel te houden.

□

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Nu voor de eerste maal in deze Kamer de calamiteit, die zich de vorige week op het terrein van DSM in de gemeente Beek in Limburg heeft afgespeeld, aan de orde komt, hecht ik eraan, namens de Regering haar deelneming te betuigen aan degenen, die getroffen zijn door het verlies van echtgenoot, vader of vriend. Ik spreek de hoop uit, dat alle pogingen, die gedaan worden om degenen, die gewond zijn geraakt, te genezen, gezegend zullen worden.

De ironie van de geschiedenis wilde, dat – toen ik jongstleden vrijdagavond op mijn departement terugkwam – daar de beantwoording lag van de eerste serie vragen van de heer Konings. Het zijn de vragen van 26 september. Het antwoord op de eerste twee vragen van die reeks luidt als volgt.

Met betrekking tot de aard van de in de vragen bedoelde stafstudie en de bedoeling, waarmee de leiding van de BB-kring Limburg A deze heeft doen maken, verwijs ik naar mijn mondelinge beantwoording van de op dezelfde materie betrekking hebbende vragen van de heren Konings en Waltmans in de vergadering van de Kamer van 9 oktober 1974, Handelingen 1974-1975 blz. 380.

In antwoord op de derde vraag merk ik het volgende op. De leiding van de BB-kring, waarvan onder andere de in de vraag genoemde gemeenten deel uitmaken, heeft – gelet op artikel 37a van de Wet bescherming bevolking en rekening houdend met de stafstudie – een plan ontworpen voor de bijstand, die de BB kan bieden bij het bestrijden van een ramp in de Westelijke Mijnstreek. Daarmee is een belangrijke stap gezet ter verbetering van de rampenbestrijding die – ik moet daarop de nadruk leggen – in eerste instantie een aangelegenheid is van het lokaal bestuur. Voor een goed georganiseerde en gecoördineerde rampenbestrijding is regionalisatie van de brandweer echter het eerste vereiste. Ter voorbereiding daarvan is dan ook het overleg tussen mijn ministerie en gemeenten in de westelijke mijnstreek gaande.

De heer Konings heeft in zijn aanloop tot de beantwoording van de vragen mij erop gewezen, dat ik al eens eerder in deze Kamer heb gezegd, dat de reorganisatie van de brandweer in Zuid-Limburg tot stand zou moeten komen. De geachte afgevaardigde heeft gelijk dat het lang duurt. Zijn en mijn gevoelens op dat punt zijn identiek. De brandweer is echter een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Ik beschik niet over de bevoegdheden, gemeenten in dit opzicht te dwingen.

Vraag 4. Openbaarheid met betrekking tot aard en omvang van de risico's in het betrokken gebied en de maatregelen die in verband daarmee zijn getroffen zijn, los van de rol die het bedrijf in kwestie daarin behoort te spelen, een aangelegenheid van de lokale besturen. Ik ben van mening dat de bevolking erop mag rekenen, dat in geval van een ramp de betrokken autoriteiten onverwijld een op het feitelijk gebeuren afgestemde en gecoördineerde voorlichting alsook aanwijzingen geven.

Zoals bij de mondelinge beantwoording van de vragen het vorig jaar reeds werd opgemerkt, zal ik mijn invloed blijven aanwenden ter verbetering van de organisatie van de rampenbestrijding en van de voorlichting omtrent risico's in dat gebied. Ik wacht echter op de behandeling van de nota rampenbestrijding in de Kamer. Ik zou het zeer op prijs stellen als hetgeen helaas is gebeurd voor de Kamer alsook voor mij zelf een aansporing kon zijn, de behandeling spoedig te doen plaatsvinden, opdat ik mij inderdaad kan zetten aan de organisatie van de rampenbestrijding zoals die in de nota is uiteengezet.

Thans kom ik tot de tweede reeks vragen van de heer Konings, die meer onmiddellijk betrekking hebben op hetgeen zich bij de DSM heeft afgespeeld.

Vraag 1. Ik begin met op te merken dat het potentieel dat op het terrein van de ramp is ingezet en dat voor een belangrijk deel behoorde tot de bedrijfsbescherming van DSM voldoende mocht worden geacht voor de reddingswerkzaamheden en de bestrijding van de ramp. In dat potentieel heeft ook naast hetgeen afkomstig was van naburige gemeenten en Eindhoven de organisatie Bescherming Bevolking voor zover dat voor de rampenbestrijdingswerkzaamheden nodig bleek te zijn een aandeel geleverd. Dit aandeel bestond uit het volgende.

Om kwart voor vijf op de middag van vrijdag 7 november zijn op verzoek van de burgemeester van Beek twee ambtenaren van Bescherming Bevolking met mobilofoons ter beschikking gesteld ten behoeve van de communicatie van de gemeente Beek met de provincie en de omliggende gemeenten. In de nacht van zaterdag op zondag om half een 's nachts zijn op verzoek van de op het rampterrein fungerende brandweercommandant vier motorbrandspuiten groot vermogen van de BB ter beschikking gesteld voor het leegpompen van de overstortvijver. Later zijn nog enige van dergelijke spuiten van de BB toegevoegd.

Hoewel de op deze wijze door de BB daadwerkelijk verleende bijstand beperkt is gebleven en kon blijven, heeft niettemin de leiding van de BB-kring Limburg A van het moment af dat zij kennis kreeg van de explosie bij DSM rekening gehouden met de mogelijkheid dat de BB voor bijstandsverlening zou kunnen worden opgeroepen en de op bijstand gerichte voorbereidende maatregelen getroffen. De bijstandsgroep van de BB, die, zoals de Kamer bekend is, niet paraat is, had dan ook na ongeveer anderhalf uur na de oproep op het rampterrein kunnen worden ingezet. Omdat ook op mijn departement de vraag rees, of er aanleiding kon zijn de BB in te schakelen, is des middags om ongeveer 13.00 uur aan de Commissaris der Koningin gevraagd, de aandacht van de burgemeester van Beek te vestigen op de bijstandsmogelijkheden van de organisatie Bescherming Bevolking. Dat van die mogelijkheden niet meer dan het reeds genoemde gebruik is gemaakt, is naar mijn indruk geschied, omdat op het rampterrein niet meer potentieel nodig was.

In antwoord op vraag 2 merk ik op, dat uitgaande van de feitelijke situatie, waarin sprake was van een ernstig bedrijfsongeval met gevolgen, die zich in

De Gaay Fortman

hoofdzaak op het bedrijfsterrein van DSM afspeelden, de maatregelen van politiezijde konden worden beperkt tot het afsluiten van de geëigende verkeerswegen en het in werking stellen van een politieverbindingscentrum. Aangezien het voornamelijk om gemeenten met rijkspolitie ging, fungeerde de meldkamer van de rijkspolitie in Maastricht als zodanig. Wanneer de ramp ook buiten het terrein van DSM effect zou hebben gehad – ik doel daarbij niet op de overigens hinderlijke glasschade, waarvan de bevolking in de directe omgeving last heeft gehad – zou de Commissaris der Koningin volgens een bestaand plan een centraal politiecommando hebben ingesteld op het politiebureau in Geleen.

In antwoord op de derde vraag merk ik op, dat alle gemeenten in de provincie Limburg beschikken over exemplaren van de door de Commissaris der Koningin vastgestelde richtlijnen voor de algemene hulpverlening in de provincie Limburg. Die richtlijnen bevatten naast een kort organisatorisch gedeelte afzonderlijke memoranda, in de eerste plaats voor de burgemeester, waarin deze op eenvoudige wijze kan zien, welke instanties hij bij een calamiteit moet waarschuwen en op welke wijze hij bijstand moet inroepen. Soortgelijke memoranda zijn opgenomen voor de politie en de geneeskundige dienst. Daarnaast bevatten die richtlijnen taakomschrijvingen van de brandweer, de dienst openbare dan wel gemeentewerken, het Rode Kruis, de BB en de regeling voor het aanvragen van militaire bijstand. De richtlijnen zijn voorzien van overzichtskaarten van regionale indelingen van hulpverleningsdisciplines, de ziekenhuisorganisatie en van uitgebreide telefoonlijsten. De richtlijnen zijn nader uitgewerkt in de eigen gemeente en toegespitst op de situatie van de eigen gemeente door de gemeenten Beek, Elsloo, Geleen en Stein.

In antwoord op de vierde vraag merk ik op, dat de coördinatie van de organisatie van de hulpverlening in de ruimste zin ook op andere wijze dan door een gemeentelijke herindeling kan worden gerealiseerd. Het is de Kamer bekend, dat ik tegen een door gedeputeerde staten van Limburg ontworpen herindelingsplan voor Zuid-Limburg grote gezwaren heb. Ik heb die bezwaren aan het gedeputeerd college kenbaar gemaakt en daarbij meegedeeld, dat ik het plan voorshands niet verder in behandeling kan nemen. Gedeputeerde staten van Limburg weten, dat ik bereid ben te allen tijde met hen over een ander herindelingsplan in overleg te treden. Ik heb daarvoor al geruime tijd geleden aan de provincie, zo zij dat wenst, technische bijstand van mijn departement aangeboden.

□

De heer **Konings** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal nog enkele aanvullende vragen stellen. Mijn eerste vraag is: Waarom is ten behoeve van de voorlichting van de bevolking de Regionale Omroep-Zuid niet ingeschakeld hetwelk kan door middel van een eenvoudige handbeweging?

Mijn tweede vraag luidt: Waarom is de hulp van het BB-verbindingsnet alleen door Beek ingeroepen en pas om 16.00 uur?

Een derde vraag is, of ik uit de uitspraak van de Minister dat de Commissaris der Koningin in Limburg door Binnenlandse Zaken is gewezen op de mogelijkheid om de BB in te schakelen, mag afleiden, dat hij daaraan zelf niet heeft gedacht. Ik heb begrepen dat door verschillende bestuurders op nogal dilettantistische wijze is gesproken over de mogelijkheid om de bevolking voor te lichten via stencils en de normale PTT-bestelling. Dat lijkt mij een zeer wonderlijke zaak. Er bestaat in Zuid-Limburg een Regionale Omroep, die middels een eenvoudige knopbediening op het net van Hilversum 3 te schakelen is. Dat lijkt mij een voortreffelijke mogelijkheid om de bevolking te informeren.

Wat de inschakeling van de BB betreft, wijs ik erop dat met name de telecommunicatiemoeilijkheden – het bezet zijn van het telefoonnet was 's morgens half elf à elf uur al een feit – een rol hebben gespeeld. De Minister heeft gesproken over richtlijnen aan burgemeesters, waaronder een telefoonlijst. In organisatorisch opzicht komt mij dat als voortreffelijk voor, maar in uitvoeringsopzicht lijkt mij dat een bijzonder moeilijk probleem. Ik meen dat met name daarnaar in de toekomst moet worden gekeken. Ik spreek in ieder geval de hoop uit dat wat de Minister hierover verleden jaar oktober heeft gezegd hij niet behoeft te herhalen bij een volgende gelegenheid en dat binnen afzienbare tijd regionalisatie van de hulpdiensten in Zuid-Limburg een feit zal zijn.

□

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben begonnen met erop te wijzen, dat in de gedecentraliseerde eenheidsstaat, die Nederland is, de eerste verantwoordelijkheid voor de bestrijding van rampen en voor het helpen van de slachtoffers van rampen ligt bij de lokale besturen en dat wanneer de omstandigheden zeer ernstig worden de Commissaris der Koningin daarin ook een coördinerende en bevelvoerende functie heeft. Ik zeg dit ter verklaring van het feit, dat ik op de eerste vraag van de geachte afgevaardigde, namelijk waarom men de Regionale Omroep-Zuid niet heeft ingeschakeld, het antwoord schuldig moet blijven. Ik weet het niet.

Waarom heeft alleen de burgemeester van Beek gevraagd om bijstand van BB-ambtenaren met mobilofoons? De burgemeester van Beek was de man, die de meeste behoefte had, omdat de ramp in zijn gemeente plaatsvond, aan communicatie met het provinciehuis en de omringende gemeenten. Ik denk dat daarin de verklaring ligt, waarom alleen Beek dat heeft gedaan. Ik weet het echter niet zeker. De vragen heb ik genoteerd. Bovendien zullen zij nog in gedrukte vorm ten behoeve van ons allen verschijnen. Ik zal ervoor zorgen dat aan deze vragen aandacht zal worden gegeven in het stuk dat mijn collega's Lubbers en Boersma met mij zullen moeten maken.

Het is niet juist dat de Commissaris der Koningin niet aan inschakelen van de BB heeft gedacht. De Commissaris dacht dat dit niet nodig was op grond van hetgeen zijn verbindingsman, die ter plaatse van de ramp aanwezig was, hem rapporteerde. Hij heeft de mededeling van Binnenlandse Zaken, dat hij eraan moest denken dat aan de burgemeester van de getroffen gemeente uitdrukkelijk moest worden gezegd, dat hij ook bijstand aan de BB kon vragen, gevolg gegeven, zoals hij mij dat vanmorgen zelf nog heeft verteld.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al gezegd dat de gevoelens van de geachte afgevaardigde en mij omtrent de noodzakelijkheid van regionalisatie van de brandweer in Zuid-Limburg identiek zijn, maar ik moet herhalen dat ik een regionalisatie van de brandweer in Zuid-Limburg niet kan opleggen. Ook in dat geval moet mijn bestuur er een zijn van overreding.

□

De heer **Bremen** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de Minister vragen, of het mogelijk is om de zeer onlangs ingestelde werkgroep-'calamiteiten', bestaande uit vertegenwoordigers van de Staatsmijnen en de betrokken gemeenten, een wettelijke basis te geven.

Bremen

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal dat terstond ter hand nemen zodra de Kamer de nota rampenbestrijding heeft afgewerkt en wel in een voor mij gunstige zin.

De heer **Dragstra** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Vindt de Minister niet dat door de DSM in nauwe samenwerking met en onder controle van de centrale en plaatselijke overheid moet worden gezorgd voor een zo groot mogelijke preventie en dient daarvan een nieuw rampenbestrijdingsplan niet uit te gaan?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds gezegd dat als de nota rampenbestrijding is behandeld, wij weten waar wij aan toe zijn met de voorbereiding van een wettelijk kader voor de rampenbestrijding. Daarbij komt uiteraard de vraag van de geachte afgevaardigde onmiddellijk aan de orde. Op het ogenblik heeft DSM een eigen rampenplan ten uitvoer gelegd. Men heeft ook vrijwel geen assistentie van buiten nodig gehad, behoudens wat brandweermateriaal uit de omliggende gemeenten. Met name twee schuimbluswagens die door het rijk aan Heerlen en aan Eindhoven ter beschikking zijn gesteld hebben die dag voor het eerst deelgenomen aan een actie, waarbij echter alleen het Eindhovense voertuig in werking is geweest.

De heer **Peijnenburg** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Geeft de noodzaak van het bij de hand hebben van een goed geoefend apparaat bescherming bevolking zoals bij deze ramp bij DSM is gebleken, de Minister aanleiding om zijn reorganisatieplannen met betrekking tot de bescherming bevolking ingrijpend te wijzigen?

Minister **De Gaay Fortman**: Neen, mijnheer de Voorzitter, want het is gebleken dat assistentie van de bescherming bevolking anders dan door het ter beschikking stellen van wat motorspuiten en twee lieden met een mobilofoon in dit geval niet nodig was.

De heer **Knot** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Deelt de Minister de mening die op de avond van de ramp is uitgesproken door de commissaris van de Koningin in de provincie Limburg dat het niet nodig was het communicatienet van de BB in te schakelen en dat het een doodnormale zaak was dat de districtscommandant van de rijkspolitie zich naar het terrein begaf waarmede hij telefonisch niet in contact kon komen, en toen zelf maar met een mobilofoonwagen zijn verbindingen moest gaan regelen?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Het is duidelijk dat de normale verbindingen wegens overbelasting zijn uitgevallen en ook dat bij het uitvallen van die verbindingen, de noodzakelijke informatie, de noodzakelijke oproepen tot hulpverlening, het noodzakelijke werk dat langs communicatiekanalen moest worden gedaan, is geregeld door gebruik te maken van mobilofoons. Een voorlopig onderzoek dat door mijn departement is ingesteld, heeft uitgewezen dat dit bevredigend heeft gewerkt. Ik ga niet zeggen dat alles wat er is gebeurd vlekkeloos is verlopen, dat er geen fouten zijn gemaakt en dat wij niet attent zijn gemaakt op bepaalde dingen die moeten worden verbeterd. Integendeel, wij zullen duchtig lering trekken uit hetgeen er is gebeurd. Het wegvallen van de normale verbindingen heeft in dit geval de ramp niet ten ongunste beïnvloed.

Mevrouw **Lückers-Bergmans** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! In hoeverre is de door Minister Boersma op 13 juni 1974 naar aanleiding van vragen van collega Bremen in het vooruitzicht gestelde bij de wet in te stellen nieuwe commissie opslag en preventie ter zake van gevaarlijke stoffen intussen gevorderd?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij zeer, maar ik heb geen procuratie van collega Boersma. Ik kan de vraag dan ook niet beantwoorden.

De heer **Tuijnman** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Heeft de DSM in zijn destijds ingebrachte bezwaren tegen de gemeentelijke bestemmingsplannen ook het argument van het ontploffingsgevaar of andere gevaren gehanteerd?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan deze vraag niet beantwoorden. Het is een feitelijke vraag en het betreft iets dat niet tot mijn herinnering of tot mijn kennis behoort. Ik zal proberen dat uit te zoeken.

De **Voorzitter**: De heer Peijnenburg heeft namens zijn fractie – daarna heeft de gehele Kamer zich hierbij aangesloten – de regering gevraagd om een omstandige uiteenzetting van een aantal zaken. Ik neem aan, dat ook deze vraag daarbij kan worden beantwoord, zo nodig eerder.

Minister **De Gaay Fortman**: Natuurlijk, mijnheer de Voorzitter!

De heer **Krosse** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Vindt de bewindsman in het gebeurde met name de communicatiestoornis geen aanleiding met spoed het centraal alarmnummer 011 in het gehele land in te voeren?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou het dolgraag doen. Ik ben zeer dankbaar voor de steun die de geachte afgevaardigde mij geeft en ik hoop dat hij zijn wens ook met kracht bij mijn collega van Financiën zal ondersteunen.

De heer **Nagel** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Hebben gemeente- en provinciebestuur van begin af aan kunnen aannemen dat ernstige gevolgen van de ramp binnen het terrein van DSM zouden blijven?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is een vraag die moeilijk te beantwoorden is. De feitelijke situatie is dat de gevolgen voor het overgrote deel, afgezien van de hoogst vervelende glasschade, zich binnen het terrein van DSM hebben afgespeeld. Niemand kan zeggen wat had kunnen gebeuren. Bekend is alleen dat ongeveer om half 7 's avonds er ontploffing dreigde van twee bolgastanks. Dat is gelukkig voorkomen, doordat men erin geslaagd is met materiaal dat op verre afstand water kan werpen die tanks zodanig te verkoelen dat de ontploffing niet heeft plaatsgevonden. Zou die ontploffing wel hebben plaatsgehad, dan is het niet uitgesloten dat zich zou hebben voorgedaan wat de heer Nagel zegt. Nogmaals, van datgene wat zich niet heeft voorgedaan, kan men natuurlijk niet zeggen: wat de gevolgen zouden zijn geweest als het zich wel had voorgedaan?

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Minister nog eens uiteenzetten wat het verschil is tussen richtlijnen en rampenplannen en daarbij in zijn beantwoording tevens zijn visie en oordeel geven of het niet noodzakelijk is dat de BB vroegtijdig in het overleg met betrekking tot die rampenplannen wordt ingeschakeld?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Zodra de Kamer de nota rampenbestrijding in voor mij gunstige zin zal hebben afhandeld, zal gebeuren wat de geachte afgevaardigde vraagt. Die nota rampenbestrijding voorziet in coördinatie waarbij ook de BB betrokken zal zijn.

De heer **Franssen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister het met mij eens dat hij op grond van artikel 11 van de Wet gemeenschappelijke regelin-

gen, provinciale staten kan verzoeken om onder zijn goedkeuring een regeling tot samenwerking op het stuk van de brandweer op te leggen?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Aangezien de geachte afgevaardigde een groot rechtsgeleerde is, ben ik geneigd de vraag bevestigend te beantwoorden. Ik wil het echter zelf toch wel goed nakijken.

De heer **Weijers** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Is de Regering bereid te bevorderen dat voortaan bij rampen een daartoe vast aangewezen radiozender permanent wordt ingeschakeld ten behoeve van een optimale berichtgeving naar diverse hulpdiensten, verkeer, scholen en naar de burgers in het algemeen?

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! Dit is een vraag die ongetwijfeld aan de orde zal komen als wij datgene wat in de nota rampenbestrijding is voorgesteld, gaan uitwerken.

De **Voorzitter**: Het is een aantal kamerleden en ook de Minister bekend dat elk moment dat wij een gaatje in de agenda vóór Kerstmis kunnen vinden – dat zal overigens hoogst waarschijnlijk wel lukken – de twee nota's waarover de Minister terecht sprak, aan de orde zullen kunnen komen.

Minister **De Gaay Fortman**: Ik hoop, mijnheer de Voorzitter, dat u over mijn agressieve verkoop met mildheid zult willen denken.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Van Rossum stel ik voor, de ontwerpen van rijkswet nrs. 13 629 (R 1003) en 13 668 (R 1008) te zamen te behandelen.

Daartoe wordt besloten.

Mitsdien is aan de orde de behandeling van de ontwerpen van rijkswet:

Wijziging van de Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap in verband met de onafhankelijkheid van Suriname en sluiten van een toescheidingsovereenkomst inzake nationaliteiten (13 629, R 1003);

Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en Suriname, houdende regelen met betrekking tot de rechtspositie van militair en burgerpersoneel van het Koninkrijk der Nederlanden, ressorterende onder het Departement van Defensie (13 668, R 1008).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik kan over beide wetsontwerpen kort zijn. De toescheidingsovereenkomst heeft een uitvoerige behandeling gehad, toen wij hier het uitgebreide Suriname-debat hadden en toen zijn een aantal punten duidelijk aan de orde geweest. Het punt waar het eigenlijk om gaat en waar wij toen ook al bezwaren tegen hadden, is dat men de zaak in de Staten van Suriname eigenlijk wat onder druk zet door de datum vast te leggen. Het verschil tussen de twee ontwerpen van rijkswet is, dat in de toescheidingsovereenkomst in artikel 5 heel duidelijk de datum 25 november wordt genoemd, terwijl de overeenkomst inzake de rechtspositie van het militair en burgerpersoneel in artikel 1 spreekt van: 'een op de datum van onafhankelijkwording van Suriname tussen het Koninkrijk der Nederlanden en Suriname te sluiten Overeenkomst'. Daar staat dus niet de datum van 25 november, maar de datum van de onafhankelijkwording, zonder dat men de zaak onder druk behoeft te zetten. Het tweede is ons liever dan het eerste. Wij menen dat het ook in strijd is met de toelichting op artikel 55 van het Statuut. Wij hadden gezamenlijk met de heer Jongeling een amendement ingediend, mijnheer de Voorzitter, maar wij wilden het u niet aandoen dat dit amendement op dit late uur in de middag in stemming zou moeten komen. Wij willen dit amendement dus nu intrekken, maar ik vraag u dan wel om straks bij de artikelsgewijze behandeling bij artikel V ons de aantekening te verlenen, dat wij geacht wensen te worden tegen dat artikel te hebben gestemd. Dat geldt eveneens voor de heer Jongeling.

Ik ben mij ervan bewust, dat wij daarmee eigenlijk staatsrechtelijk wat moeilijk zitten, want wij hebben er nooit behoefte aan gehad, de datum vast te leggen. Op het moment dat artikel V zou verdwijnen, zou de wet pas in werking treden 20 dagen nadat zij in het Staatsblad is verschenen en aangezien zij ook nog in de Eerste Kamer moet worden behandeld, zou dat pas in december zijn. Dat is niet onze bedoeling. Het mag zijn op ieder moment, dat de Surinaamse Grondwet en de landsverordeningen aldaar zijn aangenomen. Dat is ons standpunt. Ik zeg dit dus erbij om mij ervan te vrijwaren, dat men later zegt: Nu bindt u het toch aan een bepaalde datum. Dat is niet onze bedoeling.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog één opmerking over artikel III van de toescheidingsovereenkomst. In Suriname zijn nog een aantal statenlozen, die nooit behandeld zijn op grond van de wet van 3 november 1954. Wat gaat met deze mensen gebeuren, nu deze wet – en het is een rijkswet, dus het kan niet anders – wordt ingetrokken? Gaat Suriname daaraan zelf iets doen en heeft de Regering daarover overleg gepleegd?

Aangezien het amendement van de leden Van Rossum en Jongeling (13 629, R 1003, nr. 5) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

De heer **Franssen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Beide wetsontwerpen geven de gelegenheid nog voor het laatst vragen te stellen over enkele punten die misschien nog niet duidelijk zijn geworden en die verband houden met de komende onafhankelijkheid van Suriname.

In de eerste plaats betreft dit het gestencilde stuk nr. 7 dat een verslag bevat van een bespreking tussen de vaste Commissie voor Surinaamse en Antilliaanse Zaken met de Minister voor Surinaamse en Antilliaanse Zaken en de Staatssecretaris van Justitie over de mogelijke komst van nog een groot aantal Javanen naar Nederland. Namens de vaste commissie zou ik de bewindslieden willen vragen, of zij nog nadere mededelingen kunnen doen over het verloop van de afgifte van Nederlandse paspoorten aan degenen die daarop op het ogenblik nog recht kunnen doen gelden.

Voorts hebben wij gekregen het advies van de Staten van Suriname. Ik zou willen vragen of de Regering het met mij eens is dat datgene wat de minderheid in dit advies zegt in zoverre afgezwakt wordt omdat, wanneer – hetgeen men niet denken kan – de onafhankelijkheid van Suriname niet zou doorgaan, de overeenkomst niet gesloten wordt en ook de wet, hier wel behandeld, vanzelfsprekend geen waarde meer heeft.

De heer **Van Rossum** (SGP): Is het de heer Franssen opgevallen, dat het verslag van de Staten van Suriname op rijkswet 1.008 spreekt over het veranderen van de datum, maar dat er in dat wetsontwerp helemaal geen datum voorkomt, terwijl er in wetsontwerp 1.003 wèl een datum staat, maar dat men daarover blanco verslag heeft uitgebracht?

De heer **Franssen** (PvdA): Er staat in het ontwerp van rijkswet nr. 1008 wel een datum beschreven, namelijk: treedt in werking na de datum van het

uitgeven van het Staatsblad waarin het is geplaatst. Ik heb uit het verslag begrepen dat men in dit artikel eventueel een wijziging had willen brengen. Ik dacht echter dat de conclusie hetzelfde kon blijven, namelijk dat, als de onafhankelijkheid van Suriname onverhoopt niet zou doorgaan, de gehele overeenkomst niet doorgaat.

In beide wetsontwerpen staat, dat 'bij een wet' de wetgever de goedkeuring van de overeenkomst niet nodig acht. Nu sluit dit aan op artikel 62, lid 1, sub a, van de Grondwet, maar daar lezen wij dat de goedkeuring niet vereist is, 'indien het een overeenkomst betreft, waarvoor dit bij de wet is bepaald'. Dan gaat het dus niet over een wet, maar over de wet en staat het niet in de tegenwoordige tijd, maar dan moet het reeds gebeurd zijn. Ik zou graag van de Regering vernemen, of wij toch met de huidige redactie van de ons voorgelegde ontwerpen van rijkswet voldoende blijven binnen artikel 62, lid 1, sub a, van de Grondwet.

Ten slotte verheugt het mij dat de Minister voor Surinaamse en Antilliaanse Zaken zelf ook aanwezig is, hoewel het misschien niet direct nodig was, omdat hij aan de vaste commissie een belofte heeft gedaan, die geregistreerd staat op blz. 608 en op blz. 609 van de Handelingen van dit jaar. Wij hopen van hem nog te vernemen dat die belofte nog tijdig kan worden ingelost. Het gaat hier om de wijziging van het Koninklijk besluit van 19 april 1967 inzake pensioenen en toeslagen.

□

Staatssecretaris **Zeevalking**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Rossum is teruggekomen op de problematiek rond de datum 25 november 1975. In het debat in het koninkrijksparlement over de verbreking van het Statuut met Suriname heeft hij daaraan ook al aandacht gewijd. Ik merk andermaal op, dat het van het grootste belang moet worden geacht deze datum te handhaven teneinde een goede regeling van de toedeling van de nationaliteiten te krijgen. Het zou riskant zijn hier een wat latere datum te kiezen.

De heer **Van Rossum** (SGP): Ik heb nooit om een latere datum gevraagd maar om fixatie op de datum van onafhankelijkheid.

Staatssecretaris **Zeevalking**: Ik acht het van het grootste belang die datum in deze overeenkomst te vermelden. In de praktijk zal het 25 november 1975 zijn. Ik ben de geachte afgevaardigde er overigens bijzonder erkentelijk voor, dat hij op dit punt geen amendement zal indienen. Op die manier wordt het mogelijk, deze aangelegenheid volgende week in de Eerste Kamer te behandelen.

Over de statenlozen wordt in de toescheidingsovereenkomst niet gesproken. Uit de tekst van de overeenkomst zou misschien kunnen worden geconcludeerd dat statenlozen die zich op 25 november 1975 in Suriname bevinden de Surinaamse nationaliteit zullen krijgen.

Gaat op 25 november de onafhankelijkheid niet door, dan moet vanzelfsprekend het gehele pakket worden teruggenomen. De Surinaamse en de Nederlandse Regering zijn er steeds van uitgegaan dat dit gehele pakket op dat moment in werking treedt. Dat heeft het ook zo bezwaarlijk gemaakt thans nog ingrijpende wijzigingen in deze aangelegenheid voor te stellen, al heeft de Kamer uit mijn brief aan haar kunnen begrijpen dat haar verzoek, de optietermijn voor Europese Nederlanders in Suriname van 1 tot 3 jaar te verlengen, door de Surinaamse regering is ingewilligd.

Ten slotte kom ik te spreken over de problematiek rond artikel 62, lid 1, van de Grondwet. Dit artikel is van 1953 maar ik meen te weten, dat het beginsel al sedert 1887 in onze Grondwet vastligt. Uit hetgeen daarover is geschreven noch uit hetgeen daarover bij de behandeling in de Kamer is gezegd blijkt dat de Grondwet de overheid met betrekking tot deze zaak enige beperking in de weg legt. Ten overvloede verwijs ik naar de opmerking in de memorie van toelichting. De Kamer kent de tekst van de wet. Zij weet precies waar het over gaat en waar het niet over gaat. Zij kan er nu over discussiëren. Men moet de wet altijd naar de geest uitleggen. De Regering meent, dat hetgeen wij de Kamer voorleggen niet met de Grondwet in strijd is.

□

Staatssecretaris **Kooijmans**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Franssen heeft gevraagd of er nog nieuwe gegevens zijn over de vermeende moeilijkheden met betrekking tot de afgifte van paspoorten aan leden van de Javaanse bevolkingsgroep in Suriname.

Wij hebben vanuit Suriname bericht gekregen dat de Surinaamse autoriteiten niets gebleken is van een enigszins groter aantal aanvragen door leden van de Javaanse bevolkingsgroep dan in de afgelopen weken en maanden gebruikelijk is. Aan Javanen zijn of worden geen aanvraagformulieren geweigerd en evenmin paspoorten. Bovendien zijn er naar de mening van de Surinaamse autoriteiten voldoende blanco Nederlandse paspoorten in voorraad om te voorzien in de behoeften die tot 25 november nog kunnen rijzen.

□

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Franssen heeft mij gevraagd hoe het zit met de wijziging van het Toeslagbesluit 1967 voor mensen die in Surinaamse overheidsdienst zijn en zich later buiten Suriname vestigen. Zij moeten de Nederlandse nationaliteit hebben en kunnen dan een toeslag krijgen. De heer Franssen heeft mij verlokt tot de toezegging dat ik het besluit niet zou contrasigneren voordat ik het nog eens besproken zou hebben met de vaste commissie.

Nu ben ik er nog steeds niet in geslaagd het van de tafel van mijn collega van Financiën te krijgen. Als ik die toezegging moet honoreren dan zou ik, als ik de bewilliging van de voordracht aan de Koningin van mijn collega van Financiën heb, naar de vaste commissie moeten komen om te zeggen dat het langzamerhand de deur uitgaat. Ik probeer het nog af te doen vóór de onafhankelijkheid. Daarom vraag ik mij af of het gesprek niet kan plaatsvinden nadat het besluit tot stand is gekomen. Ik durf dat te gereder te vragen, omdat ik in de formulering van de wijzigingen tegemoet ben gekomen aan de wensen van de vaste commissie. Naar mijn mening heb ik gedaan wat ik beloofd heb, zowel ten aanzien van de positie van weduwen en wezen als ten aanzien van enkele andere zaken waarvoor men mijn medewerking had gevraagd.

Men kan niet zeggen dat er iets onherstelbaars gebeurt, behoudens wanneer er iemand in Suriname zou zijn die onmiddellijk op de 25ste november als Nederlander zou willen verklaren dat hij Surinamer wordt. Aangezien mede ten gevolge van de behandeling in de Kamer de termijn om zich tot het Surinamerschap te bekennen op drie jaar is gesteld kan men natuurlijk aannemen dat de betrokkenen nog wel even zullen wachten voordat zij de Surinaamse nationaliteit trachten te verwerven.

Ik zie wel een mogelijkheid om de misschien wat onberaden toezegging, voor wat betreft de omvang van die toezegging, te handhaven. Ik vraag mij echter af of dit verstandig is omdat de mensen in Suriname dolgraag willen weten waar zij precies aan toe zijn.

Er is ook nodig een wijziging van de Algemeen Burgerlijke Pensioenwet

om te zorgen dat verkregen rechten niet teloor gaan door de onafhankelijkheid van Suriname. Die wijziging is aanvaard in de Koninkrijksministerraad van vorige week vrijdag en heeft vandaag mijn departement verlaten. Zij zal, via het Kabinet van de Koningin naar de Raad van State gaan. Die wijziging werkt, als althans de Kamer meewerkt, terug tot 25 november 1975.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Wat is de reden van de ongelijke formulering in de twee wetsontwerpen 13 629, R 1003 en 13 668, R 1008? De ene zegt '25 november' en de andere de 'datum van de onafhankelijkheid'. Het laatste is mij, uiteraard, liever dan het eerste.

De Staatssecretaris zei, dat de mensen, die ingevolge artikel III in Suriname zijn, op de datum van onafhankelijkheid automatisch Surinamers zijn. Zo heb ik het niet kunnen lezen. Ik zou dat graag verduidelijkt krijgen, want ik meen,dat de interpretatie anders moet zijn en dat op zijn minst een wet nodig is. Het is op het ogenblik naar mijn mening voorzichtig uitgedrukt onvoldoende geregeld. Dat kan voor deze mensen schadelijk zijn. Omdat het de meest eenvoudigen zijn, misschien gedeeltelijk analfabeten, dient deze zaak minstens door de Koninkrijksregering onder de aandacht van de Regering van Suriname te worden gebracht.

□

De heer **Franssen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de Minister voor Surinaamse en Antilliaanse Zaken nog wat vragen. Ik heb de vaste commissie niet geraadpleegd, maar ik neem aan, dat ik namens de vaste commissie mag zeggen, dat wij bereid zijn, de wens van de Minister in te willigen, met dien verstande dat wanneer na zijn terugkomst dat gesprek over wijziging van het Koninklijk besluit van 1967 plaatsvindt en blijkt, dat de hele commissie of een overgrote meerderheid ervan toch iets meer of iets anders wenst dan de Minister nu voor ogen staat, hij in beginsel bereid is zulk een wijziging dan alsnog ernstig te overwegen.

□

De heer **Knot** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister en de commissie zijn het er nog niet over eens. of men van de toeslagregeling geen gebruik meer kan maken, wanneer men Surinamer wordt en wanneer men in Suriname verblijft. Als nu later dan 25 november de beslissing komt, kunnen mensen in moeilijkheden komen. Daarom vraag ik mij af, of de Minister, als hij ingaat op het verzoek van de heer Franssen, bereid is eventuele wijzigingen in gunstige zin te laten terugwerken.

□

Staatssecretaris **Zeevalking**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Rossum heeft gevraagd, hoe het mogelijk is, dat het ene ontwerp wat de datum betreft in terminologie afwijkt van het andere. Ik kan er moeilijk op antwoorden. Het ene is afkomstig van Justitie en het andere van Defensie. Waarschijnlijk zijn wij bij Justitie wat preciezer, zodat we ons aan de datum van 25 november 1976 vasthouden.

Hoe precies wij bij Justitie zijn mag blijken uit mijn reactie op zijn tweede opmerking. Een staatssecretaris moet zich exact en juist uitdrukken. Ik meen, dat ik dat in eerste instantie niet heb gedaan. Als in dit wetsontwerp niet wordt gesproken over de statenlozen, regelt het wetsontwerp dienaangaande niets. Ik kan de heer Van Rossum wel de verzekering geven, dat de Koninkrijksregering bij de Surinaamse Regering erop zal aandringen, dat dit alsnog bij wet zal geschieden, maar dat ligt wel al in de bedoeling van de Surinaamse Regering.

□

Minister **De Gaay Fortman**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Knot heeft precies aangegeven, wat een verschil in gevoelen is tussen de hele commissie of een deel van de vaste commissie en mij. Naar mijn mening verliest de toeslagregeling haar zin wanneer men zegt: 'Het doet er niet toe of men Nederlander of Surinamer is' en wanneer men zegt: 'U kunt ook van die toeslag profiteren wanneer men in Suriname blijft wonen'. Omdat ik daartegen nogal bezwaar heb, kan ik wel toezeggen dat ik het ernstig zal overwegen en ik meen dat dan ook nog, meer kan ik niet toezeggen, wat soms ernstig overwegen weleens inhoudt, dat ik dan ook bereid zal zijn, de wensen van degenen, die op die twee punten het besluit gewijzigd willen hebben, te volgen. Ik kan wel toezeggen dat, als men mij overtuigt, ik ervoor zal zorgen dat de regeling terugwerkt tot de datum van de onafhankelijkheid.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

In behandeling komt het ontwerp van rijkswet Wijziging van de Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap in verband met de onafhankelijkheid van Suriname en sluiten van een toescheidingsovereenkomst inzake nationaliteiten (13 629, R 1003).

De artikelen I tot en met IV worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Artikel V wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de SGP en het GPV wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De beweegreden wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Het ontwerp van rijkswet wordt zonder stemming aangenomen.

In behandeling komt het ontwerp van rijkswet Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en Suriname, houdende regelen met betrekking tot de rechtspositie van militair en burgerpersoneel van het Koninkrijk der Nederlanden, ressorterende onder het Departement van Defensie (13 668, R 1008).

Dit ontwerp van rijkswet wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Vaststelling van hoofdstuk XVI (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1976 (13 600).**

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Mevrouw **Gardeniers-Berendsen** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Mede sprekend namens de fracties van de ARP en de CHU wil ik met instemming en met respect voor de bewindslieden constateren, dat zij enerzijds het kabinet hebben gehouden aan de regeringsverklaring voor wat de centrale plaats van het welzijnsbeleid in het totale beleid betreft, en wil ik anderzijds duidelijk stellen, dat de expansieve groei, ook van dit departement, zijn grenzen kent. Al moeten nieuwe activiteiten zeker hun kansen krijgen, de financiële ruimte zal daarvoor mede gevonden moeten worden door het wegwerken van luchtbelletjes, die begrijpelijkerwijs hier en daar zijn ontstaan, als gevolg van die expansieve groei.

Daarnaast zal nagegaan moeten worden wat wellicht overleefd is of wat minder prioriteit dient te krijgen. Door een meer samenhangend welzijnsbeleid tot stand te brengen door de muren van de vele betrokken departementen heen zal een efficiënter beleid, ook financieel gezien, mogelijk worden. Wij spraken hierover uitvoerig bij de behandeling van de Knelpuntennota. Wij ontvingen het concept-KB tot instelling van een voorlopig college voor de harmonisatie van welzijnsbeleid en welzijnswetgeving, waarover wij op korte termijn, zoals afgesproken, mondeling overleg met de Minister zullen voeren. De Minister zal ons ongeduld begrijpen, wetend dat wij op korte termijn, bij voorkeur nog voor het aanstaande zomerreces, een voorontwerp van de Kaderwet tegemoet zouden willen zien.

Verwachten wij teveel? We zijn namelijk wat ongerust geworden, doordat op het werkschema 1975/1976 van het Sociaal Cultureel Planbureau slechts pro-memorie het verzoek tot het maken van een studie naar de zogenaamde basisvoorzieningen wordt vermeld. Toch zullen juist zekerheden rondom deze voorzieningen zo belangrijk zijn voor een dergelijk voorontwerp van wet. Wij nemen aan dat de Minister ons duidelijkheid kan verschaffen.

De herstructurering van de departementale taakverdeling zal van groot belang kunnen zijn voor die harmonisatie welzijnsbeleid en -wetgeving. Wij nemen aan, dat de intradepartementale reorganisatie daarmee samenhangt. Geruchten over deze reorganisatie bereiken vanzelfsprekend het werkveld, en blijken daar onrust te verwekken. Wij menen, dat ook de kamercommissie op de hoogte gesteld moet worden.

Verplaatsing van werksoorten naar nieuwe afdelingen, die een eigen bepaalde taakstelling hebben, verschillend van die waar de werksoort oorspronkelijk was ondergebracht, vraagt om uitleg. Ook bij de vorige begroting stelden wij ons kritisch op ten aanzien van het veelvuldig gebruik van het woord: Kansarm, als het toverwoord: 'Sesam, open U'. Het wordt meer dan tijd, dat fundamenteler dan tot nu toe wordt vastgesteld wat nu precies de kansarme groepen zijn, en waar we ze moeten zoeken.

Een intradepartementale reorganisatie mag niet voeren tot een nieuw te creëren knelpunt, voor er nog een werkelijk samenhangend welzijnsbeleid tot stand is gekomen, maar moet juist die samenhang tot doel hebben.

Wellicht is ook deze ongerustheid onterecht. De indruk ontstaat echter alsof de prioriteit verlegd wordt naar de nog steeds niet duidelijk omschreven 'kansarmen', waardoor het toch nog steeds in de kinderschoenen staande algemene welzijnsbeleid weer bloedarm zou worden, en in feite in gevaar gebracht. De verschillende afdelingen in het ministerie hebben terecht verschillende doelstellingen.

Verzorgt de ene de voorzieningen in een geheel werkveld, dan heeft de andere afdeling meer de 'zorg'-benadering, waarin de extra voorzieningen onder andere voor zogenaamde kansarmen, tot uiting kan komen. Ons inziens is het niet goed, dat de onduidelijkheid over de achtergrond van de interne reorganisatie de onrust in het al zo beweeglijke werkveld vergroot. Zijn deze geluiden juist?

Wordt het beleid, het algemene beleid van bijvoorbeeld jeugd- en jongerenwerk, volksontwikkeling, vormingswerk etc. ondergeschikt gemaakt aan een beleid, dat uitsluitend gericht is op achtergebleven groepen? Is de Minister bereid en in staat, reeds nu informatie te geven en te zijner tijd de kamercommissie in te lichten over een reorganisatie?

Ik kom nog even terug op de term 'kansarm'. Het gebruik mag geen kretologie worden noch een allergisch verschijnsel. Wat is nu 'achterstand', en wat is nauwkeurig te omschrijven als 'kansarm'. Gaat het de bewindslieden om een vaste categorie in de bevolking. Meent de bewindsman hen alleen te vinden in oude of verouderde wijken van de grote steden? Zouden de achtergeraakten in bijvoorbeeld het bibliotheekwerk dezelfden zijn als de kansarmen in het werk voor de bejaarden of in de peuterspeelzalen? Moeten wij uitgaan van het opzoeken van alle kansarmen en met ad-hoc-oplossingen trachten hun kansen te vergroten, of willen wij, vanuit een werksoort denkend, betere mogelijkheden, extra contacten met hen, die in die speciale werksoort, als achtergebleven herkend moeten worden, vastleggen.

Er zal een duidelijker omlijning – op onderzoek gebaseerd – moeten komen wie op welk terrein als kansarm, als achtergesteld te beschouwen is. Een prioriteitenbeleid mág niet op een opgeschroefde en een 'op het gevoel' afgaande omlijning van kansarmen, worden afgestemd. Het zou een levensgroot gevaar meebrengen van uitholling van het welzijnswerk, dat nu net bezig is om achterstelling en kansarmlastigheid te voorkomen. Het welzijnspaard zou áchter het welzijnswagentje worden gespannen en daarmee zouden nieuwe achtergestelden en kansarmen kunnen ontstaan. Graag de visie hierop van de bewindsman.

Wat betreft de criteria wordt er op vele terreinen, die binnen het beleid van dit departement vallen, volop geherstructureerd. Het was nodig. Er zal een herschikking plaats moeten vinden respectievelijk een beheersing zowel van taakomschrijving, als uitvoering van die taak. Wanneer wij zeggen dat 'overleefd oud' ruimte moet geven voor nieuw, is dat eenvoudiger gezegd dan gedaan. Het juiste instrumentarium daarvoor te vinden, is nog niemand gelukt. De bijsturingscommissie die in het leven werd geroepen om te voorkomen dat de structurele subsidieverhoging tot 50% een ongebreidelde uitgroei met zich zou brengen, schijnt een bloedeloos bestaan te leiden. Men heeft de ons inziens overigens overdreven vrees, mee te werken aan eigen begrafenis.

Er dient vastgesteld te worden aan de hand van criteria welk minimumpakket aan activiteiten in ieder geval moet worden aangetroffen. Het gaat in geen enkel welzijnswerk toch – hopen wij – om de hoogst individuele uitingen van de hoogst individuele professionals. Ook kan een bepaald getalscriterium van regelmatige bezoekers/-deelnemers aan activiteiten niet gemist worden. Geen meetlat, wèl een soepel te hanteren getalscriterium aan de hand waarvan de aan te stellen, te handhaven of wellicht te verplaatsen beroepskrachten kunnen worden verantwoord. Er blijft méér te regelen, zoals inventaris, te gebruiken materiaal, accommodatie. Juist daar lijkt een vi-

tale rol weggelegd voor de lokale overheid in overleg met het particulier initiatief. Dit in tegenstelling tot de personeelsinformatie, waar – niet in het minst vanwege de rechtspositie – een rijksbeleid onze voorkeur heeft.

Meedenkend over het zo broodnodige instrumentarium willen wij twee suggesties doen, waarover wij de mening van de Minister zouden willen kennen.

Als eerste suggestie: Op korte termijn een beraadsgroep van minstens 5, hoogstens 9 mensen formeren, die kennis van zaken hebben in het particulier initiatief, over bestuurlijk inzicht beschikken en zich een redelijk onafhankelijk oordeel kunnen vormen. Deze beraadsgroep zou als opdracht kunnen krijgen om binnen één jaar rapport uit te brengen over: de criteria, te hanteren om tot de noodzakelijke herschikking te komen die een optimale benutting van rijksgelden en gelden van de lagere overheden voor het welzijnswerk garanderen in het licht van de door de overheid in overleg met de volksvertegenwoordiging vastgestelde prioriteiten; wat bij een gedecentraliseerd beleid een aanvaardbaar minimum-takenpakket voor landelijke instituties dient te zijn, en op welke wijze herschikking zou kunnen plaatshebben van thans bestaande landelijke instellingen; het doorzichtig maken en op zijn efficiency respectievelijk toepassing bezien van het geheel van radenwerk.

De tweede suggestie, welke wel tegelijkertijd met de eerste zou dienen te worden uitgevoerd: aan alle lagere overheden in het land, die zich met welzijnswerk bezighouden, een advies te vragen op welke wijze naar hun oordeel – het particulier initiatief gehoord – tot herschikking in hun plaats of regio kan worden gekomen.

Deze tweede suggestie duidt op de plaats van de lagere overheid in een gedecentraliseerd welzijnsbeleid. Noemde ik zojuist de rol van die lagere overheid bij het overleg over inventaris, accommodatie, materiaal etc., daarnaast zal juist in de lokale situatie bij meerdere gelijktijdige aanvragen in de prioriteitskeuze een goed overleg tussen particulier initiatief en lokale overheid moeten leiden tot een verantwoord gedecentraliseerd beleid. Het zogenaamde convenant tussen departement en de gemeente Rotterdam kan een toetsmodel daarvoor worden. Wij willen niet bij voorbaat dit voorbeeld idealiseren en uitroepen tot navolgenswaard. Het is in feite een eersteling, een experiment, en dan zou ter vergelijking ook een experiment in een plattelandsregio moeten plaatsvinden. Pas na een evaluatie kan men bezien of een of meer facetten als voorbeeld voor andere gemeenten kunnen dienen.

Vooralsnog is volstrekt onduidelijk hoe het particulier initiatief in dit convenant een plaats krijgt, hoe overleg met het particulier initiatief plaatsvindt, hoe de uitvoering,ook ten opzichte van het particulier initiatief, gezien wordt. Men begint op dit moment met enkele werksoorten. In het antwoord op de technische vragen worden andere werksoorten genoemd, die echter juist in de opzet van het achterliggend particulier initiatief totaal verschillend zijn. Kunnen wij iets meer over de uitwerking van het convenant horen? Wat betekent globale toetsing van gemeentelijke plannen? Houdt de Minister mogelijkheid tot bijsturing? Kan de kamercommissie op de hoogte gehouden worden van de voortgang. Vanzelfsprekend zijn wij zeer geïnteresseerd, maar wij willen aan de andere kant beslist in de toekomst niet geconfronteerd worden met een bijsturingscommissie voor de gemeenten!

Nog enkele woorden over het particulier initiatief. De memorie van toelichting loopt bepaald niet over van duidelijkheid noch erkenning van taak, plaats, verantwoordelijkheid van het particulier initiatief. Bij de discussie rondom de knelpuntennota hebben wij echter diepgaand met de Minister hierover gesproken, en hebben wij elkaar gevonden. Het mogen echter geen woorden blijven. Vanzelfsprekend zal ook het particulier initiatief zich onder kritiek en beleidscontrole door de samenleving dienen te stellen. Wij zien echter de noodzaak, ja de onmisbaarheid van het particulier initiatief in het gehele welzijnswerk. Naast en te zamen met de overheden heeft het zijn eigen taken en verantwoordelijkheden. Ik heb zo juist gepleit voor het vaststellen van criteria, een duidelijke omlijning, het vinden van het juiste instrumentarium om niet door onzekerheid en fout ingezette energie het pariculier initiatief uit te hollen. Dit zou een verarming betekenen van de samenleving.

Wij krijgen de indruk, dat er een patstelling groeiend is tussen overheid en particulier initiatief. Zwijgende partners aan het welzijnsschaakbord, beiden bang om schaakmat gezet te worden. Die pat-stelling moet doorbroken kunnen worden. Openbaarheid in beleidszaken, openheid in stukken voor alle betrokkenen, doorzicht en inzicht geven in te nemen maatregelen, vooroverleg, inspraak waar nodig en mogelijk, dit alles kàn de pat-stelling doorbreken, het op het oog in gevaar gebrachte vertrouwen weer herstellen.

De commissie-Van den Burg stuurde aan de betrokkenen van gesubsidieerde instellingen een discussienota. De vragen en discussiepunten leggen naast een heldere analyse bloot dat het veranderen van bestuursstructuren niet automatisch de mentaliteit verandert. Wij hangen niet de stelling aan dat democratie hetzelfde is als georganiseerd wantrouwen. Wel achten wij de democratische mentaliteit belangrijker dan de structuur. Vanuit die mentaliteit wil je echter vanzelfsprekend dat veranderen, wat de democratische gang van zaken kan verbeteren. Vaak lijkt de roep om democratisering meer een aanval te zijn op het bestaande particulier initiatief en de ongetwijfeld ook daar gemaakte fouten, dat een werkelijke gedrevenheid om een grotere, werkelijke participatie van alle betrokkenen tot stand te brengen. Vaak blijkt een wantrouwen te bestaan, die tekort doet aan het vele werk, dat als werkelijk vrijwilligerswerk het particulier initiatief deed ontstaan, waardoor Nederland op vele terreinen van het welzijnswerk baanbrekend werk verrichtte. 'Democratiseren' en 'participatie' zijn grote woorden, die de ene keer als dreigement, de andere keer als super-oplossing worden gehanteerd! Het is in ieder geval niet zo eenvoudig als sommige doorhollers zich voorstelden. Werkelijke participatie verlangt van de bestuurders dat zij zelf naar de basis toegaan en niet afwachten of de basis komt. Heel wat bestuurders nemen genoegen met oneigenlijke participatie, omdat ze vervallen in nieuwe, maar sterk elitaire patronen van inspraak door woordvoerders van allerlei actiegroepen, die lang niet altijd, of misschien beter gezegd zelden in de bevolking zelf geworteld blijken te zijn. Bij inspraakprocessen blijven zovelen ondervertegenwoordigd, omdat ze wantrouwen of drempelvrees hebben ten aanzien van bestuurders, zich machteloos voelen naast de welgebekte activelingen, en daardoor zich in de minderheid voelen om weerklank te vinden voor meer gematigde veranderings-ideeën. Ook de bewindslieden zullen zich deze vraag moeten stellen. Om eens een enkel voorbeeld te noemen: het jaar-van-de-vrouw-fenomeen. Hebben de bewindslieden antwoord gegeven op dat, wat uit de vrouwenorganisaties in hun totaliteit te horen was, of hebben zij sommigen

uitgenodigd te tonen hoe geëmancipeerd zij al waren? Graag zullen wij op korte termijn, bij voorbeeld in een mondeling overleg hierover diepgaander en langduriger discussiëren.

Bij de aanvang van mijn beschouwing sprak ik mijn respect uit over het welzijnshoofdstuk binnen de totale rijksbegroting en de duidelijkheid van de bewindslieden met betrekking tot de groeigrenzen. Moedig vonden wij de brief van de Staatssecretaris Meijer, welke al in mei jongstleden de begrotingsruimte voor het jeugd- en jongerenwerk en club- en buurthuiswerk vaststelde. Ondanks alle tumult eromheen kunnen wij aan de hand van de brief aan de vaste Commissie van 31 oktober jongstleden vaststellen, dat een en ander niet alleen aan het werkveld zelf, maar ook aan de vaste Commissie de mogelijkheid heeft gegeven overleg te voeren, bij te sturen om binnen de beschikbare ruimte de meest aanvaardbare uitvoering tot stand te brengen. De in deze brief aangekondigde voornemens in die richting voor 1977 en volgende jaren onderschrijven wij van harte. Te weinig wordt beseft wat de onzekerheid betekent over ja of nee subsidie, en zo ja, hoe hoog en betekent dat inkrimpen, voortbestaan of uitbreiding.

Deze onzekerheid is een kanker van het subsidiebeleid. De aankondiging ook voor het aanstaande en duidelijk moeilijke jaar 1977 al vroegtijdig te willen overleggen, is er ons inziens een duidelijk bewijs van, dat het sociale karakter van de geschetste onzekerheid onderkend is. Wij vragen beide bewindslieden deze duidelijkheid te brengen niet alleen bij deze twee werkvelden, maar voor alle gesubsidieerde instellingen, die onder dit departement ressorteren. De schaduw van het jaar 1977 is nu al zichtbaar. De motie bij de algemene financiële en politieke beschouwingen, waarvan mijn fractievoorzitter de eerste ondertekenaar was, is er een deel van. Wij wachten met spanning het antwoord van de bewindsman af. Een positief antwoord zal veel werk meebrengen, niet meer werk, wel versneld werk en duidelijkheid. Is de Minister hiertoe bereid en zo ja, hoe stelt hij zich voor dit te doen?

De bewindslieden weten, dat ook deze fracties het eigenlijk gebruik van de Algemene Bijstandswet teruggedrongen willen zien. De zeer intensieve pogingen van Minister en Staatssecretaris om dit oneigenlijk gebruik terug te dringen waarderen wij. Uit het antwoord op de vragen blijkt, dat wij op korte termijn een ontwerp tot wijziging van de Algemene Bijstandswet kunnen verwachten. Bij het afgrendelen van het onjuiste gebruik van de Algemene Bijstandswet. In de gezinsverzorging zijn overlegmoeilijkheden ontstaan, die momenteel redelijk opgelost lijken. Onzerzijds zijn er nog enkele vragen. Wij vernamen met instemming dat hedenmorgen is afgesproken dat in verband met het overnemen van de hulpverlening in de ongeorganiseerde sfeer door de stichtingen voor gezinsverzorging de datum van 1 januari aanstaande uiterst soepel zal worden toegepast.

Het overleg over de glijdende retributieschaal brengt andere moeilijkheden met zich. Voor de invoering daarvan is de datum van 1 maart 1976 voorgesteld. De Centrale Raad acht die termijn toch nog te kort om gereed te zijn voor overleg over indicatiestelling, criteria voor hulpverlening, doorpraten met de plaatselijke autonome stichtingen en het invoeren in de computer. Verantwoord invoeren zou pas mogelijk zijn per 1 juli aanstaande. Daar tegenover stelde de raad de zekerheid de bezuiniging van 15 mln. in het geheel te zullen verwerken. Wat zijn de redenen ervan, dat de bewindsman dit voorstel afwees?

Voor de toepassing van deze glijdende retributieschaal zal de draagkracht van de betrokken gezinnen in ogenschouw moeten worden genomen. Acht de Minister de plaatselijke functionarissen in de gezinsverzorging daartoe deskundig? Hoe wordt in dit geval de geheimhouding, de privacy verzekerd? Wij vernamen bij de hoorzitting van de afgevaardigden van de Centrale Raad, dat er nog onduidelijkheid bestaat over de financiering van die gevallen, waarvoor de laagste schaal van de retributie nog te veel is, financieel gezien. Er zou sprake zijn van subject-subsidie. In dit geval gelden de zo juist gestelde vragen in versterkte mate. Is het niet een semi-bijstandssubsidie voor de gezinsverzorging? Maar dan zonder de mogelijke controle en zonder een beroepsmogelijkheid? Indien in een dergelijk geval een normale bijstandsaanvrage aan de gemeente wordt gedaan, dus individueel, welke dan ook individueel dient te worden beoordeeld, dan is daarmede toch geen voortzetting gegeven aan een oneigenlijk gebruik. Wij willen graag een duidelijk beeld over de te volgen beleidslijn.

Sprekende over oneigenlijk gebruik van de Bijstandswet kom ik aan de FIOM. Ook bij de instellingen ressorterende onder het FIOM blijkt financiering vanuit de Bijstandswet de hoofdbron te betekenen. Het verbreden van de inhoud van deze werkvorm naar hulp aan onvolledige gezinnen blijkt een noodzaak, welke zich dagelijks aandient via alle mogelijke intermedia als politie, taxi-chauffeurs, gemeentelijke sociale diensten etc. De betaling als bijstandsuitkering kan leiden tot uitholling van het werk, omdat in verschillende gemeenten de hulp aan de betrokken vrouw met kind of kinderen voldoende vervuld wordt geacht, als hen woongelegenheid wordt aangeboden. Dit gaat volstrekt voorbij aan artikel 2 van de Algemene Bijstandswet. Voor deze hulpverlening wordt het van uitermate groot belang dat op korte termijn een oplossing wordt gevonden. De onzekerheid of de gemeenten de financiële aanspraken via de bijstand honoreren betekent ook een onterechte verzwaring van de beoordeling, wanneer vaak 's nachts of 's avonds wanneer de noodsituatie is ontstaan ad-hoc een beslissing tot hulpverlening moet worden genomen. Is er op dit moment al enig zicht op, wanneer voor deze hulpverlening een financiering, los van de bijstandswet, tot stand zou kunnen komen. Het niet-volledig subsidiëren van de personeelskosten geeft vele malen bijzonder grote moeilijkheden. Kan de bewindsman mededelen, of hier overleg voor een oplossing gaande is. Ook bij de alternatieve hulpverlening is sprake van oneigenlijk gebruik van de Algemene Bijstandswet. Mijn collega Du Chatinier komt hierop nog nader terug.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een korte reactie geven op de ons toegezonden nota van wijzigingen. Daarbij wordt 10 mln. gekort op de bijstandsuitgaven. Komen of zijn er zogenaamde aanwijzingen voor de onder a en b in de memorie van toelichting genoemde besparingen?

Vervolgens kom ik aan het hoofdstuk Kunsten. Het duurt lang, te lang, alvorens de Kamer in staat is, de zolang verwachte discussie over kunstnota en de daarna uitgebrachte deelnota's te voeren. Een beleidsplan voor een ontwikkelingsstructuur op het terrein van de kunst is aan de lange lijst van nota's toegevoegd.

Dit is voorwaar geen onbelangrijk terrein. Het is spijtig dat een dergelijk stuk niet kon worden opgesteld ná een discussie met de volksvertegenwoordiging, waardoor er meer duidelijkheid zou zijn geweest welke structuur de meest wenselijke is. De toch ons inziens wat laconieke mededeling dat de Minister zo mogelijk de nota kunstbeleid nog in 1976 aan het parlement wil aanbieden, met een ander antwoord

over de deelnota-Toneelbestel, namelijk dat een afronding van het standpunt van de Minister rondom de jaarwisseling 1976/1977 en aanbieding aan de Kamer vermoedelijk in het eerste halfjaar 1977 te verwachten zijn, stelt ons teleur en ik ook niet in overeenstemming met eerder gedane toezeggingen. Inderdaad zijn de adviesprocedures niet de kortste en de daarbij noodzakelijke inspraakmogelijkheden ook een vertragende factor. Desalniettemin lijkt het ons niet juist ook een volgende begrotingsbehandeling in het najaar 1976 te moeten voorbij laten gaan zonder dat een fundamentele discussie over kunst of in ieder geval een zicht op het standpunt van de bewindsman mogelijk is. Is de Minister bereid alles op alles te zetten om te trachten één en ander te laten samenvallen met het indienen van de begroting 1977? Wij vragen dit met des te meer klem omdat de situatie rondom het vormingstoneel ronduit onbevredigend is. Mijn collega, de heer De Boer gaf bij de vorige begroting mede namens de andere CDA-fracties de mening over Proloog. De indruk werd gevestigd in deze discussie, dat er duidelijkheid zou zijn vóór 1 september 1976. Die is er dus niet. De adviesaanvrage aan de Raad voor de Kunst is met betrekking tot de financiële opzet en consequenties niet duidelijk. Geschreven begin oktober wordt ten aanzien van GL Twee in de cijfermatige opstelling nog rekening gehouden met subsidie van de Belgische overheid. Is dat wel reëel? Bij de planmatige opzet zal GL Twee met Proloog moeten samengaan binnen de regio Brabant-/Limburg. Hoe verloopt die aanzet tot samenwerking?

Bij de vorige begroting antwoordde de Minister, dat hij – en dit zijn zijn woorden – de noodmaatregel, die hij voor Proloog trof door een eenmalige subsidie voor het seizoen 1975-1976 te verlenen, nodig te hebben, om zijn beleid met betrekking tot het vormingstoneel verder te ontwikkelen. Dit beloofde hij te doen in goed overleg met de lokale en regionale overheden. Heeft het subsidiënten-overleg – ik meen aan dat dit bedoeld wordt als er gesproken wordt over goed overleg met lagere overheden – de Minister geleid tot déze adviesaanvrage ten aanzien van Proloog/GL Twee? Zonder thans inhoudelijk in te gaan op de aard en plaats van het vormingstoneel is de vaststelling van het regionale karakter inderdaad een beleidsbeslissing, al heet het interimbeleid. Wat leidde de Minister dan tot de ons alleen uit de pers bekende beslissing de zogenaamde eenmalige subsidie te verlengen. Naar ons ter ore kwam, kan uit het subsidiëntenoverleg de Minister ten aanzien van regionale steun voor Proloog en GL Twee toch geen andere geluiden dan voorheen bereikt hebben. De reacties van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen zowel ten aanzien van de begroting 1975 als ten aanzien van beleidsbeslissingen, die men bij gerucht vernam, verdienen de aandacht. Vooral de analyse van de gevolgen van de herschikking in de kunstbegroting, waardoor bepaalde groepen binnen de kunstsector extra zwaar worden getroffen, namelijk de zelfstandige kunstenaars, de parttimers, que functie of qua dienstverbandtermijn, dient bestudeerd te worden. Juist deze groepen kunnen bijdragen aan de steeds noodzakelijke injecties voor vernieuwing, het zoeken naar nieuwe wegen en vormen. Als voor één sector het beleid in een knelperiode van de eerstvolgende jaren duidelijkheid in prioriteiten dient te scheppen, dan is het wel de kunstsector. Als de Minister kennis heeft kunnen nemen van de door mij genoemde reacties van de Federatie, zouden wij graag zijn mening daarover kennen.

Evenals vorig jaar blijkt de subsidiëring van artotheken een struikelblok. Twee nieuwe vestigingen melden zich. Heeft het overleg, dat de Minister vorig jaar noemde, inmiddels plaats gehad? De reden om de SBK-regeling niet aan te passen werd zoals de Minister toen zei, gevonden in de weigering van de artotheken om ten aanzien van toelating en selectie van voor huurvergoeding in aanmerking komende werken kwaliteitscriteria aan te leggen. De uit de BKR-regeling vrijkomende werken zijn toch op kwaliteit bezien? Acht de Minister deze beoordeling niet voldoende en disqualificeert hij daarmee dan niet de BKR-regeling?

Het standpunt dat de gemeente Kanten als vierde gemeente inneemt met betrekking tot de toepassing van de BKR-regeling vraagt om verduidelijking van de plaats van een zelfstandige kunstenaar. Is een beroep op de Rijksgroepsregeling Zelfstandigen terecht of niet? Kan een beeldend kunstenaar gebruik maken van deze regeling? Zijn er bij voorbeeld architecten die op deze regeling een beroep doen? Het wordt inderdaad noodzakelijk, dat de Minister nieuw overleg opent om zekerheid te krijgen, zowel rondom de plaatsbepaling van 'wat een zelfstandige is' als de realiteit van een niet op een wet berustende BKR-regeling, hoe onvolmaakt deze wellicht in de ogen van velen is.

Ten aanzien van de toepassing van de percentageregelingen bestaat vooral onduidelijkheid binnen het terrein van het onderwijs. Wat is de plaats van de Stichting Kunst en Bedrijf ten opzichte van de Rijksadviescommissie voor kunstwerken aan scholen. Een regionale beperking met betrekking tot de woonplaats van de aan te trekken kunstenaar is toch niet opgenomen in de percentageregeling? In hoeverre zijn de betrokken schoolbesturen volledig ingelicht over hun vrijheid van beslissing.

Er bestaat voor mij geen aanleiding om in te gaan op het wensenlijstje van de heer Kosto. Reëel werken op een zo groot mogelijke zekerheid kan de kunstsector gebruiken. Een wensenlijstje behoort toch meer bij Sinterklaas.

Mijn bijdrage aan de begroting ben ik aangevangen met de bekende druk op het tot standkomen van een samenhangend welzijnsbeleid, waarvoor departementale scheidsmuren doorbroken zullen moeten worden. Het antwoord op de door ons gestelde technische vragen ten aanzien van normen door de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening voor verzorgingstehuizen dd. 30 juni 1975, geeft wel aan hoe noodzakelijk het is. De Minister informeert zijn collega! Zal dit leiden tot een nieuwe wijziging? Nieuwe onrust wordt gehoord over mogelijke wijzigingen in de voor 1976 opgestelde begrotingen voor de verzorgingstehuizen. Kan de Minister duidelijkheid geven? Voor het totale bejaardenbeleid kijken wij met spanning uit naar de in het voorjaar rondom de nota te voeren discussie.

□

De heer **Du Chatinier** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! In de werkverdeling die tussen de verschillende sprekers van ARP, CHU en KVP is overeengekomen, zal ik de sectoren jeugdzaken, recreatie en sportzaken bespreken.

Ik wil beginnen met een aantal opmerkingen over het jeugdwerk. Wij zijn met de intenties van dit onderdeel van de CRM-begroting zeker niet ontevreden. Onze indruk is dat de bewindsman er echt wel wat aan wil doen, ook in de zin van soms noodzakelijke veranderingen. Het valt echter ook op dat men wel eens op twee gedachten hinkt. Aan de ene kant wordt nogal de nadruk gelegd op decentralisatie en vergaande democratisering, de bevolking moet meer betrokken worden bij

het werk, veel meer zaken moeten op lokaal niveau worden aangepakt. Aan de andere kant krijgt men de indruk dat dit wel allemaal moet gebeuren onder leiding van het albestierende ministerie van CRM.

De bestaande subsidieregelingen en de daaruit voortvloeiende bepalingen zijn nogal ingewikkeld. De instellingen moeten vaak een buiten elke proportie staande aandacht besteden aan het verkrijgen of behouden van de subsidie. Dit gaat dan onvermijdelijk ten koste van de ontwikkeling, verandering en inhoudelijke vervulling van het werk. Wil de Staatssecretaris eens nagaan of een vereenvoudiging van de regelingen en de daaruit voortvloeiende administratieve procedures mogelijk is? Wellicht dat de voorgenomen decentralisatie hieraan een bijdrage kan leveren. Hoe ziet de bewindsman eigenlijk de bestuurlijke consequenties hiervan. Zullen de gemeenten het werk aan kunnen? Wordt niet te gemakkelijk heengestapt over het verschil tussen grote en kleine gemeenten? Zal één en ander met name voor kleine gemeenten niet een te zware belasting gaan vormen?

Voor de sector jeugdzaken kunnen wij het eens zijn dat de stelling: 'één keer erkend en dus altijd gesubsidieerd' onhoudbaar is. Een doorlichting, ook van deze sector kan zowel aan het particulier initiatief als ook aan overheid en volksvertegenwoordiging, dienstbaar zijn. Maar enige voorzichtigheid is toch wel geboden; de toch al geringe rechtszekerheid van het werk kan hiermee nog eens extra onderstreping krijgen. De bewindsman verwacht dat in 1977 belangrijke vorderingen op het terrein van de criteria-ontwikkeling zullen zijn gemaakt. Bij verschillende organisaties en instellingen bestaat de indruk dat CRM echter niet wil wachten op de totstandkoming van deze criteria en alvast eenzijdig gaat saneren. Wil de Staatssecretaris hier nog eens nadrukkelijk verklaren dat in afwachting van de resultaten van het effectiviteitsonderzoek niet zal worden overgegaan tot het ophouden van vervulling van vacatures en noodzakelijke personeelsuitbreiding?

De interim rijksbijdrage-regeling vrijwilligers jeugd- en jongerenwerk blijkt heel goed aangeslagen te zijn. Maar het gehele vrijwilligerswerk verkeert ten opzichte van het geprofessionaliseerde werk in een ernstige achterstandsituatie. Wij zijn van oordeel dat door een voorzichtig fasegewijs uit te voeren beleid de kloof tussen deze twee werksoorten kleiner kan worden gemaakt. Voor 1976 willen wij de vrij te besteden ruimte van 2½ à 3½ mln. (waar intussen door verhoging van het accrès van 4 naar 8% zo'n 1 tot 1,5 mln. is afgegaan) in de verhouding 40% : 60% verdelen over vrijwilligerswerk en club- en buurthuiswerk. Met name zouden wij het voor 1976 voorziene bedrag voor de speeltuinen willen verhogen. Ik wil een toelichting, waarom wij pleiten voor een extra verhoging voor het speeltuinwerk, geven. Dit werk wordt veelal verricht door vrijwilligers. De landelijke organisatie voor speeltuinwerk en jeugdrecreatie, de NUSO, wil het typisch vrijwilligerskarakter zo veel mogelijk bewaren. Want wil het werk wezenlijk functioneren dan moet het ook werkelijk gedragen worden. Dit betekent dat de vrijwilligers uit de buurt, de wijk, de straat, de plaats, het bestuur moeten vormen van het werk en voor zover mogelijk ook uitvoerend werkzaam moeten zijn. Er dreigt echter veel waardevols verloren te gaan door een groter wordende onverschilligheid van de mensen. Op een te kleine groep wordt steeds weer een beroep gedaan. Daarom is ook voor dit werk een beroepsmatige ondersteuning nodig. Laten wij daarom voor dit bijzonder belangrijke, maar niet zo spectaculaire vrijwilligerswerk waardoor het ten onrechte wel eens te weinig aandacht krijgt, thans eens iets – ook al is de vrij besteedbare ruimte slechts gering – extra's doen. Wij zien dit als een aanzet tot erkenning van de noodzaak om geleidelijk te komen tot een beroepsmatige ondersteuning.

Hebben wij goed begrepen dat in overleg met de Werkgemeenschap Kindercentra Nederland een regeling voor 1975-1976 tot stand is gekomen, die gebaseerd is op een bijdrage voor alle peuterspeelzalen van vóór 1 januari 1975 en dat de WKN er tegen heeft geprotesteerd dat dit criterium van 1-1-1975 ook in 1976 zal worden gehanteerd. Wordt in 1976 opnieuw overleg gepleegd over de dan ter beschikking staande financiële middelen overeenkomstig de meerjarenraming?

Blijft de vraag naar het rijksoverheidbeleid ten aanzien van het reeds lang bestaande jeugd- en jongerenwerk in het kader van de landelijke organisaties. Er komen zeker vele noodkreten uit die hoek. De nieuwe NFJJ zegt haar pas aanvaarde functies niet behoorlijk te kunnen vervullen, als zij niet de beschikking krijgt over voldoende professionele krachten en middelen. Dezelfde klacht valt te beluisteren bij verschillende andere organisaties. Afgezien van de 29 mln. op de rijksbegroting voor dit werk hebben wij eigenlijk geen duidelijk zicht op de totale financiering van Rijk, provincie en gemeenten voor deze werksoort. Wij vragen daarom aan de Staatssecretaris:

a. dit gehele vraagstuk van deze werksoort inclusief de lagere overheden – onderdeel te doen zijn van de jeugdnota die reeds in bewerking is;

b. deze nota zo tijdig aan de Kamer toe te zenden dat de daaruit te trekken beleidsconclusies reeds in 1977 tot uitvoering kunnen worden gebracht.

De post investeringssubsidie is met 4% verhoogd. De bouwkosten zijn echter veel sterker gestegen. Het plaatselijk vrijwilligerswerk en de jeugdherbergen zijn juist afhankelijk van de investeringssubsidies. Ziet de Staatssecretaris mogelijkheden, zulks uiteraard binnen de totale begrotingsruimte van dit departement, voor deze investeringssubsidies ook het toegestane accrès van 8% te laten gelden? Ik mag hem eraan herinneren dat hij bij de behandeling van de CRM-begroting 1975 heeft toegezegd om het percentage van de investeringssubsidie voor het vrijwilligerswerk te verhogen van 25% naar 30% en daarbij tevens het maximum bedrag te verhogen. Deze toezegging is helaas nog niet geëffectueerd. Kan de bewindsman daarover nadere mededelingen doen?

Mijnheer de Voorzitter! Een vraag over de zogenaamde agressieve jongeren. Een wat andere benadering van deze groepen, waarbij ernaar gestreefd dient te worden de oorzaken van de verhoogde agressie zo enigszins mogelijk weg te nemen of te verminderen is, zo vinden wij, noodzakelijk. Deelt de Regering onze mening dat voor die groepen jongeren die een hoge mate van agressiviteit aan de dag leggen, in het kader van het accommodatiebeleid een zekere prioriteit moet worden toegepast?

Du Chatinier

De alternatieve hulpverlening verkeert nog steeds in de experimentele fase. De Regering heeft aangekondigd dat deze vorm van hulpverlening nu spoedig in een vastomlijnde subsidieregeling zal worden vastgelegd. Dat lijkt ons broodnodig, want wij hebben de indruk dat er sprake is van wildgroei. Wij hebben enige zorg over het uitglijden van bepaalde hulpverleningsdiensten, omdat er een nauwe doelomschrijving ontbreekt, omdat taken en verantwoordelijkheden van deze hulpverlening ten opzichte van ouders, andere instituten, kinderen, school en overheid volstrekt onduidelijk zijn gesteld. Wij zien met name voortdurend fricties tussen alternatieve hulpverleningsvormen en ouders van nog minderjarige kinderen. Er is een grensvlak tussen volwassen en minderjarige kinderen, dat eigenlijk nergens omschreven is. De rechten van de mens en de rechten van het kind zijn nauwkeurig omschreven. Er is echter een vacuum in de rechten van de 14 tot 18 jarigen. Het is helemaal niets nieuws te stellen dat een jongere meestal enige jaren met zichzelf, met zijn ouders en met de samenleving in de knoop zit. Daarom hebben wij bij de begroting van Justitie ook gevraagd om na een gehouden enquête die rechten eens wat nader te omschrijven. Een regeling voor de alternatieve hulpverlening kan daarbij wellicht ook goede diensten bewijzen! Zo'n regeling kan trouwens tevens worden gebruikt om ook op dit terrein bij te dragen tot het verder dichten van het 'gat' in de ABW. Wij vragen de bewindsman om met de meeste spoed met een dergelijke regeling in de vaste Kamercommissie te komen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een aantal opmerkingen maken over de Interimmaatregel jeugdige werklozen. De tijd is nog te vroeg om te kunnen beoordelen of deze maatregel werkelijk doeltreffend is. Per 15 januari 1975 werd 20 mln. ter beschikking gesteld, later aangevuld met 30 mln. Onmiddellijk rijst dan de vraag op grond van welke overwegingen in het nieuwe werkgelegenheidsprogramma 35 mln. wordt geraamd, niet nader gespecificeerd dan alleen met de mededeling 'intensivering'. Mag ook nu weer een aanvulling worden verwacht, als blijkt dat ook in de nieuwe periode de maatregel 'goed aanslaat'?

Overigens blijken er een aantal beleidsvragen die dringend om een oplossing vragen. Menen de bewindslieden nu werkelijk aan jonge mensen een echte dienst te bewijzen als blijkt, dat zij na een jaar – wanneer voor hen de maatregel wordt beëindigd – toch niet of weer niet in een nieuwe functie bemiddelbaar blijken te zijn?

Is dan het goed bedoelde middel eigenlijk niet erger dan de kwaal (van de werkloosheid?). Hierbij wil ik wijzen op een onderzoek dat is gehouden in Limburg en waaruit blijkt dat 60% van de jeugdige werklozen die hebben deelgenomen aan deze maatregel in deze sector goed plaatsbaar is. Ziet de bewindsman geen mogelijkheden om die jongens na één jaar kennismaking met het welzijnswerk in zijn veelsoortigheid een vaste formatieplaats dan wel een voorkeursrecht voor het vervullen van bestaande vacatures te verlenen? Het is duidelijk dat daarvoor dan financiële ruimte moet worden gegeven in de verschillende begrotingen en daarin steekt natuurlijk de grote moeilijkheid. Maar mag daarbij dan niet bedacht worden dat in het andere geval deze jongeren enkele jaren een w.w.-uitkering moeten krijgen en op de lange duur – indien hun werkloosheid onverhoopt niet tijdig zou kunnen worden opgeheven – in de WWV en ABW terechtkomen?

Vervolgens is de vraag gewettigd of inmiddels deze regeling ook kan worden gebruikt voor het verrichten van part-time arbeid door jongeren? Kan de maatregel voor die jongeren die straks een jaar ervan geprofiteerd hebben niet verlengd worden? Zijn de bedragen die uit het werkgelegenheidsprogram ter beschikking gesteld worden toereikend op basis van de uit te keren salarissen aan de ene kant en de door Sociale Zaken toegekende bedragen per manweek weer aan de andere kant? De samenleving heeft ten aanzien van deze jonge mensen verplichtingen op zich genomen. Als het maar even kan, moeten wij daarvan de consequenties dragen! Samenvattend wil ik aandringen op continuering van de maatregel en wel in tweeërlei zin:

1. de maatregel op zich moet gecontinueerd worden;

2. de maatregel moet zodanig toegepast worden dat jongeren langer dan een jaar ervan kunnen profiteren.

Ik kom thans tot wat kanttekeningen bij het onderdeel openluchtrecreatie.

In het kader van een goed beleid met betrekking tot de openluchtrecreatie is een fundamenteel onderzoekprogramma onmisbaar. Wij vinden het daarom jammer dat in de memorie van toelichting niet meer op het onderzoek ten behoeve van de openluchtrecreatie wordt ingegaan. Een nadere uiteenzetting over de stand van zaken zouden wij op prijs stellen. De mededelingen in de memorie van toelichting dat de beheers- en onderhoudsproblematiek van de lagere overheden speciaal ten aanzien van de met rijkssubsidie tot stand gekomen recreatievoorzieningen thans onderwerp van interdepartementaal overleg uitmaken, doet de vraag opkomen wanneer hiervan resultaten zullen mogen worden verwacht. De Stichting Recreatie heeft verleden jaar een notitie gestuurd naar CRM over deze problematiek. Hierbij is de suggestie gedaan om een gemengde werkgroep in te stellen die hierover advies zou kunnen uitbrengen. Helaas is hierop nooit een reactie gekomen, hetgeen des te vreemder is omdat deze stichting op korte termijn over een aantal belangrijke gegevens kan beschikken die het onderzoek aanzienlijk zouden kunnen bekorten. Met de Stichting Recreatie vinden wij het opvallend dat in de memorie van toelichting thans geen aandacht meer wordt besteed aan de voorlichting, een zaak die toch niet onbelangrijk is.

Ook wij hebben ons afgevraagd hoe het staat met de centrale Commissie Voorlichting en de adviezen die de werkgroepen hiervan zouden uitbrengen.

Wij betreuren het dat nog geen oplossing is gevonden voor de 'operationele arm' van de Staatssecretaris voor de uitvoering van zijn beleid op het gebied van natuur- en landschapbehoud en openluchtrecreatie. Wij hebben al vele malen gepleit voor het opdragen van deze taak aan een rijksdienst voor natuurbehoud en openluchtrecreatie, waarvan het Staatsbosbeheer de kern moet vormen. De veelzijdigheid en de betrokkenheid bij het welzijnsbeleid komen nergens beter tot uiting dan in het onlangs gepubliceerde rapport van de 'commissie onderzoek beheer terreinen Staatsbosbeheer'. Ten aanzien van de maatschappelijke functies van het bos somt dit rapport namelijk een zevental onderwerpen op, waarvan één betrekking heeft op de houtproduktie en de andere zes op de welzijnsactiviteiten van het ministerie van CRM, zoals de recreatieve, de landschappelijke en de ecologische functies.

De huidige situatie wordt gekenmerkt door onduidelijkheid over verantwoordelijkheden en bevoegdheden alsmede door onzekerheid over de toekomstige taak van het Staatsbosbeheer als belangrijke uitvoerende dienst in de welzijnssector.

De vermaatschappelijking van natuur, landschap en recreatie eist een onversneden beleid en een slagvaardige uitvoering daarvan, ongehinderd door

frustrerende, tijdrovende en energieverslindende competentiegeschillen.

Uitgaande van de noodzaak van een 'operationele arm' voor het 'groene' welzijnsbeleid van het departement van CRM is het vanzelfsprekend dat een dienst met 75 jaar ervaring op het gebied van bos, natuur, landschap en recreatie – duidelijke welzijnszaken! – ook komt te ressorteren onder het daarvoor beleidsverantwoordelijke departement. Een uitzondering dient te worden gemaakt voor het beleid met betrekking tot het onderdeel houtproduktie, waarvoor het Ministerie van Landbouw en Visserij uiteraard de verantwoordelijkheid dient te behouden.

Overigens wordt hierover in onze fractie verschillend gedacht. Er is ook een mening die stelt dat de verwevenheid van landbouw, natuurbescherming, natuuurbehoud en landschapsparken zo indringend is dat de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor staatsbosbeheer bij het departement van Landbouw en Visserij moet blijven.

Minister **Van Doorn**: Mag ik de geachte afgevaardigde een vraag stellen? Hij had het zoëven over duidelijkheid. Soms hebben wij die aan deze kant ook nodig. Hij zegt 'er is ook een mening die stelt.....' Kan hij dit een beetje toespitsen, verduidelijken?

De heer **Du Chatinier** (KVP): Een deel van onze fractie is van mening dat Staatsbosbeheer bij Landbouw en Visserij moet blijven, zoals ik heb gezegd vanwege die verwevenheid. Ik kan de Minister echter geen exacte aantallen geven.

Minister **Van Doorn**: Dank u zeer!

De heer **Du Chatinier** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot mijn laatste, maar zeker niet onbelangrijkste onderwerp, namelijk de sport. Ook als ik in aanmerking neem dat in augustus 1974 de nota Sportbeleid is uitgebracht, is de aandacht die in de memorie van toelichting wordt gegeven aan de sport toch teleurstellend en vormt aanleiding om thans op een aantal concrete zaken in te gaan, die in de sportnota buiten beschouwing zijn gebleven. Wat wij zo graag eens zouden zien is een visie op het totale sportgebeuren in Nederland. Terwijl er opnieuw aandacht wordt gegeven aan de sportieve recreatie ontbreken weer belangrijke onderwerpen als: de professionalisering in de sport, de arbeidsverhoudingen, de arbeidsbemiddeling, de spelverruwing, de veiligheid van het publiek, de problemen van de topsport, de medische begeleiding. Voor een aantal punten van deze, vrij willekeurige, opsomming wordt verwezen naar de interdepartementale werkgroep voor lichamelijke vorming en sport. Ik vind dat veel en veel te mager. Deze problemen schreeuwen om een oplossing en gezien de resultaten die wij tot nu toe mochten ontvangen van deze interdepartementale werkgroep meen ik te mogen stellen dat onze verwachtingen voor oplossingen uit deze hoek niet erg hoog mogen zijn. Naar de oorzaak hiervan kan ik slechts raden. In deze werkgroep behoort CRM het voortouw te nemen. Is de hoofdafdeling sportzaken wel voldoende bezet voor al het werk? Het gaat uiteindelijk bij het sporttechnisch kader om zo'n 7000 à 8000 sportleiders en bij sportieve recreatie om miljoenen mensen. Deze aantallen zijn zeker vergelijkbaar met het jeugdwerk. Is de hoofdafdeling hierop wel afgestemd, en zo neen, is dan geen versterking nodig?

De stichting de Nationale Sporttotalisator is belast met het jaarlijks vaststellen van de bestedingsplannen voor sport, cultuur, maatschappelijk werk en volksgezondheid en de verdeling van de gelden. Wil de Minister ons eens een inzicht geven hoe het daarmee nu gaat? Ik heb niet de indruk dat een en ander probleemloos verloopt. De sport in Nederland is vrij sterk achtergebleven in zowel medisch- als maatschappelijk- en sporttechnische begeleiding. Naar mijn mening moeten wij de toto- en lottogelden, bestemd voor de sport zien in het kader van een uitgavenhuishouding. Hierbij is enige reservering op zijn plaats maar 26 mln. is te veel van het goede, gelet op de financiële positie van vele bonden. Jarenlang kregen de sportorganisaties te weinig geld door de afbrokkelende toto, de groei van organisaties, de geldontwaarding en het niet volledig uitvoeren van subsidieregelingen. Hierin is zeker door het beleid van deze Minister verbetering gebracht, maar het is nog steeds onvoldoende. Thans krijgt men slechts 10% meer van de 'geschoonde' begroting. Ik wil er daarom bij de Minister op aandringen – hij moet uiteindelijk goedkeuring verlenen aan de bestedingsplannen liggend op zijn terrein – de reservering minder te doen zijn. Ik heb er in het verleden al verschillende malen op gewezen dat de stichting de Nationale Sporttotalisator niet het platform kan zijn waar het nationale sportbeleid gestalte dient te krijgen. Het is onjuist dat de geldverdeler ook het beleid bepaalt. Er is thans meer dan ooit behoefte aan een breed gecoördineerd nationaal sportbeleid. Ik wil er daarom op aandringen, op korte termijn een nationale raad van overleg voor de sport in te stellen. Hierin dienen alle problemen besproken te worden en kan het nationale sportbeleid worden opgezet. Is de Minister thans bereid zo'n raad in te stellen?

Ik heb grote zorg over de financiële situatie van het betaald voetbal. De raad voor het betaalde voetbal schijnt tot de conclusie te zijn gekomen dat het structurele tekort van het betaalde voetbal f 25 mln. zal gaan bedragen. Ook hier dreigen de problemen ons te overspoelen. Er moeten nu snel knopen worden doorgehakt in overleg met de KNVB, de VVCS en de FBO, in het belang van het behoud van een belangrijk stuk passieve recreatie. De raad voor het betaald voetbal acht het mogelijk dat naast de uitkeringen uit de toto/lotto en gemeentelijke steun ook nog rijkssteun nodig is. Of en zo ja in hoeverre hieraan in de toekomst tegemoet kan worden gekomen – maar f 25 mln. lijkt mij volstrekt onhaalbaar – dient te worden bezien, zeker gelet op het feit dat het om een principiële beslissing gaat, namelijk rijkssubsidie voor betaalde sport. Daarom vraag ik de Minister dringend om in overleg met de reeds genoemde organisaties een saneringsplan op te stellen voor het helemaal te laat zal zijn. Vorig jaar heeft de Minister subsidie toegekend aan de landelijke organisatie die zich bezighoudt met sport voor de gehandicapte mens. Als het nu ergens over de kansarmen gaat die extra steun verdienen dan zijn het wel deze mensen. Wil de bewindsman toezeggen dat hij deze groep in het subsidievizier houdt en haar binnen de meerjarenraming in de financiële lift zet?

□

De heer **Van der Sanden** (KVP): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een paar opmerkingen maken over een punt dat ons al geruime tijd bezighoudt, namelijk de financiering van de omroep. De vragen die daarover verleden jaar door mij mede namens de ARP en de CHU zijn gesteld hebben nog steeds niet tot een bevredigende situatie geleid. De omroepbegroting 1975 is opnieuw pas weer in een laat stadium van dit jaar goedgekeurd. Ik meen dat dit niet zo kan doorgaan. Er moet een andere methodiek voor worden gevonden.

Men zou zich kunnen afvragen of een meerjarenraming hiervoor een oplossing zou kunnen bieden. Ik plaats daar toch een vraagteken bij, omdat een meerjarenraming alleen onvol-

doende zal zijn. Wij menen – in tegenstelling tot wat de Minister het vorig jaar vermoedde – dat wij niet de beschuldigende vinger naar zijn kant moeten opheffen. Wij beseffen dat er een complex van problemen bestaat.

Voor zo'n meerjarenraming denken wij aan een kader van een vierjarige periode, waarbinnen een totaal bedrag beschikbaar zou kunnen komen om een werkelijk beleid te voeren. In het huidige systeem bestaat – ik constateer dat met leedwezen – van de zijde van het parlement geen enkele controle op dat beleid. Wij keuren nu de begroting van CRM goed, maar wij zullen pas eind volgend jaar weten hoe de door de Minister goedgekeurde omroepbegroting 1976 er uit zal zien. Die begroting is dan geen realiteit meer. De werkelijke uitgaven zijn gedaan op basis van onbekende factoren.

Aangezien de personeelslasten bij de omroep nog altijd rond 70% van de totale kosten bedragen, zullen bijstellingen vrijwel steeds in de programmasfeer moeten worden gevonden. Daarom moet men voorzichtig ramen en dus doet men minder dan noodzakelijk is. Het gevolg daarvan is een verschraling van de programma's.

Dat effect ziet men ook optreden langs een ander kanaal. De Minister handhaaft, naar ik aanneem, zijn standpunt van een stijging van de totale omroepbegroting met tien procent. Als echter in 1975 de loonkosten alleen al met 14% stijgen, waaruit moet het verschil dan worden betaald? Dat gaat dan ten koste van de directe programmakosten en dus ten koste van de kwaliteit van de programma's. Op die manier wordt ook verschraling van de programma's, vermindering van de kwaliteit en waarschijnlijk zelfs verlies aan identiteit veroorzaakt.

Goedkopere programma's maakt men namelijk meestal niet zelf, maar die koopt men en bij het kopen is de eigen identiteit ondergeschikt aan het aanbod op de internationale markt.

Een derde element vormt de kwestie van de aantasting van de werkgelegenheid bij de omroep. Omdat de totale loonkostenfactor een vast gegeven is, maar de daarvoor beschikbare middelen van jaar tot jaar in absolute zin hoger, maar relatief gezien lager zijn, ontstaat automatisch een zodanige druk op deze post dat minder mensen werk geboden kan worden.

Mij is van deskundige zijde verzekerd – zijdelings haak ik hierbij in op de opmerkingen van de heer Keja, maar zijn cijfers correleren niet helemaal met die van mij – dat de reserves van de omroep eind van dit jaar rond 200 mln. zouden bedragen, en dat terwijl volgens de gewone berekeningen de omroepbijdrage op 1 januari 1976 wellicht moest zijn verhoogd. De verhoging van 1 juli 1973 zou immers voor twee jaar hebben gegolden. Als wij tot 1 januari 1976 doorgaan hebben wij daarmee al tweeëneenhalf jaar gewerkt. Ondanks deze langere termijn is er toch een reserve gevormd van 200 mln. Wij nemen aan dat dit alleen mogelijk is geweest door de autonome beslissing van de Minister die er in feite toe zou hebben geleid dat in vergelijking met 1970 = 100 het reële niveau van de omroepuitgaven thans is gedaald tot 84.

De heer **Keja** (VVD): Misschien kan de heer Van der Sanden nu uitleggen of hij over het potje algemene reserve praat of over het potje investeringsreserve, want daar draait het om.

De heer **Van der Sanden** (KVP): Het maakt niet zo bar veel uit over welk potje wij praten. De 172 mln. en de 180 mln. van de heer Keja zijn samen 352 mln. De 200 mln. waarover ik gesproken heb zijn inderdaad de reserves die beschikbaar zijn voor de directe omroeptaken. Ik neem aan dat daar de reserve voor de financiering van de investeringen niet bij is. Ik vraag ook inlichtingen aan de Minister.

De heer **Keja** (VVD): Ik heb er ook op gewezen dat er uiteindelijk uit het bestedingsfondsje 50 mln. overbleef. Ik heb gezegd dat er al voor 122 mln. bestedingen zijn toegezegd en daaraan valt natuurlijk niet meer te tornen.

De heer **Van der Sanden** (KVP): Het is duidelijk dat als de Minister mij een antwoord geeft op basis van de cijfers van de heer Keja – die vijftig miljoen uit het investeringspotje plus die 172 mln. is 222 mln. – ik alleen maar aangenaam verrast kan zijn als mijn 200 mln. te laag blijken te zijn.

Overigens onderstreept het het betoog, dat ik zojuist heb gehouden. Dit alles samenvattend moeten wij constateren, dat het hier gaat om een beleid van de Minister, dat in het Parlement niet is toegelicht of verdedigd. Wij vragen daarom vandaag met nadruk.

Wel willen wij onzerzijds een kanttekening plaatsen. Het is duidelijk, dat in deze tijd, waarin op alle fronten zuinigheid geboden is en voorlopig ook blijft, een terughoudend beleid ook bij de omroep passend en juist is. Maar hetgeen ik hiervóór heb gesignaleerd heeft zich al veel eerder ingezet zonder, zoals ik zei een beleidsmotivering van de Minister. Speelt hierin overigens ook het komende rapport-Beerenschot een rol? Is er wellicht een foutieve verdeling van de beschikbare middelen over bij voorbeeld de NOS en de omroepen, zodat daar waar bezuinigd moet worden het niet of onvoldoende geschiedde en waar het onmogelijk of bijna onmogelijk was de gevolgen zijn opgetreden, die ik zoëven schetste?

Thans onze concrete beleidsvragen:

1. Is de Minister bereid, in overleg met de omroepen, een studie te doen opstellen tot wijziging van de omroepfinanciering? Kan deze studie aan het parlement worden aangeboden gelijktijdig met de reeds aangekondigde nota inzake de meerjarenplanning? Ik denk in dit verband uiteraard ook aan de nota, die aan mevr. Gardeniers in het vroege voorjaar van 1973 is toegezegd.

2. Kan de Minister mededelen met ingang van welke datum de omroepbijdragen zullen worden aangepast? Als dat 1 jan. 1977 is, waarvan onze fracties uitgaan, wanneer zal dan het wetsontwerp aan de Kamer worden aangeboden?

3. In het kader van de omroepfinancieering past ook de STER, die een wezenlijke bijdrage aan die financiering levert. Hoe staat het op dit ogenblik met de aanpassing van de tarieven? In de zomer hebben wij via schriftelijke vragen vernomen, dat de Minister nog geen beslissing heeft genomen. Wij stellen vast, dat deze tarieven aanzienlijk zijn achtergebleven bij bij voorbeeld de peilprijs van de advertenties in de dagbladen en andere media. Bestaat niet het gevaar, dat de STER-reclame, gezien ook de zeer grote overvraag, te goedkoop wordt? Ontstaat daardoor in niet nog sterkere mate concurrentie met de dag- en weekbladen?

Ik kreeg tussen de bedrijven door van een bevriend journalist vanmiddag, toen we over bezuinigingen spraken, de post, die hij vanmorgen van het Ministerie van CRM kreeg. Van één afdeling, de afdeling voorlichting, voor één journalist waren er zeven enveloppen met zeven maal informatie van het departement. Dat zou misschien ook in één envelop hebben gepast.

Nu het woord STER toch gevallen is mag nog een enkele kanttekening mede namens de fractie van de CHU niet ontbreken. Uitbreiding van de STER-zendtijd heeft bij ons geen ondersteuning gevonden en wij staan nog steeds op dat standpunt. De vraag of de STER geheel zou moeten verdwijnen, een actuele vraag voor wie geen

Van der Sanden

vreemdeling in dit Jeruzalem is, beantwoorden onze fracties echter ontkennend. Het gaat om financiële aspecten, 125 miljoen op dit ogenblik, en om algemene aspecten, die de reclame zelf raken. Vervanging van de STER-inkomsten door bijdragen uit de algemene middelen wijzen onze fracties zonder meer af. Ik zal de motie-Andriessen niet eens noemen. Daar zijn geen gelden voor beschikbaar en wij zouden zeker niet het risico willen lopen, dat de middelen bij voorbeeld geheel of gedeeltelijk ten koste van andere CRM-posten zouden moeten worden opgebracht.

De heer **Scholten** (ARP): Hoe weet de heer Van der Sanden al zo apodictisch te stellen, dat er geen gelden voor beschikbaar zullen zijn? Hij kent de manier, waarop de STER eventueel zal worden afgebouwd, nog helemaal niet. Hij weet dus niet, op welk moment daarvoor gelden beschikbaar moeten worden gesteld. Het lijkt mij een zeer premature uitspraak.

Minister **Van Doorn**: Hij kan het misschien toch weten als lid van het CDA?

De heer **Scholten** (ARP): Kennelijk niet.

De heer **Van der Sanden** (KVP): Wie van de meerjarenramingen kennis heeft genomen en weet, dat tot 1980 een bedrag van f 9 mld. ter intering beschikbaar moet komen, kan op vijf vingers van een hand uittellen, dat het kabinet de allergrootste zorgen zal hebben om uit de algemene middelen nieuwe projecten te kunnen toevoegen. Het bedrag van f 9 mld. staat in geen enkele verhouding tot de f 125 mln., in alle vriendschap tot de heer Scholten gezegd, waarover wij op het ogenblik spreken.

De heer **Scholten** (ARP): Wat mij betreft, moeten wij het even zakelijk houden. Inderdaad gaat het om een groot bedrag. Ik wens dit en het volgende kabinet en natuurlijk ook de Kamer veel sterkte. Het zal erom gaan – en dan gaat het heus niet alleen om de STER, maar ook om andere zaken, die verschuivingen meebrengen – of men aan die zaken een zo grote ideële en indirect materiële waarde toekent, dat men bereid is een geringe bijstelling van de meerjarenramingen ten minste daarvoor te overwegen. Het stelt mij teleur, mede gelet op de interruptie van de Minister, dat dit geluid door collega Van der Sanden naar voren wordt gebracht.

De heer **Van der Sanden** (KVP): Ik neem daarvan natuurlijk graag kennis. Feit is dat de heer Minister nog moet spreken en dat de heer Scholten en ik daarop onze reactie nog kunnen geven.

Wat het algemene aspect betreft: ook bij ons zijn enkele collegae van mening, dat de argumenten, die de voorstanders van afschaffing hanteren, zeker niet ongegrond zijn. De vraag is evenwel of die bezwaren niet op een andere wijze kunnen worden ondervangen, zoals door een strengere handhaving van de bestaande codes en een betere werking van de bestrijding van misleidende reclame. Het thans voorliggende wetsontwerp voorziet daarin, naar ons voorlopig oordeel, nog onvoldoende. Daarnaast kan als tegenwicht gestreefd worden naar een aanzienlijke verbetering van de consumentenvoorlichting – de Minister heeft zendtijd voor de Consumentenbond dit voorjaar afgewezen – bijvoorbeeld via de algemeenheid, de NOS. Is de Regering reeds gereedgekomen met de studie, die zij op 18 april van dit jaar aankondigde over de vraag of langs andere weg dan via zendtijd voor de Consumentenbond, radio en tv kunnen worden ingeschakeld en welke rol de consumentenorganisaties daarbij kunnen vervullen?

Onze fracties zijn thans unaniem in hun oordeel over handhaving van de bestaande STER-situatie en wel op de volgende hoofdgronden:

1. 57% van de Nederlandse bevolking kan thans buitenlandse tv-zenders ontvangen, met de reclame, die daar wordt uitgezonden; voor de radio is dat natuurlijk 100%;

2. het Nederlandse bedrijfsleven is – zeker in de huidige conjunctuur – niet gebaat bij afschaffing;

3. afschaffing zou wel eens opnieuw een sterke druk uit de samenleving kunnen oproepen, zoals in het begin van de zestiger jaren, tot invoering van commerciële radio en tv; men dient hierbij te bedenken, dat de commerciële omroep bij voorbeeld in Engeland, die 10% van de zendtijd aan reclame besteedt, daaruit de volledige programmakosten kan betalen en bovendien nog een behoorlijk dividend uitkeert;

4. de feitelijke bezwaren tegen reclame gelden niet alleen voor reclame op radio en tv;

5. financiering van de omroep zonder STER-reclame, uit de omroepbijdragen, zou het gehele informatiepakket zoveel duurder maken voor de burger, dat daarvan de dagbladen wellicht weer de dupe zouden kunnen worden; ik maak dan de optelsom van abonnementskosten voor dagbladen, de omroepbijdrage, het lidmaatschap van omroeporganisaties en de kosten van de periodieken.

De vergadering wordt te 18.45 uur geschorst en te 20.15 uur hervat.

□

De heer **Wolff** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft deze begroting met gemengde gevoelens ontvangen. Het blijft natuurlijk een moeilijke, schier ondoordringbare begroting en niet voor niets spreekt men tegenwoordig in de dagbladpers over de 'bezuinigingen' of de 'vermeende bezuinigingen'.

Vaak moeten wij staren op begrotingsposten en indrukwekkende formules, waarbij wij ons eigenlijk helemaal niets meer kunnen voorstellen, hoewel er natuurlijk zeer hoogstaande en complete gedachtenwerelden achter schuil gaan.

Het geeft ons ook altijd een beschuttende zekerheid, dat Minister en Staatssecretaris in ieder geval nooit het moede hoofd te ruste leggen zonder zich diep en zelfs zeer diep rekenschap gegeven te hebben van hun aanhoudende zorg voor bijvoorbeeld 'de plaatselijke educatieve netwerken' wat dat dan ook moge zijn. Wij weten dan dat er heel wat om gaat.

Wij maken bij dit debat een keuze. Allereerst de kunsten, uitgaande van de onwrikbare zekerheid dat er geen grotere kunst is dan de ambtenarij. Dat is in alle jaren CRM bewezen. Het is kunst met een grote K, de K van Klerkendom.

Wolff

Ik bedoel daarmee zeer nadrukkelijk niet de mensen op het departement, die daar vaak met inzet en met een gevoel voor openheid werken. Zij blussen vaak branden, sussen conflicten. Soms stoken ze die conflicten ook wel wat op. Ze brengen zaken op gang. Het gaat ons echter meer om de methodiek, de invloed van het apparaat in het algemeen, waardoor het geheel wat kleurloos is geworden. Er is geen sprake van een vierde macht, maar veel meer van een verlengstuk van heersende opvattingen en invloeden van een kapitalistisch-monopolistische maatschappij.

Het gaat mij om 'de autoriteit', die ons tegemoet treedt – niet met zang- en snarenspel, niet met poëzie-hardop, gelijk Huub Oosterhuis – maar met subsidietabellen, schema's en nota's, niet geboren in brain-storming, maar in keurige, lange vergaderingen, in een lange stevige zit, muur- en muurvast.

Dat leidt ons tot dit beeld: In den beginne was er de subsidie en daarna was er het woord, het schone woord en de schone klank.

Natuurlijk, subsidies zijn nodig. Kunsten kunnen niet functioneren zonder overheidsgeld, maar helaas is het zo, dat het hele systeem van subsidiëring niet meer klopt met de veranderde werkelijkheid. De roerige zestiger jaren hebben veel teweeggebracht. Zij hebben gezorgd voor veel verscheidener aanbod op het gebied van toneel. Ik herinner aan het Werktheater, Sater, the Family, Proloog, GLTwee; zij hebben de muziek in een veel breder geluidsgamma en langs meerdere wegen tot ons gebracht. Indertijd waren er zaken als Reconstructie in het Holland Festival, het functioneren van het Blazersensemble, het baanbrekende werk van Willem Breuker, allerlei kleinere projecten, waar meer geest dan geld achter zat. Die zestiger jaren hebben de schijnwerper gericht op de beeldende kunst, sectie BKR, als geblokkeerde kunst, geboycot door een verziekte kapitalistische kunstmarkt en door een overheid, die zó grondig selecteert, dat zij uiteindelijk alleen over schijnt te willen blijven, met het liefst enkele hofschilders ter verfraaiing.

Deze kunst is ook naar buiten gebracht via artotheken, in Den Haag zelfs zonder subsidie, al heeft men recht op subsiedie en op een ruimhartige toepassing van alle mogelijkheden, waarover de staat beschikt.

Men kan dus niet praten over een mislukking van de kunstenaars-revolte – voor sommigen een geliefd thema – die samenging met het indammen van de koude oorlog, met de Beweging voor Vrede, de acties van de arbeidersklasse en van de studenten. Het speelde zich eigenlijk af in de periode van de regeringen De Jong en Biesheuvel. De beweging stelde vragen en beantwoordde ze zelf, zeer praktisch, vaak tot in details en met de sloffenparade van Rijswijk – als het nu eenmaal onvergankelijke gegeven – er achteraan.

Toch is het proces niet ten einde. Het huidige subsidiestelsel, de vorm en de lijn van overheidsbemoeienis nu past niet op de nieuwe werkelijkheid, op de veelheid van vormen, vaak iedere vorm met zijn eigen specifieke inhoud. Een proces van verandering zal nodig zijn, waarbij een aantal factoren moeten gelden: Allereerst de werkgelegenheid, in de tweede plaats de artisticiteit en in de derde plaats de bevrediging van kunstzinnige behoeften, die nu eenmaal uiteenlopen.

Nivellering leidt tot onvrijheid en nihilisme. Zij mag geen uitgangspunt zijn. Het laatste zeg ik erbij omdat de PvdA-deskundige Van Hasselt met zijn opvattingen geen navolging verdient, ook al dringen zijn opvattingen hier en daar door en sijpelen zijn woorden ook door in de staatsstukken. Als dat zou gebeuren, zou simpelman op de bok zitten. Minister en Staatssecretaris zouden dan zeer snel onder de voet zijn gelopen. Wij zijn niet ongerust. Er is gelukkig te veel creatief vermogen in Nederland dan dat culturele nivellering geslikt zou worden.

Ik wil mij bij de hoofdpunten houden. De werkgelegenheid is van groot belang, ook en zeker bij kunstenaars. Wie in deze tijd wil hakken in bestaande voorzieningen kan rampen aanrichten. Het gebeurt immers bij een algemeen dalende economische conjunctuur, met alle consequenties van dien. Kunstbeoefenaars worden dan in hun levenspeil besnoeid. Zij komen ten laste van sociale uitkeringen, terwijl hele terreinen van werk waaraan behoefte is onder de mensen worden afgesneden. Daarbij zou een en ander dan gebeuren voordat het thans geldende fooienstelsel, ten opzichte van het specifiek nieuwe kunstaanbod, de kleinere ensembles en de produkties voor een groot gedeelte voor eigen verantwoordelijkheid, is vervangen door een redelijke subsidiëring.

Ik wil daarbij nog wel met nadruk als mijn mening naar voren brengen, dat werkgelegenheid en artisticiteit verschillende, duidelijk te onderkennen grootheden zijn. Beide verdienen een eigen benadering op de lange termijn. Op de korte termijn hangt echter de economische crisis er overheen.

Bij het Gewestelijk Orkest van Zuid-Holland komen de verschillende aspecten eigenlijk tegelijk aan het licht: De werkgelegenheid, de artistieke en educatieve behoefte en de samenhang met de mogelijkheid tot amateuristische kunstbeoefening. Dat is mij gebleken toen ik de cijfers zag. 110 amateurkoren worden jaarlijks door zo'n orkest geleid. De amateuristische kunstbeoefening krijgt toch al veel te weinig aandacht, op een moment dat wij staan voor een herleving van juist die tak van kunstbeoefening.

De tijden gaan voort. De notekrakers die de welluidende, meestal volstrekt melomane rust van het Amsterdamse Concertgebouw verstoorden kraken tegenwoordig zachtere noten. De tomaten die uiteenspatten op de toneelpodia zijn glimmend, net als in de STER-reclame, waarover de heer Scholten nu kennelijk druk met de Minister staat te praten. Zij zijn neergeplant in de broeikas van het publiekstheater.

Een jaar geleden heb ik de vernieuwde Gijsbrecht van het Publiekstheater gezien. Dat was in zijn totaliteit fris en vitaal, zoveel kan ik wel zeggen al zat ik op een plaats waar ik slechts de onderkant te zien kreeg. Het speelde zich ietwat piramidevormig af. De onderkant van de Gijsbrecht was erg vernieuwd en deed erg leuk aan.

Het heeft mij echter geleerd dat de schouwburg in de hoofdstad voor een aantal kunstuitingen erg onbruikbaar is. Er is maar één garantie, namelijk dat men, waar men ook zit slechts de ster vooraan, voor het voetlicht in de schijnwerper ziet. Men kan zo de solist, de coloratuur snerpende grande dame of mijnheer altijd zien, en vanzelfsprekend horen. Die moet het middelpunt zijn, net als 100 jaar geleden. Het wachten is dus op het besluit van de Regering om de bouw van het nieuwe muziektheater, dat is gepland, mogelijk te maken en dan ook daar, waar het is gepland. Ik vind het geweldig, dat deze Mimister zich in De Pijp begeeft, echt zo'n Amsterdamse volksbuurt; het heeft iets exotisch natuurlijk, de intrede van deze Minister, die zich oriënteert in wijkzaken, waarbij hij naar ik meen wel over zijn brilletje heenkijkt en denkt: Hoe moet ik met dat muziektheater? Nou, hij moet zorgen dat het er komt en snel ook! In een stad, waarin als in geen andere stad het Belcanto leefde en nog leeft en de operette floreerde en weer een groot publiek kan hebben .....

Mevrouw **Gardeniers-Berendsen** (KVP): Het gaat om een bijzonder

groot theater, waardoor u de hoop wekt dat er alle mogelijkheden te vinden zijn daar te werken. Zouden Amsterdam en de kunstenaarswereld zelf niet veel meer geholpen z.jn met investeringen in kleinere accommodaties, waarin men heel fijn kan werken en waarvoor een veel eenvoudiger oplossing zou zijn te vinden?

De heer **Wolff** (CPN): Ik zal op deze interruptie ingaan, mijnheer de Voorzitter. U kunt in allerlei steden van het land komen, u kunt het zuiden van het land bezoeken, waar u zeer riante schouwburgen en theaters kunt vinden. In de hoofdstad zit men echter met een gebrekkige accommodatie. Wij hebben – dat zult u met mij eens zijn – een zeer goed ballet. U weet dat beter dan wie ook. Dat rolt bijna van het podium af! Ik ben er zeker van, dat wij talloze vormen van artistieke expressie hebben, die van een dergelijke accommodatie gebruik zullen kunnen maken. Ik herinner mij de jaren 1947 en 1948, zo tussen de koloniale oorlogen door. Dan kocht je 's ochtends de krant bij het Centraal Station. Er was toen een debat gaande in de raad over de plaats van de opera. Dat ging dan over het Frederiksplein en over de Ferdinand Bolstraat. Wij gaan nu niet opnieuw beginnen. Wij zeggen: Er zijn besluiten over genomen, er is een meningsvorming geweest. Ik heb in deze zaal getuigen, die het allemaal perfect weten, die deze gehele ontwikkelingsgang kennen. Laten wij nu niet gaan proberen om de hoofdstad te beknotten in dit opzicht, juist nu hieraan behoefte bestaat.

Mevrouw **Gardeniers-Berendsen** (KVP): U geeft nog geen antwoord op mijn vraag naar de gevolgen van het neerzetten van dit geweldige gebouw. Zijn er mogelijkheden om van dit gebouw gebruik te maken? Is het niet beter om met wat kleinere accommodaties in te spelen op datgene, wat op dit moment aanwezig is aan kleinere activiteiten, waarvoor wel degelijk inpasbare mogelijkheden zijn? Die vraag blijft voor mij onbeantwoord. Ik zie die statussymbolen niet helemaal zitten. Waarom zouden wij de fouten van anderen herhalen? Ik zie daarin niet altijd een oplossing voor de kunstwereld.

De heer **Wolff** (CPN): Ja, het is natuurlijk bijzonder interessant, deze voorliefde voor kleinschaligheid. Ik vind het van uw kant zo interessant, waar u toch eigenlijk vanuit uw gedachtengang, uw gehele beleving daarvan altijd meer hebt gehaakt naar het monumentale, getemperd weliswaar door het Calvinisme, getemperd door de Reformatie ongetwijfeld, maar gaat u die voorliefde nou niet doordrukken als een soort doorwerking .....

Mevrouw **Gardeniers-Berendsen** (KVP): Ik zou zo reuze graag willen vertellen, dat ik pas vier jaar in deze Kamer zit en niet pretendeer er langer in te zitten. Ik ben niet gewend mij bijzonder bezwaard te voelen door de fouten van degenen, die mij lief zijn. Ik probeer telkens nieuwe wegen te bewandelen om antwoord te geven op dat, wat leeft in onze samenleving.

De heer **Wolff** (CPN): Ja, ik vind ook dat men recht moet doen aan alles wat leeft en bloeit; kleinschalig en grootschalig! Als u pleit voor meer accommodatie in Amsterdam voor de ensembles, voor de kleiner experimenten, dan vind ik dat volkomen juist. Ik vind het geweldig, als de KVP daarin een bondgenoot wil zijn, zodat wij samen kunnen optrekken. Ik heb nooit bezwaar gehad tegen de KVP als bondgenoot, zeker niet in zulke vraagstukken! Ik zeg echter wel, dat wij in Amsterdam, de hoofdstad van het land, het recht en de plicht hebben om ervoor te zorgen dat er een operagebouw komt, dat overeenkomt met de traditie, die wij hebben.

De heer **Kleisterlee** (KVP): Ik begrijp, dat de heer Wolff daaraan de hoogste prioriteit wil geven in de wereld, waarvoor hij op het ogenblik staat te pleiten. Het is goed daarvan akte te nemen.

De heer **Wolff** (CPN): In welke wereld bedoelt u?

De heer **Kleisterlee** (KVP): U staat werkelijk, zoals altijd, heerlijke, boeiende verhalen te houden over de kunst, maar ik dacht dat er wat de kunstenaar betreft nog wel wat andere prioriteiten zijn. Ik ben misschien onvoldoende Amsterdammer om met een Amsterdammer te kunnen meevoelen, maar ik denk, dat die prioriteiten op het ogenblik hoger en meer voor de hand liggen dan een dergelijk kolossaal ding uitgerekend op dit moment neer te zetten en dan wellicht nog een klein stadhuisje erbij!

De heer **Wolff** (CPN): Ik sta natuurlijk veel meer op het standpunt van de heer Hermes, de fractiegenoot van de heer Kleisterlee, dat hij heeft vertolkt bij de bespreking van het bibliothekenwerk. Hij toonde zich daarbij een enorm voorstander van de gemeentelijke autonomie en het beslissingsrecht van de gemeenteraad. Er liggen talloze besluiten en hierover is jarenlang gepraat.

De heer **Kleisterlee** (KVP): U doet niets anders dan op dit moment de Minister vriendelijk toe te lachen en toe te knikken om die beurzen open te trekken, die Amsterdam kunnen meehelpen om dat te verzorgen.

De heer **Wolff** (CPN): Ja, natuurlijk dat is mijn plicht.

De heer **Kleisterlee** (KVP): Dat heeft toch niets met gemeentelijke autonomie te maken. Als Amsterdam op deze manier zijn autonomie uitlegt, begrijp ik waarom het in Amsterdam soms zo gemakkelijk gaat.

De heer **Wolff** (CPN): Waarom zou dat niets met gemeentelijke autonomie te maken hebben?

De heer **Kleisterlee** (KVP): Neen, natuurlijk niet. Dat weet uzelf zeer goed.

De heer **Wolff** (CPN): Dat begrijp ik helemaal niet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil proberen met mijn verhaal door te gaan, want ik raak anders de vat op de tijd kwijt. Ik weet dat u een zeer losse hand heeft bij het berekenen van de tijdslimiet in dit soort situaties. Ik zal daarvan in dit geval ook gretig gebruik maken.

Deze accommodaties zijn nodig. Er ligt een zeer woelige artistieke periode achter ons. Wij hebben toch een tijd gehad, waarin alles nieuw, nieuwer en allernieuwst moest zijn. Er is op het ogenblik sprake van consolidatie en van een teruggrijpen op wat anderen aan waardevols achterlieten. Dat is geen toevallige trend, maar een bijna cyclisch gebeuren, dat men steeds weer ziet. Onder vele Nederlandse kunstenaars is er inderdaad het dilemma: voor het volk of niet voor het volk, stelt men zijn kunst in dienst van de massa of niet? Als het gaat om een politieke stellingname, is dat gemakkelijker dan wanneer het betreft een artistieke expressie. Als het om het begrip massa gaat, moet men zich, naar mij lijkt, hoeden voor simplificaties en voor aanbidding van aantallen. In de gedachte dat men volle zalen moet hebben omdat men dan de massa heeft, is het begrip massa vertaald in de begrippen van de heer Drees jr., die indertijd met zijn profijtbeginsel kwam. Anderen zeggen: De banken moeten altijd volzitten met de kansarmen. Ik moet zeggen dat dit gezegde een zeer vreemde variant daarop is. Het begrip 'massa' is noch getalsmatig noch een mystiek gegeven. Het begrip is daarvoor veel te wisselend en te

veelzijdig in zijn gerichtheid. Goed, in revolutionaire tijden zal in de Nederlandse verhoudingen een miljoen een massa zijn. In tijden van relatieve rust vormen duizenden of zelfs honderden een massa. Zeker op het gebied van de kunst kunnen enkele honderden mensen, die voorstellingen bezoeken een massa zijn en de massa vertegenwoordigen. Het dilemma, abstract gesteld, los van de tijd en van het onderwerp, of alleen in de vorm van het aantal verkochte toegangskaartjes, is een verkeerd en daardoor onoplosbaar dilemma. Ons lijkt, dat moet worden afgerekend met de filosofie van het profijtbeginsel, de kansarmenfilosofie en de fraselogie waarmee CRM op deze Dreesgedachte inspeelt. Dat geldt zeer in het bijzonder voor de muziek, doch ook voor het toneel, waar de laatste tijd veel is gebeurd. Het werktheater doet veel goede dingen. Lodewijk de Boer zwierf van zijn 'Zeven manieren om een rivier over te steken' – bij de komende behandeling van de Defensiebegroting zullen wij vast een heleboel manieren meer ontdekken – naar de Family, dat Nederland tot over de grenzen, naar Duitsland en Amerika, bracht. Dat is een stuk toneel, dat leert van het naturalisme, maar dat daarop toch niet terugvalt. Voorts hebben wij dan nog het vormingstoneel van Proloog tot GLTwee. GLTwee heeft de demonstratie van de twintigste september bijzonder leuk opgeluisterd op het Malieveld alhier voordat men naar het Binnenhof trok, waar het toen erg vol was. Ik denk echter dat daarin toch niet de officiële weerzin tegen dit gezelschap zal zijn gelegen. Ik hoop dat in ieder geval niet.

Wat de kwaliteitsnorm betreft, ben ik er haast van overtuigd, dat men bij GLTwee zichzelf verplicht tot een zo hoog mogelijke kwaliteit. Men gaat immers uit van het begrip vormingstoneel, waaraan behoefte is. En Proloog èn GLTwee moeten ons inziens verschoond blijven van enigerlei dirigistische dwang van deze Minister tot samenvoeging en verlies van de eigen identiteit. Invoering van een soort ballingschap voor GL Twee binnen een bepaalde regio kan onze goedkeuring niet krijgen. Waarom zo uitdrukkelijk aan die regio gebonden? Zaterdag jl. hebben zij nog in Paradiso opgetreden in de actie 'Amsterdam helpt Hanoi' hetgeen erg nuttig was. Ik wil de Minister voorstellen om toch een permanent uitreisvisum vanuit het zuiden des lands aan GL Twee te verlenen.

Mijnheer de Voorzitter! De k van kunst is soms ook de k van koude kip, zelfs zonder Stuiveling en Vondeling heeft onze taal nog vele mogelijkheden. Het is onthullend en na eeuwen nog onthutsend om te zien hoe de beeldende kunst in dit land kil en akelig worden behandeld, van regering op regering. Ik kan daarin geen onderscheid maken. De tak van kunst die werkelijk diepe wortels heeft in oerhollandse pictorale tradities, niet afgesloten, maar open voor universele invloeden, is er bijzonder slecht aan toe, niet wat de creativiteit van de kunstenaar betreft en niet wat het aantal beeldende kunstenaars betreft. Deze laten zich gelukkig niet reguleren via een ambtelijk mechanisme en een beter teken van creativiteit en vitaliteit kan ik mij niet voorstellen. De beeldende kunstenaars staan natuurlijk dicht bij de handarbeider. Zij zijn misschien wel in de meest klassieke zin van het woord werkers van hoofd en hand, kunstenaars die werkelijk te midden van de bevolking leven. Is dit nu misschien werkelijk de reden dat de beeldende kunstenaars in Nederland het vijfde rad aan de wagen zijn en blijven? De arbeidersbeweging, de communistische beweging zeker, maar ook de socialistische beweging hebben zich altijd nauw betrokken gevoeld bij de problemen van de beeldende kunstenaar. Is het zo langzamerhand geen diepe schande dat wij opnieuw de BKR hier in deze zaal voor de achtste keer aan de orde moeten stellen, opnieuw moeten pleiten voor de uitbouw van de BKR tot een volwaardige culturele regeling met behoud van alle sociale rechten voor alle beeldende kunstenaars? De steeds onder alle regeringen doorwerkende autoriteit, wie dat dan ook moge zijn, gaat onvermoeid door het bewerkstelligen van het tegendeel, dat wil zeggen met pogingen tot opsplitsing, een deel van de kunstenaars in een culturele regeling en de rest in een louter sociale regeling die dan alleen maar artistiek gesproken stigmatiserend kan werken. De beeldende kunsten in het land van Rembrandt, van Van Gogh en Mondriaan wordt niet gedrapeerd met het dundoek van een vlag maar met een jaegerborstrok die naar motteballen ruikt. De Minister voert hier een voor ons volstrekt onaanvaardbaar beleid. Dat hij in de memorie van toelichting op blz. 18 dingen zegt die per se niet schijnen te kloppen, vinden wij al bar genoeg, maar het wordt nog erger wanneer hij direct op moeilijkheden uit schijnt te zijn. Zijn zendingsdrift zal halt moeten houden waar het om een oude en beproefde organisatie gaat als de BBK en ook als de BBK '69 in het geding is. Geen organisatie behoeft zich met welk groepje dan ook gelijk te laten schakelen in onderhandelingen, zogenaamd omdat het de agenda van de Minister beter uitkomt, of de agenda van zijn ondergeschikten, dan wel, om het moderne spraakgebruik te volgen, zijn vermeende ondergeschikten. De Minister denkt het gebied waarop hij zich beweegt bijzonder goed te kennen, maar wellicht, zeker zelfs, is hij bezig zich te vergissen. Wij willen hem zeggen en vragen: Is het niet beter van die weg terug te keren? Het antwoord dat de Kamer heeft gehad op de vraag hoeveel de totstandbrenging van een advies door de raad van de kunst tot uitvoering van een praktijkonderzoek beeldende kunst tot dit moment heeft gekost is niet zo maar flodderachtig; het is weigerachtig en het suggereert dat er heel wat potverteerd is in de afgelopen jaren. Dat zal dan wel zo zijn. Met die wetenschap moeten wij en de beeldende kunstenaars het dan maar doen. Terwijl het aantal beeldende kunstenaars in de BKR-regeling is toegenomen van 1000 op 1500, daalt de beeldende kunstbegroting zo'n 11%, de inflatiecorrectie afgetrokken, dalen de toelagen kunststuderenden met 52%, lopen de eregelden, een ereloze uitvinding van regenten, met 5% terug, terwijl het aantal bejaarde kunstenaars op dit moment toch stijgt.

Er is geen post voor spoedaankopen kunstwerken, laat staan een ontwerp van wet dat uitvoering verbiedt, respectievelijk nationalisatie regelt voor onvervangbare kunstwerken, dat wil zeggen onvervangbaar in de zin dat ze een zeer specifieke betekenis hebben voor de culturele en maatschappelijke ontwikkeling van ons land. De veilingen, de beleggers, de speculanten kunnen hun gang gaan in een tijd dat de laatste grote particuliere collecties ongetwijfeld op de markt komen. Wij betreuren dat ten zeerste.

De pot voor experimenten en kunstzinnige vernieuwingen evenals de subsidie op het uitvoerende werk van Nederlandse componisten en choreografen, gaat omlaag. De experimentenpot, zo heb ik begrepen, daalt met f 87.000. Het is natuurlijk een vraag of die pot zo moet blijven heten. Wij zijn voor het recht van experiment, maar minder voor formules, zoals de Regering in antwoord op vragen laat klinken. De Regering zegt namelijk in haar antwoord dat het gaat om experimenten gericht op het vinden van nog niet bestaande of nog niet gekende moge-

lijkheden op het terrein van onder meer materiaalgebruik, artistieke vormgeving en publieksbenadering'. Daarbij wordt dan medegedeeld dat de Raad voor de Kunst criteria moet uitwerken. Stelt u zich dat eens voor! Criteria uitwerken voor nog niet gekende mogelijkheden! Dat moet een soort werkverschaffing voor alchemisten zijn. Mevrouw Gardeniers-Berendsen die in de raad zit, wordt als KVP-ster gewoon de zwarte kunst opgedrongen in deze tijd. Dat lijkt mij theologisch toch niet helemaal in orde.

Mijnheer de Voorzitter! De wijze waarop de Regering het mes zet in de kunsten evenals in hoger onderwijs, gezondheidszorg en het directe welzijnswerk, heeft eveneens zijn eerste antwoord gekregen op 20 september, de nationale manifestatie voor de verdediging van de collectieve voorzieningen. Deze demonstratie op het Binnenhof, heeft reeds resultaten afgeworpen. Zij heeft deze grote positieve betekenis dat zij een aanzet vormt voor activiteiten op verschillende gebieden die allemaal van verschillende hoeken het welzijn raken. Zij heeft getoond dat het nodig en mogelijk is onder welke regering dan ook, dat de werkers in het veld zich direct met de vraagstukken bezighouden, corrigerend en zo nodig protesterend optreden. In de memorie van toelichting wordt geschreven dat het beleid aanslaat. Dat is iets te onnadenkend geformuleerd, dacht ik. In dezelfde passage wordt de lof gezongen van de participatie. Alleen de participatie, doelbewust van 10.000 gemotiveerde mensen met verantwoordelijkheidsgevoel, is door de heer Meijer niet op prijs gesteld. Dat geeft niet, dan weten wij tenminste wat hij niet onder participatie verstaat. Ook duidelijkheid is een winst. De Staatssecretaris heeft verklaard dat het niet om bezuinigingen ging, niet om het welzijn, maar dat het de demonstranten ging om het kabinet-Den Uyl. Dat zijn dus 10.000 leugenaars. Laten wij de draad wel even vasthouden! Daaronder zijn vele socialisten, communisten en progressieve gelovige mensen. Het ging hen om de vraagstukken van het werk waarmee zij bezig zijn. Het ging hen om de slagen waarmee zij in de praktijk worden geconfronteerd en die zij voelen, dicht bij de bevolking als zij nu eenmaal staan. Tegen de regering-Den Uyl, zegt de Staatssecretaris. Goed, die uitspraak komt voor zijn rekening. Zijn uitspraak zegt niets over de betogers, niets over de actieve volgers van het beleid, maar zegt kennelijk wel het nodige over de Regering-Den Uyl. Wie spiegelschrift kan lezen, kan uit de interviews van deze Staatssecretaris zeer veel opmaken. Die kan daar een boeiende analyse over samenstellen. Het verdedigen van de collectieve voorzieningen is een aanval dus op de Regering-Den Uyl, die dan – een andere conclusie is er niet – de collectieve voorzieningen heiligde toen zij ook zonder economische crisis de lonen in dit land laag wilde houden. Dat rechtvaardigt de vraag: wat menen de heren nu wel en nu niet? Wat moet er op die manier van de zogenaamde basisvoorzieningen komen? Ik geloof dat wij kunnen zeggen: vergeet het maar, het zit er niet in, het is geen reële poging van de kant van de Regering. Er is gezegd dat het uitgangspunt is dat er grenzen zijn aan de groei. En passant wordt de Club van Rome afgezworen, nadat de mensen er jaren mee vergiftigd zijn. Maar aan welke groei zijn grenzen? Aan die van Unilever, AKZO, Shell, aan die van het militaire apparaat, vooral van de atoombewapening? Dat is echter allemaal niet bedoeld. Er moet worden gewaakt tegen ongezonde uitdijing. En zonder blikken of blozen zit de heer Meijer daar met het restant van zijn beleid in het afgelopen jaar: 400 aanvragen tot toetsing van instellingen op het gebied van club- en buurthuizen, jeugd- en jongerenwerk, waarvoor dan een nieuw contingent ambtenaren moet worden aangenomen om die toetsing te kunnen doorvoeren. Het Sociaal-cultureel planbureau, dat een soort werkverschaffing lijkt voor een aantal figuren, ziet zijn post liefst verhoogd met 33%. Een nutteloos bureau, mijnheer de Voorzitter, levend op een dieet van zelfrijzend bakmeel. De enige aanbeveling is: De pers heeft er zo goed over geschreven, de heer Lindner nog wel, de Volkskrant nog wel! Dat is kennelijk de ideoloog van de heer Meijer, die de ambtenarij tot vierde macht verklaart en als negatief verschijnsel de vijfde macht daaraan toevoegt. Dat zijn dan de belanghebbenden, die steeds meer willen: vakorganisaties, actiecomité's, welzijnswerkers, gezinsverzorgers, mensen van de peuteropvang, allemaal bij elkaar de vijfde macht. Ik zou zeggen: gelukkig dan dat die vijfde macht er is. Wij hopen dat die zich zal consolideren, dat die zijn eenheid zal versterken. Dat kan helpen om een progressieve politiek door te voeren in Nederland om in te grijpen waar deze Regering faalt en om te steunen de maatregelen, die worden genomen ten behoeve van de bevolking. Dat moet ook buiten kijf staan.

De Minister-President heeft in Heerlen gezegd: Bijna 60% van de beroepsbevolking zit tegenwoordig in de dienstverlenende sector, 40% in de industrieel-produktieve sector. Dat alleen geeft al weer, hoeveel die industrieel-produktieve sector oplevert met zijn 40% beroepsbevolking. Dat zijn de superwinsten. De dienstverlenende sector is traditioneel groot in Nederland. Dat is niet nieuw, dat hebben wij altijd gekend: een typisch oude koloniale mogendheid met naoorlogse industrialisatie, die gestalte kreeg door de ontwikkeling van de chemische industrie, die met haar automatisering de uitbuiting van de factor arbeid en daarmede de arbeidsproduktiviteit tot een fantastische hoogte heeft opgevoerd, een kolossale meerwaarde en meerwinst heeft geproduceerd. Wie dat verzwijgt – en dat verwijt ik de Staatssecretaris, deze Minister en de Minister-President – die vervalst het beeld zoals dat op het ogenblik in ons land bestaat. De tegenstelling, die geopperd wordt, is nameljk geen tegenstelling. Die grote produktiviteit in de chemische industrie, die moderne industrie die zich ontwikkelt met alle spanningen voor de mensen van dien, de verschijnselen van vervreemding, die vereist een grote sector van dienstverlening. Dat is een bekend feit. De tegenstelling bestaat niet, evenmin als die tussen actieven en niet-actieven.

Het is waar – ik heb het bij interruptie al tegen de heer Kosto gezegd –: de crisis produceert kansarmen en dat vindt zijn weerslag in de begroting. Dat is geen buitengewone zorg, dat is een heel andere zaak. Het is zeker zo, dat de gevolgen van de oorlog bij generaties van strijders en vervolgden voelbaarder worden in deze jaren: invaliditeit, pensioen, uitkeringen. Dat heeft niets met welzijnswerk van doen, alleen met het nakomen van wettelijk vastgelegde, keiharde verplichtingen. Dat zijn geen basisvoorzieningen, maar pensioenrechtelijke verplichtingen en wie dat nu met zijn staf gaat omtoveren tot welzijnswerk, wie zo ook de nieuwe generaties opstelt tegenover oudere generaties, die goed en bloed hebben geofferd, die neemt mijns inziens een onverantwoordelijke houding aan.

Vooralsnog hebben wij waardering voor de ernst, waarmede de Staatssecretaris zich met althans een aantal van zijn beleidsambtenaren bezighoudt met de vraagstukken van oorlog, vervolging en verzet. De informatie die hij in zijn rede op de tiende contactdag van de LKG aan de verzetsdeelnemers verschafte, was nuttig en

Wolff

zijn positieve benadering van de deskidee kunnen wij delen.

Ver achter blijft echter een kritische beoordeling van zijn kant van de Stichting 1940-'45, omzoomd met ambtenaren, die steeds verder van de betrokkenen komen af te staan. Mijn fractie vraagt zich af, zowel wat de levensbeschouwelijke samenstelling betreft als wat de ontwikkeling van deze stichting in het algemeen betreft, met tal van nieuwe taken en met gegevens die onder onze ogen komen over de activiteiten die men uitvoert, of dit instituut nog functioneert zoals voorzien is in de Buitengewone pensioenwet en of daarvoor nog voldoende wettelijke basis bestaat.

De Staatssecretaris heeft bij buurt- en clubhuiswerk de 4% tot 8% opgetrokken. Dit was verstandig. Hij heeft geluisterd; dat is een goed ding. Hij heeft wel gezegd, dat het ten koste van nieuw werk gaat. Die beperking vinden wij onjuist,zoals het onjuist is, dat de mensen van de inspectie die het dichtst bij het veld staan, die vaak het vertrouwen hadden, op een even botte als oneconomische wijze zijn uitgeschakeld.

Er moet ruimte gecreëerd worden. Maar is het onder deze omstandigheden dan niet onzinnig en onverantwoordelijk en ook kleinzielig en egoïstisch om het jongerenwerk van de politieke partijen, het echte zowel als het fantoomwerk, om het zo maar eens te noemen, te gaan subsidiëren? Hoeveel zal dit gaan kosten? Een half miljoen? Een miljoen? Wij zeggen: besteedt dat in deze periode niet aan het jongerenwerk van politieke partijen, maar gebruik dat voor de vernieuwingen die bij het club- en buurthuiswerk en bij het jeugd- en jongerenwerk in het algemeen nodig zijn!

De Regering drukt het welzijnswerk nu helemaal op de kansarmen, werklozen, bejaarden, verzetsmensen en Surinamers, die eerst in de val gelokt zijn en nu krampachtig geweerd of in ghetto's ondergebracht worden. Dit wil zeggen: zij probeert de ontwikkeling van het werk zoals die groeiende was en – dit wil ik erbij zeggen – waartoe deze Staatssecretaris indertijd ongetwijfeld voor een belangrijk deel de stoot heeft gegeven, terug te schroeven naar de sfeer van de gaarkeuken, naar de caritas, op zijn best naar een soort rood leger des heils met veel lawaai over de stadsvernieuwingswijken maar met zeer weinig wol. Een stijging van die post met 6% is niet reëel. Dit is geen wol; dat is een kunstvezel. Een vezel geeft weinig houvast. Een kwezel is niet het nieuwe model van de welzijnswerker dat wij ons wensen. Wij constateren dat schraalhans keukenmeester is geworden in het welzijn. De welzijnswerkers, de kunstenaars, de mensen van gezondheid en onderwijs, kunnen samen met de gemeentelijke overheden, samen met het particulier initiatief naar onze mening veel doen om dit te veranderen. Ik moet zeggen dat de begroting ons de indruk heeft gegeven dat dit op het ogenblik allereerst nodig is.

□

De heer **Beinema** (ARP): Mijnheer de Voorzitter! Ik mag beginnen met mij te scharen in de rij van de sprekers die namens KVP, CHU en ARP spreken. Om elk misverstand te voorkomen, wil ik eraan toevoegen dat ik gedurende deze spreektijd ook in die rij zal blijven.

Op de eerste tekstpagina van de memorie van toelichting wordt een beeld gebruikt, dat niet zo zeer literair als wel anderzins treffend is. Daar staat namelijk: 'De vraag is op welke wijze het Ministerie van CRM kan bijdragen tot het verwezenlijken van een maatschappij met een menselijker gezicht'. Een gezicht is iets uiterlijks, dat door het innerlijk bepaald kan worden; nooit andersom. Het beeld geeft, zo gezien, aan dat het welzijnswerk in de objectieve zin van het woord 'oppervlakkig' is, betrekkelijk is. Met andere woorden; dit beeld maant tot bescheidenheid, tot het zien van de grenzen van het welzijnswerk, tot eerbied voor dieperliggende oorzaken en beweegredenen. De bewindslieden zullen begrijpen, dat een vertegenwoordiger van onze fracties met die vermaning instemt. Het welzijnswerk kan zeker niet de mens en zelfs niet zijn samenleving wezenlijk veranderen. Het kan en moet 'hoogstens' – maar dat is dan toch al erg hoog, heel wat voorwaarden scheppen – kaders vormen, waarbinnen de samenleving tot verandering kan komen. Deze benadering van de kant van de ARP/ het CDA is niet nieuw, maar een juist standpunt is het waard bij herhaling verwoord te worden. De mensen stimuleren, van die mogelijkheden tot verandering gebruik te maken, is legitiem maar daarmee wordt dan toch wel een grens genaderd die niet overschreden mag worden. Bij voorbeeld: een opbouwwerker wijst de op zaterdag in zijn wijk autowassende vaders erop, dat zij al wassend voorbijgaan aan de problemen van de wijk en dat zij dat gisteravond, met knabbelzoutjes in de hand en pantoffels aan de voet tamelijk horizontaal voor de televisie zittend, ook al deden. En de avond daarvoor, enz. enz. Als deze opbouwwerker dit in bescheiden mate doet, is het mij wel maar de opbouwwerker van dit voorbeeld is niet meer voorbeeldig en gaat zijn perken te buiten en de perken van anderen te ver binnen, als hij zo vaak en indringend vermaant, dat hij de maat van zijn activisme oplegt aan lieden die de omstandigheden van hun auto belangrijker vinden dan de omstandigheden van hun wijk. Er is een grens aan het stimuleren tot bewustworden en hoewel het burgerplicht kan zijn en in ieder geval christenplicht is zich voor veel vormen van participatie open te stellen heeft ieder evenzeer het recht zelf te beslissen om eventueel mee te participeren.

Het probleem van de hier en daar in het welzijnswerk toch wel bestaande neiging tot grensoverschrijdende activiteiten is onder meer het probleem van de opleiding, en dat is een ander hoofdstuk. Maar toch wil ik déze bewindslieden vragen of zij deze grenzen met mij zien en welke mogelijkheden ze hebben om dergelijke grensoverschrijdingen tegen te gaan.

De al lang ingeburgerde term 'samenlevingsopbouw' – hoewel bedoeld als vertaling van en even bescheiden als 'community organization' – kan, strikt genomen, suggereren, dat er nog niets of niets meer te bespeuren valt van wat 'samenleving' genoemd mag worden. In de werkelijkheid zal er vaker sprake dienen te zijn van 'verbouwen', van 'uitbouwen'. Deze pretentie 'op te bouwen', vanuit het 'niets' te beginnen, lijkt hier en daar ook wel aanwezig te zijn bij de plaatselijke organen voor overleg en advies, waarvan toch wel gezegd moet worden dat ze, zowel bij beleidsvoorbereidend werk, als bij concreter opbouwwerk in de wijken, er

onder meer toe dienen om (vgl. memorie van toelichting, blz. 4,5) individuen en groepen de mogelijkheid te geven om doelstellingen te formuleren en na te streven en om daadwerkelijke democratische besluitvorming op alle levensterreinen te laten doordringen. Waar blijft in zo'n conceptie nu precies de gemeenteraad, die toch ook beleidsvoorbereidend werk verricht en die, althans naar sommiger opvatting, toch ook tot democratische besluitvorming komt, zo al niet op alle levensterreinen, dan toch op een aanzienlijk aantal terreinen van het gemeentelijk leven? Waar zien de bewindslieden de grens liggen tussen gemeenteraad en raad van overleg en advies? Hebben zij in het recente verleden spanningen tussen deze instituten bespeurd en, zo ja, in welke mate achten zij deze spanning gezond? Zal bij de toekomstige plaatsbepaling van de plaatselijke organen van overleg en advies deze spanning niet toenemen en is het, mede daarom, niet gewenst, zo het nog niet is gedaan, op dit punt in overleg te treden met het Departement van Binnenlandse Zaken?

De grenzen van het welzijnswerk worden mede financieel bepaald. Ik wil daarom de duidelijke wijze prijzen, waarop de bewindslieden zich zelf, de werkers in het welzijnsveld – misschien moet ik dan zeggen, de ándere werkers in het welzijnsveld – en ons de beheersingsproblematiek voor ogen hebben gesteld. Op zich zelf gaan wij akkoord met het 'zo nodig' bijstellen van bestaande activiteiten om ruimte te krijgen voor dringender werk. Wij achten daarbij dan wel de honorering noodzakelijk van wat ik aanduidde als 'dieperliggende' factoren en motieven. De indruk dat losse, 'toevallige' groepen – bewoners van een wijk, bezoekers van een buurthuis – als 'nieuwe' prioriteiten gemakkelijker gesubsidieerd worden dan levensbeschouwelijk gemotiveerde en bepaalde groepen is al ongewenst. Dat deze indruk op werkelijkheid zou berusten, is onaanvaardbaar. Deelt de Minister deze opvatting?

Wij zijn niet zonder waardering voor de wijze waarop de toezeggingen voor F2-functionarissen vervuld zijn. Als het misschien net nog niet royaal – met de 'r' van rex, koning vorst – was, dan was het in ieder geval loyaal – met de 'l' van lex, wet, het bepaalde, al zou wellicht wat geregeld is verbeterd kunnen worden. Ik kom daar op terug.

Ik zou in dit verband een 'nieuwe prioriteit' ter overweging willen geven: een F2-functionaris ten bate van de in ons land werkzame Moslimorganisaties om bij de diverse in ons land verblijvende Mohammedaanse gastarbeiders en hun gezinnen de bezinning op hun welzijnsproblemen en het bijdragen tot het oplossen daarvan te bevorderen. Ik noem hier een F2-functionaris, omdat het hier dan werk in en vanuit een levensbeschouwelijke groep betreft. Uiteraard vraag ik dit niet in plaats van de weinige financiële steun, die ze krijgen of de vele die ze behoeven voor hun faciliteiten en activiteiten, maar als een complement daarop. Ik wil hierbij ook de door de christendemocratische fracties al eerder gestelde vraag naar één departementale brievenbus herhalen, want deze – in de positieve zin van het woord – amateurorganisatoren worden niet eens van het kastje naar de muur gestuurd, omdat ze noch het kastje noch de muur kunnen vinden.

Bij alle al vermelde instemming met de doorlichting van bepaalde welzijnsorganisaties en instellingen, is het onzerzijds toch wel een duidelijke voorwaarde, dat de zo moeilijk aan te geven criteria in voortdurend overleg met de betrokkenen bijgesteld worden, – dus, ten overvloede, bij alle organisaties en functionarissen die het betreft, misschien ook wel die het 'treft'; – Met een dergelijke vorm van inspraak zullen overigens deze bewindslieden en dit departement geen moeite hebben. Het hebben van een achterban met wezenlijke invloed kan een terechte subsidievoorwaarde zijn; wel moet hout, dat uiterlijk dor lijkt, niet te snel afgesneden worden, omdat de natuur ons leert dat in ogenschijnlijk dorre takken nog levenssappen kunnen stromen. Ik pleit er dan ook stellig voor niet zonder meer financiële ruimte te onthouden aan een desgewenst hergroeperen van grote, slecht functionerende achterbannen tot kleinere, maar beter werkende groepen; anders gezegd, wanneer een levensbeschouwelijk gemotiveerde groep zich uit een niet al te 'gevulde algemeenheid' wil terugtrekken, moet die beweging niet bij voorbaat door knellende subsidiebanden onmogelijk gemaakt worden. Ik stel dit zo met het oog op de actuele situatie in Friesland, maar ten slotte is Friesland mijnheer de Voorzitter, geen buitenland – al suggereren enkelen dat en denken sommigen dat – en hetzelfde probleem kan zich evenzeer in andere regio's voordoen. Mijn vraag financiële ruimte te bieden geldt nog klemmender voor die kleinere instellingen bij wie de circulaire van 16 april 1971 als een zwaard van Damocles boven het hoofd blijft hangen omdat ze slechts voor beperkte tijd dispensatie krijgen of zelfs nog niet weten of zij dispensatie krijgen. Mag ik veronderstellen, dat de Staatssecretaris nu geen beslissingen meer zal nemen over subsidieuitsluiting met ingang van juli van het komend jaar, maar de termijn redelijk zal verlengen? Zal hij in alle gevallen niet alleen met de kwantiteit van de achterban willen rekenen, maar vooral met de intensiteit? Het lijkt me, dat een dergelijke benadering geheel past binnen de opvattingen van de bewindslieden. Ook in dit opzicht zal toch gelden – ik citeer de memorie van toelichting –: 'specifieke wensen van bepaalde groeperingen moeten ook kansen op specifieke vervulling krijgen'. Het past trouwens ook in het kader van een decentralisatie, die zich niet per se tot het ruimtelijke beperkt.

Over decentralisatie gesproken, wat worden, bij decentralisatie naar de lokale situatie toe, plaats en functie van de landelijke welzijnsorganisaties? Is het niet gewenst het advies uitbrengen van lagere overheden aan een termijn te binden en in beroep gaan van instellingen mogelijk te maken? Dat kan onduidelijke situaties voorkomen als nu in Amsterdam, waarvoor nog steeds door het Gereformeerde Maatschappelijk werk een aanvraag voor een F2-functionaris ligt, die een bereidverklaring van de gemeente ontbeert. Dit kan de indruk wekken dat het ministerie zich achter de gemeente verschuilt en dat is natuurlijk onzin, want het ministerie is groot en flink genoeg om zelf ja te zeggen.

Nu we het toch over het dichtdraaien of opendraaien van subsidiekranen hebben, een enkele opmerking over de CRM-steun voor het vluchtelingenwerk. De motie, door mevrouw Cornelissen bij de begrotingsbehandeling 1975 ingediend, is voor zover ons bekend niet uitgevoerd. In plaats daarvan is de Minister bereid een samenwerkingsverband tussen NSV, SVV en NCB te financieren. Nog daargelaten of dit samenwerkingsverband zal blijken werkbaar te zijn, rijst de vraag, of de Minister niet te ver is gegaan met het hanteren van de subsidiekraan. Men behoort niet te experimenteren tijdens dynamische ontwikkelingen, waarbij de Regering telkens besluit nieuwe groepen vluchtelingen toe te laten, hetzij uit Chili, hetzij uit andere delen van de wereld. Het hanteren van de subsidiekraan, c.q. het dichthouden van deze subsidiekraan is onder zulke omstandigheden een levensgevaarlijk middel en wekt tenminste de schijn van een statische zienswijze. Het ware

in dit geval beter geweest aan te sluiten bij een bestaande structuur en deze te verruimen met een overheidssubsidie. Wij vragen van de Minister de organisaties, die het hele jaar 1975 weer zonder subsidie hebben moeten werken en vele tonnen zelf hebben moeten investeren, de subsidie, die hiervoor was uitgetrokken, alsnog uit te keren. Een andere vorm van financiële steun, waarvoor tot nog toe slechts gedeeltelijk gebruikte ruimte in de begroting lijkt te zitten, is die aan het 'Slotemaker-De Bruïne'-instituut van het CNV. Kort samengevat – de Staatssecretaris kent de details en de voorgeschiedenis – het SBJ moet, zij het gefaseerd, van 26% subsidie naar 70% subsidie van de subsidiabele lasten en het is een daad van eenvoudige rechtvaardigheid dit jaar met de eerste fase te beginnen.

Ik heb al, onder bepaalde voorwaarden, ingestemd met de incidentele doorlichting van organisaties en instituten. Ik wil op dit punt eigenlijk wel verder gaan en, onder de vanzelfsprekende voorwaarde van terugkoppeling, de bewindslieden vragen te streven naar een periodieke evaluatie van alle welzijnsactiviteiten. Wellicht zou het Sociaal en Cultureel Planbureau de autoloze zondag nog even voor de weekenden kunnen bewaren en hierbij in de werkweken een coördinerende rol vervullen? Misschien is verder inschakeling van universitaire instituten mogelijk?

Een verhoging van de post onderzoek kan, zo al niet tot een verantwoorde relatieve verlaging van andere posten, toch in ieder geval leiden tot een betere – of nog betere – besteding van gelijkblijvende bedragen en ertoe bijdragen, dat de soft-ware, dat de zachte waren, van dit departement in aanvaardbare mate harder worden.

Een gerichte uitbreiding van het onderzoek zal bovendien een betere prioriteitenstelling bevorderen. Ik moet daarbij zeggen dat de huidige prioriteitenstelling mij niet in elk opzicht duidelijk is. De memorie van toelichting spreekt daar, als ik het goed zie, in vrij algemene termen over en de begroting zelf levert ook niet zo'n scherp beeld op. Vele, vage en brede prioriteiten zijn geen prioriteiten meer, maar tekenen van een woordinflatie en onverenigbaar met de toenemende beheersingsproblematiek. Kunnen de bewindslieden hun prioriteiten scherper aangeven, althans beter in een rangorde stellen?

Tot slot wil ik enige opmerkingen maken over het Bijstandsbeleid. De structurele wijziging van de Algemene Bijstandswet heeft geleid tot het optreden van de zogenaamde bijstands-consulenten. Uiteraard hebben deze functionarissen een groot natuurlijk gezag en een zo mogelijk nog grotere kennis van zaken. Zonder dat de consulenten zulks bedoelen, kunnen deze eigenschappen ertoe leiden dat ambtenaren en colleges van burgemeester en wethouders, met name van de kleinere gemeenten, uit vrees te zijner tijd niet goed te keuren uitgaven te gaan doen de wettelijke ruimte tot individualiseren niet volledig benutten. Misschien is het goed intern wellicht nog eens, op dat risico te wijzen.

Wil de Staatssecretaris ook, voor zover hij dat kan beïnvloeden, bevorderen dat gemeenten die er zelf geen GSD op na kunnen houden, komen tot bundeling van dit werk om zo tot een meer adequate personeelsbezetting te komen? Verder vraag ik de Staatssecretaris ernaar te streven, de toegezegde deelrapporten van het IVA-onderzoek zo veel en zo snel mogelijk vergezeld te doen gaan van de bijpassende middelen. De toezegging, onlangs door zijn collega Polak gedaan, betekent weliswaar meer dan een druppel op een gloeiende plaat, maar deze plaat is zo gloeiend dat een hele stroom nodig is om hem te laten afkoelen.

In het kader van de door ons beheersende beheersingsproblematiek is het noodzakelijk en onvermijdelijk, naar wegen en middelen te zoeken om het oneigenlijk gebruik van de bijstandswet zoveel mogelijk te voorkomen en verder effectief te bestrijden. Ik vraag wel met nadruk de Staatssecretaris, zijn gezag en invloed aan te wenden om wangebruikers en misbruikers primair niet politioneel maar maatschappelijk te benaderen.

Ik verwacht overigens dat het misbruik kwantitatief minder zal zijn dan sommigen vrezen en anderen hopen.

Ook bij dit onderwerp moge de oude Joodse wijsheidsspreuk gelden: 'Oordeel niet over uw naaste, totdat gij gekomen zijt op zijn plaats'.

□

De heer **Scholten** (ARP): Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek uitsluitend namens de ARP, wat in ieder geval aanzienlijk meer is dan uitsluitend namens mijzelf. Gelet op de interruptie van de Minister ben ik benieuwd, voor welke stroming binnen het CDA de bewindsman straks zal kiezen, wanneer het gaat over de issue waarover ik spreek.

Het verzet tegen de STER neemt toe. Ook binnen onze politieke beweging is sprake van een duidelijke afkeer. Mijn fractievoorzitter de heer Aantjes kreeg een instemmend applaus toen hij op de partijraad van de ARP in Zwolle zei: 'Afschaffing van de tv-reclame zou een eerste en belangrijke blijk zijn van een ander levenspatroon.' Ook verwijs ik naar de rede die hij op het CDA-congres heeft gehouden. Voor het vervolg van mijn betoog kan ik mij tot mijn vreugde ook beroepen op de voorzitter van het CDA, de heer Steenkamp, die in een interview in Accent heeft gezegd, dat naar zijn mening de STER zou moeten verdwijnen.

In deze Kamer is sinds de invoering van de STER in 1967 voortdurend belangstelling voor haar aan de dag gelegd met name ook in relatie tot de pers. Want dat staat vast: voor de krantewereld, die zozeer afhankelijk is van de advertentie-inkomsten is de aanwezigheid van de STER een slechte zaak. Deze bedrijfstak – en dat heeft te maken met materiële vrijheid van meningsuiting – is dan ook gebaat bij de afschaffing van de STER. Argumenten, dat in Westeuropese landen, waar geen etherreclame bestaat – zoals Zweden, Noorwegen, Denemarken en België – de pers het ook moeilijk heeft, zijn natuurlijk niet zo serieus. Als daar ook etherreclame zou worden ingevoerd zou de situatie nog slechter zijn en als ze hier zou worden afgeschaft, zou dat een positieve factor voor de pers zijn. Er blijven dan nog genoeg negatieve over, want de persproblematiek is natuurlijk veel groter. Overigens: in Denemarken en België is geen etherreclame, als Nederland daar nog bijkomt, reeds 3 van de 9 EEG-landen. Dat zou ook de Minister kunnen stimuleren tot internationale actie tegen deze agressieve en opdringerige vorm van reclame, die in sterke mate deel uitmaakt van de westerse expansie-ideologie.

Terugkerend tot de Tweede Kamer: 9 x werden schriftelijke en mondelinge vragen gesteld: respectievelijk door de leden Voogd, Van Schaik, Brautigam, De Boer, Van Houwelingen en mijzelf. In het voorjaar nam de Kamer met grote meerderheid een motie-De Boer aan, waarin de Minister werd gevraagd niet tot uitbreiding van de STER over te gaan en met name niet op zondag. Er is een voortdurende druk om tot uitbreiding en intensivering – zwevende blokken! – van de STER over te gaan. In strijd hiertegen is mijns inziens de beste en ook meest aanbevelenswaardige weg tot liquidatie over te gaan. Na het stoppen komt de geleidelijke teruggang!

Een poging hiertoe heb ik reeds in 1972 ingezet, toen ik namens de AR-fractie Minister Engels heb gevraagd

geleidelijk de STER af te schaffen, hierbij direct ondersteund door de geachte afgevaardigden de heren Jongeling en Abma. Dat is niet gebeurd, het tegendeel was het geval. Daarom vraag ik thans tesamen met anderen en heel conkreet aan de Regering de STER af te schaffen en wel langs de weg der geleidelijkheid. Wetswijziging zal hierbij niet achterwege kunnen blijven.

Deze vraag is niet onverwacht.Bij de behandeling van de Orienteringsnota ruimtelijke ordening – sprekend over de zorg voor het milieu – heb ik aangekondigd een uitspraak van de Kamer te zullen vragen en ik hoop daartoe straks een motie in te dienen. Uiteraard hoop ik ook, dat de Minister deze motie overbodig maakt door een concrete toezegging. Door de vroege aankondiging kan niemand zich overrompeld voelen en hebben belanghebbenden ook kunnen reageren. Ten aanzien van de meest recente reactie van de direct belanghebbende, de STER, zou ik de Minister willen vragen, hoe de Minister denkt over het maken van reclame door de STER vóór de STER, in de zendtijd? Ziet de Minister hier ook een taak voor de Reclameraad?

Waarom moet de STER verdwijnen? Er is gelukkig een toenemende zorg voor milieu- en grondstoffenproblematiek in relatie met de derde wereldproblematiek. De Minister is het PPR-boekje 'Barsten in de groei' niet onbekend. Juist vanwege het milieu – dat zo centraal staat in de oriënteringsnota ruimtelijke ordening – heb ik de zaak toen opnieuw aan de orde gesteld.

We kunnen niet zo maar straffeloos op de ingeslagen weg van de consumptie-maatschappij voortgaan. En het is een gelukkige zaak, dat overal gepraat wordt over een andere levensstijl en dat steeds meer mensen ook proberen, die in de praktijk te brengen. Hier ligt ook de geestelijke achtergrond van ons verzet tegen de STER, die juist aanjaagt tot overbodige consumptie en uiteraard nog op kosten van de consument zelf. Deze stimulans gaat er van iedere reclame wel uit, maar het meest van de STER, vanwege de aard van het medium. Je zou kunnen zeggen, dat alle kritiek, die je op moderne reclame kunt hebben, zich concentreert in de STER. Dat sluit overigens een bredere aanpak van het vraagstuk niet uit. Integendeel!

Het CDA-rapport 'Plichten en Perspectieven' spreekt over 'de gulzige levenshouding, de mentaliteit gericht op de verwerking van steeds meer en steeds sneller. Deze consumptie-mentaliteit is waarschijnlijk een van de hoekstenen, waarop onze economische orde rust. Het geeft te denken, dat deze in de grond van de zaak egoïstische levenshouding ons maatschappij-type heeft kunnen stempelen'.

Mijnheer de Voorzitter! Voor ons staat bij dat alles de persoonlijke verantwoordelijkheid centraal. Levensstijl is een persoonlijk iets – al is de reclame een sterke stimulator om de mens te massificeren en daarin kan ze ook een bedreiging vormen voor de menselijke vrijheid – en levensstijl stoelt op een persoonlijke overtuiging. Maar mensen kunnen elkaar wel helpen en stimuleren en ook de overheid zich positief of negatief opstellen. Van beide zijn voorbeelden bekend.

De STER is in onze gedachtengang een negatief instrument als het gaat om een nieuwe levensstijl, om een verantwoord consumptiepatroon. De tv – en ik voeg daar aan toe ook de radio – is een bij uitstek gezinsmedium, waarom er speciaal de aandacht op moet worden gericht, opdat TV-reclame op een hoog moreel peil staat, aldus dr. A. van der Meiden in zijn interessante boek 'Reclame en Ethiek'.

Welnu, dat hoge moreel heeft ze bepaald niet. Aan vrijwel alle manco's, waaraan reclame kan lijden, volgens het genoemde boek, lijdt de STER-reclame en vanwege haar opdringend en brutaal karakter tikt dat hard aan. De ergernis rondom de STER is verklaarbaar.

De vraag rijst, of los van de kwaliteit etherreclame in ons omroepbestel past. Ik betwijfel dit als ik de medianota van de Minister lees, waarin gezegd wordt dat haar taak voornamelijk bestaat uit het verschaffen van informatie op maatschappelijk en cultureel terrein.

Al zou men met de meeste milde interpretatie reclame onder deze omschrijving willen laten vallen, dan nog is ecartering niet in strijd met de grondgedachte van de vrijheid van meningsuiting. Wie mij en anderen dit tracht in de schoenen te schuiven en beelden tracht op te roepen van willekeur, insinueert of kent de wet niet. Je zou bijna zeggen, dat wie beweert, dat afschaffen van de STER een inbreuk maakt op de vrijheid van meningsuiting, erop uit is, doelbewust een zo kostbaar begrip te beledigen.

Het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens zegt in artikel 10, dat staten voor de omroep een vergunningenstelsel kunnen hanteren, hetgeen inhoudt dat voorwaarden – bijvoorbeeld het verbod van reclame – kunnen worden gesteld. En wie nog mocht twijfelen verwijs ik naar lid 2 van artikel 10, waarin een afweging van belangen duidelijk wordt geïntroduceerd.

Mijn conclusie: afschaffing van de STER is niet in strijd met het recht, duidt ook niet op willekeur, maar kan het gevolg zijn van een afweging van de betrokken belangen. Onze afweging voert tot de conclusie dat de STER moet verdwijnen.

Dat kost geld, althans de STER-inkomsten vervallen, want het totale beeld is natuurlijk veel gecompliceerder, met name als we letten op de belangen van de consument.

Er zijn tenminste 4 wegen om deze inkomsten op te vangen:

1. compensatie uit de algemene middelen,
2. verhoging van de kijkgelden,
3. minder snelle groei van Hilversum,
4. en combinatie van deze 3.

Mijn fractie heeft een zekere voorkeur voor de eerste mogelijkheid. Wij pleiten voor geleidelijke afschaffing, waarbij uiteraard aangegane verplichtingen te goeder trouw moeten worden nagekomen.

Hiermede rekening houdend zou ik de Minister willen suggereren op 1 januari aanstaande de STER op de televisie rond 7 uur, wanneer de meeste kinderen kijken, af te schaffen en vervolgens de reclame voor snoep, alcohol en geneesmiddelen, onder gelijktijdig terugdringen van de hoeveelheid tijd. Tegelijkertijd kan er een aanpassing van de tarieven plaats vinden zodat ook de bijdrage uit de algemene middelen meer geleidelijk tot stand kan komen. Om deze gedachte, die ook bij andere collega's in de Kamer leeft, in concrete kracht bij te zetten, moge ik hierbij een motie aanbieden.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden J. N. Scholten, Voogd, Kosto, Jongeling, Abma en Van Winkel wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de discussie over de begroting van CRM;

overwegende, dat een zorgvuldig beheer van milieu en grondstoffen dient te voeren tot een verantwoord consumptiepatroon en dat het opdringen van onnodige en ongezonde consumptie niet dient te worden bevorderd;

van oordeel, dat met name de STER vanwege haar opdringend karakter on-

Voorzitter

nodig behoeften stimuleert en opwekt en dientengevolge een negatieve factor vormt bij de stimulering van een verantwoord consumptiepatroon;

nodigt het kabinet uit over te gaan tot geleidelijke liquidatie van de STER,

en gaat over tot de orde van de dag.

De heer **Scholten** (ARP): Mijnheer de Voorzitter! Toen ik zo juist het spreekgestoelte verliet, vroegen enkele leden mij waarom ik met het indienen van de motie niet heb gewacht tot de tweede termijn. Ik stel er prijs op nog eens te zeggen wat ik ook bij de behandeling van de Oriënteringsnota heb gezegd, namelijk dat ik het eens ben met uw filosofie, dat je moties beter kunt indienen in eerste termijn. Dan ligt er een dictum ter tafel. De Minister richt zich dan niet tegen een algemene filosofie, maar tegen een concreet voorstel van een aantal Kamerleden. Het is een effectief instrument om tot besluitvorming te komen. Voorzitter, ik meen althans in uw geest te handelen wanneer ik handel zoals ik heb gehandeld. Wat mevrouw Kappeyne van de Coppello ook moge zeggen, voor mij was dat een sterke aanmoediging.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Zeker als het zo zou zijn, maar het is niet zo. Wat de Voorzitter heeft gezegd betrof amendementen. De heer Scholten weet kennelijk nog steeds staatsrechtelijk en politiek het verschil tussen een amendement en een motie nog niet.

De heer **Scholten** (ARP): Vanavond heeft de Voorzitter uitsluitend over amendementen gesproken. Mevrouw Kappeyne van de Coppello weet misschien wel allerlei staatsrechtelijke nuanceringen aan te brengen, maar zij was in ieder geval niet aanwezig bij de behandeling van de Oriënteringsnota, toen wij dit punt ook hebben besproken. Daarop beroep ik mij. Als het niet juist is, diskwalificeert u mij dan. Dan kan ik de motie nu nog intrekken. Wij moeten dergelijke dingen maar even scherp stellen. Ik meen mij te kunnen beroepen op uw visie, die van de Voorzitter van deze Kamer, ten aanzien van de indiening van moties in het algemeen.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Bij de Oriënteringsnota was het een hoge uitzondering. Het sluit niet aan bij hetgeen de Voorzitter deze dag in dit debat heeft gezegd over amendementen.

De heer **Scholten** (ARP): Ik zeg in de eerste plaats niet, dat de Oriënteringsnota een 'hoge uitzondering' was; dat is uw kwalificatie. In de tweede plaats sluit ik mij niet aan bij wat de Voorzitter vandaag heeft gezegd, maar bij wat hij in een eerder stadium heeft opgemerkt.

De heer **Van Leijenhorst** (CHU): Is het dan misschien ook niet beter, die eerste zin 'gehoord de beraadslaging' weg te strepen? Vindt de heer Scholten dat ook?

De heer **Scholten** (ARP): Als ik let op de moties, die de fractie van de heer Van Leijenhorst indient, zou ik misschien wel eens kunnen zeggen 'ongehoord de beraadslaging en ongehoord het antwoord van de Regering is de CHU van mening dat'...

De heer **Van Leijenhorst** (CHU): Dat is geen antwoord op mijn vraag.

De heer **Scholten** (ARP): Neen, maar wel een reactie!

De **Voorzitter**: De heer Scholten heeft mij in de gedachtenwisseling betrokken. Ik wil in algemene zin wel zeggen, dat hoe eerder de Kamer op de hoogte is van preciese voornemens van leden, die aan de gedachtenwisseling deelnemen, des te beter mij dat lijkt voor een goede gedachtenwisseling, ook met de Regering. Ik ben echter graag bereid op een ander tijdstip te zeggen, hoe ik over het tijdstip van indienen van moties denk.

Mevrouw **Van Leeuwen** (ARP): Ik heb het van mijn fractiegenoot ook gehoord, heb het nagekeken en het in de fractie ook gezegd. Ik moet u eerlijk zeggen, dat ik deze ontwikkeling in dit parlement niet de meest plezierige vind. Het is echter in dit huis gezegd en daarom heb ik mij bij de heer Scholten aangesloten.

De heer **Jongeling** (GPV): De Kamer heeft in elk geval een flink stuk beraadslaging over dit punt gehoord, zowel van de heer Van der Sanden als van de heer Scholten. Dat zinnetje kan dus wel worden gehandhaafd.

De **Voorzitter**: De leden verleiden mij haast om aan de gedachtenwisseling deel te nemen, maar ik zal aan die verleiding weerstand bieden!

□

Mevrouw **Van Veenendaal-van Meggelen** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Om te beginnen complimenteer ik onze collega Beinema met het houden van zijn maidenspeech. Ik zal mij beperken tot het bespreken van het hoofdstuk Algemene Bijstand. In maart van dit jaar is bij de behandeling van de begroting door een aantal kamerleden vrij uitvoerig aan verschillende aspecten van de Algemene Bijstandswet aandacht besteed. Dat is ook vandaag door een aantal collegs's voor mij gedaan. Ik sluit mij graag aan bij de woorden van waardering, die mevrouw Gardeniers heeft gesproken aan het adres van de Staatssecretaris voor de verbeteringen, die hij het afgelopen jaar heeft gebracht in de bijstandsverlening aan met name de bejaarden. In maart is ook heel uitvoerig aan de orde geweest het punt van de indirecte financiering. Bij die gelegenheid is geïnformeerd naar het verschijnen van de toegezegde beleidsbrief.

De Staatssecretaris was van mening, dat eerst de discussie over de Knelpuntennota moest worden afgewacht, omdat hieruit wellicht aanwijzingen konden worden verkregen voor de benadering van de problematiek van de indirecte financiering.

Bij schrijven van 7 oktober jl. deelt de Staatssecretaris ons mee, dat de gedachtenvorming en standpuntbepaling over het te voeren beleid, mede op basis van verder onderzoek naar aard en omvang van de genoemde financiering, nu zo ver is gevorderd, dat wellicht tegelijk met de beleidsbrief een ontwerp tot wijziging van de Algemene Bijstandswet zal worden voorgelegd. De Staatssecretaris geeft aan een dergelijke werkwijze de voorkeur, omdat het hem niet wenselijk voorkomt dat tussen het verschijnen van de beleidsbrief en het eventueel van kracht worden van een wijziging van de Algemene Bijstandswet te veel tijd zou verlopen.

De Staatssecretaris geeft zelf in zijn brief al aan, dat het nog wel een aantal maanden kan duren voor de wetswijziging zal zijn ingediend. Van mijn kant voeg ik daaraan toe, dat voor deze wijziging door de Staten-Generaal zal zijn bekrachtigd er toch nog zeker een jaar mee zal zijn gemoeid. Ik vind daarin voldoende aanleiding om over dit on-

Van Veenendaal-van Meggelen

derwerp ook bij deze begrotingsbehandeling een aantal opmerkingen te maken. Hoewel de hoogte van de post nodig voor bijstand 55% is van het totaal van de begroting van CRM, is er erg weinig informatie beschikbaar om te kunnen oordelen over de vraag of deze post verantwoord tot zo'n hoogte kon stijgen.

In een negental posten wordt de totaalpost uiteengerafeld, maar met dit al is er toch weinig zicht op de werkelijke gang van zaken. Een gang van zaken, die ons toch echt zorgen baart. Het staat voor ons vast, dat een stijging zoals die zich nu aan ons voordoet onmogelijk kan doorgaan.

Natuurlijk is ook hier de inflatie wellicht een van de belangrijkste veroorzakers van die stijging. Daarom moet hier verwezen worden naar het steeds herhalende betoog van onze fractievoorzitter, waarin hij een klemmend beroep op de Regering doet, alles te doen om die alles verwoestende inflatie te stoppen.

In de memorie van toelichting op blz. 74 is te lezen, dat naar raming een bedrag van ruim f 1,6 mld. gemoeid zal zijn met indirecte financiering. Op diezelfde bladzijde wordt ingegaan op de knelpunten en frustraties, die optreden bij een dergelijke wijze van financiering van welzijnsvoorzieningen. Ook daar wordt aangekondigd een wijziging van de Bijstandswet, die echter op generlei wijze een ontwikkeling van het welzijnsbeleid in de weg staat! Is het de bewindslieden mogelijk om ons toch reeds nu wat meer te zeggen over de inhoud van die wetswijziging?

Een andere vraag die wij stellen is, op basis van welk wetsartikel in de huidige wet deze indirecte bijstand wordt verleend. Bijstand, die meer het karakter heeft van een vorm van subsidiëring dan van bijstandsverlening, 'afgestemd op de omstandigheden en mogelijkheden van persoon en gezin, alsmede op het betoonde besef van verantwoordelijkheid voor de voorziening in het bestaan'. Los van het antwoord op deze vraag meent mijn fractie, dat bijstandsverlening niet het karakter moet hebben van een wachtkamer of voorportaal van een te ontwerpen subsidieregeling. Zoals mijn fractie er ook bezwaar tegen maakt, dat het hier gaat om een post van f. 1,6 mld., waarop geen enkele controle is uit te oefenen. Bovendien zal er met name juist onder deze post een grote mate van rechtsongelijkheid bestaan. Op welke wijze heeft het ministerie enig zicht en enige invloed op het al of niet ontstaan c.q. bevorderen van welzijnsactiviteiten die gefinancierd gaan worden krachtens de Algemene Bijstandwet.

Is er verder enig zicht met betrekking tot de vraag of de directeuren van de Gemeentelijke Sociale Diensten met de uitvoering van deze wet zo zwaar belast, enige inspraak hebben, meedoen aan het overleg bij het ontstaan, dan wel bevorderen van welzijnsactiviteiten? Is er een regel, uitgevaardigd door het ministerie dan wel in overleg met vertegenwoordigers van de VNG en Divosa, die door alle gemeenten op gelijke wijze wordt gehanteerd? Op welke wijze wordt hier een volkomen willekeurige behandeling voorkomen? Is de Staatssecretaris van mening dat de directeuren van de Gemeentelijke Sociale Diensten volledig instemmen met de gang van zaken?

Uit onlangs door enkele van mijn fractiegenoten en mij gestelde vragen naar aanleiding van publikaties over de gang van zaken op het Haagse arbeidsbureau, is af te leiden hoe ambtenaren gefrustreerd raken door een beleid van CRM, dat onvoldoende of in het geheel niet is afgestemd op het beleid van Sociale Zaken. Bij deze vragen ging het overigens niet om indirecte financiering, waar mijn betoog nu betrekking op heeft, maar om rechtstreekse bijstandsverlening.

Kan de Staatssecretaris ons ook iets meedelen over het uitstralingseffect van bijstandsfinanciering voor bepaalde welzijnsvoorzieningen? Om dit wat te verduidelijken: een gemeente als Amsterdam kan dringend behoefte hebben aan bijvoorbeeld een opvangcentrum voor druggebruikers, of een jongerenadviescentrum, of een crisisinterventiecentrum. In andere gemeenten behoeft de aard en omvang van deze problemen niet zo groot te zijn, dat daarvoor dergelijke centra nodig zijn om in een behoefte te voorzien. Toch kan het zijn, dat sommigen in zo'n gemeente wel van mening zijn, dat iets dergelijks van de grond moet komen en men zal zich dan beroepen op wat in andere gemeenten gebeurt.

Wie legt hier nu de objectieve criteria aan en kunnen die worden aangelegd? Wordt hier niet volkomen willekeurig tewerk gegaan en gefinancierd? Wat komt er bovendien terecht van normering, kwaliteitseisen en controle? Wat komt er nog terecht van één van de belangrijkste uitgangspunten van de wet, namelijk de individuele benadering? Hoe wordt in het algemeen, of is er geen algemene regel, de bijdrage uit de ABW voor dit soort voorzieningen vergoed? Rechtstreeks aan iedere gebruiker individueel rechtstreeks aan de hulpverlenende instantie?

Het is duidelijk; mijn fractie heeft ernstige bezwaren tegen financiering uit de Algemene Bijstandswet van deze welzijnsvoorzieningen. Indien deze voorzieningen goed en noodzakelijk zijn en in de prioriteitenbepaling passen, dan behoren er subsidieregelingen te zijn of te komen. Op die regelingen is door de Staten-Generaal controle uit te oefenen, zoals dat bij overheidsuitgaven behoort. Bovendien is toch het karakter van het budgetrecht, dat er van te voren wordt goedgekeurd. Dat is hierbij totaal onmogelijk. Dit waren een aantal opmerkingen over naar ons oordeel oneigenlijk gebruik van de Algemene Bijstandswet, die door anderen wordt aangeduid met de term 'indirecte financiering'.

Evenals de bestrijding van de inflatie is door mijn fractie meermalen gesteld dat het begrip 'passende arbeid' een andere toepassing nodig heeft, ook in het kader van de bijstandswet. Wij krijgen echter de laatste maanden de indruk, dat er steeds meer mensen zijn, die hun werk opgeven en dan bijstand vragen. Hoe zal, heel concreet gevraagd, de behandeling zijn van een Antilliaan, die zijn werk op Aruba opgeeft en naar Nederland komt en bijstand vraagt?

De bijstand wordt naar mijn mening door iedereen, maar zeker ook door de fractie van DS'70 als een groot goed beschouwd. Wij menen dat het individuele recht op bijstand, terecht is gecreëerd. Daarbij moet er rekening mee worden gehouden, dat er kans op misbruik bestaat, zeker in een wet waarin geen strafbepaling is opgenomen. Dat misbruik gaat niet alleen ten koste van de gemeenschap, maar het werkt vooral in het nadeel van de bonafide bijstands-genieter. Niet de profiteurs lijden hieronder, maar degenen die bijstand ontvangen, of wat nog veel erger is, degenen die bijstand nodig hebben, maar daarvan afzien, omdat zij niet als profiteur willen worden aangemerkt. Alleen al om die reden vinden wij dat het misbruik op afdoende wijze moet worden bestreden. Juist in een periode, zoals wij nu beleven van een slechte economische situatie, doen verhalen over vermeend misbruik van sociale wetten, waaronder de Bijstandswet, de ronde. Wij menen dat het noodzakelijk is, juist voor de bonafide bijstandsgenieters, dat deze verhalen op waarheid worden getoetst. Wij vragen daarom aan de Staatssecretaris, of hij bereid is een zeer geconcentreerd steekproefonderzoek te willen verrichten? Juist vanwege het individuele karakter van de wet, lijkt ons zo'n gericht onderzoek zeer wel mogelijk. Wij hopen

Van Veenendaal-van Meggelen

dat er dan een einde kan worden gemaakt aan verhalen die grond van waarheid missen.

□

De heer **Staneke** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Als beleidsbepaling op het welzijnsterrein geldt voor het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk als belangrijk hulpmiddel een drietal dimensies:

1e. De materiële uitrusting, waarbij uiteraard het bijstandsbeleid en de daaraan gekoppelde maatregelen een belangrijke rol speelt. Mijn fractiegenote, mevrouw Van Veenendaal, sprak hier reeds over.

2e. De sociale toerusting, die zich in het bijzonder richt op de sociale en culturele voorzieningen.

3e. Mogelijkheden scheppen voor iedere burger tot deelname aan het keuze- en beslissingsproces om op deze wijze invloed te kunnen uitoefenen op de ontwikkeling in de maatschappij.

Niet ten onrechte constateren de bewindslieden van dit departement, dat wij temidden van ingrijpende maatschappelijke veranderingen terecht zijn gekomen. Wanneer echter in de met mooie volzinnen opgestelde paragraaf 2 van de memorie van toelichting wordt gezegd, dat de 'daadwerkelijke democratische besluitvorming op alle levensterreinen moet kunnen doordringen' en ik denk dan aan de recente benoeming van de voorzitter van de NOS – op een eerder tijdstip – en aan het aantrekken van politieke adviseurs, heb ik moeite met de geloofwaardigheid hiervan.

Het CRM-beleid voor 1976 heeft opnieuw van de Regering voorrang gekregen. Desondanks moeten de bewindslieden zich een groot aantal beperkingen opleggen. Niet voor niets hebben de maatregelen die genomen werden in de loop van dit jaar, tot grote ongerustheid geleid op het totale welzijnsterrein. Het regeren met de subsidiepot veroorzaakt formeel gezien geen bezuinigingen, maar dat het als zodanig door besturen en functionarissen wordt gevoeld, is duidelijk. De ons één dezer dagen toegezonden uitgave van de coördinatiegroep van vertegenwoordigers van de bij het begeleidingsorgaan Friesland aangesloten instellingen jokt er niet om. Hun kritiek richt zich vooral op de wijze waarop CRM een streep zet door het werk wat vele mensen hebben verricht. Het vertrouwen, ook en vooral bij de vrijwilligers, is geschokt. Men heeft teveel verwachtingen gewekt, die, ondanks de prioriteit van de Regering voor dit departement, niet waar kunnen worden gemaakt. Zelfs de Friese polsstok heeft een einde. 'Bezuinigingen onder de gordel' noemde een bevriend weekblad van de Staatssecretaris, dit. Het buiten beschouwing laten van een groot aantal onderwerpen bij de behandeling van de begroting van CRM heeft enerzijds het voordeel – behalve de vreugde van de voorzitter dat er weer een begroting sneller zal worden afgehandeld – dat de Kamer meer tijd ter beschikking heeft voor de overige onderdelen, anderzijds het nadeel dat er een grote verbrokkeling plaats vindt van het totale takenpakket van dit 'monster'-departement.

Wetgeving

De verwijzing naar de Wetgeving voor de maatschappelijke dienstverlening en de hierop betrekking hebbende voortgang van de werkzaamheden van de commissie-Belinfante, maakt mij niet veel wijzer. Wil de bewindsman trachten mij wijzer te maken? De Tijdelijke Verstrekkingenwet maatschappelijke dienstverlening doet bij mij enige vragen rijzen. Hierbij neem ik de dagverblijven als een mij ná aan het hart liggend voorbeeld. Ditzelfde geldt vanaf 1 januari 1976 voor de gezinsvervangende tehuizen. In het kader van de Tijdelijke Verstrekkingenwet is CRM het toezichthoudende orgaan. Vervolgens zijn hierbij betrokken: de ziekenfondsen, de verbindingskantoren, centraal overleg ziekenhuistarieven, ziekenfondsraad, de in de provincies aanwezige consulenten van CRM en een adviserend geneeskundige. Mijn vraag is: wie bepaalt nu in feite het beleid? Mijn constatering is: wat een probleem voor besturen van instellingen zoals door mij genoemd, besturen die dit veelal als vrijwilligers moeten runnen.

Overwogen wordt tot samenvoeging van enige buitendiensten binnen het departement, met name die van de afdelingen Landelijk Contact, Jeugdzaken en – naar ik meen – de Rijksinspectie voor de openbare bibliotheken. Ongetwijfeld zal de voorgenomen bundeling en samenvoegingen hier en daar onplezierig aankomen en daarmede gepaard gaande spanningen oproepen. Niets is echter meer funest dan in onzekerheid verkeren over plannen die met het bekende zwaard boven je hoofd hangen. Dit geldt niet alleen – hoewel erg belangrijk – voor de betrokken ambtenaren, maar doet ook het werk stagneren. Mijn vraag is: in welk stadium verkeren de plannen?

Decentralisatie

Ligt het in het voornemen van het departement om de in het licht van de voorgenomen decentralisatie op korte termijn een aantal rijkssubsidieregelingen om te zetten in rijksbijdrageregelingen? En zo dit het geval is, behoren ook de zgn. artikel 12-gemeenten tot die gemeenten die de wens hiertoe hebben geuit?

Bij dit onderdeel, mijnheer de Voorzitter, denk ik aan de leuze 'spreiding van macht'. Mij lijkt hier een terrein braak te liggen voor beide bewindslieden, waar het de decentralisatie betreft.

Vervolgens wil ik enige opmerkingen maken, maar ook niet méér dan dat, omdat die ook te maken hebben met samenlevingsopbouw, een onderdeel dat later in deze Kamer zal worden behandeld. In de begroting zijn opgenomen subsidies en voorschotten voor accommodaties voor het jeugd- en jongerenwerk èn voor accommodaties voor meervoudig gebruik tot een totaal van f 20 mln. In de laatste jaren worden in het kader van de aanvullende werkgelegenheid vele van dergelijke objecten tot stand gebracht. In nagenoeg alle gevallen betreft het nieuwbouw met hoge investeringsbedragen. Na het gereedkomen hiervan komen er exploitatieproblemen, niet alleen bij de grotere accommodaties zoals in de memorie van toelichting staat, maar praktisch geen der nieuw gereedgekomen opjecten zal hieraan kunnen ontkomen. Wanneer men wel tot een sluitende exploitatie komt, geschiedt dit helaas in vele gevallen ten koste van de salariëring en de rechtspositie der beheerders. Ik kom hier te zijner tijd bij de behandeling van de nota Samenlevingsopbouw op terug.

Ik wilde dit slechts aantippen, mijnheer de Voorzitter, om zowel het Ministerie van CRM – als hoeder van vele monumenten in dit land – als het Mi-

nisterie van Sociale Zaken te verzoeken, in het kader van de aanvullende werkgelegenheid in het bijzonder het oog te laten vallen op monumenten en grote leegstaande panden waaronder een vrij groot aantal scholen. Mij is bekend dat de Staatssecretaris in een aantal gevallen hiervan gebruik heeft gemaakt. Naar mijn mening zal het verkennend onderzoek naar de exploitatieproblematiek zo snel mogelijk moeten worden afgerond. Het is mij te vaag als de leiding van dit departement mededeelt, dat er een uitdieping zal plaatsvinden. Deze uitdieping had eerder kunnen en dienen te geschieden, omdat de exploitatieproblemen niet van vandaag of gisteren zijn. Mag ik de bewindslieden verzoeken op korte termijn de Kamer duidelijk inzichten hierin te verschaffen?

Overigens nam ik met instemming kennis van de mededeling, dat een interdepartementale werkgroep zich bezighoudt met problemen die zich in de horeca-sector voordoen, waar het betreft de buffetexploitatie van gesubsidieerde instellingen en dat gezocht wordt naar spelregels en afspraken op plaatselijk en, naar ik hoop, ook op regionaal niveau. Mijn tevredenheid zal toenemen als de bewindsman mededeling wil doen van de feitelijke ervaringen en het aantal gevallen waarop die ervaringen betrekking hebben. Deze zullen mij ongetwijfeld worden verstrekt.

Ten slotte, mijnheer de Voorzitter, zou ik nog eens extra aandacht willen vragen voor het belangrijke werk, waarover feitelijk veel te weinig wordt gesproken, dat de speeltuin- en sportverenigingen verrichten. Ik bedoel dan niet de topsporters, maar de mensen die in het speeltuinwerk en in de sportverenigingen met het 12e of 13de 12-tal van een korfbalvereniging ieder weekend op stap zijn om op deze wijze kinderen in de leeftijd van 8 tot 15 jaar zinvolle vrijetijdsbesteding te geven. Juist op die leeftijd heeft dit zeer grote invloed op de vorming van de jonge mens.

□

De heer **Van Winkel** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Nu iets te moeten zeggen over het CRM-beleid, zo kort na de behandeling van de knelpuntennota en met de behandeling van diverse andere nota's nog in het verschiet, houdt het gevaar in van gedeeltelijk in herhalingen te vervallen. Daar zullen we echter niet helemaal aan kunnen ontkomen, aangezien de gedachten, die ten

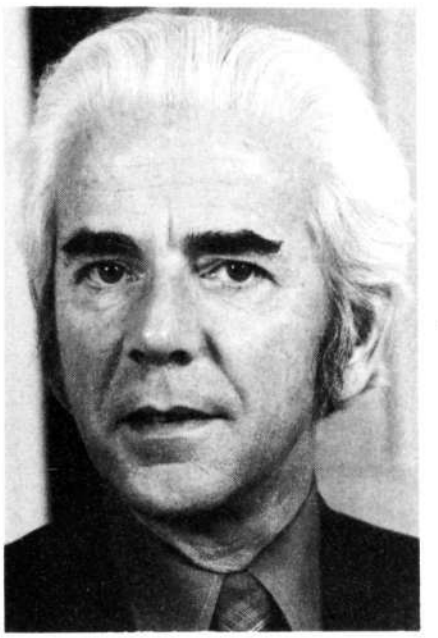

grondslag liggen aan de knelpuntennota en de consequenties die daaruit getrokken zijn in de memorie van toelichting zijn terug te vinden.

Hoewel het nog te vroeg is om tot een daadwerkelijke toetsing van deze consequenties over te gaan, willen we hier en daar toch enige kanttekeningen plaatsen, waarbij ik wil wijzen op wat mevrouw Haas al heeft betoogd.

Uit het 'veld' klinkt nog al eens het verwijt door dat de bewindslieden de 'botte bijl van Vonhof', zij het hier en daar wat aangescherpt, weer uit de CRM-kast hebben gehaald. Dit verwijt acht mijn fractie niet terecht. De cijfers spreken wat dat betreft duidelijke taal. Ook al is de duidelijke stijging ten opzichte van 1975 voor een groot deel veroorzaakt door de stijging van de post bijstand, toch hebben ook andere posten een redelijke stijging ondergaan. Een dergelijke stijging in een tijd waarin het ons economisch niet bepaald voor de wind gaat, is een duidelijk bewijs van de politieke prioriteit van het welzijnswerk in dit kabinet.

Deze prioriteitsstelling wordt door anderen juist aangevochten. Waarom moeten er allerlei voorzieningen worden opgezet voor mensen die er niet om vragen en die door anderen 'kansarmen' worden genoemd? Waarom willen sommigen anderen bewust maken, die misschien wel onbewust willen doorleven? Is het niet elitair om voor anderen te bepalen waar hun geluk ligt? Deze en dergelijke vragen klinken door in de weerstanden van velen die zich verzetten tegen kostbare activiteiten die we welzijnsbeleid noemen.

Solsjenitzin heeft jaren geleden eens gezegd: 'De mensheid kan alleen gered worden als iedereen zich alles aantrekt'. Om mens te zijn en een mensenwereld tot stand te brengen, moet je bewust kunnen leven te midden van bewust levende mensen. De minder bewuste en de zogenaamde 'kansarmen' hebben er recht op om meer inzicht te krijgen in alles wat hun leven bepaalt en daar hun eigen rol in te spelen in samenhang met anderen. Alleen al op grond van dit recht dient een bewustwordingsproces gesteund te worden. Het toenemend besef van de gelijkwaardigheid van mensen dwingt ons eenvoudig ook ons mens-zijn te delen met allen, dwingt ons om, op kleine en grote schaal, aan iedereen een evenredig deel te geven, niet alleen van de koek maar ook van de macht om te bepalen waar de koek van gemaakt wordt en hoe hij gebakken wordt. Dit uitgangspunt krijgt vorm in democratisering en in een van de voorwaarden tot democratisering: de decentralisatie van structuren. Het omgekeerde is trouwens evenzeer waar, in wisselwerking. Dit zijn de belangrijke grondgedachten in deze memorie van toelichting.

In deze begroting proberen de bewindslieden de decentralisatie vorm te geven door de verschillende subsidieregelingen te vervangen door rijksbijdrageregelingen. Het laagste politieke niveau, dat we in ons bestel kennen, zal meer en meer het beleid moeten gaan bepalen. Het welzijnsbeleid komt voor een deel in handen van gemeenten. Om een werkelijk gedecentraliseerd beleid te kunnen voeren, zal niet alleen de rijksoverheid maar zullen ook de lagere overheden naar de mensen toe moeten gaan. Maar gezien het functioneren van ons politieke bestel zal deze decentralisatie in veel gevallen helaas niet betekenen dat de burgers aan de basis zèlf de inhoud van het werk ter hand zullen nemen.

Hier en daar wordt de verwachting geopperd dat de burgers meer geïnteresseerd zullen raken in het doen en laten van de gemeente, indien deze meer bevoegdheden krijgt, maar dit achten wij een nogal smalle basis. De stimulans die uitgaat van het delegeren van verantwoordelijkheden valt niet te ontkennen. Maar of deze stimulans voldoende zal blijken te zijn om de interesse en participatie te bevorderen waag ik te betwijfelen. Deze twijfels komen mede naarboven gehoord de ervaringen van welzijnswerkers met plaatselijke overheden. Naar ik hoop, zullen experimenten, zoals onlangs gestart in Rotterdam, de benodigde erva-

ring leveren. Deze ervaringen zullen niet alleen nodig zijn voor toekomstige kaderwetgeving maar ook voor het bepalen van de moeilijkheden, mogelijkheden èn onmogelijkheden die er zijn om mensen direct mee te laten praten over hun eigen woon- en leefsituatie. Als bij het maken van welzijnsplannen grote groepen ambtenaren en allerlei commissies betrokken moeten worden, zullen de ontoegankelijkheid en de onbereikbaarheid van dit soort instanties de voordelen van decentralisatie weer te niet doen. Misschien kunnen de bewindslieden aangeven hoe zij deze situatie denken in te vullen. Het kan niet de bedoeling zijn, de ontoegankelijkheid en de bereikbaarheid van verschillende vormen van particulier initiatief te vervangen door mogelijk eveneens ontoegankelijke en onbereikbare overlegstructuren.

Ten aanzien van het democratisch functioneren van gesubsidieerde instellingen verheugt het ons, dat de commissie-van der Burg met een discussienota is gekomen. Behalve goede decentralisatie zal ook democratisering van welzijnsinstanties nodig zijn voor werkelijke deelname van medewerkers en cliënten aan keuze- en beslissingsprocessen op het gebied van welzijn. Hopelijk zal de commissie-van der Burg spoedig na de hoorzittingen eindadvies uitbrengen.

Bij de behandeling van de justitiebegroting ben ik uitvoerig ingegaan op de relatie justitie en welzijn, met name ten aanzien van de hulpverlenende taak van de politie. Op enkele specifieke welzijnsaspecten in dit verband wil ik nu terugkomen. Onderzoekingen hebben uitgewezen dat de hulpverlening in de vorm van crisisinterventie een zeer groot deel van de aandacht van de politie opeist. Aan deze hulpverlenende taak wordt op de opleidingsinstituten nagenoeg geen aandacht besteed. Dit betekent in de praktijk dat mensen, die zich in een crisissituatie bevinden en zich in laatste instantie tot de politie wenden, niet adequaat kunnen worden opgevangen. Het zou mogelijk moeten zijn dat welzijnswerkers en politie, ondanks de waarneembare spanningen en conflicten, via structurele contacten grotere doeltreffendheid in de hulpverlening proberen te bereiken. Ik zou de Minister dan ook willen verzoeken, overleg te plegen met zijn collega van Justitie over uitbreiding van raakvlakken tussen politiële en andere vormen van maatschappelijke hulpverlening. In dit kader denk ik bij voorbeeld aan wederzijdse stages tussen hulpverlenende instanties en politie-opleidingsinstituten.

Nu enige opmerkingen over de STER. Een van de kernvragen in deze problematiek luidt: is het maken van reclame via de omroep verenigbaar met de doelstellingen en de aard van de omroep? De taak van de omroep staat in de nota Massamediabeleid aangegeven als: het verschaffen van informatie op maatschappelijk en cultureel terrein en het zowel actief als passief betrekken van alle leden van de samenleving bij ontwikkelingen op dit gebied. Het is duidelijk dat de doelstelling van de reclame hiermee in tegenspraak is, ook al willen de heren reclamemakers ons doen geloven dat afschaffing van de STER aantasting van de vrijheid van meningsuiting zou zijn. De mogelijke informatieve waarde van de reclame in het algemeen is in de STER – mede door de aard van het medium – tot vrijwel nul teruggebracht. De 'informatie' blijft beperkt tot vaak overdreven aanprijzingen en slogans. Hoewel de kwaliteit van de reclamespots op zich niet bepalend mag zijn voor de standpuntbepaling in dezen, moeten wij vaststellen dat de STER – mede door de aard van het medium en de programmering rond de journaaluitzendingen – de meest opdringende en agressieve vorm van reclame is. Bovendien komt deze ook nog ongevraagd bij iedereen de huiskamer binnen. Een agressieve vorm van reclame zoals de STER versterkt bovendien een reeds min of meer op hol geslagen consumptiepatroon, met alle gevolgen voor grondstoffen en milieu. Hoewel wij onderkennen dat dit slechts een van de factoren is die de consumptie op onverantwoorde manier aanwakkeren pleit mijn fractie voor de geleidelijke afschaffing van de STER. In principe dienen de verhoogde lasten die het gevolg zijn van de afschaffing van de STER uit de algemene middelen te komen. Vooralsnog is deze lastenverhoging gedeeltelijk te ondervangen door verhoging van de STER-tarieven voor de resterende zendtijd. Binnen het kader van geleidelijke afschaffing van de STER wil ik pleiten voor afschaffing van het eerste reclameblok rond de klok van zeven uur, om op deze manier tevens het agressieve misbruik van 'kinderreclame' weg te nemen. Ik verwijs hierbij naar hetgeen is opgemerkt door de heer Scholten. Zijn motie heb ik alleen ondertekend, wetend dat hij in eerste termijn zou worden ingediend, op grond van goed gedokumenteerde informatie over de mening van de Voorzitter inzake de procedure rond het indienen van moties in eerste termijn.

Mijn fractie is enigszins verbaasd over het feit dat de Minister om te komen tot een interim-regeling inzake het vormingstoneel anticipeert op de toneelnota, die nog in deze Kamer besproken moet worden. Het is voor ons bovendien de vraag of het vormingstoneel reeds zodanig ontwikkeld is dat er een regionale mogelijkheid en bereidheid zou zijn om enige medeverantwoordelijkheid te dragen inzake het vormingstoneel. Naar onze mening leent het vormingstoneel zich nog niet voor een dergelijk regionalisatiebeleid. Wij willen de Minister dan ook verzoeken deze interim-regeling nog eens in overweging te nemen en daarover overleg te plegen met de betrokkenen.

Mijn fractie is de bewindslieden erkentelijk voor de uitbreiding van de subsidie voor de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren ten bate van de inspectie, waar wij vorig jaar voor gepleit hebben. Helaas is het nog wel zo, dat de inspectie in meer algemene zin, nog over te weinig mankracht beschikt. De noodzaak van een dergelijke inspectie wordt nog eens extra onderstreept door de schandelijke stroperij vanuit rijdende auto's op de Veluwe. Verder wil ik in dit verband nog opmerken dat de studie van mijn fractie over een herziening van het Wetboek van Strafrecht inzake dierenmishandeling goede voortgang maakt.

Ik wil nog enige aandacht vestigen op ontwikkelingen binnen de zogenaamde kunstuitleen. CRM subsidieert op dit moment alleen uitleencentra, die lid zijn van de Federatie Uitleencentra Beeldende Kunst (FUB). Naast deze uitleencentra zijn of worden er ook artoteken opgericht in ruim 10 steden waaronder Den Haag, Amsterdam, Breda. Deze artoteken verschillen van de uitleencentra, die zijn aangesloten bij de FUB, ten aanzien van de selectiecriteria en de uitleen van BKR-werken. Ik wil hier nu niet verder uitgebreid op ingaan. Maar ik wil de Minister vragen of hij bereid is tot overleg, zo mogelijk samen met de Minister van Sociale Zaken, op korte termijn met de uitleencentra die niet voldoen aan de FUB-voorwaarden.

Tot slot kan ik het niet nalaten nog even te pleiten voor de allerzwaksten in onze samenleving, de peuters, die later de zaak zullen moeten overnemen. Hun ontwikkelings- en groeikansen moeten de hoogste prioriteit hebben vanuit het toekomstdenken. Dit groeiproces speelt zich, onder andere, af in de kinderspeelzalen die door de ouders zelf worden opgezet om de te

beperkte ontplooiingskansen van het kind binnen de moderne woon- en leefsituatie te verbreden. Ik ben van mening dat daar duidelijke groei mogelijk gemaakt moet worden.

□

De heer **Abma** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Een geruchtmakend boek was destijds: 'De betoverde wereld'. Moeten wij in die trant spreken van 'Het betoverde Departement van CRM'? Ik citeer: 'Welzijn is een toverwoord geworden te pas en vaak te onpas gebezigd.

Zoals in de Middeleeuwen alles op God werd betrokken en in de tijd van de Verlichting op de rede en in de bloeiperiode van het kapitalisme op de welvaart. Welzijn is de grote witmaker, de rituele reiniger, die alles plaatst in geheiligd licht'. Alles op God betrokken. Was dit maar waar voor het welzijn! Welzijn is veeleer een god van deze eeuw die de zinnen verblindt. Welzijn mag en moet van zijn mythe ontdaan worden. Het streven is gericht op een 'maatschappij met menselijk gelaat'. Toch geen soort culturele revolutie met een of andere nieuwe mens als inzet? Daarvoor is een fundamenteler verandering van hart noodzakelijk. Wij zien slechts één beleidsoogmerk: Welzijn in de zin van het leiden van een stil en gerust leven. Dan zou veel achterwege blijven van culturele voorzieningen en media die voor mens en maatschappij verderfelijk zijn.

Tot zover onze proloog. De goede verstaander kan het toepassen op andere prologen. De financiële armslag is beperkter. 'Het aanhalen van de broekriem betekent niet het verwijderen van het knagend gevoel van honger, maar het voorkomen van ongezond uitdijen' troost de memorie van toelichting. Van hart onder de broekriem gesproken. Is dat wijsheid anno 1975? Is alleen de botte bijl van destijds vervangen door het deskundig gehanteerde snoeimes? Het gejammer van het veld gehoord, zou je het niet zeggen. De memorie beweert dat welzijnsbeleid moet worden gezien in het geheel van het overheidsbeleid. Is dat niet te passief? Moet het noodzakelijke welzijnsbeleid, mede van andere departementen niet zeggen: Drastische bestrijding van inflatie, anders worden alle mogelijke arbeidsintensieve voorzieningen onbetaalbaar, alle beheersingspogingen ten spijt? Dat is inspraak, medezeggenschap, participatie van het welzijn in het totale regeringsbeleid! De Leeuwarder Courant van 15 oktober '75 schrijft: Gezinsverzorging (30 mln. minder), van de schrik van het snoeimes bekomen: 'geen nood slechts minder reservevorming dan vorig jaar'; NOS (20 mln. minder) 'geen nood 4,5 mln. in personeelsfonds, 10 mln. reserve van totaal 150 mln'. Hele beheersingsoperatie is kwestie van geringer groei. Wat moet het controlerend parlement hiervan denken?

Je hoort van crisis in het welzijnswerk. Raadslieden lopen elkaar voor de voeten, regelingen van hogerhand doorkruisen elkaar. Amsterdam bijvoorbeeld 180 hulpverlenende instellingen plus nog gemeentelijke. Men verdwaalt in het oerwoud. 'Hèt is praten en nog eens praten, een rommelpot, geen besluiten. Regenten maken plaats voor technocraten.' Ik denk aan wat de Minister zegt over particulier initiatief – wat is dit anders dan deelname van mensen aan keuze- en beslissingsproces? – dat soms instellingen te weinig verbinding hebben met achterban. Is die diagnose juist? Is het niet veel meer een botsing van staf, personeel, technocraten met bestuurders?

De vernieling van de Nachtwacht schokte velen. Is schade door baldadigheid, vervreemding en dergelijke bij culturele en recreatieve voorzieningen, onder andere ook bibliotheken, aanzienlijk, zodat adequate maatregelen gewenst zijn?

Men klaagt over willekeur bij aanwijzing monumenten. Zijn duidelijke criteria niet gewenst? Drieduizend wachtenden vragen 500 mln. Komen de wachtenden allen aan de beurt?

Wij delen de opvatting dat op grond van bekende redenen de STER-reclame een vallende ster moet zijn. Wil de Regering het hare doen aan godslasterlijke en kwetsende uitzendingen tegen te gaan?

Er is veel onrust over het landschapsparken-project in pril en experimenteel stadium. Is omzichtigheid niet geboden om onnodig wegtrekken met alle schadelijke gevolgen te voorkomen?

Het 'Paard van Troje', zie Volkskrant j.l. dinsdag, bleek gevuld met drugs. Onlangs was iets dergelijks in Ridderkerk aan de hand, waarover wij vragen stelden. Is het Departement van CRM waakzaam om verkoop van drugs binnen muren van jeugd- en clubhuizen tegen te houden?

Recent circuleerden klachten over ziekteverzuim en overbelasting van personeel van sociale diensten. Zijn deze klachten van incidentele aard of vrij algemeen?

Het departement heeft de handen vol aan opvang van Surinamers. Begrijpelijk zijn provisorische maatregelen allereerst urgent. Is er visie op oplossingen voor langere termijn en zijn de begrote posten daarvoor voldoende?

Het departement is een ontmoetingsplaats van armen en rijken, bejaarden en jeugdigen, achtergeblevenen en zeer vooruitstrevenden, kanslozen en kansvollen, van verleden en toekomst en van veel meer. Ware wijsheid is een vereiste. Aan verlangens geen gebrek. Een zegswijze luidt: 'Hoe minder wensen hoe meer vrede'. Een experiment waard deze uitspraak te beproeven.

□

De heer **Koekoek** (BP): Mijnheer de Voorzitter! Wij willen bij deze begrotingsbehandeling het zwaartepunt leggen bij de verhogingen, die in de begroting naar voren komen. Wij weten, dat de opvang van Surinamers en dergelijke en het grote fiasco van de verdrijving van woonwagenbewoners van kleine centra naar grote centra, deze Minister en Staatssecretaris voor grote financiële moeilijkheden stellen. Dat willen wij niet verhelen. Wij krijgen te maken met de beoordeling van een begroting, die in een jaar stijgt van f 5.486.482.000 naar f 7.339.770.100. Dat is een stijging van ongeveer 35%. Ik hoorde zojuist een van de voorgaande spreeksters zeggen, dat de alles verwoestende inflatie zou moeten worden gestopt. Ik heb mij afgevraagd wat zij in de tijd, dat zij op een dergelijk ministerie zat, daaraan heeft gedaan. Ik kan mij wat dat betreft heel weinig herinneren.

Het is helemaal in strijd met hetgeen wij willen. Tot nu toe heeft niemand gesproken over de verhoging, die de Minister voor zichzelf aanbrengt. Zijn salaris gaat van – althans zijn kosten bedragen – f 138.560 naar f 163.500.

Koekoek

Dat is een verhoging van ongeveer f 25.000 ofwel ongeveer 20%. De kosten van de Staatssecretaris stijgen van f 119.540 naar f 142.900. Deze stijging is ongeveer 24,5%. Dit is helemaal in strijd met datgene wat dit kabinet indertijd heeft voorgespiegeld. Dit heeft *voor ons grote bezwaren.*

Ik weet, dat het financiële niet het belangrijkste is in deze wereld. Het zal zeker voor deze Minister niet het belangrijkste zijn, want hij heeft ons geheel andere voorstellen gedaan. Hij heeft ons ook geheel andere bedragen *voorgelegd ter goedkeuring. Dat gaat* bij voorbeeld – om een bedrag te noemen – op het terrein van ontwikkelingsprojecten en experimenten op het gebied van de samenlevingsopbouw om een verhoging met niet 25% maar met 106,8%. Het geval, waarover ik net *sprak, van de woonwagenbewoners* betreft een verhoging van f 22.938.000 tot f 36.285.000. Ik zeg niet dat die stijging geheel komt voor verantwoordelijkheid van deze Minister, maar wel gedeeltelijk. Hij heeft zich – ook de Staatssecretaris – indertijd niet verzet *tegen het beleid dienaangaande om* de woonwagenbewoners lastig te vallen en van kleine naar grote centra te brengen. Wij hebben dat wel gedaan. Wij hebben dus daarvoor geen enkele verantwoordelijkheid. Wij hebben toen reeds gezegd: Laat die mensen *waar zij zijn.* Wij hebben ook allerlei voorbeelden erbij genoemd. Er komt bij dat, als men dit had gelaten zoals het was, velen van deze mensen veel meer cultuur hadden gehad en voor hun eigen boterham hadden kunnen zorgen. Wanneer men deze mensen op een hoop jaagt, zoals er toen werd gezegd – wij hebben gewaarschuwd – dan kunnen zij dat niet meer en dan komen zij uiteindelijk allemaal terecht bij de bijstandswet.

Zo zijn er meer bedragen, die eruit springen. Ik denk aan de subsidies voor de rijksbijdragen ten behoeve van organen voor overleg en advies. Daar is sprake van een verhoging met ruim 19%. Als wij zien naar de bedragen voor de jeugdzaken, voor instellingen en organisaties voor jeugd- en jongerenwerk, dan zien wij een stijging van f 87 mln. naar f 107 mln., een verhoging van 23%, waarbij de Raad voor de Jeugdvorming eruit springt met een verhoging van 46%.

Dat zijn allemaal bedragen, die in strijd zijn met ons beginselprogramma en met de voorstellen, die wij van deze Regering kregen, toen zij zich aankondigde. Ik noem die voorbeelden daarom duidelijk en ik zeg daarom, dat wij er grote bezwaren tegen hebben. Wij kunnen ons ook niet voorstellen, hoe het komt, dat deze Minister en deze Staatssecretaris met deze bedragen bij ons komen en zo weinig verantwoordelijkheid dragen, dat wij dit even in tijd van een paar dagen goedkeuren. Daarna gaan ze weer door.

Een ander punt is de kwestie van de Bijstandswet. Wat dit betreft is er een enorme toename geweest, wat een gevolg is van het feit, dat veel mensen, waaronder de Surinamers, daar terechtkomen. Wij hebben daarvoor gewaarschuwd. Wij hebben er ook nooit medewerking aan gegeven. Wij hebben er dan ook geen enkele verantwoording voor. Ik weet, dat deze Minister nu nog met 6500 mensen zit, die in opvangcentra zijn ondergebracht. Ik zie dat iedere dag bij ons. Op kosten van het Ministerie is bij ons een hotel aangekocht voor zeven ton. Men heeft het er in deze noodsituatie voor moeten betalen, maar in werkelijkheid heeft het hotel nimmer drie ton kunnen opbrengen.

Minister **Van Doorn**: *Er is geen hotel* gekocht voor rekening van het ministerie.

De heer **Koekoek** (BP): Ik doel hierbij op hotel Neder-Veluwe, Excellentie.

Minister **Van Doorn**: Dat begrijp ik, *maar er is geen hotel gekocht.*

De heer **Koekoek** (BP): Is het dan nog een hotel?

Minister **Van Doorn**: Ik meen, dat het ministerie het hotel heeft gehuurd.

De heer **Koekoek** (BP): Misschien kunt u, in uw antwoord, daarover uitleg geven. Ik heb een en ander uit tot nog toe betrouwbare bron vernomen, namelijk van de eigenaresse zelf. Als het anders is, ben ik verkeerd ingelicht en dan verneem ik dat graag van de Minister.

De Minister komt ten goede, dat on*der zijn beleid goed voor de Surina*mers wordt gezorgd. Ik zeg dit mede, omdat er over de opvang is geklaagd door Surinaamse statenleden. Dit hotel werd altijd gebruikt door Nederlanders en men heeft er nooit brandgevaarlijke situaties in gezien. Toen, on*der het beleid van deze Minister de Su*rinamers erin kwamen, heeft men twee stalen brandtrappen aan de buitenzijde van het hotel moeten bouwen, vóór het door de Surinamers gebruikt mocht worden.

Vervolgens algemene zaken betreffende dit ministerie. Daarbij zijn er onderdelen, zoals de zendtijd, de radio en de televisie, waaronder ook de zendtijd van de politieke partijen valt. Wij zijn er over tevreden, dat alle partijen die zendtijd krijgen; voor de radio eenmaal per 14 dagen en voor de televisie eenmaal in de drie maanden. Wij hebben er echter bezwaar tegen, dat de omroepen – en dat staat de Minister toe, terwijl hij stelt, dat hij vóór veelvormigheid is, zodat iedereen voor de radio en de televisie aan het woord kan komen – wanneer zij in dit gebouw opnamen maken, zoals de NOS, stoppen na de grote partijen. De lichten gaan uit, zodra deze partijen het woord hebben gevoerd. Bij de algemene beschouwingen heb ik mij er erg aan geërgerd, dat slechts vier grote partijen werden genoemd in de journaals en in 'Den Haag Vandaag', namelijk twee rechtse en twee linkse partijen. Al die andere partijen bleven buiten schot. Kamerleden of volksvertegenwoordigers zoals wij kunnen dan natuurlijk de kosten die hiervoor worden gemaakt moeilijk goedkeuren. Wij zijn dat voorshands dan ook niet van plan.

Wij hebben er verder grote bezwaren tegen dat als de Minister zo voor veelvormigheid is omroepen als de VARA heel veel zendtijd verschaft aan mensen van aanverwante partijen, bij voorbeeld de Partij van de Arbeid, de PPR en D'66. De KRO doet dat veelvuldig voor de KVP.

Dat is iets heel anders dan veelvormigheid. Het is ook iets anders dan democratie. Dat is namelijk de een voortrekken bij de ander en de grote veel meer kans geven dan de kleine. Hiertegen hebben wij bezwaren.

De heer Scholten heeft een motie ingediend om de STER-reclame af te schaffen. Dat is helemaal niets nieuws. Hij is daarmee al langer bezig. Hij heeft altijd één heel belangrijk argument om de STER-reclame af te schaffen ongebruikt gelaten, namelijk het voordeel dat erin zit.

Men kan via radio en televisie voor veel geringere kosten bij voorbeeld vier of vijf miljoen mensen bereiken dan via reclame in de kranten. Dat is een heel belangrijk punt in deze tijd, als wij de inflatie willen stoppen en wij ons willen verzetten tegen onnodige uitgaven. Dat punt is tot nog toe niet in discussie geweest, alhoewel ik destijds de heer Scholten daarover een tip heb gegeven. Men moet maar eens uitrekenen wat het kost om vier of vijf miljoen kranten te drukken om bij de mensen te brengen met een advertentie erin. Men moet dat vergelijken met wat het kost om dezelfde advertentie via de televisie te brengen. De kosten van het eerste zijn misschien wel hon-

derdvoudig. Dat stel ik mij zo voor. Ik dacht dat wij daarmee in deze tijd zeker rekening moesten houden.

Wij zijn volksvertegenwoordigers. Het is voor mij onbegrijpelijk dat de heer Scholten en, zoals ik nu al merk, ondertekenaars van de motie voor andere fracties ervoor zijn, zonder meer *maar te stoppen met die reclame*. Ik vind het ook wel wat overdreven, mensen die het journaal willen zien langdurig naar die reclame te laten kijken, maar het is ook met andere programma's zo.

Omdat het onder het beleid van deze Minister valt, wil ik hem eraan herinneren dat heel vaak om acht uur wordt aangekondigd dat het tweede journaal op I bij voorbeeld om vijf over elf en op II om 20 over elf is. Om vijf over elf krijgt men dan soms een heel ander programma, dat vaak opvallend belangrijk is voor de Regering. Daarnaar moet men dan vaak nog een half uur kijken voordat het nieuws komt.

Als volksvertegenwoordigers hebben wij kennis kunnen nemen van een NIPO-onderzoek. Daaruit blijkt dat van de Partij van de Arbeid-aanhang slechts 17% ermee akkoord gaat, de STER-reclame te stoppen en een hoger kijkgeld te aanvaarden. Dat wil 12% van de VVD, 15% van de KVP, 6% van de CHU en 22% van de ARP. Het blijkt dat de heer Scholten omdat hij hiermee al enige maanden bezig is bij zijn eigen partij invloed heeft gekregen door hiertoe over te gaan, maar hij heeft geen invloed gehad op andere partijen. Als men de vijf percentages optelt en dan weer door vijf deelt, is slechts 14% van de bevolking ervoor, de STER-reclame af te schaffen en daarvoor hogere kijkgelden te betalen. Het is dan voor mij een raadsel hoe men als volksvertegenwoordiger daarmee kan komen.

Ik vind het jammer dat de heer Scholten er nu niet meer is. Ik neem hem dat helemaal niet kwalijk, want als iemand hier 's morgens om kwart over tien begint, kan ik heel goed begrijpen dat hij om kwart over tien 's avonds, twaalf uur later, wel eens naar huis wil. Ik hoor daarom morgen of de volgende week misschien wel hoe hij er toch toe komt, in strijd met de wil van het Nederlandse volk en ook met zijn eigen kiezers – daarvan is slechts 22% ervoor – te proberen hier een meerderheid te krijgen voor zijn motie, zodat de Regering langzamerhand de STER-reclame moet afschaffen. En dat niet alleen. Als het zou gebeuren is het ook in strijd met ons aller doel om de inflatie te stoppen, want dit is veel voordeliger. Als ons land helemaal in financiële nood komt – zover is het ongeveer – dan moet men ook wat de STER-reclame betreft voor degenen, die het niet prettig vinden, een klein beetje ervoor over hebben om te voorkomen, dat wij in de toekomst meer dan 108 gld. voor die televisie moeten betalen.

□

De heer **Jongeling** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ook dit jaar heeft het Departement van CRM niet te klagen over de verdeling der gelden binnen de totale rijksbegroting, alle protesten van professionele demonstranten ten spijt. Dat CRM weer een flink gedeelte van de te verdelen koek krijgt, is niet zo merkwaardig, als men bedenkt, dat juist dit departement te maken krijgt met de sociale gevolgen van de economische recessie. Ik denk hierbij speciaal aan de uitkeringen in het kader van de Algemene Bijstandswet en de maatschappelijke dienstverlening. Een andere vraag is uiteraard, of dan niet op andere beleidsterreinen van CRM wat kalmer aan moet worden gedaan. Mijn fractie beantwoordt deze vraag bevestigend.

Een goed voorbeeld van een situatie, waarin dat per se niet gebeurt maar waar dat wel nodig zou zijn, is het vormingstoneel. In de eerste plaats kan de stelling worden verdedigd, dat toneelspelers niet meer aanspraken kunnen doen gelden op overheidssteun voor politieke vorming dan elke andere leek op dit gebied. In de tweede plaats – dat is belangrijker – kan worden geconstateerd, dat de Minister nu regionale gezelschappen gaat subsidiëren, die zich eerst regionaal uit de markt hadden geprijsd door hun politieke opstelling. De Minister heeft in een interimplan de gehele subsidiëring aan zich getrokken, ook al erkent hij, dat beleidsvorming en beleidsbepaling zich in de nabijheid van de direct belanghebbenden dienen te voltrekken. Dat kan echter niet, omdat de bestuurlijke reorganisatie nog niet is ingevoerd. Waarom dan de verantwoordelijkheid niet bij voorbeeld bij de provincies gelegd als interim-oplossing? Weet de Minister niet, hoe moeilijk het later voor de provincies-nieuwe *stijl zal zijn, weer met de subsidiëring* te stoppen, als zij aan dit soort gezelschappen geen behoefte hebben? Mijn fractie vindt dit geen fraai beleid.

Een ander onderdeel, waarvoor dit jaar voor het eerst een subsidieregeling wordt ingevoerd, betreft het politieke jongerenwerk. Mijn fractie zal de noodzaak van dit jongerenwerk niet ontkennen; wij doen er zelf ook veel aan. Het GPV is een van de kleinste partijen, maar het heeft de grootste jongerenorganisatie van alle politieke partijen in ons land. Wij betwijfelen wel, of men met een hoop geld kan bereiken, wat een politieke partij zelf niet gelukt, namelijk actieve politieke belangstelling en vorming van de jeugd. Principieel tegenstander zijn wij als blijkt, dat ook hiervoor de overheid weer met een subsidiepotje moet komen opdraven. Dat is door ons ook gesteld tijdens het overleg, dat de Staatssecretaris met de besturen van de politieke partijen op 16 mei jongstleden had. Daarin stonden wij gelukkig niet alleen. De overeenstemming, waarover de memorie van toelichting zo mooi spreekt, is dan ook wel enigszins geflatteerd voorgesteld. Ik heb hierover trouwens nog een vraag te stellen: Het subsidie wordt slechts gegeven aan jongerenorganisaties van in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen. Wat gebeurt er nu als zo'n moederpartij de jongerenorganisatie niet meer erkent en alle banden doorsnijdt, omdat deze jongeren zich bij voorbeeld te onwelwillend hebben opgesteld? Kost het hen dan ook het subsidie? Een ander beleidsonderdeel, waarvoor geld wordt uitgegeven, terwijl *dat ons inziens niet nodig is*, betreft het door de Minister opgezette experiment rond de 'agogische theologen'. Wij krijgen in de politiek steeds mooiere woorden! Met dit wazige experiment wordt beoogd te bestuderen, of afgestudeerde theologen een eigen inbreng in het maatschappelijk werk kunnen hebben. Het heeft er alles van, zoals de Leeuwarder Courant terecht opmerkt, dat men 300.000 gld. gaat besteden aan het twee jaar lang zoeken naar de bekende weg. Het lijkt erop dat de kerk het bestaansrecht van haar 2000 jaar oude diakonale arbeid nog eens moet bewijzen. Mijn fractie acht het dan ook een grote dwaasheid, dat men zich van kerkelijke zijde zover heeft aangepast, dat men hieraan meewerkt. Dat de Minister dit soort experimenten opzet, siert hem ons inziens niet.

Ik wil een korte opmerking maken over de laatste paragraaf van de memorie van toelichting, namelijk de voorlichting buitenland. In Rijssel in Frans Vlaanderen staat niet alleen de universiteit met een leerstoel Nederlands, maar worden ook op vrijwillige basis Nederlandse lessen aan niet-studenten gegeven. De docent krijgt voor dit werk echter alleen steun uit België en vrijwel niet uit Nederland, zelfs niet

van het Nederlandse consulaat in Rijssel. Mijn vraag is, of hier geen mooie taak ligt voor het departement van CRM, eventueel in samenwerking met Buitenlandse Zaken.

Een ander punt betreft de monumentenzorg. In de memorie van toelichting wordt gesteld, dat in het kader van het monumentenjaar grote belangstelling voor dit werk is ontstaan en dat met behulp van Sociale Zaken extra restauratiewerken konden worden uitgevoerd. Toch zou mijn fractie het op prijs hebben gesteld, als deze zorg ook bij CRM een hogere prioriteit had gekregen. De kostenstijgingen in deze sector zijn zoals bekend extreem hoog. Elk uitstel maakt restauratie nog duurder of onmogelijk. Mijn fractie betreurt het dan ook dat de verantwoordelijke bewindsman het voorlopig nog laat bij studie als het gaat om het subsidiëren in de onderhoudskosten van monumenten. Verschillende kort geleden gerestaureerde monumenten dreigen opnieuw in verval te geraken, omdat de eigenaren niet in staat zijn, het normale onderhoud, dat nu eenmaal zeer duur is, te bekostigen.

Een aan dit onderwerp enigszins verwante zaak is het volgende. Zoals bekend mag een schoolbestuur 1 procent van de bouwkosten van een nieuw schoolgebouw bestemmen voor bijvoorbeeld een kunstvoorwerp of in het algemeen gesproken aan een artistiek verantwoorde verfraaiing. Nu heeft ook het department van CRM hiermee enige bemoeienis. Wat ik graag zou willen weten is, hoever deze bemoeienis zich uitstrekt. Heeft het departement bijvoorbeeld het recht, een ontwerp van een gerenommeerd kunstenaar af te wijzen, ook al zijn architect en schoolbestuur over dat ontwerp enthousiast? Heeft het departement het recht een ontwerp af te wijzen, omdat het te figuratief is en het motief is ontleend aan een bijbelse geschiedenis? De Minister zal wel begrijpen dat mijn vragen niet uit de lucht zijn gegrepen, maar het gevolg zijn van bepaalde gevallen, die mij ter ore zijn gekomen. Het gaat mij nu niet om deze afzonderlijke gevallen, maar wel om de gehanteerde regels. Bestaat er ten slotte een lijst met kunstenaars, die met uitsluiting van anderen als enigen door dit departement worden gehanteerd bij dit soort van projecten en zo ja, aan de hand van welke criteria wordt zo'n lijst dan samengesteld? Ik heb er begrip voor als de Minister dit soort vragen niet onmiddellijk beantwoordt. Toch zou ik de antwoorden daarop wel graag ontvangen, eventueel later in schriftelijke vorm.

Ten slotte wil ik nog een opmerking maken over het inspraakorgaan voor de Zuid-Molukkers. Deze zaak loopt, naar ik meen, nu al tweeëneenhalf jaar en nog is dit orgaan niet geïnstalleerd. Het verheugt mij dat ik heb vernomen, dat de moeilijkheden nu op het laatste moment zijn opgelost. Ik hoop dat de Minister nu binnen een paar weken tot de installatie van dit orgaan zal overgaan. Beter wederzijds begrip tussen de Regering en de Zuid-Molukkers is hard nodig.

□

De heer **Beuker** (RKPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in het woordenboek het woord 'cultuur' opgezocht. Cultuur is datgene wat betrekking heeft op onze beschaving. Natuurlijk is dat afhankelijk van je eigen ideologische en religieuze opvattingen. Ik kan mij heel goed vinden in de memorie van toelichting van hoofdstuk XVI, waar staat dat het welzijnsbeleid dat moet zijn wat het welzijn van het volk bevordert en wat het menselijk geluk bevordert. Daarop moet ons welzijnswerk zijn gericht.

Als ik kijk naar het maatschappelijk werk, dat deze bewindslieden voorstaan, moet ik zeggen, dat zij daarin zijn geslaagd. Ik heb zojuist het betoog van mevrouw Van Veenendaal-van Meggelen gehoord. Inderdaad, de bewindslieden verdienen wat de bijstandsverlening betreft een compliment. Dat verdienen zij ook wat de monumentenzorg betreft, maar daarop kom ik later terug. Ten aanzien van de maatschappelijke verhoudingen had ik de Minister willen spreken over de gezinsverzorging. Ik vind het nu niet correct omdat de bewindsman vanmorgen om kwart voor negen – ik heb dat ten minste gelezen – nog een bespreking daarover had. De uitkomst van dat gesprek weet ik nog niet, maar ik meende ook gelezen te hebben dat wij die uitkomst alsnog zouden krijgen. Ik zou het erg op prijs stellen als de bewindsman ons daarover in de loop van de volgende week zijn standpunt kan mededelen. Ik heb begrepen dat de Minister niet onwelwillend tegenover de gezinszorg staat.

Ik kom nu op de monumentenzorg. Ik heb niet zo goed meer de nota's kunnen bijhouden die wij de laatste twee dagen hierover hebben gekregen. Ik vind het verstandig als ik lees dat er op het gebied van de monumentenzorg niet van te voren een pasklare subsidieaanvrage is; men moet een bepaalde tijd op de lijst staan.

Ik neem bijvoorbeeld de toren van Aartswoud. Dat is een monument dat jaren geleden met cement is bestreken, maar nu dringend aan restauratie toe is. Het is een markante toren. Verschillende instanties zijn al een hele tijd bezig om de aandacht van de Minister voor deze toren te vragen. Als ik die nota's lees, vraag ik mij af, waar de oorzaak van die vertraging zit. Deze mensen hebben nog nooit antwoord gehad. Mogelijk dat er een vertraging wordt veroorzaakt op het gebied dat in het amendement van de heer Kosto wordt genoemd, namelijk dat er veel te weinig ambtenaren zijn die deze zaken moeten behandelen. Of wordt die vertraging veroorzaakt door een brief van de provinciale staten van maart 1975 waarin, naar ik meen, beperkingen zijn aangebracht voor verschillende objecten? Ik krijg er niet goed zicht op. Ik wil de bewindsman vragen wat in het algemeen zijn beleid op dit punt is.

Als volgend voorbeeld wil ik de kerk in Vijlen in Zuid-Limburg nemen. Dat is een neo-gothische kerk, een pracht van een bouwwerk. Monumentenzorg is direct bereid – het heeft natuurlijk wel enige jaren geduurd – hulp te verlenen. Tijdens de werkzaamheden, het afkappen van de muren, blijkt dat de houten gewelven die op de muren steunen totaal verrot zijn. Men komt dan voor enorm hoge kosten te staan. Neemt CRM die kosten over, of moet er bij Sociale Zaken om hulp worden gevraagd? Wat is het beleid van de Minister als men dergelijke grote tegenvallers tegenkomt?

Beuker

Ik kom nu op een ander punt. Ik zie dat de heer Kleisterlee en mevrouw Gardeniers ook in de zaal zijn, anders had ik hun namen in dit verband zeker niet genoemd. Ik wil nu spreken over de jeugdzaken in het algemeen. Ik heb bij de algemene beschouwingen naar deze bewindsman gekeken die ernstig zijn hoofd schudde toen ik de kwestie-Blokker ter sprake bracht. Deze actieve jongerengroeperingen die vanuit de bevolking zijn ontstaan, willen graag geholpen worden bij hun jeugdwerk. Zij hebben gesprekken gevoerd met de heer Kleisterlee en met mevrouw Gardeniers en deze mensen verkeren nu al jarenlang in de veronderstelling dat er hulp zal worden geboden. In het begin van dit jaar zijn ze weer op de lijst gezet van CRM ter doorzending aan de Minister om advies. Zoveel maanden later, is er nog niets gebeurd. Wat is nu het beleid? Als ik nu stel – collegaekamerleden hebben dit ook gesteld – dat wij met plannen komen waaruit duidelijk deelneming van de bevolking blijkt dat ze zoveel manuren ter beschikking stellen – ze willen zonder kosten de bouw van een centrale verwarming, van schilderwerk etcetera op zich nemen – en als ze ook inbreng geven van zoveel uur begeleiding van de jeugd, dan vind ik het zo vreemd dat daarop nooit gereageerd wordt. Ik ben dan met die mensen een beetje jaloers als nu hele dure objecten in verschillende steden tot stand komen. Natuurlijk gun ik het die mensen best. Als het nu echter komt vanuit de bevolking en de bewindslieden zeggen dat ze het buurtwerk moeten activeren, dan komen deze mensen nooit aan hun trekken. Dat vind ik heel erg jammer. Als nu blijkt dat bepaalde jeugdzaken in het algemeen gesteund worden vanuit de bevolking, is mijn vraag of die in het beleid van deze bewindslieden voorrang krijgen of niet. Ik mag toch niet veronderstellen dat, als daar jongelieden tewerk worden gesteld van sociale pedagogische academies met een bepaalde zienswijze die niet de onze en ook niet van de bevolking is, die makkelijker worden geholpen dan wanneer het komt vanuit de bevolking waarin ik wel alle vertrouwen heb.

Voorts kom ik tot een andere zaak, die ik eerst gisteren uit de pers vernam. Ik zou hierover anders al eerder hebben gesproken. Deze zaak verontrust mij ten zeerste. Ik lees in de memorie van toelichting op pagina 58 – mevrouw Haas-Berger heeft hierover ook vanmiddag gesproken – dat de zorg van deze bewindslieden het drugbeleid is. Ik geloof eindelijk dat ik bij deze bewindslieden op het goede spoor zit. Ik ontving op 3 april een brief van de Minister van Justitie waarin stond dat ik voor voorlichting omtrent deze zaak niet bij hem moest zijn. Het is zijn taak niet om voorlichting te geven aan jongeren over dit misbruik dat binnen onze samenleving dreigt te sluipen. Ik moest daarvoor bij collega's van hem zijn. Toen ik de memorie van toelichting las, dacht ik dat ik aan het goede adres was. Ik meende dat ook in de woorden van mevrouw Haas-Berger te beluisteren.

Gisteren las ik in de krant het verhaal over het Paard van Troje. Er zijn jongelieden in Den Haag aangehouden, die voor f 1000 subsidiegeld hasjies kochten en een soort huisdealer in het Paard van Troje hadden. Zij zeiden dat ze de zaak beter in eigen knuisten konden houden, dan dat er allerhande handelaars binnen zouden komen. Het verontrust mij zeer dat er hier gesteld wordt dat dit een test-case zal worden voor alle jongeren- en andere tehuizen waar deze jongelui hun vrije tijd komen doorbrengen of worden opgevangen. Dit is niet meer uit onze samenleving weg te denken. Men zegt: deze jongeman is door de politie gepakt, het is duidelijk dat hij met overheidsgeld hasjies heeft gekocht en dat heeft gedistribueerd en verkocht en nu gaat het een test-case worden. Ik vind dit gewoon een aanklacht tegenover ons dat wij accepteren dat het een normale zaak is dat in buurt- en jeugdhuizen – ik noem nu het Paard van Troje omdat deze mensen zelf zeggen dat er hasjies wordt verhandeld en dat het een test-case zal zijn – dit voorkomt. Ik vind het een schande als wij dit accepteren. Ik vind het ook een schande dat gezegd wordt dat de subsidiestop wel zal meevallen. Als deze mensen nu zelf zeggen dat er hasjies verhandeld wordt, en dat het jongerenwerk niet meer los te maken en los te denken is van verdovende middelen, dan vind ik iedere cent aan deze centra gegeven, een aanklacht tegenover onszelf. Ik vind dit ook, als ik de memorie van toelichting van de Minister (blz. 58) lees. In het artikel in 'de Volkskrant' met de bekentenissen van deze jongelui kan ik mij ook niet vinden.

Ik kom bij een andere zaak. Op blz. 18 lees ik iets over het filmbeleid. Ik ben zelf niet zo'n voorstander van films in het algemeen, maar ik begrijp één ding niet. Wat moet die laatste zin voorstellen over het alternatieve filmcircuit? Ik krijg dan zo'n vreemd voorgevoel. De heer Reckman is hier al in een eerder verband genoemd. Het gaat hier om een nieuw feit, maar het stond gisteren ook in de krant. De heer Reckman krijgt een subsidie, eerst van Ontwikkelingssamenwerking, van f 54.509 voor het schrijven van een boek, en nu krijgt hij ook nog eens f 62.910 voor het maken van een film, die onze samenleving op de hak neemt, waardoor hij in staat is, met politieke ambities te spelen en ons land in gevaar te brengen. Ik weet niet wat dat moet voorstellen. Wat is dat alternatieve filmcircuit? Ik zou de bewindslieden graag willen vragen, welke films daar worden vertoond en gesubsidieerd. Ik krijg zo het gevoel, dat het zoiets is als die film van de heer Reckman. Ik hoop dat ik mij vergis, maar ik zou er graag in het algemeen het oordeel van de bewindslieden over willen horen.

Wat de gezinsaangelegenheden betreft, bestaat er geen twijfel aan, dat voor ons het gezin de hoeksteen van de maatschappij is, en dat wij ons ten stelligste zullen verzetten tegen iedere infectie, die dit wil aantasten. Dan zal men ons als christenen op deze weg tegenkomen.

Ik vind het helemaal niet zo vreemd, dat het Jaar van de Vrouw niet is aangeslagen. Ik meen dat onze Nederlandse vaders en moeders wel heel goed daar doorheen hebben gekeken. Het is altijd nog de mooiste eretitel voor een vrouw, moeder te zijn. Die moet na een paar jaar niet weer in het werkproces terugkomen. Een moeder hoort in haar gezin en dat is haar eerste taak: de opvoeding en begeleiding van haar kinderen. Dat is de kroon op haar werk. Ik meen dat het Jaar van de Vrouw bekroond wordt door het moederschap. Iedereen die daar tegenin gaat, deelt naar mijn mening niet in de opvattingen van ons, christenen. Ik meen dat daardoor het hele Jaar van de Vrouw een fiasco is geworden en dat onze gezinnen, onze vaders en moeders daar doorheen hebben gekeken.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 22.50 uur.

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. een brief van de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, ten geleide van een overzicht van de in het tweede en derde kwartaal 1975 verleende

humanitaire hulp (13 600, hoofdstuk V, nr. 18).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

2°. een brief van de Minister van Landbouw en Visserij, over de inkomenssituatie in de land- en tuinbouw (13 690).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

3°. een brief van de Staatssecretaris van Sociale Zaken, met betrekking tot de VOV (13 423, nr. 8).

Deze brief is al gedrukt en rondgedeeld;

4°. de volgende moties:
een, van het gemeentebestuur van Maastricht, voor spoedige behandeling van de wetsontwerpen 12 305 en 12 306;
een, van het Samenwerkingsverband Rotterdam, met een verzoek om financiële steun voor 'de grootste kansarme groep in Nederland nl. vrouwen 51%'.

Deze moties liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

5°. de volgende brieven:
een, van het gemeentebestuur van Voorschoten, over de concept-ontwerpwet Reorganisatie Binnenlands Bestuur;
een, van het NIPO, met betrekking tot de STER-reclame;
een, van het Bondsbestuur van de Nederlandse Zionistenbond, ten geleide van een protestverklaring tegen de door de Verenigde Naties aangenomen resolutie inzake Zionisme;
een, van het Provinciaal Bestuur van Zeeland, met betrekking tot de Energienota;
een, van de actiegroep Behoud Werkgelegenheid Motorvoertuigtechnische branche te Apeldoorn, over de 'anti-auto-plannen' van de Regering;
een, van de N.V. Nederlandse Gasunie, ten geleide van het Plan van Gasafzet 1975.

Al deze brieven liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

Noot 1 (zie blz. 1095)

De ontwikkeling van het medefinancieringsprogramma in mln. guldens vanaf 1965

	Medefinanciering			Ontwikkelingssamenwerking			Aandeel Medefinanciering (%)		
	Begroot	Uitgegeven	Stuwmeer	Begroot	Uitgegeven	Stuwmeer	Begroot	Uitgegeven	Stuwmeer
1965	5,0	0,0	5,0	300,1	169,0	131,1	1,7	–	–
1966	15,0	6,0	14,0	406,3	206,0	331,4	3,7	2,9	4,2
1967	15,0	10,2	18,8	450,0	446,2	335,2	3,3	2,2	5,6
1968	19,5	11,1	27,2	540,0	449,7	425,5	3,6	2,5	6,4
1969	23,0	17,5	32,7	633,0	535,2	523,3	3,6	3,3	6,2
1970	29,0	27,6	34,1	767,0	747,4	542,9	3,8	3,7	6,3
1971	38,0	38,3	33,8	970,0	790,3	722,6	3,9	4,8	4,7
1972	41,5	31,8	43,5	1050,0	1050,0	717,1	4,0	3,0	6,1
1973	46,0	39,0	50,5	1150,0	1134,8	732,3	4,0	3,4	6,9
1974	52,5			1430,0			3,7		
1975	69,0			1855,0			3,7		

Bron: Internationale Samenwerking, Maandblad van het Directoraat Internationale Samenwerking van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, verschillende jaargangen.

Noot 2 (zie blz. 1141)

zat. 8-11		zon. 9-11		ma. 10-11		di. 11-11		wo. 12-11		do. 13-11		vr. 14-11	
Ned. I	Ned. II	Ned. I	Ned. II	Ned. I	Ned. II	Ned. I	Ned. II	Ned. I	Ned. II	Ned. I	Ned. II	Ned. I	Ned. II
19.05-	19.05	19.00[1]-	19.00	19.05-	19.05	19.05-	19.05	19.05-	19.05	19.05-	19.05	19.05-	19.05
	19.30	19.05		19.30-	19.30	19.30-	19.30		19.30	19.20		19.30	
19.35		19.15-	19.15	19.45			20.00[1]	19.50			19.30		20.00[1]
	19.50	20.05			20.00[1]	20.20		20.00-	20.00[1]	19.55		20.21	
20.00-	20.00[1]		20.30		20.25		20.25		20.25		20.00[1]		20.25
	20.25	20.55		20.30		21.35[1]-	21.35		20.30		20.25	21.35[1]	
	20.55		21.00		21.15	21.50			20.50		20.40		21.45
	21.30		21.30[1]	21.35[1]			22.25	21.10		20.45		21.50	
21.35[1]			21.35		21.40	22.40[1]		21.35[1]		21.25		22.35-	22.35
21.50		21.55		21.50			23.05	21.50		21.35[1]-	21.35		23.25[1]
22.40		22.30			22.10				21.55	21.50		23.35	
	23.00		22.35	22.15			23.10	22.05			22.00	23.36[1]	
23.20[1]		22.50[1]		22.50-	22.50[1]		23.25[1]	22.30			22.25		
23.25			23.05	22.55					22.45		23.00		
	23.40			23.00[1]					22.50[1]		23.01		
	23.45[1]							23.15[1]		23.10[1]			
											23.15[1]		

[1] Journaal.

De vragen van het lid Konings luiden:

1

Waarom is van de organisatie Bescherming Bevolking bij de ramp bij DSM in Zuid-Limburg geen of te laat gebruik gemaakt om bij voorbeeld een goed lopende verbindingsdienst te garanderen, toen de openbare telefoon al snel geblokkeerd raakte?

2

Op welke manier was in dit geval een gemeenschappelijk politiecommando geregeld ten behoeve van de gemeentepolitie van Sittard en van Geleen en van de rijkspolitie die in de andere gemeentes opereert?

3

Kunt u aangeven welke rampenplannen, zo zij aanwezig zijn. gelden in de gemeenten Beek, Elsloo, Stein, Urmond, Sittard en Geleen?

4

Heeft het nu gebeurde gevolgen voor het in uw bezit zijnde gemeentelijk herindelingsplan Zuid-Limburg, met name voor zover dit betrekking heeft op de westelijke mijnstreek, in die zin, dat u het al dan niet bij de Kamer aanhangig maakt?

De op 26 september 1975 ingezonden schriftelijke vragen van het lid Konings luiden:

1

Is de weergave van het door de Bescherming Bevolking kring Zuid-Limburg uitgebrachte rapport, betreffende een rampenanalyse in de westelijke mijnstreek, zoals afgedruk t in 'Vrij Nederland' van 26 september l.l., juist?

2

Wie was de opdrachtgever voor het uitbrengen van dit rapport en waarom draagt het de kwalificatie 'strikt vertrouwelijk'?

3

Is er naar aanleiding van dit rapport inmiddels een goed georganiseerde en gecoördineerde rampenbestrijding in de gemeenten Beek, Elsloo, Stein, Urmond, Born, Sittard en Geleen tot stand gekomen?

4

Bent u bereid te bevorderen dat op zo kort mogelijke termijn volledige openheid van zaken gegeven wordt, zodat iedereen in het betrokken gebied op de hoogte is van aard en omvang van de risico's en precies weet hoe te handelen in geval van een onverhoopte calamiteit?